

מילה שלמה

ברית מילה כהלכתה

• הלכות מילה ואומנותה •
מומחשות באיורים

• פסקי מילה •
מאות תשובות חדשות מפוסקי דורנו

• מדריך להורי הנימול •
דינים, מנהגים ותזכורות מהלידה ועד השלישי למילה

• סדר הברית והתפילות •
סגולות ושמירות לילד ולילודת

• פניני מילה •
מאות פנינים יקרים באגדה ובמחשבה המשולבים 'בין הפרקים'

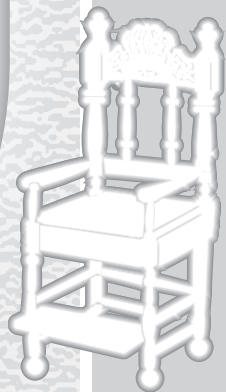
מיוסד על ספרי הפוסקים והשו"ת, ראשונים ואחרונים
גאוני אשכנז וספרד בכל הדורות

נערך בחסדי הבורא יתברך ויתעלה
החונן לאדם דעת
ע"י שלמה בלאאמו"ר הר"ר שמעון ב"צ צ"ל שוחט

תקציר ללומדי דף היומי
פרק ר"א דמילה - תש"פ
פעיה"ק ירושלים תובב"א
ה'תשע"ב

ועל יאת השלמות נאמר לו ואעשך לגוי גדול ... אמר לו אני בורא אותך בריה חדשה" (תורת המנחה דרשה ח)

" בכרית התפילה נעשה בריה שלימה"

תקציר מיוחד ללומדי פרק רבי אליעזר דמילה במסכת שבת

לקט קצר מתוך הספר 'מילה שלמה'

זאת למודעי, כי 'חוברת' זו אינה מהדורה מקוצרת של הספר אלא מעין 'דוגמית' ובבחינת 'טעימה' בלבד. בחומר שלפניכם נעשה ניסיון של הצצה בעלמא לכמה מפרקי הספר תוך מתן עדיפות לביאור המושגים השייכים להלכות מילה בשבת (ציצין, נולד מהול, הטפת דם ברית וכיו"ב), והנגשתם לציבור הלומדים, משום כך ישנם דילוגים והשמטות של עמודים רבים מהמקור ויש לשים לב למס' העמוד.

במהדורה זו הובאו רק חלק מאיורי הספר הנלווים לביאורי המושגים הנ"ל, המעוניין בהשלמת הנושא יתכבד נא לעיין במקור – בספר עצמו. כפי שכבר נכתב בהקדמה לספר, יש לציין כי חלילה לפסוק הלכה מהספר וק"ו מהמהדורה המקוצרת.

על מהות הספר ותכליתו – ראה בעמודים האחרונים של קובץ זה

אזהרת הרבנים שליט"א

אין לבצע ברית על סמך הלימוד בספר זה בלבד
(ללא שימוש אצל מוהל מומחה וכתב הסמכה כמקובל),
תכלית האיורים והסבריהם היא אך ורק להמחשת הלימוד

© כל הזכויות שמורות למחבר ולמשמרת ברית קדש

בספר זה הושקע הון רב ויגיעה רבה, לכן עפ"י דין ותנאי התוה"ק ולהבדיל א"ס הברדות, עפ"י החוק והזכויות הבינלאומיות, אנו אוסרים בכל תוקף להעתיק, לצלם, לשכפל, להקליד, לתרגם, לאחסן במאגר מידע בכל דרך ובכל אמצעי כולל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או בכל דרך אחרת, כל חלק מהחומר הנמצא בספר זה, בין מהטקסט ובין מהאיורים, ללא אישור בכתב מראש מהמחבר והמו"ל, ושאריית ישראל לא יעשו עולה.

ניתן להשיג את הספר

מודיעין עילית

הריטב"א 12/1

089760652

ירושלים

אשר גולאק 24/31

054-8435730

הערות והארות יתקבלו בברכה לכתובת

משמרת ברית קדש

רח' אשר גולאק 24/31, ירושלים

261718@gmail.com

כמה מהנושאים בפרק רבי אליעזר דמילה שנתבארו בתקציר

(מיקומם מצוין עפ"י עמודי הספר)

צהבת - תט-תיג / דם הברית - כג-כד	דף קל.
	לעשות כלי ברזל
דף קלד:	סכין המילה - צא-צג
מרחיצין את הקטן	כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה כגון מילה
רחיצה בזמננו - קכו (244)	השמחה בברית - תריב-תריג
	דף קלב.
דף קלה.	וביום השמיני ימול בשר ערלתו ואפילו בשבת
נולד כשהוא מהול ... להטיף ממנו דם ברית ... חיישינן שמא ערלה כבושה	פסקי מילה בשבת - תמד-תמו
נולד מהול, ערלה כבושה והטפת דם ברית - נה-נט, רס-רסב	
	דף קלג.
דף קלז.	מוהלין
נולד לבין השמשות	ביאור הלשון 'מילה' וצורת המעשה - כב-כג, קטו-קטז
בין השמשות - רכג (19)	פורעין
אין מוהלין אותו עד שיבריא	פריעה - כה-כו, סה, קיז-קיח
כשירות רפואית לברית - תט-תיד	ומוצצין
משנה - בשר החופה את רוב העטרה	מציצה - קכ-קכב
הגדרת עטרה - כ-כא	ונותנין עליה איספלנית
	איספלנית, עצירת הדם וריפוי הברית - קכג-קכו
דף קלז:	ואין עושין לה חלוק
רוב גובהה של עטרה	חלוק - קכד (235)
רוב גובה - קנח-קנט	
ואם היה בעל בשר	דף קלג:
בעל בשר (תקון המילה מדרבנן) - כח, רכח-רכט, קלה	הציצין המעכבין את המילה
המל אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה	ציצין המעכבין - כ, כז-כח, קמז-קס רמז-רנא
זמן הברכה - קיד	ציצין שאין מעכבין... זה אלי ואנוהו
וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו	ציצין שאין מעכבין - רנב-רנה / 'זה אלי ואנוהו' בדבר הסמוי מהעין - תכד (105)
ברכת להכניסו - שצד-תג	
והמברך אומר אשר קידש ידיד מבטן	דף קלד.
פסקי מילה, הברכות - תכח-תלג	הביאתו לפני ראיתו שהוא ירוק הצצתי בו ולא ראיתי בו דם ברית

הסכמת
מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל

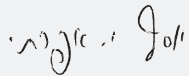
יוסף שלו' אלישיב
ירושלים

בס"ד, אייר תשס"ח

הרה"ג המוהל המפו' רבי שלמה שוחט
שליט"א עסק רבות בשנים בבירור
הלכות - בהלכות ברית מילה, ואף זכה
כמה וכמה פעמים להיכנס למרן רבינו
שליט"א לדון לפניו בשאלות בהלכות אלו.

ועתה הוא מוציא את ספרו ובירכו מרן
עט"ר שליט"א - כי יראה ברכה בעמלו
ויזכה לעסוק בתורת ד' כאשר עם לבנו.

הכו"ח בהוראת מרן שליט"א

הסכמת
מרן הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א

לאחר שחבור זה היה על שולחנו של מרן הגר"ק כשבועיים - הוא התבטא בהאי לישנא:

"סאיז א' פיינער ספר ושיהיה בהצלחה"

[זה ספר יפה, ושיהיה בהצלחה]

על איורי המילה אמר בזה"ל: "זה בסדר גמור".

ולאחר מכן הוסיף: "בענין למול ב' בריתות, ידועה ד' מו"ח (מרן הגרי"ש אלישיב) לעשותם
בברכה אחת. אמנם החזו"א לא ס"ל כן וגם אבי (מרן הקה"י זיע"א) לא נהג כן... ועושים איזה הפסק
ביניהם". ומדבריו היה משמע שההפסק הוא לשופרא דמילתא בלבד.
יד תמוז תשס"ח בנוכחות נאמן ביתו הרה"ג ר' ישעיה אפשטיין שליט"א

הסכמות מו"ר מרן רה"י הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצוק"ל
ומו"ר מרן המשגיח הגה"צ רבי זיידל אפשטיין זצוק"ל

Rabbi CHAIM P. SCHEINBERG

Rosh Hayeshiva "TORAH ORE"
and Morah Hora'ah of Kiryat Mattersdorf

הרב חיים פנחס שיינברג

ראש ישיבת "תורה אור"
ומורה הוראה דקרית מטרסדורף
ב"ס, ז'ט"ו, תשס"ג

מכתב ברכה

הובא לפני הספר החשוב והמצויין על הלכות מילה כלליה ופרטיה, שחובר ע"י תלמידי חביבי הרב הגאון ר' שלמה שוחט שליט"א, שנים רבות יגע ועמל בתורה ברוב כשרון והצלחה בישיבתנו הק', ועלה ונתעלה טובא בחו"ב, ועתה הניף ידו לערוך חיבורו על הלכות מילה.

מחברו החשוב, שהוא דור תשיעי למשפחת מוהלים ותיקה, מלבד היותו בעצמו מוהל מומחה ומפורסם, ומפקח על המוהלים, יגע שנים רבות בנושא זה וירד לעומקה של הלכה, גם נשא ונתן עמי ועם פוסקי זמננו בענינים אלו ועשה פרי רב, משנתו סדורה לו והוא איש אשר רוח בו להבין ולהשכיל, וכבר פקע שמיה כאחד המיוחדים בעניני מילה המסובכים, הן מצד ההלכה בסוגיות חמורות אלו והן מצד השימוש המעשי והבקיאות הרפואית הנוגעת לזה.

הספר, ערוך בטוטו"ד דבר דבור על אופניו, ומצטיין בסדר ובדקדוק רב, פרקיו וסעיפיו כתובים ומדויקים היטב ביד אמן ובלשון לימודים, הולמד בו מתענג על בהירות הדברים וביורם, והענין נפרש לפניו מאיר עינים ומשיב נפש, בבחינת כפתור ופרח ולא בא כבושם הזה, ראוי הוא ספר זה הן לת"ח והן לכל תופסי התורה ובודאי יהא לתועלת גדולה למוהלים ולמורי הוראה.

והגם שאין אני בא בהסכמות על ספרי הלכה, אבל חזקה על ת"ח מופלג ויר"א מרכים שטרח ועמל מאוד להוציא סולת נקיה בירור אחר בירור, שהדברים ראויים לעלות על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן.

ולא נצרכה אלא לברכה, יתן ד', וספר זה יתקבל בקרב עמלי תורה והוגיה ויזכה מחברו לשקוד באהלה של תורה מתוך הרחבה ונחת, להוסיף חיל בהרבצת תורה בכתב ובע"פ, להגדיל תורה ולהאדירה.

גיבול אגוד הגוה"ל ומו"ר
חיים פנחס שיינברג

רחוב פנים מאירות 2, ירושלים, ת.ד. 6979, טל. 537-1513 (02) ישראל
2 Panim Meiroi St., Jerusalem, P.O.B. 6979, Tel. (02) 537-1513, Israel

הסכמות מו"ר מרן רה"י הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצוק"ל
ומו"ר מרן המשגיח הגה"צ רבי זיידל אפשטיין זצוק"ל

גם אני משתתף באחולי הלבביים בהצלחה מרובה וסיעתא דשמיא
לכב' ידידי הרב הגאון ר' שלמה שוחט שליט"א
זיידל אפשטיין

תוכן העניינים

מבוא השערים

- ה. פרק א. מבוא ..... ה
- ה. מצות המילה ..... ה
- יב. איבר המילה ..... ה
- הקדמה לאיורי המילה • הגיד • העטרה • עורות הגיד • אופנים מיוחדים של הגיד
- כ. מושגי יסוד הלכתיים ..... כ
- העטרה • הערלה • המילה • דם הברית • הפריעה • הציצין • תיקון המילה

שער מעשה המילה

- לה. פרק ב. חיתוך הערלה ..... לה
- שיעור הערלה • שיעור הערלה בהתאם למצב הגיד • חיתוך הערלה • חיתוך מקצת הערלה • חיתוך ע"י האב • דיני הנולד מהול • הטפת דם ברית
- סה. פרק ג. הפריעה ..... סה
- מעשה הפריעה • חיתוך עור הפריעה • אופני פריעה שונים • חיתוך ופריעה כאחד • פרע באופן שעור הפריעה עומד לחזור ולכסות את העטרה • עור הפריעה המכסה את העטרה
- פה. פרק ד. אומנות המילה ..... פה
- ההכנה הרוחנית לברית המילה • תפקידי המוהל • כלי המילה - תפקידם ותנאיהם • תיאור מעשה המילה : מבוא לשלבי ההפרדה והתפיסה • ה"הפרדה" • ה"תפיסה" • הכנסת המגן • החיתוך • הפריעה • המציצה • החבישה • בדיקת המילה

שער כשרות המילה

- קלג. פרק ה. בדיקת המילה ..... קלג
- מבוא • סדר בדיקת המילה
- קמט. פרק ו. הציצין - גדרי מילה מהתורה ..... קמט
- מבוא • אופני הציצין • דיני הציצין של הערלה • דיני הציצין של הפריעה

פרק ז. מילה מדרבנן - מראית העין ..... קעז

מבוא • בדיקת מראית העין • תיקון ה"נראה מהול" • אופנים שונים של נראה מהול • אינו נראה מהול • נראה ואינו נראה • ה"משוך"

פרק ח. הספקות בכשרות המילה ..... קצג

הקדמה • ספק כיצד נימול • ההכרעות בספק כיצד נימול • ספק הלכתי • ספק ספיקא

פרק ט. תיקון המילה ..... רכא

תיקון המילה מהתורה • תיקון המילה מדרבנן • הברכות בתיקון המילה • כאב המילה - הגדרתו כחולי • הרדמה • מעשה התיקון

שער תורת המילה

פרק י. סוגיות במילה - עיקרי השיטות, היסודות והדינים העולים ..... רמז

סי' א. ציצין המעכבין את המילה ..... רמז

סי' ב. ציצין שאין מעכבין כשפירש מהמילה ..... רנב

סי' ג. "רוב מצויין אצל מילה מומחין" ..... רנו

סי' ד. הנולד מהול ..... רס

סי' ה. המושך ערלתו והמשוך ..... רסג

פרק יא. עיוני מילה - ביאורים והערות ..... רעט

סי' א. שיעור החיתוך בבעל בשר - מחלוקת הב"י והש"ך ..... רעט

סי' ב. אופן קביעת שיעור הערלה ..... רצח

סי' ג. "עיקר הערלה" ו"ציצין המעכבין" ..... ש

סי' ד. הגדרת הפריעה ודינה באופניה השונים ..... דש

סי' ה. "עיקר הפריעה" ו"ציצין המעכבין את הפריעה" ..... שיז

סי' ו. פרע כדין ועור הפריעה חזר ..... שכד

סי' ז. עור הפריעה שחזר כשאינו ידוע אם פרע כדין ..... של

סי' ח. פרע באופן שיעור הפריעה עמד לחזור ..... שלח

סי' ט. ביאור לשון הרמב"ם בענין הפריעה ..... שמח

סי' י. חיתוך מקצת הערלה וגילוי העטרה (מחלוקת החכמ"א והד"ח) ..... שנא

סי' יא. אם ה"הפרדה" נחשבת למילה ..... שס

סי' יב. ציצין שאין מעכבים מהפריעה וגדר ההידור בציצין שאין מעכבים ..... שעג

סי' יג. דין ה"בעל בשר" ..... שעח

סי' יד. שיטת הר"ן ב'פירוש' מהמילה ..... שפט

סי' טו. ברכת להכניסו ועמידה בברית ובברכות ..... שצד

פרק יב. פסקי מילה .....

סי' א. כשירות התינוק לברית ..... תט

המשקל הראוי לברית • צהבת • מנין שבעת הימים • אם יש חיוב לברקו כל יום • דלקת עיניים • סתימה
בצינור הדמעות • חוסר סוכר בדם

סי' ב. מעשה המילה ..... תטו

כלי המילה • הפרדה • שיעור הערלה • חיתוך ע"י האב שאינו מוהל • פריעה • 'חיתוך ופריעה כאחד' •
מציצה • הרדמה

סי' ג. סדר הברית ומנהגיה ..... תכז

כסא של אליהו • שליחות המוהל • הברכות • עמידה בברית • קריאת השם • כיבורים • מי שבירך לחולים •
סגולת התפילות בברית • תחנון

סי' ד. מילה בזמנים שונים ..... תלט

שבת • מילה וחילול שבת • יו"ט שני • שבוע שחל בו תשעה באב • תעניות • אבלות

סי' ה. מילה שלא בזמנה ..... תמט

מילה שלא בזמנה ביום ה' וע"ש

סי' ו. המוהל ..... תנא

מוהל שהוחזק למול

סי' ז. יהדות וגירות ..... תנו

נימול גוי • ספק יהדות • מעוברת שנתגיירה • אב גוי

סי' ח. פדיון הבן ..... תנט

סי' ט. כשרות המילה ..... תס

ציצין • עור הפריעה העומד לחזור • חיתוך מקצת הערלה • ספק כיצד נימול ומוהל מומחה • רוב מצויין
אצל מילה מומחין הן • צירופי שיטות (ס"ס) • תיקון המילה מדרבנן • כשרות המוהל • הטפת דם ברית •
מקום הטפת דם הברית

סי' י. היפוספדיאס ..... תפד

דחיית הברית • אופני המילה לפני הניתוח • המילה תוך כדי הניתוח - א. כשרות המנתח • המילה תוך כדי
הניתוח - ב. כשרות המילה ובברכותיה

פרק יג. כתבי מילה - פסקים ובירורי הלכה תשובות ומאמרים בענייני מילה

סי' א. פסקי אור לציון על מצות מילה	תצה
מרן רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל	
סי' ב. בירור דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בענין צהבת	תצה
רבי אביגדור נבנצל שליט"א • רבי יואל קטן שליט"א • פרופ' שטינברג הי"ו	
סי' ג. אביו מל את בנו לפי שיטה אחת ולפי שיטת בנו אינו מהול	תקב
רבי יצחק זילברשטיין שליט"א	
סי' ד. בגדרי עור הפריעה לאחר הפריעה	תקה
רבי מנשה קליין זצ"ל • רבי שלמה יוסף מחפוד יבלחט"א	
סי' ה. בדין עטרה מכוסה כשיש ספק אם נימול כדין	תקיד
רבי משה בונם פירוטינסקי זצ"ל	
סי' ו. סגולת התפילה כשהתינוק בוכה והזמן הראוי ל'מי שבירך' לחולים	תקיה
רבי יצחק זילברשטיין שליט"א	
סי' ז. תשובות קצרות בענייני מילה	תקיט
רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א	
סי' ח. הערות וציונים בענייני מילה	תקכא
רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א	
סי' ט. הערות לספר "מילה שלמה"	תקכג
רבי יוסף שרעבי שליט"א	
סי' י. המציצה בפה בזמננו	תקכו
מכתבי הרופאים ותשובות הפוסקים	
סימן יא. היפוספדיאס	תקנה
הגישות השונות בהתיחסות לברית ולניתוח	
סי' יב. מעשה המילה ולימוד הלכותיה כתיקון לפגם הברית	תקעד
רבי אברהם אביש ציינורט שליט"א	

שער ברית המילה

פרק יד. מדריך להורי הרך הנימול	תקפא
בשעת הלידה	תקפב
א. בירור שעת הלידה	
אחר הלידה	תקפא
ב. ברכת הטוב והמטיב • ג. בריאות התינוק	
השבת קודם הברית	תקפה
ד. 'שלום זכר' • ה. שחרית של שבת	
הלילות קודם הברית	תקפח
ו. עניני שמירה	
ההכנות בימים שקודם הברית	תקפט
ז. הזמנת המוהל (תפילה למציאת מוהל כשר ולהצלחת המוהל והנימול) • ח. בחירת השם • ט. בחירת הסנדק	
י. מקום וזמן הברית • יא. תכנון הכיבודים • יב. הכנות האב	
הלילה שקודם הברית	תקצט
יג. 'ברית יצחק' / 'וואך נאכט'	
ההכנות ביום הברית	תרא
יד. שחרית • טו. הכנות בעל הברית • טז. אכילה ומלאכה לפני הברית • יז. מה להביא לברית • יח. הכנת התינוק	
הברית	תרד
יט. הדלקת נרות • כ. טלית ותפילין • כא. תפילות לבעלי הברית • כב. סדר הברית והכיבודים [טלית לכיבודים • 'קוואטער' • אמירת הפסוקים • הכרות המכובדים (א) • 'חיקות' • 'כסא של אליהו' • 'מהכסא' • סנדקאות • 'ליד הסנדק' • מינוי המוהל לשליח • כונת המצוה • ברכות האב • הכרות המכובדים (ב) • 'מהסנדק' • 'עמידה לברכות' • 'ברכות' • קריאת השם • טעימה מהכוס • תפילה אחר המילה • לאחר הברית] • כג. סעודת הברית • כד. ברהמ"ז • כה. ברכת הגומל	
אחר הברית	תריד
כו. הוראות המוהל • כז. שכר המוהל • כח. מנחה • כט. הטיפול בתינוק	
'שלישי למילה'	תרטז
ל. סעודת 'שלישי למילה'	

שער התפילות והסגולות

פרק טו. סדר הברית והתפילות

התפילות קודם הברית	תרכא
○ תפילות אבי הבן [תפילת האב (א) ○ תפילת האב (ב) ○ תפילת האב (ג)] ○ תפילות הסנדק [תפילת הסנדק (א) ○ תפילת הסנדק (ב)] ○ תפילות המוהל [כוננת המצוה ○ תפילת המוהל (א) ○ תפילת המוהל (ב) ○ תפילת המוהל (ג)] ○ תפילת המוהל (ד) ○ מזמורי תהילים למוהל] ○ תפילת האם ○ תפילת המשתתפים בברית	
מנהג בני אשכנז	תרכט
סדר הברית (התפילה בעת ככי התינוק) ○ סעודת הברית ○ זימון וברכת המזון לסעודת הברית	
מנהג בני ספרד	תרלז
פיוטים לברית ○ סדר הברית ○ ברכת המזון לסעודת הברית	
סדר הברית למנהג בני תימן	תרמה
סדר הברית בתאומים (למנהג בני אשכנז)	תרנ
כוונות הברית / הקדמה	תרנה
סדר הברית עם הכוונות למנהג בני אשכנז	תרנז
סדר הברית עם הכוונות למנהג בני ספרד	תרסה
תפילות שונות	תרעב
סדר קריאת שמע ○ תפילה להורים קודם בחירת השם ○ [תפילה למציאת מוהל ולהצלחת המוהל והנימול - עמ' תקפט]	
סגולות ושמירות	תרעד
סגולות לשמירת היולדת והתינוק ○ סגולה להורדת הצהבת ○ סגולות לעצירת דם המילה ○ סגולה לבריאות הנימול ○ סגולות לאריכות ימי הנימול ○ סגולה שהשם יתקיים ○ סגולות להצלחת התינוק בתורה ויר"ש ○ סגולות לאריכות ימי אבותיו ○ סגולות לקבלת התפילות ○ סגולה להצלחה ברוחניות ○ סגולה לרפואה ○ סגולה לכל הישועות ○ סגולה לחיזוק האמונה ○ סגולות לכפרת עוונות ○ סגולה להינצל מחיבוט הקבר ○ סגולות לחשוכי בנים ○ סגולה לפרנסה ○ סגולה לעשירות ○ סגולה לעצירת גשמים ○ סגולה להינצל מבית האסורים ○ שמירה לילד ולילודת (קמיעות)	

מפתחות

מפתח ערכים	תרפט
מפתח האיורים	תשיח
מפתח פניני המילה	תשיט
לות ר"ת	תשכג

מילך שלמה

הקדמה

בְּרִשׁוֹת הַתּוֹרָה הַקְדוּשָׁה מְהוֹרָה הִיא וְגַם פְּרוּשָׁה,
צְנִיָּה לָנוּ מוֹרְשָׁה מִשָּׁה עֶבֶד ה'.

בְּרִשׁוֹת מְרִנָּה וְרִבְנוּ אֶפְתָּחָה בְּשִׁיר פִּי וּשְׁפָתַי,
וְתִאמְרָנָה עֲצֻמוֹתַי בְּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם ה'.

(מתוך זימון לסעודת הברית)

הקדמה

יתברך הבורא וישתבח היוצר שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו, אודה ה' מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו על כל הטובות והחסדים אשר גמלני מעודי ובפרט ששם חלקי מיושבי ביהמ"ד, וברוב רחמיו וחסדיו השפיע עלי בטובו שלא לפי מעשי כלל, וחנני מאוצרו הגדול של מתנת חנם, והוא מנפלאותיו ית"ש ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעיניו מים.

גדולה מילה'

"רבי ישמעאל אומר גדולה מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות..." (נדרים לא ב), במשנה ובברייתות (שם) הובאו תשע מימרות שונות של תנאים המבארות מהי גדלותה המיוחדת של המילה (ראה עוד להלן בפרק א סעיף ב). 'גדלות' זו באה לידי ביטוי גם בדברי הפוסקים, ברמב"ם (בפיהמ"ש שבת פי"ט משנה ו) כתב וז"ל: עבר אדם ולא מל את בנו ... הרי זה עבר על מצות עשה גדולה וחמורה מאד שאין בכל המצות כמוה, ולעולם אין לו תשלומין למצוה זו, והרי עוונו חמור ממני שעבר עליו חג הסוכות ולא עשה סוכה או ליל פסח ולא אכל מצה ... ואיני יודע בכל המצות מצוה דומה לזו עכ"ל. הטור והשו"ע מייחדים סימן שלם רק כדי להדגיש שמצוות מילה היא הגדולה שבמצוות, וז"ל הטור (יו"ד סי' רס'): גדולה היא משאר מצוות עשה ... על כן צריך לזהר בה מאוד עכ"ל. קודמת היא המילה גם ב'ראשוניותה', ברית מילה היא המצוה הראשונה שנצטוו בה כלל ישראל (להבדיל מבני נח), וזוהי גם המצוה הראשונה שיהודי מקיים בהיכנסו בן שמונה ימים בבריתו של אברהם אבינו ע"ה². לא מקרה הוא שמילה היא כמעט המצוה היחידה שבמשך כל הדורות מתקיימת באופן זהה בכלל ישראל, ללא הבדל בין העדות השונות וכפי שנמסרה לאברהם אבינו ע"ה, גם מציאות זו מעידה כמאה עדים, על מרכזיותה וחשיבותה העצומות של מצות המילה.

1. עיי"ש בב"י ובש"ך (ס"ק א) ובביאור הגר"א (ס"ק א), וראה להלן בפרק א (ס"א בהערה שם) מש"כ בבאור דבריהם.
2. באבודרהם (מילה וברכותיה) כתב "ראיתי להתחיל (לבאר) ברכת מילה מפני שהוא מצוה ראשונה שיתחייב בה האדם אחר צאתו מרחם אמו".

והנה, נפשי יודעת מך ערכי שאיני ראוי כלל להורות, ואף רחוק מאוד ממידה זו, ולכן זחלתי ואירא להו"ל חיבור בענייני הלכה, פן אכשל ח"ו ונלכדתי, אמנם חיבור זה הושגת על ספרי השו"ת הפוסקים שבכל הדורות ובכללם גדולי זמננו, והשתדלתי מאוד שלא לשנות מדבריהם כלל, וגם כשסיכמתי את דבריהם בקצירת האומר או הבאתים בלשון זמננו, ציינתי את המ"מ כדי שאפשר יהיה לעיין במקורם. והיות ולא מליבי יצאו הדברים, אי"ז אפילו בבחינת נגס ע"ג ענק, אלא כ'שמש' המסדר את דברי הפוסקים ומגישם למעיין.

ומלבד זאת, הרי כבר הזהירו קדמונים ואחרונים שלא לסמוך על ספרי הקיצורים והליקוטים, וכמ"ש אבי מנהגי אשכנז המהרי"ל (שו"ת החדשות סי' צג) וז"ל: ועל הראשונים אנו מצטערים שכל בעה"ב שידע לקרות פרש"י בחומש או במחזור ... בילדותו ופירש לפני ימים ושנים, ויש שמועלם לא שימש תלמיד חכם, כל אלה חבור אל עמק השוטים ומסתכלים בדברי רבותינו המחברים ... ומורין הלכה למעשה מתוך חיבוריהן, והן הן התנאים מבלי העולם שאמרו רז"ל ... כי אינם יודעים הטעמים, ולפי הטעמים משתנים הדין וההוראה ... ורבותינו המחברים לא כן כיוונו אלא לתלמידים הראויין להורות ... והמכשלה הזאת תחת דינו כי לא רבים יחכמו וסבורים להתחכם ועדיין לא נפתחו עיניהם עכ"ל³¹.

והריני שוב מוסר מודעה שספר זה לא בא כלל לפסוק אלא רק להיות עזר וסיוע ללומדים, ולכן אבקש נא, בכל לשון של בקשה, שלא לסמוך ח"ו על הספר ולהורות ממנו הלכה למעשה, ללא עיון במקור הדברים עד שיתברר לו בעצמו שהדין כן, אלא לכל היותר רק כדי לדעת מה ואיך לשאול, או כמפתח ומראה מקום למצוא את מקורן של ההלכות וע"מ לעיין בדברי הפוסקים עצמם. ולמעשה, יש להיוועץ במורי ההוראה המוסמכים כמקובל בשאר דיני התורה. ומלבד זאת, כבר אמרו המושלים 'כשם שא"א לבר בלא תבן כך א"א לספר ללא טעות' ושגיאות מי יבין, וכ"ש בסוגיות אלו שיש בהם ריבוי עצום של פרטים ופרטי פרטים, ואדם מועט לעולם והטעות מצויה, ובה אודה מראש למי שיעירני על כל שגיאה וטעות ולא אבוש להודות על האמת. והי"ת ברחמיו יזכנו להיות בכלל מזכי הרבים, יצילנו מכל מכשול ויאיר עינינו לכוין לאמיתתה של תורתו הקדושה.

איורי המילה

דמות צורות לבנה היו לו לר"ג ... שבהן מראה את ההדיוטות³².

(ר"ה פ"ב משנה ח)

מצינו בחז"ל שהיו דברים שמישה רבינו ע"ה נתקשה בהם "והראה לו ה' באצבע", ובהם: עשיית המנורה (תנחומא שמיני ח), קידוש החדש, שרצים (שם), מחצית השקל (פסיקתא

31. עיי בפלא יועץ (ערך אסופה), שהגם שהאריך בשבח המלקטים, מ"מ הזהיר שלא לסמוך על הקיצורים להלכה עד שיראה הדין בשרשו.

32. וביאר המאירי שם וז"ל: ההדיוטות ר"ל אותם שלא היו בקיאים בשמות המונחים על תכונת הראיה עכ"ד.

רבתי פט"ז ח), סימני טהרה בבהמה ועוף (מדרש בהעלותך, חולין מב א), טריפות (ויקר"ר שמיני יג, יד) והלכות שחיטה (מנחות כט). והגם שבודאי אין לנו השגה כלל לא ב"נתקשה" של מרע"ה ולא ב"הראה לוי" של הי"ת, ואין אתנו יודע עד מה, מ"מ הרי"ז מעין זכר לדבר: שיש מקום למהלך של הסבר ולימוד בדרך של המחשה בציור. ובגמ' (גיטין נו ב) מצאנו: אמר רבא כל מילי ליחזי איניש בנפשיה ע"כ, ומשמע שבזמנם היה מקובל להמחיש את ההלכה (עכ"פ יותר מאשר בהסבר גרידא). גם בראשונים אנו מוצאים ציורים לצורך המחשת הנלמד, כגון ברי"ף בשבת (ח א) בענין כוורת (וכתב שם "וזהו צורתו כדי שיתברר במראית העין", משמע שמלבד הבנת הלב יש דרגה אחרת של בירור שהיא 'מראית העין'), בפ"י הר"ח בסוכה (לב א בענין הימנקה), הרמב"ם (בהל' קידוש החודש) ועוד. ויעוין בחיד"א (במדבר קדמות) שכתב שחכמת הציור היא מחכמות התורה הנעלות ביותר, ובשלה"ק (שער האותיות אות ק' קדושה) ציווה שיצייר האדם בידיו ציורים מהשמועות החמורות שבתלמוד (כעירובין וסוכה). ואמנם בשנים האחרונות חל שינוי ניכר בצורת לימוד התורה"ק, השימוש באורים ושאר כלי עזר והמחשה נעשה נפוץ ביותר ובעניינים רבים אף הפך למובנה ומובן מאליו (ללא להידרש לנידון אם מצב זה הינו חיובי לכתחילה או לא, עכ"פ זו המציאות). תקותנו כי בס"ד האורים יסייעו ללומדי הלכות מילה (וכן הדינים בטוש"ע אבה"ע סי' ה וכיו"ב), שע"ז יבינו את המציאות והמושגים שבסוגיות אלו בש"ס ובפוס'. כמו"כ אורים אלו יהיו לתועלת גם למורי ההוראה והמוהלים ויאירו את עיניהם בהלכות עמומות אלו.

מעלה נוספת נודעת לאורים, שהרי כידוע, ב'שאלות' כשרות המילה ישנם קשיים טכניים הן לשואל והן לנשאל, ראשית, יש שחוששים חששות שוא על כשרות מילתם, ופעמים רבות אלו דמיונות בעלמא (נערווען), מלבד זאת, גם כשהחשש אמיתי, שכיח שהשואל מתבייש לבוא ולהיבדק, ובפרט כשהוא ילד או נער צעיר, וגם יש ממורי ההוראה שנמנעים בכלל מלבדוק ולפסוק בעניין זה³³. ואף כשמנסים להסביר (ואפילו לצייר) למו"ץ במה המדובר, מתקשים בד"כ לתאר את המציאות לאשורה, ושכיח טובא שהנשאל אינו מבין כראוי את פרטי השאלה, והרי בשינוי קל כחוט השערה ישנתה הדין, ועלול להשתבש להחמיר או להקל שלא כדיון.

ומעתה, ע"י אורי המילה שבספר יוכל המעיין עכ"פ לדעת אם יש בכלל ספק או שאין כאן בית מיחוש כלל, וכמו"כ יהיה ניתן לשאול בנקל באופן שבאמצעות האויר יוכל לכאר למו"ץ מהי צורתו, גדלו ומיקומו של העור המיותר.

ואם ישאל השואל, הרי לא מצאנו ציורים בענייני מילה בדורות הקודמים, אף אתה אמור לו מוש"כ המאירי (בהקדמתו לבית הבחירה ד"ה ומצד) וז"ל: ומי לנו גדול מרבינו הקדוש אשר נאמר עליו בהתחדש מאתו הוראה מחודשת חברו עליו אחיו ובית אביו, אמרו לו דבר

33. עי' ירושלמי (סנהדרין פ"ה ה"ה) וז"ל: אתא (אנטונינוס) גבי רבי אמר ליה חמי גזירתי, אמר ליה בדידי לא איסתכלית מן יומי ובדיך אנט מסתכלא... ולמה נקרא רבינו הקדוש שלא הביט במילתו מימיו ע"כ. וע"ע בדעת תורה לר' ירוחם בראשית (ט, כב).

שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו אסור אתה תנהג בו היתר, עד שהביא להם מקרא ... אף אני מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו, רצה בזה שלא היה זה לחסרון אסא והיושפט אבל שלא ראו לפי דורם היותם צריכים לכך ומה שראו לתקנו לפי מה שהכירו בצורך הזמן לפי ענין אנשי הדור כבר עשוהו, ואם כן אין מעשה האחרונים השלמת ענין הראשונים, שלא היה ענין הראשונים צריך השלמה לפי דורם ... אבל כל מעשי האחרונים דור אחר דור הוא לפי מה שראו לצורך אנשי דורם כי ענין הדורות משתנה תמיד הן טוב הן מוטב הן בטכסיסי תלמוד הן בשאר ענינים, ולזה אין ליחס למשתדל או למחבר או למחדש גאוה ועזות אבל להריצות והשתדלות וטוב העיון ויושר ההשגחה ... אבל נקבל דבריו או נחלוק עליו בדרך ישרה על צד הוצאת האמת לאור עכ"ל.

וידענו כי יש שיתמהו על השימוש באיורים בהלכות אלו, ולכן יש להדגיש שהאיורים צוירו במכוון באופן השונה מהמציאות³⁴, למרות שיש בהם די כדי לבאר ולהמחיש את המציאות³⁵. והגם שלכאורה הרי"ז בבחינת 'שבור חבית ושמור את יינה' (ב"ב טו א), מ"מ בחסדי הי"ת זכינו להדרכה צמודה בכל צעד ושעל מגדולי תורה מובהקים שיראתם וקדושתם קודמת לחכמתם, ואף לאחר מאות שעות של עמל וגיעה עצומים ודמים מרובים, לא היססו וביטלו איורים רבים שלא עמדו בדרישות הקפדניות של גדוה"ת שליט"א, עד שב"ה זכינו להסכמתם וברכתם.

ויעוין בדברי הנצי"ב זיע"א בהעמק דבר (ויקרא טו ב) וז"ל: לא מצינו בכל פרשיות שבתורה זה הלשון ואמרתם אליהם ... שהוא הלכות ומשניות אינו מן הצורך לכתוב שילמוד אהרן עם ישראל שהרי כל המשניות ותורה שבע"פ חובה על כל רב ללמוד עם תלמידיו. אלא כלפי שקשה לדבר בעניני זיבה וקרי ... שמתפעלים כמחשבה והיינו סבורים שיותר טוב למעט הדבור והלמוד בהם, ורק משה הוא מוכרח ללמד לישראל הקבלות שיש לו בע"פ שלא יאבדו מישראל, אבל אחר שכבר למדם, שוב אין המצוה להגות בהם כמצות ת"ת שהמה למצוה אפילו בלי תועלת למעשה ולזכירה, מש"ה כתיב בפ' זו ואמרתם אליהם, שגם אהרן ילמוד עם ישראל אחר שכבר למד משה בסדר המשנה כמנהגו, וה"ה כל רב לתלמידיו ומזוהם שבאמת בלמוד התורה אין יוצא רע והיא אילת אהבים ויעלת הן עכ"ל. ועל כ"ז יש להמליץ את מאמר חז"ל 'כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם', משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן וכו' (נזיר כג א, וב"ב פט ב³⁶). ותמכנו יתדותינו ונשענו על גדולי וצדיקי הדור מכל החוגים³⁷ והעדות, שחזקו את דינו ועודדונו במשך כל שלבי העריכה.

34. והיינו איורים נאומטריים בקווים ישרים וזוויות חדות שאינם נמצאים בטבע הבריאה.

35. ולכן הושמטו מהם פרטים שאינם נצרכים להבנת המציאות שאותה מיועד הציור להמחיש ולבאר.

36. עיי בשו"ת אג"מ (אבהע"ז ח"ב סי' יא).

37. ביניהם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, הגר"ח קנייבסקי יבלט"א, הגאון רבי ישראל בעלסקי שליט"א, כ"ק האדמו"ר מפשעווארסק שליט"א, הגר"י ראטה אב"ד קארלסבורג שליט"א, הגר"מ מ פוקס שליט"א והגרש"ק גראס שליט"א, והרה"ג ר' אריה זילברשטיין שליט"א (רב חסידי גור בב"ב) כתב ע"ז וז"ל: עלעלתי בדפי הספר וראיתי הציורים שצוירו בעדינות יתירה, וכפי הנראה יהי מזה תועלת ללומדים ומתעניינים בהלכות אלו ובפרט באופן המעשי עכ"ד.

ואמנם כבר לימדונו חז"ל "כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה כך אין דעתן דומה זה לזה" (ירושלמי ברכות פ"ט ה"א), ויתכן שיש כאלו שלמרות הכל דעתם לא תהא נוחה מזה, אכן לא להם מיועד הספר, וכמ"ש בהקדמה לספר הלכות הגר"א ומנהגיו (להגר"מ שטרנבוך שליט"א) וז"ל: כשקבלתי הסכמת מרן פאר הדור הגר"ב ויידנפלד זצ"ל (גאב"ד טשעבין) לספרי מו"ז, הוסיף ואמר לי שרצונו למסור לי עצה טובה מתוך נסיון, שבדרך כלל לכל ספר יש בקורת, וסיפר דכשהוציא לאור עוד בפולין ספרו (דובב מישרים ח"א) קיבל מכתבים הרבה ... והוא החליט שלא להשיב כלל ... ואמר שמעולם לא חיבר ספר שוה לכל נפש לכל הלומדים, שא"כ היה מדפיסו לאלפים, רק חיבר לאלו שמרוצים ונהנין מספר כזה, ולכן אם אחד מבקר, תשובתו בצידו שהספר לא חיבר בשבילו, שמעולם לא נתכוון לחבר ספר שכל אחד ואחד יהלל וישבח אותו, ואם יש נהנין ממנו, כדאי לו הספר עבורם ... ולהם לבד נתכוונת ... ולהם לבד ג"כ כדאי לך הספר, אף שאינו שוה לכל נפש עכ"ל. והפמ"ג (בפתיחה) כתב וז"ל: ואם שקצת מליזין ומדברים על מחברי ספרים ... הנה הבל יפצו פיהם ... מעטים הם ודבריהם בטילים, ויותר הועילו מחברים ספרים בזמנינו מהמלעגים ומליזים עכ"ל.

באשר לנאמנות האיורים למציאות, אין לשער כמה יגיעות יגענו, התייעצנו עם טובי המומחים כמעט על כל פרט באיורים ע"מ שהכל יהא באופן המדויק ביותר, ובפרט כשיש בזה נפ"מ להלכה. נמנענו מלהביא איורים שפיענוחם והבנתם אפשרית רק למוהלים ורופאים, ולכן האיורים 'שווים לכל נפש', וכל לומד, בכל רמה שהיא, יוכל להיעזר בהם להמחשת והבהרת ההלכה הנלמדת.

יצוין בזה כי ע"מ להבין את האיורים לאשורם, יש לעיין תחילה בהקדמה לאיורי המילה (בפרק א עמ' יב), כמו"כ יש לדעת שכדי להפיק את מלוא התועלת מהאיורים, אין די בהתבוננות בהם בלבד אלא יש לעיין גם בהסברים הנלווים אליהם. ויש להדגיש שהעיון באיורים אינו יכול לבוא במקום לימוד העניינים עצמם, שהרי הם נועדו רק להמחשת הנלמד.

אגב עיסקנו בהלכות מילה, הבאנו (בפרק ד) תיאור של אומנות המילה המומחש באיורים, וזאת למודעי כי אומנות המילה היא 'תורה שלימה', שהרי בכל אחד משלבי המילה ישנם פרטים רבים הנחוצים לביצועם כראוי³⁸, והיא בבחינת 'תורה שבע"פ' הצריכה להימסר מרב לתלמיד, ודורשת לימוד ושימוש רב למעשה אצל מוהל מומחה, ולכן פשוט שהלימוד בספר זה אינו מהווה בשום אופן תחליף ללימוד המעשי הנמסר בהדרכה ובהנחייה אישית של המוהל המלמד, וחלילה לבצע ברית רק עפ"י איורי המילה, והעושה זאת הריחו מסכן את הנימול והקולר תלוי בצוארו בלבד³⁹. וכל מה שכתבנו בתיאור אומנות המילה, אינו אלא 'שער' למי שאינו מצוי בעניינים אלו, ואין עתותיו בידו כדי ללומדם ביסודיות, אך חפץ הוא בידע בסיסי ע"מ להתמצא בנושא באופן כללי, ועל דרך מש"כ (בשבת לא א) "כל התורה כולה על רגל אחת ... ואידך זיל גמור".

38. ראה להלן פרק ד (הערה 84).

39. וכמ"ש הגאון רבי שמאי קהת הבהן גראס שליט"א (בהסכמתו לחיבורנו) וז"ל: יזהיר מי שלומד בספרו ויודע ומבין כל מעשה ואופן המילה, מ"מ צריך שיהא לו גם הרבה שימוש בזה וצריך לקבל סמיכה ממוהל מומחה שיכול למול עכ"ד.

מבוא השערים

פרק א
מבוא

מילה
ששומרת

פרק א מבוא

ה. מצות המילה.....

- א. ייחודיותה של מצות מילה ○ ב. "גדולה מילה" - חשיבות המצוה ומעלותיה המיוחדות ○
- ג. סגולותיה והשפעותיה

יב. איבר המילה.....

- הקדמה לאיורי המילה ○ הגיד; ד. הגיד - מבנה כללי ○ ה. מצב הקישוי ○ העטרה; ו. צורתה
- ז. החוט הסובב ○ ח. החריץ ○ עורות הגיד; ט. עורות הגיד והערלה והפריעה - תיאור כללי
- י. תכונות עור הגיד והערלה ○ יא. תכונות עור הפריעה ○ יב. "ערלה" - ביאור הלשון ○ אופנים
- מיוחדים של הגיד; יג. נולד מהול ○ יד. חצי מהול ○ טו. היפוספדיאס ○ טז. אפיספדיה ○ ז.
- קורדי

ג. מושגי יסוד הלכתיים.....

- העטרה; יח. העטרה - הגדרתה ההלכתית ○ הערלה; יט. שיעור הערלה ההלכתי ○ כ. הגדרת הערלה עפ"י מצבה בלידה ○ כא. הגדרת שיעור הערלה ביחס למצב הגיד ○ המילה; כב. "מילה" - ביאור הלשון ○ כג. "מעשה המילה" - צורתו לכתחילה ○ כד. "מעשה המילה" - הגדרתו ההלכתית ○ כה. אופנים שונים של "מעשה המילה" ○ דם הברית; כו. חיובו ○ הפריעה; כז. המקורות למצות הפריעה ○ כח. הסוגיה בש"ס ○ כט. ביאור הלשון "פריעה" ○ ל. מל ולא פרע ○ לא. "חיתוך ופריעה כאחד" ○ הציצין; לב. ציצין המעכבין את המילה ○ לג. ציצין המעכבין את הפריעה ○ לד. ציצין שאין מעכבין את המילה ○ לה. ציצין שאין מעכבין את הפריעה ○ תיקון המילה; לו. תיקון המילה מהתורה ○ לז. תיקון המילה מדרבנן (מראית העין) ○ לח. ספקות בכשרות המילה ○ לט. "מוהל מומחה" ○ מ. רוב מצויין אצל מילה מומחין

איבר המילה

הקדמה לאיורי המילה

"בעה"י אכתוב בזה נאומנות המילה, והגם כי לא נוכל לצייר כ"כ בכתב בלתי מראית עין באומנות, אך כל כזה דאפשר ארשום ואכתוב להועיל בעה"י לזולתי למוהלים ולילדים שיקיימו המוצה הגדולה כתיקונה".

(אות שלום רסד ס"ג ס"ק יא)

[א]. מטעמים מובנים³⁰, האיורים צוירו במכוון באופן השונה מהמציאות³¹, מאידך יש בהם די כדי לבאר ולהמחיש את המציאות.

[ב]. האיורים צוירו באופן שהעטרה בצידו העליון של הגיד ובהתאם לתנוחת התינוק בעת הברית³², ולכן בכל מקום בהסברי האיורים שהוזכרה בו המילה 'למעלה' - הכוונה היא לצד הגיד המרוחק מהגוף, ואילו כשנכתב 'למטה' - הכוונה היא לצד הגיד הקרוב לגוף.

[ג]. ועוד זאת למודעי כי מידות האיורים (ואפי' היחס בין חלקי הגיד השונים), הינם להמחשה בלבד ואינם לפי קנה מידה אמיתי (וכגון בציורי חתך האורך, מאיור ו ואילך שעובי העורות במציאות שונה לגמרי), אמנם האיורים צוירו בהתאם למידות אלו לשם הדגשת או המחשת פרט מסוים ולכן אין "להקשות" עליהן מהמציאות.

זווית האיורים

היות וישנו הבדל ניכר ומהותי של מראה הגיד מזוויות הראיה השונות, צוירו האיורים בד"כ משתי זוויות עיקריות:

[א]. "מהצד" והיינו מזווית ראייתו של העומד משמאלו של התינוק, כשראש התינוק לימינו (של הצופה) ורגלי התינוק לשמאלו. זווית ראייה זו (היטל צד - פרופיל) נקראת בשפת המוהלים והרופאים "שעה 3"³³ [ראה איור א].

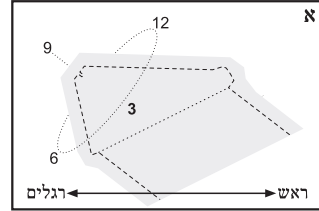
רבי עובדיה צדקה זצ"ל היה צדיק גדול ובעל חסד מופלא, ושאלוהו במה זכה לגדלותו העצומה, ואמר משום שהסנדק שלו היה רבי יוסף חיים זצ"ל, והמוהל היה אחיו, ובכ"ז עדיין לא הגיע למה שהיה צריך להגיע, ואין לשער עד כמה שהסנדק והמוהל קובעים את מהלך החיים של הולד, וכך היה אומר רבי יעקב מוצפי זצ"ל: בחרו מוהל וסנדק יר"ש לטוב לכם ולילדיכם.
(ארי עלה מבבל)

השלמת המילה

לפי המוסכמות האנטומיות תיאור הגיד הוא במצב שהתינוק שוכב על גבו, ומשא"כ בגמ' בנדה (יג א, "מעטרה ולמטה מותר") שמדובר באופן שהאדם עומד וממילא התיאור 'למטה' מתייחס לצד הרחוק יותר מהגוף, וראה עוד פרק ו סעיף יג (בהערה שם).
33. ראה בביאור שתחת איור א.

30. ובעצת גדולי תורה שליט"א ואכמ"ל.
31. והיינו ציורים גאומטריים בקווים ישרים וזוויות חדות שאינם נמצאים בטבע הבריאה, כמו"כ בחלק מהם הושטו פרטים שאינם נצרכים להבנת המציאות שאותה מיועד הציור לבאר.
32. ולא כמצבה הטבעי (שלא בקישוי). וכתב לי ד"ר ס. נמיר הי"ו שגם

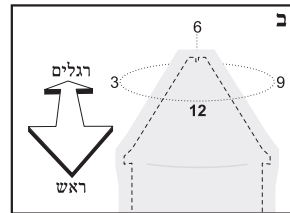
באיור זה מודגם מראה הגיד "מהצד", כשראש התינוק לימין הצופה ורגליו לשמאלו. לשם הקלה בתיאור האזורים השונים בגיד או בציון מקומות מסוימים בו, 'רואים' את הגיד כאילו נמצא סביבו שערן דמיוני ובאופן שהשעה 12 מסמנת את נקודת אמצע רוחב הגיד בצד הסמוך לראש התינוק, והשעה 6 את נקודת אמצע רוחב הגיד בצד הסמוך לרגלי התינוק (ראה חיצונית ההכוונה בתחתית האיור). באיור זה מומחש, ע"י הספרה 3 המודגשת, שצד זה של הגיד (שמאל התינוק שה"שעה 3" במרכזו), הוא הנמצא ממול הצופה. נקודת הציון של השעה 9 (שעל הגיד) אינה נראית באיור מפני שהיא נמצאת בצידו הימני של הגיד המוסתר מהצופה. הקו הפנימי (המקווקו) מראה את צורת גוף העטרה והגיד המוסתרים ע"י העור.

מהצד

[ב]. במבט מראש התינוק (מזווית ראייתו של הסנדק³⁴) והיינו צד הגיד הסמוך לבטן³⁵. איור הגיד הנראה מזווית ראייה זו (היטל פנים - ממול, מהחזית) נקרא בשפת המוהלים והרופאים "שעה 12"³⁶ [ראה איור ב].

באיור זה מודגם מראה הגיד "ממול" והיינו באופן שראש התינוק סמוך לצופה, ורגלי התינוק בצד הרחוק ממנו. המבט באיור זה רואה את הגיד מזווית ראייתו של הסנדק. השינוי בין צורות ב' ראשי החץ שבאיור זה ממחישים שראש התינוק קרוב לצופה ורגלי התינוק רחוקים ממנו. נמצא, אפוא, שצד הגיד הקרוב יותר לצופה, הוא ב"שעה 12".

ממול

הגיד

הגיד - מבנה כללי

ד. איבר המילה - הגיד³⁷ בנוי משלשה מבנים גליליים העשויים מרקמה מרובת חללים הדומים במבניהם הפנימי לספוג. הרקמה עצמה מוקפת בשריר. הגיד לאורכו מחולק לשלשה חלקים: שורש³⁸, גוף הגיד והעטרה.

באשר לתיאור עורות הגיד - ראה בפרק זה להלן (סעיפים ט - יא).

השלמת המילה

הסמוך לרגלי התינוק (צד זה של הגיד נקרא בשפת המוהלים והרופאים "בשעה 6". שטח זה אינו נראה כלל כשהגיד רפוי וצמוד לכיס, אך בזמן הברית ובאופן שהתינוק ממוקם כנ"ל - הוא נראה לעיני המוהל ולא לסנדק). וראינו לנכון שלא לכלול זאת באיורים כדי לא להכביד על הלומד ולמען "ירוך בו הקורא".
37. בתיאור מבנה הגיד נעזרתי גם במאמרו של ד"ר מ. וסטרייך הי"ו חבר הועדה לפיקוח על המוהלים, מתוך הקונטרס "זאת בריתי". 38. רוב השורש טמון מתחת לכיס האשכים, תפקידו לחבר את הגיד לגוף ולאפשר את יציבותו.

34. כשהתינוק נמצא על ברכי הסנדק באופן שראשו קרוב לגוף הסנדק ואילו רגליו סמוכים למוהל העומד ממול הסנדק. 35. צד זה של הגיד נקרא בפוסקים "עליונו של הגיד" (ע"י ערוה"ש יו"ד רסד). 36. יש לשים לב כי באיורים אלו (של השעה 12) הגיד נוטה מעט לכיוון הרגלים) בזווית של כ- 50 מעלות מהגוף (כמו באיורי השעה 3), שהרי בזווית של 90 מעלות מהגוף אין אפשרות לראות את החריץ מפני שהוא מוסתר ע"י בסיס העטרה. עוד יש לציין כי קיימת זווית ראייה נוספת שממנה המציאות נראית באופן שונה, והיא "הגיד מלמטה", והיינו שטח הגיד בצידו התחתון

מצב הקישוי

ה. גוף הגיד עשיר מאוד בכלי דם³⁹, בשעת הקישוי מוזרם לגיד (ע"י מחזור הדם) דם רב דרך העורקים, הורידים (האחראים על ניקוז הדם חזרה) נסגרים, והגופים הספוגיים שבגיד מתמלאים בדם. במצב זה חל שינוי באורכו של הגיד, שינוי שיש בו כדי להשפיע על מידת והגדרת שטח הערלה (ההלכתי) המכסה את העטרה⁴⁰.

העטרה

צורתה

ו. החלק הרחב שבגיד (הרחוק יותר מהגוף) נקרא "עטרה"⁴¹. חלק זה הינו המשכו של הגוף החלול המרכזי שבתוך הגיד, אך אינו מוקף בשריר. העטרה רחבה יותר בצידה הקרוב לגוף וצורתה כחרוט וכמבנה דמוי כיפת פטריה. מבנה העטרה הוא אלכסוני ובאופן שבצידה (שטחה) העליון (הסמוך לבטן⁴²), היא ארוכה יותר מאשר בצידה⁴³ הסמוך לרגלים⁴⁴ [ראה להלן איורים ג - ד]. בקצה העטרה הרחוק מהגוף ממוקם פתח השופכה (- הנקב).

החוט הסובב

ז. חלק העטרה הסמוך לגוף (והמהווה את בסיסה) נראה כרצועת בשר הגבוהה יותר מהעטרה בשאר שטחה. זהו ה'החוט הסובב' הבולט מבשר העטרה שמעליו ומהגיד שתחתיו, ודומה לתל גבוה המקיף וסובב את רוב היקף העטרה (חוץ מאשר לצד הרגלים)⁴⁵ [ראה להלן איורים ג - ד].

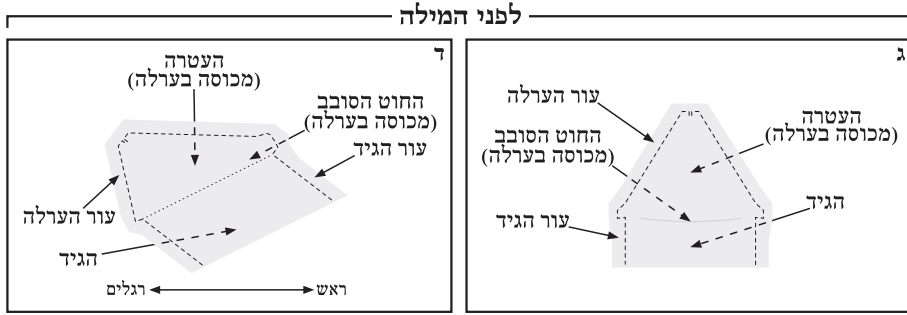
השלמת המילה

עטרה. ואותו היקף אינו בעיגול ישר אלא בעליונו של גיד מארכת העטרה כלפי הגוף ומתקצרת והולכת בתחתיתו עד קרוב לראשו של גיד עכ"ל. ובערוה"ש יו"ד רסד טז כתב וז"ל: "ובקטן בן ח' מפני קוטן האבר אין זה ניכר כל כך".⁴⁴ שבמצב עמידה בד"כ אינו נראה לעין להדיא משום שהוא צמוד לכיס האשכים כשהגיד רך ונוטה כלפי מטה. מאידך, במצב שכיבה מקום זה נצפה היטב. בעת החבישה יש לשים לב למקום זה (שבו הפרנולום) משום שפעמים רבות מצוי שם העורק שהוא מקור לדימום משמעותי.⁴⁵ בספרי הפוסקים נקרא חלק זה גם "החוט הגבוה" או ה"מדרגה", ובשפת הרופאים "הנזר" (קורונה). ויש להעיר בזה שסימון החוט באיורים ג - ד (לפני המילה), נעשה במכוון באופן שאינו בולט כ"כ, והגם שבמנחת סולת (הו"ד בנה"ב ח"א עמ' יא) כתב שכ"ז שהעטרה מכוסה לא ניכר הגובה של החוט ביחס

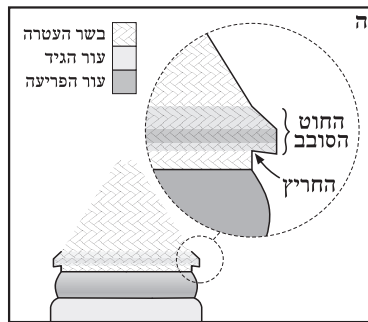
39. עובדה המסייעת גם לריפוייה המהיר (יחסית) של המילה. 40. בענין הנפ"מ לדינא לגבי אופן שיעור הערלה למעשה (מח' הב"י והש"ך) - ראה בפרק זה להלן (סעיף כא) ובפרק ב (סעיפים ג - ז). 41. בשמו הרפואי - glans penis. חיצונית הוא נראה כמבנה של חטיבה אחת, אך בתוכו הוא מחובר למבנה הספוגי שתחתיו, בלשון הפוסקים הוא נקרא - "הבשר הגבוה והבולט שבראש הגיד". והגם שקיימת מחלוקת הפוס' בהגדרת ההלכתית של ה"עטרה", [ראה להלן בפרק זה סעיף יח, וביתר פירוט בפרק ו (סעיפים יג - כד) ובפרק י (סי' א)], מ"מ ע"מ להקל על הבנת המציאות - נקטנו (בשלב זה) במושג 'עטרה' ככינוי לכל הבשר הגבוה. 42. והיינו הצד הנראה לעין ובמצב עמידה כשהגיד רך נוטה כלפי מטה. 43. וז"ל הטור באהע"ז (סי' ה): ראש הגיד יש בשר ובחיבורו לגיד הוא גבוה ומקיף סביב הגיד ונקרא

החריץ

ח. מקו השיא בגובהו של 'החוט הסובב' יורד גובה העטרה עד לגיד עצמו באיזור השטוח שהמשכו עד לבסיס הגיד (הפרש הגובה בין העטרה לבין הגיד יוצר כעין מדרון לכיוון הגיד הסמוך לגוף). מדרון זה מסתיים ב'חריץ'⁴⁶ הסובב את הגיד לכל היקפו. החריץ מפריד ומהווה את ה'גבול' בין העטרה לבין גוף הגיד⁴⁷ [ראה להלן איור ה].

ממהצר וממול (המקוקו) ממחיש את צורת העטרה והגיד המוסתרים ע"י העור. הקו הפנימי (המקוקו) ממחיש את צורת העטרה והגיד המוסתרים ע"י העור.

החוט והחריץ (אחר המילה)

סביבת החוט הסובב' (בהגדלה מימין) צוירה בשלשה גוונים שונים כדי להמחיש את שינויי הגובה שבו (המקום הגבוה שבחוט, המדרון היורד ממנו לכיוון הנקב והמדרון היורד לכיוון החריץ - לצד הגוף). הערה - גבולות החוט הסובב המצוירים כאן אינם מוסכמים לכו"ע - ראה פרק י הערה 19.

השלמת המילה

מונח הלכתי אך יש בו צורך כדי לתאר מצבים שונים שיש להם השלכה הלכתית. ⁴⁷ גבולות החריץ הם: לצד הגוף - חיבורו של עור הפריעה לגיד (תחילת עור הפריעה), ולצד העטרה - תחילתה של העטרה בסיום הגיד.

לעטרה, ורק אחר החיתוך הוא ניכר (ע"ש בביאור דברי הערוך), נראה לכאורה שכונתו למראה הבולט בשלימותו, ומ"מ מצוי שמשוהו מבליטת החוט ניכר בכ"ז. ⁴⁶ שהינו כעין תעלה, ונקרא כך מפני שעמוק יותר מאשר סביבתו שמעליו ומתחתיו. 'החריץ' אינו

עורות הגיד

"... המילה בעצמה נעשה ידי היוצר, כי ניכר שהמילה נבראת נפרדת מזה הערלה, ואין הערלה אלא מנותרי הטבע כשער וצפורן או לשמירת האבר בקטנותו".
(זכר דוד מאמר א פרק נג)

עורות הגיד הערלה והפריעה - תיאור כללי

מ. על הגיד ישנם (לכאורה) שלשה עורות: עור הגיד, עור הערלה ועור הפריעה. שלשת העורות הללו, הינם רצף אחד של עור הנמשך לאורך כל הגיד ומכסה את כולו⁴⁸. תחילתו של עור הגיד (בצד הקרוב לגוף) היא מעל הכיס⁴⁹, בהמשכו הוא מגיע (בד"כ) עד קצה העטרה (סמוך לנקב שבראשה⁵⁰). החלק מעור הגיד המכסה את העטרה נקרא בשם "ערלה" ואילו שאר העור המכסה את הגיד (המשכו הטבעי של עור הגוף שבאיור זה) נקרא⁵¹ "עור הגיד", וכ"ז למרות שאין כל חילוק במציאות בין הערלה לשאר עור הגיד⁵². "תחילתו"⁵³ של עור הערלה במקום בו הוא מתחיל לכסות את העטרה (בצד הקרוב לגוף בסמוך לחריץ⁵⁴), ו"סיומו"⁵⁵ במקום בו הוא "מתקפל" פנימה תחת עצמו (בצידו הרחוק מהגוף בסמוך לנקב⁵⁶). בהמשכו הפנימי הוא ממשיך לכסות את העטרה אך צורתו משתנה לעור דק יותר. שכבת העור הפנימית (תת - עור) נקראת "עור

השלמת המילה

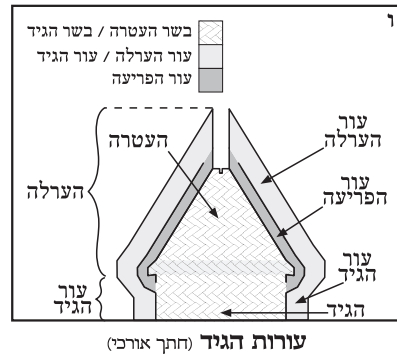
מאיך, עור הגיד והערלה שונה במציאותו מעור הפריעה, וכמבואר להלן (סעיפים י - יא).
53. והיינו שממקום זה "משתנה" שמו של עור הגיד והוא "מתחיל" להיקרא עור הערלה.
54. בצידו התחתון של הגיד היא למעלה מאזור הפרנולום (הריסנית - מבנה דמוי גשר המכוסה ע"י עור הגיד, בד"כ רק עד הברית, ומחבר אותו מבפנים לחלק הגיד התחתון, בדומה לריסנית המחברת את הלשון לרצפת הפה). למעשה, תחילת הערלה תלויה בהגדרה ההלכתית של העטרה, ראה להלן בפרק זה סעיף יח, וביתר פירוט בפרק ו (סעיפים יג - כד) ובפרק י (סי' א).
55. והיינו שמתחילת מקום זה "משתנה" שמו של עור הערלה (והוא "מתחיל" להיקרא "עור הפריעה" וכדלהלן).
56. כנ"ל בהערה בסעיף זה. קו הקיפול של העור על עצמו היא נקודת המעבר בין הערלה שהיא עור הגיד הרגיל לבין עור הפריעה. יש שם עלייה בצפיפות של קצות העצבים, כדוגמא למעברים אלו בגוף (מהעור החיצוני לרקמה הירירית הפנימית) ניתן לראות את השפתיים (שבחלל הפה הופכות לירירית האדומה), וכן העפעפים (העור החיצוני של העפעף הופך לירירית הפנימית שהיא חלקה ומבריקה).

48. למעט המקרים שהתינוק נולד מהול או "חצי מהול", ראה בפרק זה להלן (סעיפים יג - יד).
49. בצידו התחתון של הגיד שאינו נראה לעין להדיא משום שמכוסה ע"י הגיד עצמו (ובמצב עמידה כשהגיד רך הוא בד"כ צמוד לכיס עקב נטייתו כלפי מטה ראה לעיל בסעיף ו בהערה שם), ואילו תחילת עור הגיד בצידו העליון - הינה בסיום הבטן והיינו מהשטח הנראה לעין כשהגיד רך.
50. קצה הערלה נוצר מקיפול העור על עצמו ואין לזה כל קשר לנקב השופכה, ואמנם יש תינוקות שנולדים עם ערלה קצרה ופתוחה ('חצי מהול') שבאופן זה קצה הערלה לא מגיע כלל לגבול העטרה אלא רק מקיף אותה בחלק מגובהה. ומאיך, לפעמים יש ערלה הנמשכת הרבה מעבר לעטרה, יש רופאים המכנים זאת "עורלה עודפת" (במקרים קיצוניים תיתכן ערלה שאורכה כפול מכל אורך הגיד, וכתב לי ד"ר ס. נמיר הי"ו שראה ערלת פג שגדלה היה פי 3 מגודל הגיד).
51. עכ"פ בחיבורנו זה.
52. היות ועור הערלה הינו המשכו הטבעי של עור הגיד - הם זהים במראיתם ואין כל הבדל ביניהם ב"צורת" העור (כגון בעוביו, צבעו וכיו"ב), שהרי הגדרת חלק מעור הגיד כ"ערלה", היא רק מחמת שחלק זה הוא אשר מכסה את העטרה.

הפריעה". עור הפריעה מסתיים בחיבור לגוף הגיד מתחת ל"חריץ". נמצא אפוא, כי עור הגיד (בחלקו המכסה את העטרה), הינו עור כפול של שתי שכבות עור הצמודות זו לזו: הערלה - שהיא שכבת העור החיצונית הנראית לעין, ו"עור הפריעה" שהיא שכבת העור הפנימית שתחתיה. התינוקות נולדים כשצידו החיצוני של עור הפריעה דבוק לצידה הפנימי של הערלה⁵⁷, ואילו צידו הפנימי של עור הפריעה דבוק לעטרה⁵⁸. [ראה איור ו].

הערה: על ביאור הלשון "ערלה" ראה להלן בפרק זה (סעיף יב). בענין הגדרת שיעור הערלה ההלכתי - ראה בפרק זה להלן סעיף יח.

הרצועה הכהה מעט בתחתית העטרה ממחישה את מקום החוט הסובב. שים לב כי במציאות - עובי עורות הערלה והפריעה שונה מאוד מהמצויר, והם צוירו כך (בהגדלה משמעותית) לשם הבלטת הבדלי העובי שביניהם. כפי המצויר כאן, פתח הערלה (שמול הנקב) פתוח מעט מלמעלה וניתן להבחין דרכו בבשר העטרה, אך לעיתים פתח הערלה סגור ומכסה את העטרה לגמרי באופן שאפילו אין אפשרות להבחין בנקב העטרה. מאידך, פעמים רבות פתח הערלה רחב יותר וניתן לראות דרכו שטח גדול יותר של העטרה. כשפתח העטרה גדול עד שמתגלה גם חלק מבשר העטרה, נהוג לכנותו 'חצי מהול' - ראה להלן איור יב. עוד יצוין כי סימון שיעור הערלה (בצד שמאל) הוא

המינימאלי, בעוד שקו החיתוך המומלץ למעשה - צריך להיות עמוק יותר, ראה להלן בפרק ד סעיף לא באיורים לה - לז.

השלמת המילה

לגיד (שאל"כ אין כל חיות לעור הפריעה) וע"י ההפרדה (או התפיסה שמפרידה ביניהם) הם מתנתקים זמ"ז (פרופ' יחזקאל לנדא וד"ר אורלי פרט, הו"ד בבגדי קודש רסו סעי' ב), אמנם פרופ' יעקב בניאל הי"ו כתב לי שחיבור זה הינו ע"י הפרשות של חומר הנמצא במקום זה והנקרא 'סמגמה' (הפרשה סמיכה ודביקה) והוא הגורם להדבקת עור הפריעה לעטרה, וראה עוד בפרק ד (הנ"ל) ובפרק יא (הנ"ל). ועכ"פ חיבור זה קיים עד לביצוע ה'הפרדה'. אצל הערלים מתרחש במשך הזמן תהליך ביולוגי - ספונטני של היפרדות עור הפריעה מהעטרה. שינוי זה הוא הדרגתי, ונעשה במשך השנים בקצב המשתנה מאדם לאדם. בזה"ב ס"י יג סעיף א כתב שבד"כ בין הגילאים 8-13 הוא נפרד ממנה. ואילו בהסכמת האות שלום לזה"ב השיג עליו שמגיל 3 הוא כבר נפרד (במכתב שבתחילת הספר בהערה לסי' יא סעיף טו). ועכ"פ לדעת רופאי זמננו - רוב הערלות נפרדות עד גיל 5, לעיתים היפרדות הערלה לא תושלם עד גיל ההתבגרות. וראה עוד להלן בפרק ד (סעיף יז).

57. עור הפריעה והעור הערלה אחד הם כלומר קיפול של העור על עצמו, ולכן יש ביניהם את כל המרכיבים של תת - עור והיינו חיבור באמצעות כלי דם ושומן דקים מאוד (כך כתב לי פרופ' יעקב בניאל הי"ו, ראש המערך האורולוגי בביה"ח בילינסון), ומ"מ החבור ביניהם הוא רופף ומתנתק בקלות במהלך התפיסה (אא"כ משתדלים שעה"פ יישאר מחובר וייתפס יחד עם הערלה). אמנם יש הסוברים ששתי שכבות העור האלו אינם מחוברים זל"ז כי אם בקצה האיבר בלבד - במקום שהעור החיצוני מתקפל פנימה תחת עצמו (המהול הגר"מ שרעבי שליט"א וד"ר סודי נמיר הי"ו), וראה עוד מש"כ בפרק ד (סעיף כו בהערה שם בביאור סיבת הדימום בהפרדה) ובפרק יא (סי' י אות יד). 58. התינוקות נולדים כשהערלה צמודה ומהודקת לעטרה ברקמה משותפת המחברת בין עור הפריעה לעטרה (והיינו ע"י תאי אפידרמיס המשותפים לערלה ולעטרה), הערלה מחוברת לעטרה (סביב אזור החריץ) בהיקף של כמעט 360 מעלות. יצוין כי יש רופאים הטוענים שישנם נימי דם קטנים המחברים בין עה"פ

אפיספדיה

זו. מום מולד בגיד - במצב זה נקב השופכה אינו במקומו הרגיל בקצה העטרה, אלא ממוקם בנקודה כל שהיא לאורך שטחו העליון של הגיד (לצד הבטן⁶⁸). מום זה החמור יותר מהיפוספדיאס (ובדרך כלל מצריך התערבות ניתוחית), נחשב לנדיר יחסית, וישנם דרגות שונות בחומרתו, העלולות להשפיע על אופן קיום המילה ומועדה.

קורדי

זו. קורדי הינה עקמת (מולדת) של הגיד. בקורדי "רגיל" - הגיד כפוף ויש לו שיפוע לכיוון הכיס. בעיה זו עלולה להופיע גם ללא היפוספדיאס ומ"מ היא שכיחה מאוד במקרים של היפוספדיאס. ישנם מקרים שמדובר בבעיה פנימית בגופים הספוגיים שבחלל הגיד או שצינור השפכה קצר מדי. אך לעיתים מדובר רק ברקמת עור חיצונית נוקשה ולא גמישה הגורמת לעיקום הגיד. הטיפול בקורדי בד"כ הינו נתוחי ומשתנה בהתאם לסיבת הבעיה ולחומרתה. יש מקרים שבהם המילה עצמה יכולה לפתור את הבעיה לגמרי⁶⁹. יצוין כי במילת קורדי - החיתוך צריך להיות אלכסוני מאוד כדי לא לפגוע בכיס.

מושגי יסוד הלכתיים

המושגים דלהלן נתבארו כאן בתמציתיות, בקיצור רב ובאופן כללי בלבד. חלקם יבואר להלן בעזרה"ת ביתר פירוט כ"א במקומו. המושגים שאינם הלכתיים והשייכים ל"מעשה המילה" (כהפרדה, תפיסה והכנסת המגן) יתבארו בעזרה"ת להלן בפרק ד.

העטרה

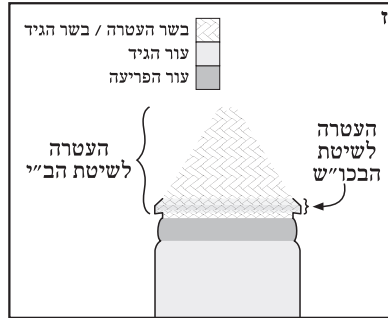
העטרה - הגדרתה ההלכתית

יח. נחלקו הפוסקים⁷⁰ בהגדרת גבולותיה ההלכתיים של העטרה⁷¹: לשיטת הב"י - להלכה הגדרת ה"עטרה" היא - כל כיפת הבשר הגבוהה והבולטת שבראש הגיד, מה"חריץ" שתחתיה עד הנקב שבסופה (כפי תיאורה לעיל סעיף ו)⁷². אמנם לשיטת הבכ"ו היא רק ה"חוט הסובב", דהיינו השורה הגבוהה שבבסיס הבשר הגבוה בלבד (ראה סעיף ז)⁷³.

השלמת המילה

שפכה - בימות עה ב, שו"ע אבהע"ז סי' ה, ראה עוד בפרק ו סעיף יג בהערה שם. 72. כן דעת החכם הספרדי (המובא בב"י רסד), וכ"מ מפשטות לשונם של רוב הראשונים. 73. כן ביאר הבכ"ו ש"י רש"י (חידושי בכור שור למס' שבת קלז א).

68. מהצד הנראה לעין (כשהגיד רך). 69. ע"י בכרית אברהם הכהן עמ' שפז. 70. ראה להלן בפרק ו (סעיפים יג - כד) ובפרק י (סי' א). 71. והיינו לענין מצות מילה, ולאפוקי לענינים אחרים כגון איסור נגיעה (נדה יג א, שו"ע או"ח סי' ג) או איסור"ב (כרות

ב' השיטות בהגדרת העטרה

הערה: סימון גבולות העטרה שבאיור (לפי ב' השיטות) אינו מוסכם על כל האחרונים, והוא צויר כך עפ"י ההבנה הפשוטה ולצורך המחשת עיקר דעתם של הב"י והבכור"ש.

הערלה

שיעור הערלה ההלכתי

יג. העור המוגדר כ"ערלה" הוא כל העור המכסה את ה"עטרה", ועפ"י הגדרתה ההלכתית של העטרה כנ"ל⁷⁴.

הגדרת הערלה עפ"י מצבה בלידה

כ. לדעת רוה"פ - העור המוגדר כערלה מה"ת הינו העור שכיסה את העטרה בעת הלידה דווקא, אך עור שנמשך לאח"ז, למרות שעתה מכסה את העטרה - אינו נחשב ל"ערלה" מהתורה⁷⁵.

הגדרת שיעור הערלה ביחס למצב הגיד

כא. נחלקו הפוסקים בשיעור חיוב המילה מתחילה - אם יש למול באופן שהעטרה תתגלה אפילו כשהגיד רך (ולפי"ז שיעור החיתוך גדול יותר)⁷⁶, או די שהעטרה תתגלה כשהגיד בקישוי בלבד (ולשיטה זו שיעור החיתוך קטן יותר)⁷⁷. להלכה - יש למול עד כדי שהעטרה כולה תתגלה אפילו כשהגיד רך (כדעה המחמירה)⁷⁸.

השלמת המילה

76. הב"י (בסוף סי' רסד בשם החכם הספרדי).
77. הש"ך (רסד ס"ק יב ונקה"כ שם). 78. כשי' הב"י ודלא כש"ך, כן שמעתי ממרן הגריש"א שליט"א, וראה עוד בזה בפרק ב (סעיפים ג - ז) ובפרק יא סי' א.

74. ונמצא שב' השיטות החולקות בהגדרת ההלכתית של העטרה, חולקות ג"כ בשיעור הערלה - כ"א לשיטתו (והיינו מלבד שי' חת"ס בהגדרת הערלה, ראה לעיל בסעיף יד בהערה שם). 75. ראה עוד בפרק ב סעיף ב, ובפרק י סי' ה (סעיפים יא - יג).

המילה

"זאת בריתי ... המול לכם כל זכר". (בראשית יז י)
 "ויביום השמוני ימול בשר ערלתו". (ויקרא יב ג)

"מילה" - ביאור הלשון

כב. בביאור הלשון "מילה", כתבו המפרשים כמה ביאורים ובהם:

[א]. קטיעה⁷⁹, חיתוך⁸⁰, כריתה וקציצה⁸¹.

[ב]. מעיכה ומסמוס⁸².

[ג]. הסרה⁸³.

יש שכתבו כי עפ"י קבלה נרמזו בלשון "מילה" רמזים נשגבים⁸⁴.

"מעשה המילה" - צורתו לכתחילה

כג. צורת מעשה המילה לכתחילה⁸⁵ (לרוב הפוסקים⁸⁶) היא להסיר את הערלה כולה באמצעות החיתוך⁸⁷, וכנהוג בכלל ישראל לדורותיו⁸⁸.

השלמת המילה

בפרק זה לעיל סעיף ב אות ז בהערה שם. 85. ראה להלן פרק ב סעיפים ח - י, ובפרק ד סעיף לו. 86. למעט שי' המהר"ם שיק (בשו"ת) המובא בהערה הבאה. 87. כן הוא לכתחילה לרוה"פ (אף לשיטות השונות בהגדרת "מעשה המילה" המובאות להלן), לא מיבעיא לשי' החכמ"א (כלל קמט סי' יז ובכנינת אדם בשער רנה וישועה), אלא אף הד"ח (בשו"ת יו"ד ח"ב סי' קיד - קיח) ס"ל שלכתחילה אין די בחיתוך חלקי וגילוי העטרה ע"י דחיקת שארית הערלה (וללא חיתוך כלל - ל"ח מילה). והגם שהמהר"ם שיק (בשו"ת יו"ד סי' רמה) כתב שלשיטת החת"ס (בשו"ת יו"ד ח"ב סי' רמט, שפי' ש"מילה" היא הסרה ולא חיתוך) אפשר שמעיקר הדין ראוי למול ללא חיתוך, מ"מ לדינא - שמעתי ממרן הגריש"א שליט"א שלא מועיל, וכ"כ בפשיטות בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קמח), וראה עוד בפרק ב סעיפים יא - יט שהארכנו בזה. 88. זו אחת המצוות שאין מחלוקת או ספק באופן עשייתה (עכ"פ בצורתה לכתחילה). והיא מתקיימת באופן אחיד בכלל ישראל ללא חילוק בין העדות והמנהגים השונים (החילוקים במנהגי המוהלים אינם במהות המילה עצמה אלא בדברים הטפלים לה), וכפי שקיבלנוה איש מפי איש עד מרע"ה.

79. פי' הראב"ד (בע"ז כה ד"ה א"כ אשה) ועפ"י הפס' באיוב כד כד "וכראש שבלת ימלו", ופי' שם הרלב"ג - יכרתו. וכ"כ שם במצודת ציון - יכרתו כמו ימולל ויבש (תהלים ז). 80. כ"כ ספר המנהיג (בהל' מילה עמ' תקפד) וז"ל: "מילה לשון ימל קצירו (איוב יח טז) - חותך". ובשו"ת יהודה יעלה (יו"ד סי' רנא) כתב בפשטות שכן דעת כל המפרשים וכמו שתרגם אונקלוס "מגזר לכוך כל דכורא" (בראשית יז י). 81. אוה"ח הק' עה"ת וז"ל: "מילה היא כריתת הערלה, והוא אומרו ימול, פירוש יכרות" (ויקרא יב ג). וכ"כ בס' השורשים לר"י ג'נאח וכ"כ הרד"ק בס' השורשים שלו, וכ"כ במחברת הערוך (לר' שלמה פרחון ערך מול). 82. כמו "המולל מלילות". מדרש שכל טוב (לרבנו מנחם בר' שלמה ז"ל בפרשת לך), והביא לזה ראיות מפסוקים. 83. החת"ס (בשו"ת יו"ד ח"ב סי' רמט) וז"ל: "מילה ... אין פירושו חתוך וכריתה כלל, אלא הסרת הדבר ... פירושו שיסור הערלה מבשרו", וכמו שתרגם אונקלוס ומל ה' אלוקיך את לבבך - "יעדי טפשות לבך", ועי"ש שהאריך לדחות את הפי' שהוא מל' חיתוך וכריתה. 84. כגון בעניין שם הי"ת. עי' בתשובת הרשב"א ח"ז סי' תקלו, ובס' אוצרות חיים למרח"ו ז"ל בשער האונאה פ"ג ועוד. וראה עוד

"מעשה המילה" - הגדרתו ההלכתית

כד. הגם שצורת מעשה המילה לכתחילה מוסכמת על כל הפוסקים וכנ"ל, מ"מ ישנם חילוקי דעות באשר לאופני מילה מסוימים. מחלוקת זו נובעת מהגדרה ההלכתית של "מעשה המצוה" שבמילה. יש שכתבו ששורשה של המחלוקת נעוץ במחלוקת בביאור הלשון "מילה". ואמנם, ישנן בפוסקים שיטות שונות בהגדרת "מעשה המילה", וכדלהלן:

[א]. חיתוך הערלה⁸⁹.

[ב]. גילוי העטרה⁹⁰.

[ג]. הסרת הערלה מבשרו⁹¹.

[ד]. יש שחילק בין מילה לפריעה - "מילה" היא הסרת הערלה ואילו ה"פריעה" היא גילוי העטרה⁹².

אופנים שונים של "מעשה המילה"

כה. ישנם אופני מילה שדינם תלוי בהגדרת "מעשה המילה", ובהם:

[א]. גילוי עטרה ע"י דחיקת הערלה ללא חיתוך כלל⁹³.

[ב]. חיתוך קטן מהשיעור וגילוי העטרה (ע"י דחיקת שארית הערלה)⁹⁴.

[ג]. נתכלתה העטרה ונשארה הערלה⁹⁵.

דם הברית

חיובו

כו. דם המילה נקרא דם הברית, כנאמר "הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם"⁹⁶, וכן מבואר בחז"ל "נתן להם הקב"ה שתי מצות - דם פסח ודם מילה שיתעסקו בהם כדי

השלמת המילה

מֵרֵן הַגְרִישׁ אֲשֶׁר שָׁלַח וְשׁוֹרֵת שֶׁבֶט הַלֵּוִי, וְלֹהֵלֵן בַּפֶּרֶק בִּסְעִיף י (בהערה שם) ובפרק יא סי' יא. 94. החכמ"א הנ"ל וסיעתו החמירו בזה, ונראה בפשטות משום שס"ל דהמצוה היא דווקא חיתוך. אמנם הד"ח הנ"ל הכשיר בזה בדיעבד. ואופן זה עדיף מהאופן הקודם שהרי חתך חלק מהערלה. ראה להלן בפרק ב (סעיפים יא - ט). ומה שהד"ח הצריך עכ"פ חיתוך משהו, והרי לסברתו המצוה היא גילוי העטרה - ראה פרק יא סי' י. 95. אם המצוה היא גילוי העטרה - הרי בכה"ג פטור משום שנתבטל ההיכי תמצוי לחייבו, ואם המצוה היא הסרת הערלה או חיתוכה - מסתבר דאכתי חייב (וה"ה כשהמוהל חתך הערלה והעטרה יחד, ונפ"מ אם יברך - עי' סה"ב סי' רסד אות פו שהביא בזה מחלוקת האחרונים). 96. שמות כד ח.

89. כ"מ בפשטות לשי' החכמ"א הנ"ל וסיעתו. על הביאורים במחלוקת החכמ"א והד"ח - ראה בפרק יא סי' י. 90. כ"מ בפשטות לשי' הדברי חיים הנ"ל וסיעתו. 91. החת"ס (בשו"ת הנ"ל), והוסיף שמה"ט שייך לברך בלשון "על המילה" גם על הפריעה לבדה. 92. כן נראה מהמהר"ם שיק (בשו"ת יו"ד סי' רמה), ומדבריו משמע שסגי בהסרת הערלה ממקומה, והיינו להבנתו דהחת"ס ס"ל כד"ח, שאם דחק הערלה למטה - המילה כשרה. וראה עוד בפרק ב מסעיף יא ואילך. 93. לכאורה נראה שדי"ז תלוי בהגדרת "מעשה המילה", שאם הגדרתו היא "חיתוך הערלה" - פשוט שלא יצא, אבל אם הגדרתו היא "גילוי העטרה" - א"כ בכה"ג חשיב שפיר מילה דהא נתגלתה העטרה. ולדינא - ראה סעיף כג לעיל שם בהערה בשם

שיגאלו שנאמר⁹⁷ ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ... ואומר⁹⁸ גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו"⁹⁹.
יש מהראשונים שכתבו שגם במילה רגילה - הטפת דם ברית היא חלק מהמצוה¹⁰⁰, וגם באופנים שאין מצוה לחתוך הערלה, מ"מ ישנו חיוב להטיף דם ברית¹⁰¹.

השלמת המילה

(א) שהאריך בזה. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן כט) כתב וז"ל: הצרכת יציאת דם בברית מילה הוא עכ"פ חלק חשוב ממצות המילה ואיכא בזה מצוה בפני עצמה על כך עכ"ל (וציין שם גם לשו"ת משכנות יעקב חיו"ד סי' סג, ספר אות ברית סי' רסג סק"ג ועוד). וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' כד) ובשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קיט). ואגב, מכאן כתבו האחרונים לאסור מכשירים חדשים למילה כאשר המילה מתבצעת ללא דם ברית, וכמו"כ מטעם זה יש שנטו לאסור את השימוש בקרני לייזר לצורך חיתוך הערלה (לחולי המופליה וכדו'), אא"כ יוציא טיפת דם. ומ"מ בדיעבד - אי"ז מעכב את כשרות המילה. כ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' פט), בענין מילה בלייזר). וראה עוד להלן בפרק יא סי' יא (סעי' יא). והנה, לדעת הסוברים שהוא חיוב, צ"ב מדוע רק בברכה על מילת עבדים וגרים נזכר דם הברית ואילו בברכה על מילה רגילה אינו נזכר, וביארו הראשונים מפני שיש גרים שמתגיירים כשהם נימולים, ועיקר מילתם הטפת דם ברית - לפיכך תיקנו לכולם כן (הרמב"ן והרשב"א בשבת שם, והו"ד בכס"מ על הרמב"ם פ"ג מהל' מילה ה"ד). או לפי שהם גדולים ודואגים על דמם הנוטף - תיקנו להם כן לנחמם (הרמב"ן שם בשם אחרים). ובאג"מ (שם) כתב וז"ל: אף בגר ועבד לא חיבו להזכיר זה בהברכה שמברכין על המצוה, משום שבמה שאומרים בהברכה על המילה הוא על כל פרטיה, וכמו שגם בברכת לולב אין מזכירין אלא לולב והוא עם כל המינים שצריכים לקיים מצות לולב וכן הוא בברכת על המילה, אבל מפני שראו לתקן במצות מילה שתי ברכות תחלה וסוף ולא שייך ברכת אשר קדש ידיד מבטן במילת גר ועבד, תיקנו לברך ברכה השניה על התכלית שנעשה בהמילה שנכנסו בקדושה שזה נעשה ע"י מילה ... ובילדי ישראל לא שייך נוסח ברכה זו שהרי הוא בקדושת ישראל ובחיוב כל המצות גם בלא מעשה המילה עכ"ל. ועיי"ש שביאר עפ"י את דברי הר"ן והכס"מ הנ"ל והבעה"מ. 101. כמו בנולד מהול, נימול שלא כהלכה או גוי מהול הבא להתגייר (ויבואר אי"ה להלן בפרק ב, סעיפים כח - כט).

והגם שפשוטו של מקרא מתייחס לדם הקרבנות שבמזבח, מ"מ הוא מתפרש אף על דם המילה, שישאל נכנסו לברית במילה טבילה ובהרצאת דמים (תוס' בנדרים לא ב ד"ה הנה). ובר"ן (שם) פי' באופן אחר, הו"ד בפרק זה לעיל (סעיף ב אות ז בהערה שם). 97. יחזקאל טז ו. 98. זכריה ט יא. 99. מכילתא בא פר' ה, וכו"ה ברש"י עה"ת שמות יב ו, ועי' בראב"ע וברד"ק בזכריה שם שפירשו ג"כ על דם מילה, ודלא כרש"י שם שפי' על הדם שזרק משה. 100. והיינו שבמצות המילה נכלל גם החיוב להטיף דם ברית. והוא חלק מהמצוה כמבואר ברש"י בשבת (קלד א ד"ה לכרכי הים) שכתב וז"ל והטפת דם ברית מצוה כדכתיב (זכריה ט) גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור עכ"ל, ועפ"י ביאר דמשו"ה כתבה שם הגמ' שאין לומר תינוק שלא נבלע בו דמו, וכמו שביארו חז"ל את הפס' "ואומר לך בדמיך חיי". ולכא"ו משמע כן גם מנוסח הברכה (על מילת גרים ועבדים) "אקב"ו על מילת ... ולהטיף מהם דם ברית שאלמלי דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי ... כמבואר בגמ' (שבת קלז ב) ונפסק להלכה ברמב"ם (מילה פ"ג ה"ה) ובטוש"ע רסו. ובר"ן שם כתב וז"ל: "דם המילה בריתן של ישראל". וכ"כ שם הרשב"א בחידושו, ועיי"ש במאירי. ובהעמק שאלה (על השאלות בהערה לשאלתא י אות א) כתב דלש"י הרמב"ן הטד"ב במילה גמורה - היא רק לכתחילה ולא מעכבת, ובמשיב נפש (ח"ב סי' א) כתב שהיא מצוה גמורה, ובשו"ת אבנ"ז (חיו"מ סי' קנא) כתב בשם החידושי הר"ם שהטד"ב היא מצוה מה"ת רק בנולד מהול שיש לו ערלה מיוחדת, אבל במילה רגילה היא רק מדברי קבלה, והיינו מהפס' שהביא רש"י הנ"ל (ואגב, האבנ"ז בשו"ת יו"ד סי' שלח כתב וז"ל: וכן ענין הטפת דם ברית דלא כתוב בתורה. ואף שרש"י פירש מקרא דזכריה גם את בדם בריתך. אין זה עיקר הראיה, שרש"י עצמו פירש במקרא דקאי על דם ברית שבהר סיני, רק משום שבכל מילה יוצא דם, ממילא נשמע שהטפה מצוה (כן שמעתי מאדמו"ר זלה"ה מגור) עכ"ל). ובשו"ת חת"ס (ח"ו צט) נראה שמסתפק בזה. ועי' בברית יהושע (בחי' לשבת קלה

הפריעה

המקורות למצות הפריעה

כו. מצאנו בחז"ל ג' מקורות למצות הפריעה:

[א]. אמר רבה בר יצחק אמר רב: לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו, שנאמר (יהושע ה ב): "בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרכות צרים ושוב מל את בני ישראל שנית"¹⁰².

נחלקו הראשונים בביאור מקור זה¹⁰³:

[א]. יש שכתב שמצות הפריעה נתחדשה רק בזמן יהושע¹⁰⁴.

[ב]. יש שביאר שהפריעה היא הלל"מ¹⁰⁵ וחז"ל הסמיכוה על הפס' ביהושע¹⁰⁶.

[ג]. יש שביאר שמה רבינו נצטוה בפריעה "אלא שלא נתנה לעשות אלא מיהושע ואילך"¹⁰⁷.

[ד]. יש שביאר ש"מה רבינו נצטוה שיעשו כן כשיכנסו לארץ ונגמר הדבר ע"י יהושע"¹⁰⁸.

[ב]. "המול ימול" (בראשית יז יג) - מכאן לשני מילות אחת למילה ואחת לפריעה¹⁰⁹.

[ג]. אמר רבי יודה בן פזי: "חתן דמים למולת (שמות ד כו) - מיכן לשני מילות אחת למילה ואחת לפריעה (אחת למילה ואחת לציצין)"¹¹⁰.

השלמת המילה

בתירוף השני ביבמות שם. ולכאורה נראה שהחילוק בין ביאור הריטב"א לביאור הרשב"א הנ"ל הוא - שלהרשב"א תחילת הזמן לקיום מצות הפריעה היתה תלויה ביהושע, ואילו מל' הריטב"א משמע שתחילת הזמן לקיום הפריעה היתה תלויה בכניסה לא"י. וע"ע בשו"ת יהודה יעלה יו"ד ח"א סי' רנח בד"ה ואגב תמהתי. ¹⁰⁹ ירושלמי בשבת (פרק ראד"מ). ובירושלמי ביבמות (ריש פ' הערל) כתב וז"ל: "גזירה לשתי מילות, אחד למילה ואחד לפריעה". וכע"ז מצאתי בב"ד לך לך (פרשה מו פס' יג) "המל ימול - מילה ופריעה, מילה וציצין". ¹¹⁰ הירושלמי בשבת וביבמות שם, וביאר הקה"ע שם דרב שלומד מהפס' "המול ימול" דרשה אחרת (שנולד מהול צריך הטד"ב) - חולק על הדרשות לעיל, והוא בזה לשיטתו שפריעה לא ניתנה לא"א אלא ליהושע, אבל היר' ס"ל שניתנה לא"א. וכן משמע במדרש בראשית פרק יז: "בהמלו בשר ערלתו, באברהם כתיב בהמלו בשר ערלתו, ובישמעאל כתיב את בשר ערלתו (פס' יד), אברהם לפי שבעל ושימש לא היה לו עור, ולא צריך

¹⁰² גמ' יבמות (עא ב). וז"ל רש"י (ד"ה א"כ מאי שוב): דמשמע זמנא אחריתי אלא לאו ש"מ לפריעה עכ"ל. ומ"מ לגי' הרי"ח (תוד"ה בקונטרס) הגמ' נשאר שם ברחיה למקור זה. ועי"ש בתו"י שדוחה פי' זה. ¹⁰³ לראשונים הוקשה לקבל הדבר כפשוטו, שהרי קיי"ל "אלה המצות" - מכאן שאין נביא רשאי לחדש בה דבר מעתה (שבת קד, א). ולכן תירצו ע"ז כ"א בדרכו וכדלהלן. ¹⁰⁴ הריטב"א ביבמות שם בתירוף הראשון. ועל הקושיה ש"אין נביא רשאי לחדש בה דבר מעתה" תירץ וז"ל "דכה"ג שהוא הכשר מצוה לא חשיב חדוש". ¹⁰⁵ ואולי זו כונת המדרש "ואל תטוש תורת אמן, זו מצות פריעה שהוראת סופרים היתה שאין פריעה בתורה כתובה" (בראשית רבתי פרשת וירא כא ד). ועי' ערו"ג (מכות יא א) במש"כ על רד"ה מפני שהן. ¹⁰⁶ התוס' ביבמות שם (ד"ה לא). ¹⁰⁷ הרשב"א ביבמות שם. וכן מצאתי במדרש שכל טוב (בובר) "המול לכם כל זכר, המל חסר ו' לפי שניתנה להם בלא פריעה עד שנצטוה למשה במצרים" (שם בראשית יז). ¹⁰⁸ הריטב"א

הסוגיה בש"ס

בח. חיוב הפריעה מפורש במשנה: "מל ולא פרע את המילה - כאילו לא מל"¹¹¹.

ביאור הלשון "פריעה"

כמ. נחלקו קדמונים בביאור המילה "פריעה", ונאמרו בזה כמה ביאורים:

[א]. גילוי¹¹².

[ב]. קריעה¹¹³.

[ג]. הברלה והשבתה, הרחקה, הסרה וביטול¹¹⁴.

יתכן שלביאורים אלו יש גם נפ"מ להלכה וכמבואר בעזה"ת להלן בפרק ג סעי' ט - יג ובפרק יא ס' ד.

מל ולא פרע

ל. חתך את הערלה כולה כדין אך העטרה נשארה מכוסה בעור הפריעה¹¹⁵ - דינו כערל גמור שחוזר למולו אפי' בשבת, ואפי' אם כבר פירש מהמילה¹¹⁶.

השלמת המילה

באג"מ (י"ד ח"א ס' קנה) וז"ל: "פירוש פריעה הוא גלוי העטרה כדפרש"י וזהו גם כוונת הר"ח. וע"ע סה"ב (רסד במקור הלכה סק"ה). 113. שי' הר"ח והאו"ז שמביאו (עפ"י הבנת בית אב חמישאי ס' רעז ואור המאיר). ובפיהמ"ש לרמב"ם (שבת פ"ט מ"ב) כתב "פורעין - קורעין הקרום שעל העטרה", וכ"מ באוה"ח הק' (פר' תזריע) וז"ל: "הפריעה היא מה שפורע עור הדק לשנים". וכ"מ ברש"י (שבת קלג א) "פורעין - את העור המכסה" ומשמע דאי"ז גילוי דאי"כ הו"ל "את העטרה" (כ"כ בפרי האדמה ה' מילה פ"ב). וכן ברש"י על הרי"ף "פורעין - קריעת העור", ולכאורה סותר לרש"י במשנה שם קלז ב. 114. כן פ"י הרשב"ם (שמות לב כה) כי פרוע הוא - בטל מן המצות, ממצות בוראו. וכן הרמב"ן שם "כי פרעה אהרן" - ובטל מהם כל עצה ומוסר. וברש"י (שמות ה ד) "תפריעו את העם ממעשיו - תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם ... כי פרוע הוא נרחק ונתעב" וכ"כ שם בתרגום. והרשב"ם שם פ"י: תפריעו - תבטלו או תנתקו ותפרידו, כמו ופרע את ראש האשה, ובראב"ע (שם) מלת תפריעו כמו שבוש, או תפריעו - תשנו (עי"ש בפ"י הארוך והקצר). וע"ע במכשירי מילה (פ"ד אות מ), זרע אמת (ח"ג קלב), זכרון יהודה (ח"ב ס' פ), ברכת חיים (ס' פו - פז), ובנה"ב (ח"ב בהערות לסי' רסד שהביא כמה מ"מ לזה). 115. לגמרי, ועכ"פ בשיעור ציצין המעכבים. 116. ונראה פשוט שגם

פריעה, אבל ישמעאל שהיה נער ולא שימש עדיין, היה לו עור שהיה צריך פריעה" עכ"ל. ומשמע מזה שניתנה פריעה לא"א. וכן הקשה הריטב"א (ביבמות עא ב) ותירץ וז"ל: "וי"ל דהשתא סבירא לן דר' יצחק לית ליה ההיא דרשא ודריש את בשר ערלתו במילתא אחרית, א"נ דאברהם אבינו מעצמו עשה כשם שקיים אפי' ערובי תבשילין" עכ"ל. והלום ראיתי ברד"ק (על יהושע ה ב) שכתב וז"ל: "שוב מול את בני ישראל שנית - ויש מרז"ל שאמרו כי אמר שנית על הפריעה כי לא נתנה פריעת מילה לאברהם אבינו ונדחו דברים אלו ... אבל פריעת המילה נתנה לאברהם אבינו, וכן הוא אומר בבראשית רבה - אברהם אבינו פרע את מילתו". ולכא"ק' שבמד"ר שלפנינו איתא להיפך. ויתכן שהיה לפניו מדרש אחר או שאיננו מצטט את הלשון אלא רק את התוכן, וכוונתו שא"א נצטוה בזה, והיינו לפרוע את ישמעאל שהרי אצל עצמו לא היה שייך ההיכי תמצוי לזה וכנ"ל. 111. שבת קלז ב. 112. רש"י ורע"ב (במשנה שם קלז ב) "ולא פרע - גילה", ערוך ערך פרע, וכן פירש"י בחולין (יט ב, על שחיטה מפורעת) וז"ל: מגולה וניכרת כמו "ופרע את ראש האשה" (במדבר ה יח), וכן פ"י שם בחומש. וכן "כי פרוע הוא" ופירש"י: נתגלה שמצו וקלונו (שמות לב כה). וכ"כ בס' השרשים לר"י גנאח, שבלי הלקט, זכרון ברית לראשונים (כללי המילה לר"י הגוזר ובנו ר' גרושם הגוזר) וכ"נ בהרבה מספרי המקובלים. וכ"כ

נושאים קרובים שנתבארו במק"א: על דיני הפריעה - ראה פרק ג. ביאור צורת הפריעה למעשה - ראה פרק ד. ביאור החילוקים במציאות ובהלכה בין "מל ולא פרע" לדין "ציצין המעכבין את הפריעה" - ראה פרק יא סי' ה.

"חיתוך ופריעה כאחד"

לא. תפס ומשך את עור הערלה יחד עם עור הפריעה באופן שבמעשה החיתוך של הערלה נחתך גם עור הפריעה, ונמצא שעשה את ב' חלקי המצוה (החיתוך והפריעה) במעשה אחד - נחלקו הפוסקים אם מותר למול כך לכתחילה, ומ"מ לכל השיטות - המילה כשרה¹¹⁷ [ראה - איורים טו - טז בפרק ג סעי' יד].

הציצין

ציצין המעכבין את המילה

לב. ציצין הם שאריות של עור הערלה¹¹⁸ שלא נחתכו והוסרו בשעת המילה אלא נשארו על הגיד¹¹⁹. שאריות העור הללו מעכבות את כשרות המילה בשל גודלן ומיקומן¹²⁰ [ראה - איורים נח (בפרק ה סעיף ג), נט - סא (בפרק ו סעיף יז, כא - כב)].

ציצין המעכבין את הפריעה

לג. ציצין מהפריעה הם שאריות מעור הפריעה¹²¹ שלא נפרע כראוי, והמכסות את העטרה¹²² ברוב גובהה או רוב היקפה. לדעת רוב הפוסקים - גם ציצין אלו מעכבים את כשרות המילה¹²³ [ראה איור סג (בפרק ו סעיף מח)].

ציצין שאין מעכבין את המילה

לד. ציצין שאין מעכבין את המילה הם שאריות מעור הערלה המכסות את העטרה

~~~~~ השלמת המילה ~~~~~

רוב היקפה של העטרה. מיקומם: לשיטת הד"ח - השטח בעטרה אותו הם מכסים בפועל, ולשי' החכמ"א - שטח העטרה אותו הם יכולים לכסות אם יעלו אותם על העטרה. וכ"ז עפ"י הגדרתה ההלכתית של העטרה - השנויה במחלוקת, כמבואר בפרק זה לעיל בסעיף יח בהגדרתה ההלכתית. בענין פירוט אופני הציצין השונים - ראה בפרק ו סעיפים יג - כח. 121. רש"י ביבמות (מז ב) - "חתיכות בשר שלא נפרעת המילה כהלכתה". 122. ולענין זה (ציצין מהפריעה) - לכו"ע הכוונה לשטח העטרה אותו הם מכסים בפועל (גם לשי' החכמ"א). 123. נחלקו הראשונים (ר"י ור"ת בתוס' ביבמות עא ב) אם גם בפריעה יש ציצין המעכבים - ראה פרק ו סעיף ח וסעיפים מח - נט.

למ"ד שבפריעה אין עיכוב של ציצין (כמבואר להלן בפרק ו סעי' ח, וסעיפים מח - נו), מ"מ מקרה זה נחשב כלא פרע כלל ואינו נידון כציצין מהפריעה (שלפי"ז היה מקום לומר שנחשב כנימול מה"ת ויבאסר לתקנו בשבת כשפירש, דבחול בודאי יש לחזור אפילו אם אין זה נחשב עיכוב, דמסתמא העור יחזור לכסות העטרה). 117. רביס מן המשיבים בדורות האחרונים ואף בדורנו דנו בענין זה ובדינו לכתחילה ובדיעבד, וראה עוד בזה בפרק ג. 118. רש"י בשבת (קלג ב) וע"ע במאירי שם. 119. לשי' החכמ"א וסיעתו - אפי' כשנמצאים מתחת לעטרה. ולשיטת הד"ח וסיעתו דוקא כשמכסים את העטרה בפועל, כולה או חלקה. וראה עוד בפרק ב (סעיפים יא - יט). 120. גודלם - בשיעור רוב גובהה או

פחות מרוב גובהה ופחות מרוב היקפה. לכתחילה - יש להסירם, אך אי"ז מעכב את כשרות המילה¹²⁴ [ראה איור סב (בפרק ו סעיף לט)].

ציצין שאין מעכבין את הפריעה

לח. ציצין שאין מעכבין מהפריעה הם שאריות מעור הפריעה המכסות את העטרה פחות מרוב גובהה ופחות מרוב היקפה¹²⁵ [ראה איור סד (בפרק ו סעיף נו)].

הערה: על ביאור הלשון "ציצין", המקורות למילת ופריעת ציצין המעכבין וציצין שאין מעכבים, ואם מילת ציצין שאינן מעכבין היא מדה"ת או מדרבנן - ראה פרק ו במבוא.

תיקון המילה

תיקון המילה מהתורה

לז. נימול שלא כדין באופן שנשתיירו על העטרה ציצין המעכבין מהערלה - יש לתקנם מהתורה¹²⁶.

תיקון המילה מדרבנן (מראית העין)

לז. נימול כראוי¹²⁷, ולאחר זמן נתכסתה העטרה כולה בעור הגיד - מדין תורה נחשב למהול, ומ"מ חייבו חכמים למולו שוב משום מראית העין¹²⁸. אמנם אם חלק מהעטרה נשאר מגולה (ואפילו אם רק כשהגיד בקישוי) - א"צ למולו¹²⁹.

ספקות בכשרות המילה

לח. לעיתים מתעורר ספק על כשרות המילה (מהתורה). במקרים אלו יש ב' אופנים: [א]. ספק במציאות - נמצא שהעטרה מכוסה בעור ומתעורר ספק אם עור זה נשאר מהערלה (שלא נחתכה כולה או מעה"פ) או שהוא עור הגיד שעלה לאח"ז. באופן זה הספק הינו במציאות - כיצד נימול (אם המילה נעשתה כדין). [ב]. ספק הלכתי - המציאות של מעשה המילה ידועה, אך כשרותה של מילה באופן זה תלויה בספק כדין או במחלוקת הפוסקים¹³⁰.

השלמת המילה

124. פרטי דיניהם - ראה בפרק ו סעיפים לט - מז.
 125. ראה שם בפרק ו סעיפים נו - נט. 126. בענין דיני התיקון - ראה להלן פרק ט. 127. בביאור ההגדרה "כראוי" - ראה פרק ח בהקדמה.
 128. והוא דין ה"בעל בשר", המבואר במשנה (בשבת קלז א), "ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין", והיינו כשלא נראה מהול וכנפסק בשו"ע (סי' רסד ו).
 129. ומ"מ יש אופנים שצריך לגלות את העטרה ע"י דחיקת העור וללא חיתוך, וכמבואר להלן בפרק ז (סעיפים ח - יג). 130. ספיקא דדינא. וישנם מקרים שדינם מורכב מב' אופני הספקות הללו. על דיני הספקות לפרטיהם - ראה פרק ח.

דיני הנולד מהול

שכיחותו

נולד מהול לגמרי - אינו שכיח כלל בדורות האחרונים, וכן העיד האבנ"ז ששאל למוהלים ולא ידעו על כך כי לא נודמן להם (בשו"ת יו"ד שלד אות ז). וכ"כ באות שלום (רסג ד) "בימינו לא שמענו כלל שיהי נולד מהול לגמרי, ועל ידי בעה"י נימולו לאלפים ולא היה שום א' נולד מהול ממש". וכן העיד שם בשם הרבה מוהלים מומחים וזקנים. וכ"כ בשולחן גבוה ובמכשירי מילה שלא שכיח כלל. אמנם בספר פחד יצחק הביא שבשנת תע"ג ותצ"ה אירע לפניו, והחכמים שם הסכימו להטפת דם ברית ולברך כמנהג העיר פירארה. ושמעתי מהמוהל המומחה הגר"ש מחפור שליט"א שרק פ"א לפני כשלושים שנה הזדמן לפניו מקרה כזה¹⁰⁶.

אופני הנולד מהול

יש להבחין בין נולד מהול כשהעטרה מגולה לגמרי (אפי' כשהגיד רך) - שבאופן זה הוא מוגדר כ"נולד מהול" לכו"ע, לבין הנולד מהול במקצת (שבאופנים מסוימים העטרה מכוסה) - שבזה יתכן שאינו מוגדר כ"נולד מהול" ודינו תלוי במח' הפוסקים וכדלהלן. וכמו"כ גם בנולד מהול לגמרי - יש להבחין בין האופן שנראית בו ערלה כבושה לבין האופן שאינה נראית בו ערלה.

הערה: על עיקרי השיטות והיסודות בסוגיית נולד מהול - ראה פרק י סי' ד. על נולד מהול שאח"כ נמשך - שם סי' ה.

נולד מהול לגמרי

בח. "נולד מהול לגמרי" והיינו שהעטרה מגולה¹⁰⁷ אפי' כשהגיד רך - א"צ למולו (בחיתוך), אך יש לבדוק "בנחת ... יפה יפה בידים ובמראית עיניים ולא בברזל"¹⁰⁸ אם אמנם אין בו "ערלה כבושה"¹⁰⁹.

לאחר הבדיקה - דינו כדלהלן:

[א]. נמצא בבדיקה שאין בו ערלה כבושה - יש להטיף דם ברית, אך לא בשבת¹¹⁰. כשמטיף - אין לברך "על המילה"¹¹¹, ואף לא ברכת "להכניסו" ו"אשר קידש ידיד"¹¹².

נולד מהול

השלמת המילה

להלן בסעיף לג שנחלקו בזה הפוס'.¹⁰⁹ שזוהי תכלית הבדיקה כמו שביארו הפרישה והש"ך (שם רסג סק"ה) והט"ז (שם סק"ב). בביאור "ערלה כבושה" - ראה להלן פרק י סי' ד.¹¹⁰ טוש"ע שם.¹¹¹ כ"ד הרמב"ם (פ"ג ממילה ה' ו), והכס"מ שם ביאר משום שהוא רק ספק ערלה כבושה ומדין סב"ל וכ"פ הטוש"ע (שם). וראה לעיל בפרק א (סעי' כו בהערה שם) מש"כ בשם הר"ן והרשב"א מדוע לא תיקנו ברכה בכל מילה על דם הברית (כעבדים), ויל"ע אם סברא זו שייכת אף בנולד מהול.¹¹² לענין ברכת "שהיינו" - עי' ברכ"י ושורירי ברכה (רסג ד).

¹⁰⁶. ומהגר"י בעלסקי שליט"א (ראש ישיבת תורה ודעת בארה"ב) שמעתי שלדעתו נולד מהול הוא באופן שיש כמין טבעת של עור סביב החריץ שהדוקה מאוד לעטרה וכמעט לא ניכר החילוק בינה לעטרה, ונודמן לפניו פ"א והיה צריך משמוש הרבה ומתינות כדי להפרידה ואח"כ חתכה במספרים.¹⁰⁷ לגמרי, וע"פ אינה מכוסה בציצין המעכבין.¹⁰⁸ טוש"ע (רסג פ). אמנם מהמהר"ל (המובא בד"מ) משמע ששילת הברזל מתייחסת לעצם ההטפה ולא לבדיקה, ומ"מ מסתבר שגם לדבריו אין לבדוק בברזל, וכ"פ הפרישה והש"ך (ס"ק ה). ולענין ההטפה עצמה - ראה

[ב]. נמצא בבדיקה שיש ערלה כבושה - יש להטיף דם ברית¹¹³. באופן זה - מברך "על המילה"¹¹⁴.

נולד מהול במקצת

כט. בנוולד מהול במקצת ישנם כמה אופנים ודינם כדלהלן:

[א]. העטרה מגולה רק כשהגיד בקישוי - נולד באופן שהעטרה מגולה רק כשהגיד בקישוי¹¹⁵, ואילו כשהגיד רך העטרה מכוסה באופן המעכב (ברוב גובהה או היקפה) - יש שכתבו¹¹⁶ שנידון זה תלוי במחלוקת הפוסקים¹¹⁷. יש שכתב שלכו"ע נידון כנולד מהול ממש וא"צ אלא הטפת דם ברית¹¹⁸, יש שכתב שהוא ספק אם צריך למולו¹¹⁹, ויש שהסתפק אם מילתו דוחה שבת¹²⁰. להלכה - יש למולו ומילתו דוחה שבת¹²¹.

[ב]. ראש העטרה מגולה - נולד באופן שרק ראש העטרה מגולה אך החוט הסובב מכוסה ברוב היקפו (אפי' כשהגיד בקישוי), למרות שבפי ההמון מורגל לכנותו "נולד מהול" - מ"מ דינו כערל גמור לכל דבר ומילתו דוחה שבת¹²² [ראה איור יב].

העטרה מכוסה בערלה באופן המעכב (לכל השיטות). האיור הפנימי (המקוקו) מראה את הגיד וחלק העטרה המוסתר ע"י הערלה.

נולד כשראש העטרה מגולה

השלמת המילה

שלא סק"ג) הסתפק אם לסמוך על שי' הבי' אפי' לענין חילול שבת החמורה ולמולו בשבת. וראה בפרק זה לעיל (בסעיף ה בהערה שם) בשם נה"ב ב' מהלכים בביאור הספק, וראה עוד בפרק יא סי' א. 121. משנ"ב (סי' שלא ס"ק טו) וערה"ש שם. ועי' כוה"ב (רסו סק"ה) שכתב דגם למחמירים בזה (דס"ל כש"ך או שהחה"ס החמיר רק מדרבנן) - א"צ להקשותו כדי לבודקו אם מהול בשעת קישוי משום דהוי ס"ס. ועי' נה"ב (סי' טז). 122. ועי' ערוה"ש שם. והגם שבשורת חת"ס (יו"ד סי' רמח) כתב שהנולד כשערלתו פתוחה מלמעלה - שוב אינו נקרא ערל, והמקור לזה ברברי הרמב"ן עה"ת (בראשית יז יד), מ"מ הא גם לשיטתו, הרי סוף סוף הריבוי של דין הציצין ("המול ימול" - כמבואר ביבמות עא, ירושלמי שבת פראד"מ ה"ב, ובירושלמי יבמות פ"ח ה"א), מחדש שציצין אלו מעכבים ומילתם דוחה שבת. וראה עוד בפרק יא סי' ג.

113. ובשורת אבנ"ז (יו"ד סי' שלד) חילק באופן ההטפה - שאם אין ערלה כבושה יש להטיף בלבד, אבל אם ניכרת ערלה כבושה יש לקלוף (גם בשבת). וראה עוד בפרק זה להלן בדיני הטד"ב. 114. טור שם. וטעמו כי קרוב לודאי שיש ערלה, ואעפ"כ לענין לדחות שבת - לא יצא מדי ספק. כ"כ הבי"ח והו"ד גם בש"ך שם. ולכאוי מסתבר שיברך גם את שאר הברכות. ואגב, צל"ע מדוע השו"ע השמיט די"ז הן בסי' רסג והן בסי' רסה, ואמנם בחכמ"א (קמט י) הביאו. 115. לגמרי ועכ"פ אין עליה ציצין המעכבין. 116. כ"מ מהמג"א (בסי' שלא ס"ק ג) ורוה"פ שם נמשכו אחריו. 117. היינו מח' החחה"ס שבב"י והש"ך לגבי שיעור מילה מעיקרא אם משערים כשהגיד בקישוי או בגיד רך, וכמבואר לעיל בפרק זה בהקדמה לסעיף ג. 118. תולדות שמואל (מצוה ב אות ט וכך פי' שם את ד' הב"ח). 119. כוה"ב (סקכ"ד בהבנת הט"ז). 120. המג"א (באו"ח סי'

[ג]. ספק ציצין המעכבין - נולד באופן שיש על העטרה ציצין שהפוסקים נחלקו או נסתפקו אם הם מעכבין¹²³ - הרי"ז "ספק נולד מהול", ומסתבר שיש להחמיר למולו¹²⁴, אך לא יברך על מילה זו¹²⁵. ובודאי שאין למולו בשבת¹²⁶. ועכ"פ נראה בפשיטות שבמילתו יוצאים גם ידי חובת הטפת דם ברית¹²⁷. וראה הערה¹²⁸.

הטפת דם ברית

"זה כמה שנים הביאו לפני תינוק עכו"ם¹²⁹ כבן שנה שהיה בשכונתנו שנולד כשהוא מוחל. ואין לך אדם הבא לקרוע עור המכסה את ראש הגוייה עד שתתגלה כל העטרה - שלא היה מביאו לידי סכנה כפלי כפלים מן הכושוק, כי נתמעטו הלבבות וחכמות האומנים. ונפני רבים אמרתי לחטיף דם בעלמא כעין סריטה מראש הגוייה בחתיכת מילה שחותכים בראש הגוייה. וכדאי הוא רב לסמוך עליו בשעת הדחק ופוק חזי מזה עלתה ביה ברב אדא בר אהבה דעבר אדרב"¹³⁰.

(תשובת ר' שמשון ב"ר אברהם משנן הו"ד באור זרוע הלכות מילה סי' צט)

הקדמה - אופני החיוב בהטפת דם ברית

גם כשאין ערלה (שאפשר לחותכה) - יש חיוב להוציא מעט דם מהגיד. חיוב זה קיים באופנים הבאים:

השלמת המילה

שהיתה להתלמד או בק"ש שהיתה דרך לימודו וכדומה אבל אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורין בסדר תפילה וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב אע"פ שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה כדי לצאת אע"פ שאינו מכוין עכ"ל. ור"ל היכא שמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת, אע"פ שלא כיון בפירוש יצא, אבל בסתמא בודאי לא יצא ... וכ"ז לענין בדיעבד אבל לכתחילה ודאי צריך ליוזר לכוין קודם כל מצוה לצאת ידי חובת המצוה וכן העתיקו כל האחרונים בספריהם ... עכ"ל. ולפי"ז יל"ע באופן שהוא מנותח בבי"ח מחמת סיבה רפואית (כהיפוספדיאס וכיו"ב) והמילה נעשית "ממילא" תוך כדי הניתוח, אם בזה הכוונה תהא לעיכובא. ובפשטות מסתבר שאינו מעכב שהרי א"צ מילה לשמה ולא תהא הטפת דם ברית חמורה מעצם המילה. 129. בחזו"א (או"ח הערות במס' שבת סי' סב אות כז, וכן ביר"ד קנ"ג סק"ג) כתב שתיבה זו (עכו"ם) היא ט"ס דלא איירי שם בגיור כלל. וא"כ זה דלא כמ"ש כבוה"ב "פי' לגיורו". 130. מבואר בגמ' בשבת (קלה א) וז"ל: רב אדא בר אהבה אתילידי

123. כמבואר להלן בפרק ו ובפרק ח. 124. ככל ספק מה"ת לחומרא. 125. משום סב"ל. 126. פשוט, שהרי הוי ספק חילול שבת. 127. אך יל"ע אם יוצא בזה גם לשי' החזו"א (הו"ד להלן בפרק זה בסעיף ל) שמקום ההטפה הוא בעטרה עצמה. 128. נסתפקתי אם צריך לכוין להדיא לשם הטפת דם ברית. והביאור בזה - דהן אמנם לפי הצד שאי"ז נחשב נולד מהול' - פשוט שמילתו הוי ככל מילה שממילא כלול בה גם הטפת דם ברית (ראה מש"כ בפרק א סעי' כו בהערה שם). אמנם לפי הצד שהוא נחשב נולד מהול' - הרי אי"ז אלא חיתוך בעלמא, ולכאורה ללא כוונה בפועל לדם ברית - לא יצא ידי"ח דהא קיי"ל מצוות צריכות כוונה. ומ"מ מסתבר בדביעבד יצא משום שסתמו מוכיח שלשם ברית נימול (וכדקיי"ל שמילה כשרה בקטן כמבואר בסי' רסד). ועכ"פ יתכן שלכתחילה צריך לכוין וכמ"ש במשנ"ב (סי' ס"ק י) וז"ל: ודע עוד דכתב הח"א בכלל ס"ח דמה דמצרכינן ליה לחזור ולעשות המצוה היינו במקום שיש לתלות שעשייה הראשונה לא היתה לשם מצוה כגון בתקיעה

א. נולד מהול¹³¹.

ב. נימול שלא כהלכה (ע"י הפסולים למול¹³² או בזמן שאינו ראוי למילה¹³³).

ג. גוי מהול המתגייר¹³⁴.

יצוין בזה כי הגם שבשלושת האופנים הללו ישנו חיוב הטפת דם ברית, מ"מ יתכן שיש חילוקים ביניהם לענין מקום ההטפה בגיד, מהותה ואם צריך הוצאת דם בפועל וכדלהלן.

הערות:

א. אם צריך המתנת ז"י לפני הטד"ב כשחלה ונתרפא - ראה להלן פרק ט (סעיף לח בהערה שם).

ב. אם צריך מציצה לאחר הטד"ב - עי' בנשמת אברהם (להרב א. סופר) רסג סק"ח שהביא בזה מחלוקת הפוסקים.

מקום הטפת דם ברית

ל. נחלקו הפוסקים היכן הוא מקום ההטפה בגיד, ונאמרו בזה ב' שיטות:

[א]. בעור הגיד שלמטה מהעטרה (והיינו בצד הסמוך לגוף), וכן מנהג העולם¹³⁵.

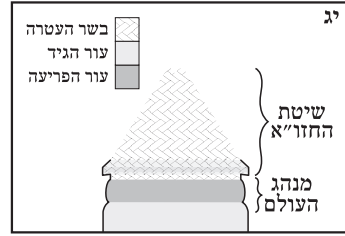
[ב]. בעטרה עצמה¹³⁶.

השלמת המילה

ובזכרון ברית לראשונים (בכללי המילה לר' יעקב הגוזר עמ' לו) מבואר שהטפת ד"ב היא בעור הפריעה ולא בגוף הגיד (וכ"כ בכללי המילה לבנו ר' גרשום בעמ' קכ). וכ"פ בשו"ת אבנו"ז (יו"ד סי' שלד בענין גר מהול) וז"ל: והסכמנו להטיף במקום חיבור העטרה עם הגיד כי שם יוצא תמיד דם בשעת מילה כשכורתין הערלה. ובגוף העטרה רוב פעמים אינו יוצא דם כלל בשעת מילה, והטפת דם ברית צריך במקום שדרך הדם לצאת בשעת מילה עכ"ל. ובשו"ת אור לציון (לגרבי"צ אבא שאול זצ"ל בח"א יו"ד סי' יא) כיוון לסברא זו ואף הוכיח כן מהתוס' ביבמות (מו ב ד"ה דרבי יוסי). וכ"כ בכוה"ב (רסג ס"ק יג), אות חיים ושולם (רסג ס"ק ה), שו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ת חיו"ד סי' קסב). והגרי"א העניקין זצ"ל (בירחון קול תורה טבת - שבט תשכ"ג ובהפדרס כסלו תשכ"ג הו"ד בטה"ב עמ' קמא) האריך להוכיח כן גם מהמאירי במגן אבות ועוד ראשונים. וכ"פ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ה סי' כט) ובשו"ת אור לציון (הני"ל) והסיק שם "נראה שמנהג זה יסודתו בהררי קדש" עכ"ל. 136. כ"כ החזו"א (שם) וז"ל: וכל למטה מן העטרה כשר להטפת דם ברית, אבל כשמטיף דם בעור שלמעלה מן העטרה אינו אלא כמטיף דם מן האצבע (והוסיף "הלכה זו נשתכחה" וכו'. וכתב עוד שהמטיף במק"א כמנהג העולם - עובר על הלאו של "לא יוסיף"). וכ"מ באו"ז הני"ל (המצוטט לעיל בתחילת נושא זה) ממש"כ שמקום השריטה הוא בראש הגויה. אמנם חתני הרב מיכאל טאובה שליט"א כתב לי, "לידידי אדרבא ראייה משם להיפוך שכתב "כעין סריטה מראש הגויה

ליה ההוא ינוקא כשהוא מהול אהדריה אתליטר מהולאי (רש"י - שייטפו ממנו דם ברית, ולא רצו משום דשבת הואי, ואפילו לב"ש ספק הוא ואין מחללין), עד דשוייה כרות שפכה (והוא עצמו מלו, ועשאו כרות שפכה, שחתך מן הגיד), אמר תיתי לי דעברי אדרב (דאמר א"צ להטיף) ע"כ. וכונתו באו"ז שם שא"צ לקלוף מהעור כלל וכמ"ש שם קודם וז"ל: מתוך הלשון דנקט טפי הטפת דם ברית בגר שנתגייר מהול ונולד מהול, משמע דמה זה בהטפת דם בעלמא אף זה בהטפת דם בעלמא, ואע"פ שלא נתקיים בו מצות פריעה, למילה איתרבי ולא לפריעה עכ"ל. 131. גמ' שבת (קלד - קלה), טוש"ע יו"ד (רסג ד, רסג ג). בגדרי "נולד מהול" - ראה לעיל סעיפים כח - כט. 132. הרמ"א (ביו"ד רסד א) פסק שנימול ע"י גוי - צריך הטד"ב. ועי"ש בש"ך (סק"ג) ובביהג"רא (סק"ו) שגם השו"ע מודה לזה. ובשאג"א (סי' נד) האריך להוכיח שאין צריך להטיף דם ברית, הו"ד בפת"ש (שם סק"ו). 133. כגון שנימול בלילה - לשי' הב"ח והרמ"א (בטוש"ע יו"ד סי' רסב א), ה"ט"ז (שם סק"ב), והש"ך (שם סק"ב). ודלא כהשאג"א (בסי' נג - נד), או כשנימול לפני היום השמיני - לדעת הט"ז והש"ך (שם) שצריך להטיף ודלא כרמ"א והשאג"א (שם) שא"צ. 134. ברייתא שבת (קלה א), טוש"ע (יו"ד רסח א). 135. והיינו במקום שבו נעשה תמיד חיתוך הערלה. וכ"מ מהראב"יה (בשבת סי' רפה) וז"ל: והאומן יתפוש בעור שאצל העטרה לצירו השמאלית, שנמצאת כל העטרה חוץ לאיזמל, ויטף דם ברית בלא סכנה עכ"ל.

ונראה שיש לחלק בדי"ז בין המחויבים בהטד"ב: בנולד מהול - לכו"ע יכול להטיף מהעטרה עצמה¹³⁷. ואילו לענין שאר המחויבים בהטד"ב (גוי מהול המתגייר והנימול בפסלות) - פסקו גדולי פוסקי דורנו שראוי להחמיר ולהטיף בב' המקומות¹³⁸. ויש שהוסיף שבאופן זה יבקש המוהל מחילה מהנימול¹³⁹.

ב' השיטות במקום הטפת דם הברית

הערה: סימון גבולות מקום ההטד"ב שבציור אינו מוסכם חד - משמעית, ומ"מ הוא צויר כך לצורך המחשה ועפ"י פשטות הדברים (ובודאי שאין לסמוך ע"ז למעשה).

השלמת המילה

בזה סיכון, א"ש שהוצרכו להשמיענו דבעינן זהירות טובא. אבל אי נימא שנעשית בעור החיתוך, מ"ש מכל מילה שנעשית תמיד במקום זה (ובכלי ברזל) ולא הוצרכו בה הלשונות הללו (על הזהירות המופלגת הנדרשת לזה). אמנם יש לדחות דו"ס הגם שההטד"ב נעשית בעור למטה - היות ואין זה כדרך מילה רגילה שמושך העור מחוץ לעטרה לפני החיתוך, אלא בסמוך לגיד - יש בזה סכנה וז"פ. גם הקה"י זצ"ל פסק למעשה כחזו"א (הו"ד בספר ברית יצחק על עירובין).¹³⁷ שהרי מצד הבדיקה מחויב להטיף (לבדוק) בעטרה עצמה, והיות ולא מצאנו חיוב הטפה נוסף הנפרד מחיוב הבדיקה שבעטרה, מסתבר בפשטות שהכל באותו מקום (אך אין להוכיח זאת ממה שיש הסוברים שיסוד חיובו בהטד"ב הוא משום החשש לערלה כבושה, דשפיר יתכן שחשש זה רק יצר את עצם החיוב להטיף, אבל ההטפה עצמה יכולה להיות בגיד כמנהג העולם ומשום שהוא מקום המילה תמיד). וכן מוכח מהאבנ"ז (בשו"ת יו"ד סי' שלד) שכתב לחלק בין סוגי ההטפה לענין מהות ההטפה - שאם אין ערלה כבושה יש להטיף בלבד, אבל כשניכרת ערלה כבושה יש לקלוף (והיינו מהעטרה), והרי הוא עצמו ס"ל לגבי גר שההטפה צריכה להיות במקום שדרך הדם לצאת בשעת מילה (במקום חיתוך הערלה). ולפי"ז בהכרח יש לחלק בין סוגי ההטפה גם לענין מקום ההטפה, ונמצא לפי"ז שבנולד מהול - יצטרכו להטיף מהעטרה עצמה. שו"מ כע"ז בוזה"ב (סי' טז סעי' יב). ואין להקשות מהראב"י בשבת (הו"ד לעיל בסעיף ל אות א בהערה שם) שהרי הוא עוסק בנולד מהול ומשום שהעור הוא המשך לערלה הכבושה. וכ"כ הגר"ר רייכמן שליט"א (בהפרדס ובירחון קול תורה שם. והוסיף בזה סברא נפלאה, שז"פ שבנולד מהול לכו"ע יכול להטיף ד"ב בעטרה עצמה, דממ"נ אם יש ערלה כבושה הרי הטיף ממנה, ואם אין - הרי א"צ הטד"ב כלל). ולענ"ד אין לזה סתירה ממנהג העולם,

בחתכת מילה שחותכים בראש הגויה". ומשמע שיש להוציא דם מהמקום שיוצא דם בכל מילה רגילה (וזו כוונתו במש"כ "בחתכת מילה", ומסתבר שצ"ל "בחתכת" ולא "בחתכת"), ומש"כ "ראש" הגויה, אין הכוונה לראש העטרה וסופה, אלא לחלק העליון של הגיד הסמוך לעטרה והיינו החריץ עכ"ד, והבוחר יבחר. ובבית הבחירה למאירי (שבת קלה א) כתב וז"ל: בחיוב הטפתו מספק ערלה כבושה, ומעתה צריך למולו מעט כעין קליפה להטיף ממנו דם ברית עכ"ל. ומדבריו משמע שהטפת דם ברית היא קליפה של מקצת הערלה הכבושה (ודלא כש"י הרמב"ם פ"ז מתרומות ה"א, לביאור הגר"ח הלוי בכתבים אות פז שהטפת דם ברית אינה משום ערלה כבושה אלא מצוה בפנ"ע). ובפשטות, דבריו יתכנו רק בעטרה עצמה וא"כ מוכח מזה כש"י החזו"א. אמנם לביאור האחרונים שהטפת דם ברית אינה מסלקת בפועל את הערלה הכבושה - אין לזה הכרח. וע"ע בקה"י (בשבת סי' מח) ובשאר המ"מ שצוינו להלן בפרק י סי' ד. והנה, הגם שש"י החזו"א מתאימה לד' המאירי, מ"מ פרט אחר בשיטתו אינו כמאירי, שהרי החזו"א - א"צ שיצא דם וסגי בנצור הדם, ולכאורה למאירי כ"ז שלא "קילף" כלום מהערלה אי"ז מועיל (כמבואר להלן בסעיף לא). אמנם למש"כ להלן (בהערה הבאה) בשם שו"ת אבנ"ז (יו"ד סי' שלד) שחילק - שאם אין ערלה כבושה יש להטיף בלבד, אבל כשניכרת ערלה כבושה יש לקלוף, א"כ שוב אין ראייה מהמאירי לחזו"א, שהרי המאירי איירי באופן שיש חשש לערלה כבושה (כמבואר בדבריו להדיא), ואילו החזו"א פסק זאת לגבי כל הטד"ב. וראה להלן סעי' לג שיש שהחמירו שלא להטיף ע"י כלי ברזל דס"ל שמש"כ הגאונים לעשותו "בנחת" - הרי"ז מתייחס להטפה עצמה. ולכאורה היה נראה להוכיח מפ"י זה כש"י החזו"א שההטפה היא בעטרה עצמה, דבשלמא אי נימא שנעשית בעטרה - היות ושונה בזה מכל מילה ויש

פרק ג

הפריעה

מעשה הפריעה

"פורעין את הקרום הרך שלמטה מן העור ביצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה".
(רמב"ם¹ ושו"ע)

צורת הפריעה לכתחילה

א. לאחר חיתוך הערלה, העטרה (כולה או חלק ממנה) עדיין מכוסה בעור הפריעה². מהות הפריעה ותכליתה היא לגלות את העטרה גם מעור הפריעה. צורת מעשה הפריעה לכתחילה היא - לקרוע³ בצפורן⁴ את עור הפריעה לכל ארכו⁵, ואח"כ להוריד את ב' קרעי עור הפריעה שנוצרו אל מתחת לעטרה באופן שהעטרה כולה⁶ תתגלה, ובכלל זה גם החריץ שתחתיה⁷ [על שלבי הפריעה למעשה - ראה להלן בפרק ד סעיף לט, איורים מט - נג].

פריעה במבוגרים

ב. נחלקו הפוסקים הקדמונים אם יש חיוב פריעה במבוגרים⁸, ומ"מ להלכה -

השלמת המילה

כהנפש חיה יו"ד סי' עג). 6. פשוט שלכתחילה יש להיזהר שלא יישארו על העטרה אפילו ציצין שאינם מעכבים מעור הפריעה. 7. המוהלים שלא "מפרידים" לפני המילה (או שלא מפרידים לגמרי עד החריץ), צריכים לזוהר בזה באופן מיוחד, שללא שימת לב מיוחדת יארע הרבה פעמים שעור הפריעה נשאר דבוק במקצתו לחוט הסובב שבעטרה ויש לזוהר להורידו וגם לגלות את החריץ לגמרי ובכל היקפו. וכן הזוהר בשו"ת נפש חיה (שם) בשם חתנו ה"ישועות מלכו" (הגרי"י מקוטנא ז"ל), וז"ל: "צריך שיהא מגולה כל העומק מהחוט עד למטה, דלתבו"ש רוב גובה החוט היינו העומק הזה". וכ"מ מ' החת"ס (בשו"ת יו"ד ח"ב סי' רמח, הו"ד לעיל בהקדמה לפרק ב). וראה עוד להלן בפרק ו סעי' כ. והגם שבשו"ת בנין ציון (ח"א סי' פו) הסתפק אם החריץ עצמו הוא בכלל העטרה, מ"מ פשוט שיש לזוהר בזה לכתחילה, וכן שמעתי ממרן הגריש"א שליט"א. 8. במדרש בב"ר (פמ"ז הו"ד ברש"י בראשית יז כה) איתא "בהמולו את

1. פ"ב ממילה ה"ב, וכ"פ בשו"ע (יו"ד רסד ג). כביאור לשון הרמב"ם - ראה להלן בפרק יא סי' ט. 2. בדרך כלל. ביתר פירוט - ראה להלן בפרק ד סעי' טז - יח. 3. כן משמע מלשון הרמב"ם והשו"ע (הנ"ל) שלא די בדחיפת עור הפריעה בלבד אלא צריך גם לקרעו. 4. ראה סעיף ג להלן. 5. ואין די בקריעת חלקו של עור הפריעה (וגילוי העטרה ע"י דחיקת העור למטה), וכמ"ש בשו"ת עזרת ישראל (סי' צז) וז"ל: כאשר כן ראיתי מכמה מוהלים שאינם נזהרים לקרוע עה"פ בשלימות רק שקורעין אותו מעט ואח"כ דוחפין אותו מהעטרה ולזה קאמר המנהיג דביאור מילת פריעה היא קריעה ... וא"כ צריך לקרוע העור בשלימות וכן בעור החיתוך צריך לחתוך בשלימות ... והפירוש בדברי המנהיג במש"כ שאלמלי יגלה אותו בעלמא הוא כפשוטו שאלו לא יקרע רק יגלה וכו' הוא מתערל ככתחילה ... הארכתו בזה ללמדנו דעת ... צריך לקרוע עור הפריעה בשלימות, ה' יזכנו לעשות מצוותיו בשלימות גוי' עכ"ל (ודלא

כלי המילה - תפקידם ותנאיהם

ניקיון ועיקור

מ. כדי להבטיח את שלום התינוק (והמוהל), ולמנוע העברת מחלות בין המוהל והנימולים על ידו⁴³ - על כלי המילה והתחבושות להיות נקיים⁴⁴ ומעוקרים (סטריליים)⁴⁵. כמו"כ יש להקפיד גם על ניקיון מירבי של הפה⁴⁶, הידיים⁴⁷ והציפורניים⁴⁸.

הסכין

"בכל מולין, ואפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר הכורת, חוץ מבקרומית של קנה, לפי שקסנוים נתזים נוננו ויבא לידי כרות שפכה"⁴⁹, ומוצהר נון המונוחר לנוול בברזל⁵⁰, בין בסכין בין במספרים, ונחגו⁵¹ לנוול בסכין⁵². (שו"ע י"ד רסד ב)

השלמת המילה

ונשמרתם מאד לנפשתיכם ... והתם אמרו ואפילו לדבר מצוה". וע"ע בלבוש (י"ד סי' קטז). ובפרט בתינוק, שהמערכת החיסונית שלו עדיין אינה מפותחת דייה. ופשוט שההקפדה על כשירותם הרפואית של כלי המילה אינה נופלת בחשיבותה משאר ההכנות לברית, ואולי אף נכללת בהידור מצוה השייך למילה. למעשה, יש להקפיד על חיטוי הכלים והתחבושות ע"י הכנסתם למכשיר עיקור ("אוטו קלב"). הכלים והתחבושות יישמרו באריזה אטומה, מעת הכנסתם למכשיר העיקור ועד לברית. סמוך לברית - המוהל פותח את האריזה ומניח את תכולתה על משטח סטרילי. ⁴⁶ לצורך המציצה, וכמבואר בהערה 36 לעיל, וראה להלן סעיף מה. ⁴⁷ לענין השימוש בכפפות ('בתי ידי') במילה - עי' בשו"ת חלקת יעקב (י"ד סי' קמח) שמוחה כנגד זה בתוקף מכמה טעמים. ומ"מ באופן שהסכנה לפנינו ר"ל (כמו במילתם של נשאי נגיפים מסוכנים וכיו"ב) - שמעתי מגדולי ההוראה שיש להתיר בפשיטות. ⁴⁸ המוהל נוטל ידיו לפני הברית לכבוד המצוה והברכה (הרמ"א בסי' רסה א, ופשוט שה"ה לפני המילה) וכן רוחץ את ידיו וציפורניו היטב בסבון אנטיספטי ובמברשת מיוחדת, והגם ששומר עליהם בנקיות עד הברית, מ"מ חוזר ומחטא אותם בחומר חיטוי (ראה הערה 36 לעיל) סמוך לברית. ⁴⁹ בלשון הרמב"ם - "מפני הסכנה" (פ"ב מהלכות מילה ה"א). ⁵⁰ בענין המקור למילה בברזל - הגר"א בביאורו (י"ד רסד ס"ק יז) כתב שהוא מהמשנה (בר"פ יט דשבת, ועוד אר"א כורתין כו). ובפרישה (רסד ס"ק ז) כתב וז"ל: שמעתי טעם עפ"י המדרש שכן הובטח לברזל ביום שנבקע הכובע של

⁴³ והיינו הידבקות במחלות ע"י העברת חידקים ונגיפים מהמוהל לתינוק (ולהיפך), ובכלל זה העברת מחלות מהנימולים בעבר לתינוק זה באמצעות המוהל. ⁴⁴ כתב בזה"ב (סי' יד סעי' טו) וז"ל: המילה בעצם אין בה שום סכנה, אף אם חתך הרבה יותר מהצורך שאז רפואתה קשה ונמשכת, אבל סכנה יש בה ע"י אי נקיות כגון שהשתמשו בה בידיים בלתי נקיות או בכלי אומנות או בתחבושות בלתי נקיות ... ומי שגרם לזה - חוטא בנפש הילד. ע"כ החוב מוטל על כל המתעסקים עם הילד ובראשם המוהל לדקדק היטב לעשות מעשיהם בניקיון היותר אפשרי, היינו שיהיו ידיו נקיות בתכלית הניקיון עכ"ל, ועי"ש עוד בסי' יז סעי' יב. ⁴⁵ לאחר הגילויים המדעיים בדורות האחרונים בנושא החיידקים, ועקב כך - ההקפדה הרבה על נושא העיקור (סטריליזציה) בעולם הרפואה - אין כל סיבה שלא להקפיד על כך בברית מילה, ולא תהא כהנת כפונדקית" (יבמות קכב א. ועי' ברע"ב שם, וע"ע ילק"ש שופטים רמז מא, וילק"ש ישעיהו רמז תנז). והרי קי"ל "חמירא סכנתא מאיסורא" (חולין י א) ובחי' החת"ס שם (ט ב) כת' וז"ל: "החילוק קל להבין, באיסורא - אפי' יודמן לו ממיעוט טריפות אין לו עון אשר חטא, דכתורה עשה לסמוך על הרוב ומי שהזהיר על הטריפה הוא התיר לסמוך על רובא, משא"כ בסכנת נפשות אם יודמן לו מהמיעוט ויסתכן, א"א להשיב נפש ופשוט". ובמס"י (פרק ט) כתב: "הרי מצינו שחייבו חכמים בכל מקום שישמור האדם את עצמו שמירה מעולה, ולא ישים עצמו בסכנה אפילו הוא צדיק ובעל מעשים, ואמרו (כתובות ל) הכל בידי שמים חוץ מצינים פחים, ומקרא כתוב (דברים ד)

השלמת המילה

... שיהיו בתכלית מהחדות ולזה תרגם יונתן אזמלון חריפין עכ"ל. וע"ע בשו"ת עטרת פז (ח"א יו"ד סי' יא הערה ג, ובח"א חו"מ סי' יא הערה א) שהאריך במקור למילה בברזל. ולכאורה יש נפ"מ בין הטעמים, באופן שהסכין מברזל אינו חד כ"כ ויש "סכין" מחומר אחר שהוא חד יותר (כגון קרני לייזר) שבאופן זה הברזל מכאיב יותר (וראה עוד בהערה הבאה לענין מספרים). בענין מילה בקרני לייזר להלכה (הפוס' דנו לגבי תינוקות עם נטיה לדמם ובפרט חולי המופליה - אם ניתן להשתמש בלייזר שצורב את כלי הדם ועי"ז נעצר הדימום) עי' שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' פט), שו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' ריב) ונשמת אברהם (יו"ד רסד סוף סק"א) בשם הגרשוז"א זצ"ל. 51. ובלשון הרמב"ם (שם) "ונהגו כל ישראל בסכין". בשו"ת באר משה (ח"א סוף סי' א) הביא בשם ספר גן עדן (ענין מילה דף קסב) שהטעם לזה הוא כדי להוציא מדעתו הכוזבת של הרשע הקרוי ענן (מראשי הקראים) שבדה מליבו שחייבים למול במספרים (משום הכתוב "חברות צורים" - לשון רבים). ומ"מ אם הסכין אינו חד כה"צ והמספרים חדות יותר - ימול במספרים (זוה"ב סימן יא סעי ב בשם כוה"ב). וה"ה לענין תיקון המילה. ראה להלן בפרק ט סעיף מד. 52. נסתפקתי אם יש הידור מצוה שהסכין יהיה נאה וכדאיאתא בגמ' (שבת קלג ב) לענין הקולמוס של ס"ת "תניא זה א-לי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לפניו ... ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין". ולכאורה היה מקום לחלק שס"ת שאני ומשום שיש חילוק בתוצאה של הכתיבה שמתיפה יותר עי"ז, ולפי"ז ה"ה לענין מילה דוקא באופן שע"י החיתוך בסכין זה - המילה תיראה נאה יותר. אמנם מצאתי בחי' השפ"א למסכת שבת (שם) שכתב וז"ל: "י"ל הפי' כתוב בו לשמו בדיו נאה שיקח לשם חיבוב המצוה דיו נאה הגם שיש לו דיו נאה מכבר ובקולמוס נאה משום דהכתיבה עצמה נמי מצוה היא צריך לעשות באופן מהודר אע"פ שאין ניכר ההידור אחר הכתיבה כנ"ל עכ"ל (והגם שהשפ"א בד"ה הקודם (שם בגמ') כתב והא דאמרינן לקמן דבמילת ציצין שאין מעכבין איכא משום זה א-לי ואנוהו, י"ל נמי דזה אינו אלא בשעת עשיית עיקר המצוה כשלא פירש או אפי' בפירש ובשעה שהוא חוזר על ציצין המעכבין אבל בפירש לגמרי שיהי' צריך לחזור על ציצין שאין מעכבין לחוד אין שייך כלל לאנוהו ודוק עכ"ל, יש לחלק בפשיטות ששם כבר אינו עוסק במצוה כלל). ועכ"פ לפי"ז יוצא שיש הידור בסכין נאה ואולי אפילו אם רק הקת שלו נאה יותר, והגם שאין נפ"מ בתוצאת המילה. ועוד יל"ע אם זה

ברזל שהיה בראשו של גלית לפני דוד עכ"ל. וע"ע בספר המנהיג (שאלות ותשובות בהלכות שחיטה עמוד תשנג) וז"ל: תזכה לשתי מצות שיהיו מוהלנין עם ברזל מכאן ואילך כי קודם לכן לא היו מוהלנין אלא בצור שני ותקח צפרה צור, ושיהיו שוחטין עם ברזל מכאן ואילך וכו' עכ"ל. וכע"ז כתב בספר ש"ך עה"ת (שמות ד כה) וז"ל: שמעתי למה צור ולא סכין, כי ודאי היה להם סכין כי מי שלוקח אשתו ובניו והולכין למלון ודאי שלוקחין כלי תשמישי הבית, אלא לפי שהברזל לא היה לו חלק בקדושה שנאמר (דברים כז, ה) לא תניף עליהם ברזל, לזה לא נזכר סכין בתורה ... כשבא דוד להרוג ... והיה כובע נחושת על ראשו אמר לו הקב"ה לברזל תרכך עצמך שתיכנס בך האבן ואעשה לך חלק בקדושה - זו אימל של מילה וסכין של שחיטה עכ"ל. ובחתי"ס (בשבת קלד ב) כתב וז"ל: ולכאורה י"ל דמשו"ה ותיקח צפרה צור ולא ברזל שלא יהי' מכת חרב ויסתכן על הדרך ואולי זה הי' התרשלות של מרע"ה שהי' לו למול בצור ואין כאן סכנה ... ומיהו הרמב"ם (פ"ב ממילה) כתב מצוה מן המובחר בברזל וכ"כ בשו"ע (י"ד סי' רסד סעיף ב) וכ"מ לא הראה מקומו ועיין פרישה סי' רסד. ואולי מדכתיב עשה לך חרבות צורים משמע חרב דוקא. ועיין תרגום אונקלוס שפי' ותקח צפרה צור טינרא ויונתן תרגם חרבות צורים איזמל ... וא"כ י"ל מרע"ה התרשל כדי לעשות המצוה מן המובחר בברזל וע"כ לא יכול למול פה שיצטרך להמתין ג' ימים מפני הסכנה ולמול בצור דליכא סכנה אין המצוה מן המובחר ע"כ נתעצל כדי לעשות מצוה מן המובחר בברזל וכשנסתכן מרע"ה אז הבינה צפרה טוב למהר המצוה ע"י צור מלעשות מן המובחר בברזל. ואולי מילה בשמיני שאני שהוא עיקר מצוה ולא זרירות בעלמא אבל בעלמא ס"ל מצוה מן המובחר עדיף מזרירות, עכ"ל החתי"ס (וכע"ז כתב בחידושיו נדרים לא ב עי"ש). ולפי המדרש הנ"ל מיושבת קושיית החתי"ס, שעד זמן מעשה דוד הנ"ל, אה"נ ולא היתה מצוה מן המובחר בברזל, ואדרבא עפ"י הש"ך - עד אז היה ענין דוקא שלא למול בברזל. ועכ"פ לפי"ז טעם המילה בברזל היא כדי לקיים את ההבטחה שניתנה לברזל. אולם הלבוש (שם ס"ב) כתב וז"ל: מצוה מן המובחר למול בברזל שהוא חריף ביותר ואינו מכאיב כל כך. וכ"כ בשולחן גבוה שמצוה בברזל משום "וחי אחיך עמך" (ברור לו ... יפה וכו'). וכ"כ במגדל עוז (נחל ט יאור ה). ובפי' הרלב"ג ליהושע (פ' ה פס' ב) הוסיף לבאר משום שבברזל שייך לחדדם ביותר ועי"ז ימעת הצער וז"ל: חרבות החדים והם הנעשים מהנחשת ... ואמנם צוהו כדי שישגם יהושע בזה המעט מהצער שאפשר בו כי יתכן

י. על הסכין⁵³ העשוי מברזל⁵⁴, להיות חד⁵⁵, חלק⁵⁶ וראוי לחתוך בו משני צידיו⁵⁷.

ציפורני המוהל

"כל עיצמותי תאמרננה, אמור דוד אני מושבחך בכל אברי וזמקיים בהן הכוונות ... צפרנים – לעשות בהם פריעה..."

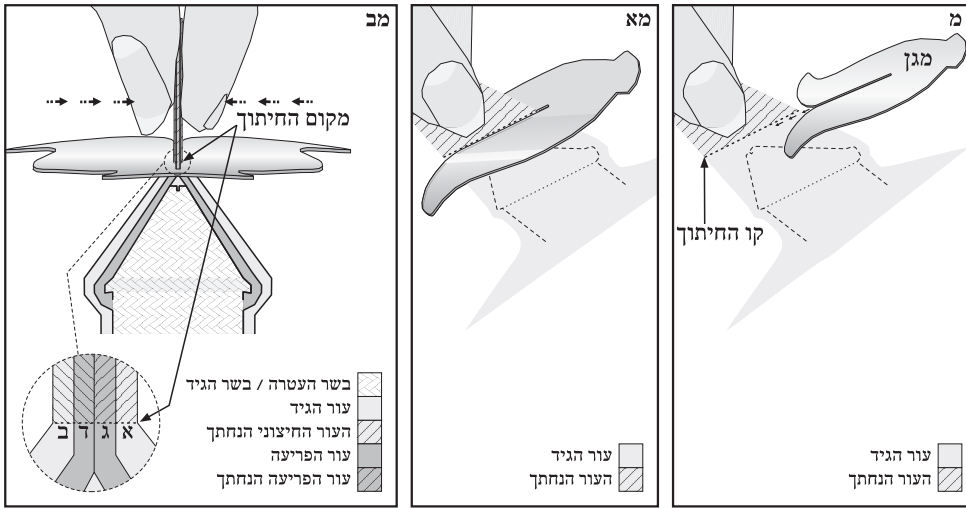
יא. שתי ציפורני⁵⁸ האגודלים של המוהל הינן בכלל "כלי המילה"⁵⁹ החשובים ביותר⁶⁰, ועליהן להיות ראויים לפרוע כראוי⁶¹.

השלמת המילה

שהיא קצרה ולפעמים גם אינה חדה כ"כ, אמנם ישנם סכינים חדשות המיוצרות במיוחד לבריתות (פיפות) ויש בהם מוצלחים ביותר, ראה איור יח. וראה עוד להלן בפרק יב (סי' ב תשובה א). 56. כדי למעט בצער התינוק. פגימה אינה פוסלת (כבסכין שחיטה) אבל מכאיבה. ובפגימה גדולה אף יש סכנה שלא יעשהו כרות שפכה חלילה (מגדל עוז). ובעיקר הד"ט הביא בשם קדוש א' למול בפגום ואין נוהגים כן, ובוזה"ב (סי' יא סעי' ג) כתב שמי שחושש לזה, יעשה פגימה בקצה האיזמל במקום שאינו חותך ע"מ לא לצער או לסכן ח"ו את הנימול. 57. "חרב פיפיות", וזאת ע"מ למנוע תקלות הנובעות מהזריות בזמן הברית. ובדרך פיקודיך שם הוסיף שיש לזה טעם גם בפנימיות הסוד (והיינו בזה"ק משפטים דף קטו עמוד ב וברע"מ פרשת שופטים דף רעד עמוד ב). וע"ע במד"ר בראשית (פרשה כא) "ואת להט החרב המתהפכת ... רבי הווא בשם רבי אבא אמר חרב מילה, שנאמר עשה לך חרבות צורים". וע"ע בטה"ב (רסד אות סג). 58. לענין אם השימוש בצפורן מעכב את כשרות הפריעה או שגם הפריעה בכלי כשרה - ראה לעיל פרק ג סעיפים ג, ד ולהלן בפרק זה סעיף מ. 59. נבחל האשכול (על ספר האשכול) כתב וז"ל: הן (הציפורנים) כלי לכל דבר ... המוהל מתקן האצבע ומשפטה לקרוע הפריעה, האצבע נעשה כלי, עכ"ל בהל' מילה (סי' לו אות ח). ובוזה דחה את דברי התורת שבת שכתב שבמעשה הפריעה אין מלאכת שבת מה"ת לפי שנעשה ביד, והשיג עליו שם מכמה טעמים). וכ"כ בשו"ת חתם סופר (או"ח ח"א סי' עא) שתיקון ציפורני המוהל לפריעה בשבת נחשב כעושה כלי לענין מלאכות מכה בפטיש ובונה. ובוזה חלק על ספר יד דוד שדן אם להתיר תיקון ציפורן המוהל בשבת ע"י גוי (כמו בנדה - עי' מח' הט"ז יו"ד סי' קצח ס"ק ב והנקה"כ שם ובפת"ש שם ס"ק יא).

תלוי במחלוקת בגדר מצות מילה אם יש מצוה בעצם מעשה החיתוך או שהחיתוך הוא רק היכ"ת שיהיה מהול (כש" התור"ד בקידושין כט א, שו"ת מהר"ח או"ז ס' יא, המקה בקדושין שם ועוד. בביאור שיטת הרמב"ם - ראה להלן בפרק יא סי' א אות יז, יח). ומ"מ מסתבר שאאת"ל החיתוך הוא רק היכ"ת, מ"מ שייך בזה הידור מצוה, ובר מההיא, הרי מצינו דשייך הידור מצוה גם בשופר נאה מדין זה קלי ואנוהו (בגמ' שבת שם), והגם שהוא רק מכשירי מצוה, וביאר מרן הגריש"א שליט"א שהיות ועומד רק למצות תקיעה צריך להיות מהודר ודומיא דטלית נאה (חשוקי חמד על מגילה עמ' שלו). ולפי"ז לכאורה ה"ה בסכין מילה דידן (והרי הוי מוקצה מחמת ח"כ שעומד רק לזה, ואמנם פוס' זמננו כתבו שהאידינא גם שופר הוי מוקצה מח"כ). לענין סכין חדש - בספר עלינו לשבח להגר"י זילברשטיין שליט"א (בשו"ת בסוף חומש במדבר בתשובה קג) כתב בשם מהר"ש מבלו (על הפס' עשה לך חרבות צורים) מדוע לא מל בשל משה, אלא שלמצוה רבתי אין לקחת ישן אפי' הוא של משה אלא להשתמש בחדש. ולכאורה הנהגה זו (בקביעות) הינה מעשית רק בסכין חד פעמי, ראה הערה 55 להלן. 53. כתב בוזה"ב (סי' יא סעי' ו) וז"ל: "ראוי שיהיו למוהל שני סכינים כי לפעמים משליכו לחול ואולי יצטרך לו שוב". וראה באות שלום (למנח"א) בהנהגתו שהסכין היה מחובר בשרשרת לצוארו כדי שלא ישמט ויפול ממנו. 54. ובכלל זה נירוסטה. 55. ראה בהערה 50 לעיל בשם כמה מהפוס' שאחד הטעמים למצוה מן המוכרח למול בברזל הוא משום שהוא חד יותר ולכן מכאיב פחות. ועל המוהל לוודא שהסכין חד כראוי (העיקור פוגם את חדות הסכין ויש להשחילו מדי פעם, כמו"כ מצוי אחר ההשחזה שנשארים שבבים ויש להיזהר בה). והנה, יש המשתמשים בסכין מנתחים (סקלפל) חד פעמי שאינה צריכה השחזה, חסרונותיה

הכנסת המגן

המגן במקומו (חתך)

ב - המגן במקומו

א - תחילת הכנסת המגן

איור מ: תוך כדי התפיסה (ביד שמאל) בעורות העומדים להיחתך, המוהל מכוון (ביד ימין) את המגן ע"מ להכניסו על העור בהתאם לקו החיתוך ולווית החיתוך המיועדת (באלכסון).

איור מא: המגן הוכנס למקומו על העור, קו החיתוך מעט מעליו וצמוד לו.

איור מב: בהגדלה (למטה משמאל) נראים ארבעת שכבות העור הצמודים להיחתך, קו החיתוך (מעל המגן) חוצה את העור החיצוני (בנקודות א - ב) ואת עור הפריעה (בנקודות ג - ד).

זמן הכנסת המגן

לד. יש הנוהגים לתחוב את המגן על הגיד לפני ברכות המילה, כדי שהברכות יהיו "עובר לעשייתן"¹⁸¹. אמנם אם השהייה (בין הכנסת המגן עד לחיתוך) אורכת זמן ממושך - יש לשים את המגן רק לאחר הברכות¹⁸². אם אבי הבן הוא החותך, ואירע

השלמת המילה

כעשרת בני ... ויש שמכוונים הרבה בברכה זו ואין משגיחין בצער התינוק ... ואם איישר חיילי הייתי מבטל הנחת המגן קודם הברכה ולהניחו רק אחר הברכה ואין זה הפסק דומיא דהביאו מלח ... אבל המוהלים טוענים שיש להניח המגן קודם הברכה ומסתמכים (בצדק) על הגמ' דבעינן עובר ושלא יהא שום הפסק ... ולשון עובר משמעותו צמוד ממש ותיכף ביותר. ונראה שאם האב עצמו מוהל את בנו שיקדים לברך על המילה ויברך להכניסו ואח"כ יניח המגן ונחשב עובר לעשייתן ולא יהא צער התינוק מרובה, וברכת שהחיינו יברך לבסוף לאחר הפריעה ע"כ. וראה עוד בפרק ב סעיף כו ובפרק יב סי' ב סעיף יב. ועי' בשו"ת אבני חפץ (ח"ב יו"ד סי' עה).

181. לחיתוך. שהרי אם יברך לפני הכנסת המגן הוי "עובר דעובר", משום שתחיבת המגן איננה חלק מהמילה. 182. משום שבזמן זה - התפיסה החזקה (בידי המוהל) והמגן (הלוחץ את עור הגיד) מכאיבים לתינוק וגורמים לו צער רב ומיותר. ובפרט כשמאריכים בברכה וכוונתה וכ"ש כשאבי הבן חותך בעצמו שאז יש שמברכים גם "להכניסו" קודם החיתוך. ולפעמים מאריכים מאוד בברכות, ופשוט שאסור לצער את התינוק יותר מהכאב המוכרח מהמילה עצמה, כ"ז שמעתי ממרן הגריש"א שליט"א. ולאח"ז ראיתי שכ"כ גם בתשובה בכתב (בקובץ בית הלל הני"ל, הו"ד בהערה 176) וז"ל: ובעבור זה יש מוהלים שממהרים מאוד לברך ברכה זו דאקב"ו על המילה (בנשימה אחת

שהמוהל תחב כבר את המגן קודם ברכת "להכניסו" - ירמוז המוהל לאב שיחתוך מיד¹⁸³.

זמן אמירת ברכת 'על המילה'

לה. יש הנוהגים לסיים את ברכת "על המילה"¹⁸⁴ תוך כדי החיתוך¹⁸⁵. ומ"מ לכתחילה - יש לסיימה לפני תחילת החיתוך¹⁸⁶. שכח ולא בירך לפני החיתוך, יברך לפני הפריעה¹⁸⁷. ואם אפשר - יברך תוך כדי דבור לגמר החיתוך¹⁸⁸. סיים כבר את הפריעה - אינו מברך¹⁸⁹.

השלמת המילה

ושלום) בשם זקנו הגה"ק דרך פקודיך שרק בגמר הברכה יתפוס בערלה ויחתוך, ואף שהוא הי"ג מוהל אומן מומחה ... ונראה שזה תלוי בלימוד באומנות וברגילות. ועכ"פ מדברי כל הפוסקים ... מתבאר כי טוב ללמוד האומנות ולהתרגל לברך תחילה ולהתחיל בחיתוך אחר גמר הברכה. ובהיותי בארה"ק שאלתי למוהלים מומחים ואמרו שהם מברכים לפני החיתוך ושכך הוא המנהג שם ... כל מצוה שלקוימה דרושות שתי פעולות או יותר, לא יתחיל בפעולה הראשונה עד שיסיים הברכה שחייב לברך עלי' אם לא כשאי אפשר בכך עכ"ל. ולכאורה בהנהגה הנ"ל (לברך בשעת החיתוך) יש חסרון נוסף ועפ"י מש"כ בשו"ע (אור"ח סי' קצא ג) "אסור לעשות מלאכה בעודו מברך" (וכ"פ שם בסי' קפג יב). ובמשנ"ב (קצא ס"ק ה) כתב וז"ל: מפני שנראה כמברך בדרך עראי ומקרה, ואפילו תשמיש קל אסור לעשות ואצ"ל שלא יעסוק בדבר שצריך לשום לבו אליו, וכתב הט"ז שיש לזהר שלא לעיין אפילו בד"ת בשעה שמברך בהמ"ז כי זה מורה על היות הבהמ"ז אצלו רק על צד המקרה וההזדמן, ולא דוקא בבהמ"ז ה"ה כשעוסק בתפלה או באיזו ברכה אחרת, וזה נכלל במאמר תורתנו ואם תלכו עמי קרי דהיינו שלא יהיו המצות אצלנו על צד המקרה וההזדמנות בעלמא עכ"ל. והנה, לפי הטעם "שלא יעסוק בדבר שצריך לשום לבו אליו" לכאורה ה"ה בניד"ז שהרי ל"מעשה החיתוך" נדרשים התכוננות וריכוז, ויתכן שזה יפגום כוונת הברכה. אך לטעם שנראה כמברך "על צד המקרה" - יל"ע בזה, שהרי יתכן שאם עוסק במצוה שעליה הוא מברך עתה - ל"ל בה. ¹⁸⁷. ומקרי עובר לעשייתן שהרי גם כשפורעים בלבד מברכים ע"י "על המילה". ראה פרק ט סעיפים כח - כט. ¹⁸⁸. שו"ת בצל החכמה שם. ¹⁸⁹. שמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א. וראה עוד פרק יב סי' ג סעיף ו.

¹⁸³. לאחר ברכת "על המילה", ויברך "להכניסו" לאחר החיתוך. כן שמעתי ממרן הגרי"ש שליט"א, ודלא כמ"ש אחד ממחברי זמננו (בשם השובע שמחות פ"ח סי"ב) שרק לגבי מבוגר הנימול ינהג כן. ¹⁸⁴. אגב, בתשובות והנהגות (ח"ג סי' רצ) חידש שראוי שהמוהל יכוין להוציא בברכת המילה את האב והסנדק ויענו אמן. ובח"א (יו"ד סי' תרב) הוסיף שגם הקהל יענה אמן ויצא בברכת המוהל. ¹⁸⁵. והיינו שממהרים ומתחילים לחתוך לפני סיום הברכה, כדי למעט בצער התינוק (לקצר את משך הזמן של לחיצת התפיסה והידוק המגן). וכ"כ בספר אות חיים ושלום (סי' רסד ס"ק יא אות ז) שייברך בשעת החיתוך סמוך לפריעה והוסיף (בסי' רסה סק"א) שמשום אומנות המילה יברך דוקא בשעת החיתוך. ומצאתי בהעמק דבר (פר' וילך - דברים ג) "תנא דמסייע" לשי' זו, וז"ל שם: כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן ... יש בזה כונה עמוקה, דלפני או קודם - היה במשמע עוד שלא התחיל במצוה כלל ... אמנם ויעבור את הכושי עוד פירושו ב"א ... וה"נ יש להחל הברכה, ואח"כ לעשות המצוה וגומרה ואח"כ לגמור הברכה. ושני הפירושים אמת, דמצוה שאפשר לעשות באמצע הברכה כמו קשירת תפלין, מילה וכדומה - יש לברך לפני התחלת המעשה ולעשות ולגמור את הברכה. משא"כ מצוה שא"א בכך כמו אכילת מצה ותק"ש וכדומה - א"א אלא לברך קודם התחלת המצוה. אבל מכ"מ סמוך ממש, שיהא אוהז במצוה או בשופר עכ"ל. וע"ע בביורו הלכה (בסי' רסה על סעיף א). ¹⁸⁶. כ"כ בחכמ"א (כלל קמט סעי' יט) וז"ל: ולא ימול עד שגמר כל הברכה שכל הברכה צריך להיות עובר לעשייתן, ודלא כיש מוהלין המראים חריפותם שתיכף כשמתחילין הברכה חותכין וזהו מעשה בורים ועמי הארצים עכ"ל. וכ"פ בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' טז) וז"ל: ואמנם הרי מביא שם (בספר אות חיים

החיתוך

"כיצד מלין, חותכין את הערלה, כל העור החופה העטרה, עד שתתגלה העטרה".
(שו"ע י"ד רסד ג' 190)

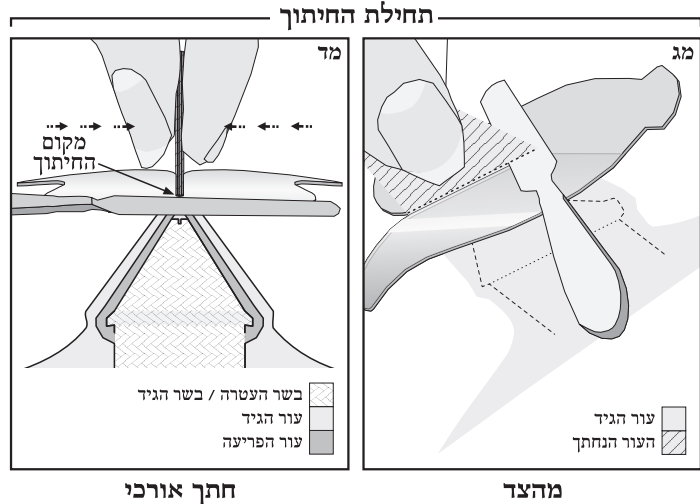
אופן החיתוך

לו. העברת הסכין (החיתוך) - מתבצעת בין המגן ובין אצבעות המוהל התופסות את הערלה¹⁹¹. ראוי לחתוך בהולכה בלבד ותוך כדי הפעלת מעט לחץ¹⁹², ומ"מ לא יחתוך בהולכה והבאה¹⁹³. יש שכתבו שלא לחתוך מלמעלה למטה¹⁹⁴. ויזהר שהסכין לא יפגע בכרכי התינוק ובטנו או בידי הסנדק¹⁹⁵.

החיתוך - צמוד למגן

לו. החיתוך צריך להיות צמוד למגן¹⁹⁶. אם לא נעשה כך - המילה טעונה בדיקה¹⁹⁷.

תוך כדי ה'תפיסה' (ביד שמאל), המוהל מציב בידו הימנית את הסכין על המגן (כשהוא מוטה מעט בשיפוע של כ- 30 - 45 מעלות מהמגן), וחותר את הערלה (מצד הבטן לכיוון הרגלים) בהתאם לקו החיתוך שתוכנן, להב הסכין ישאר צמוד למגן בכל משך החיתוך.

חתך אורכי

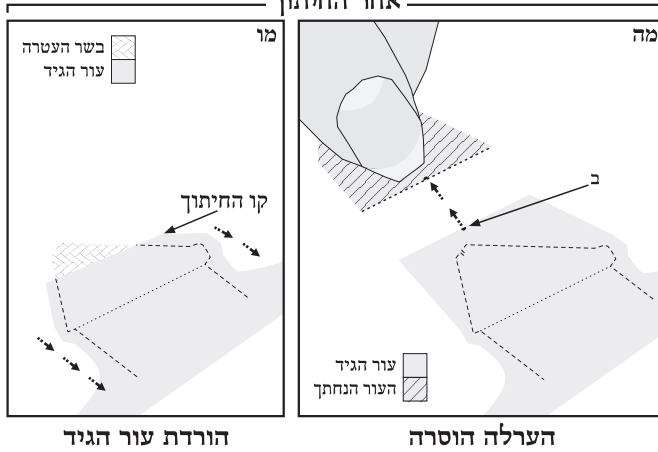
מהצד

השלמת המילה

(שם בשם קרבן אשר סי' ט סעי' א ודרך פקודין). אמנם אם בשעת המילה מכסה את הכיס (ע"י חיתול וכיו"ב) אין לחוש לזה. ובזמננו רובם חותכים מלמעלה למטה. 195. שם (בשם ברית אבות יב ד). על התנאים הנדרשים מהסכין - ראה לעיל סעיף י. 196. כדי שהחיתוך יהיה כשיעור הראוי שנקבע בתפיסה עפ"י ההתאמה לצורת הערלה וגודלה. שהרי העמדת המגן היתה במכוון בקו המיועד לחיתוך. עצה טובה לכך היא להצמיד את הסכין למגן לפני שפוגשת בערלה. ויזהר שהסכין לא יעלה אפי' משהו מעל המגן כדי שלא לגרום להשארת ציצין ובפרט בצד הרגלים שהעטרה שם קטנה ויתכן שהציץ שיישאר יהיה ככל גובהה. 197. שמא נשארו ציצין מהערלה. ואם

190. מקורו ברמב"ם (פ"ב מהלכות מילה ה"ב), אך בשינויים קלים. 191. והיינו בצד המגן שכלפי המוהל ולא בצידו הסמוך לעטרה. 192. ("דרסה"). מקורו עפ"י קבלה, כ"כ בזה"ב (סי' יב סעי' ט). והוסיף שם ש"זה דוקא בבקי ורגיל וסכיניו מחודד שלא יבוא ח"ו לידי קלקול". והגם שבספר אות חיים ושלוש כתב שלא ידרוס מפני שמוסיף צערא דינוקא, אמנם אם דורס תוך כדי ההולכה אין בזה תוספת צער. ויש שכתבו שמש"כ הספרים למול בדרסה בלבד, זה כשמלים ללא מגן ומצד לצד ובסכין חד ביותר. 193. כדי שקו החיתוך יהא ישר ואחיד. אוצה"ב (ח"ג עמ' ש), וציין שם לעיקרי הד"ט שכן הוא גם עפ"י הסוד. 194. מוחש לפגיעה בכיס, אלא מרגל לרגל

אחר החיתוך

הורדת עור הגיד

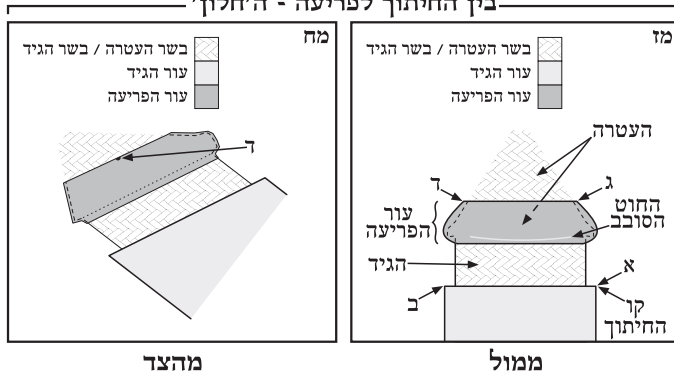
הערה הוסרה

איור מה: המוהל אחוז בידו את העורות שנחתכו (נקודה ב, המסמנת את קו החיתוך, נחצתה לשתיים).

איור מז: לפעמים, עור הגיד הנשאר לא יורד מאליו, אלא נשאר על העטרה ומכסה אותה כמו בעת התפיסה (וכפי המודגם באיור זה שקו החיתוך נמצא עדיין על העטרה). במצב זה יש צורך להוריד את עור הגיד באצבעותיו עד לגילוי העטרה (מעור הגיד החיצוני ולא מעור הפריעה), החיצים בצדדי

העטרה מראים את כיוון הורדת עור הגיד כלפי מטה.

בין החיתוך לפריעה - ה'חלון'

מהצד

ממול

לאחר הורדת עור הגיד, העטרה מגולה לגמרי מהעור החיצוני, אך חלק ממנה (הכולל את החוט הסובב) עדיין מכוסה בעור הפריעה שנשאר, צידי חלק העטרה המוסתר (ע"י עור הפריעה) מצוירים ע"י נקודות. האותיות א - ב מסמנות את נקודות הקו של קצות העור החיצוני שנשאר, והאותיות ג - ד את קצות עור הפריעה שנשאר.

כבד את ה' מהונך, ממה דהנייך (תנחומא ראה יב), כלומר מכל מה שהוא מהנה אותך ונתן לך יתרון על שאר בני אדם יש לך להודות לפניו ולתת כבוד לשמו... וכן אם היה יודע לאמן את ידו במצות מילה ראוי לו שיתמיד במצוה הנכבדת הזו שנכרתו עליה י"ג בריתות, וכן בכיוצא באלה שכלן הן פעולות נבחרות ולכבוד הש"י, חן ותפארת לעושיהן.

רבינו בחיי (פתיחה לפר' תבוא)

"התנופה על אשי החלבים", סופי תיבות למפרע 'מילה', לומר כל העוסק במצות מילה כאילו הקריב תנופה וחלבים.

שפתי כהן (ויקרא יא כט)

השלמת המילה

כ"ז אירע שנשאר ציץ יש לגזור במספרים ולא יירא (סעי' כ - כז) שהארכנו במכשלות המצויות כשאבי הבן שאינו מוהל) הוא החותך.

שאינו מוהל) הוא החותך. (שאינו מוהל) הוא החותך.

הפריעה

"כול ולא פרע את המילה – כאילו לא נול".
 "ואח"כ פורעין את הקרום הדרך שלמטה נוהגור, ונחזירו לכאן ולכאן
 עד שיראה בשר העטרה".
 (שו"ע יו"ד רסד ג)

מהות הפריעה

לח. לאחר החיתוך - העטרה עדיין מכוסה¹⁹⁸ בעור הפריעה¹⁹⁹. מהות הפריעה היא - גילוי העטרה מעור הפריעה.

מעשה הפריעה

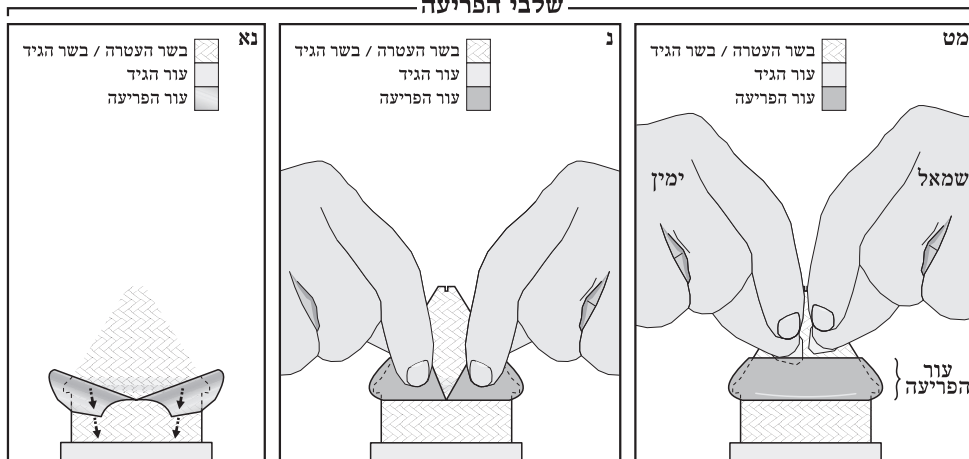
למ. המוהל תוחב את שתי ציפורני האגודל²⁰⁰ בין עור הפריעה לעטרה²⁰¹, תופס את עור הפריעה²⁰², מגביהו קצת למעלה וקורעו²⁰³, הופך את ב' גזרי עור הפריעה הקרועים, ומפשילם למטה מתחת לעטרה עד שהעטרה כולה²⁰⁴ מתגלה²⁰⁵ (ראה איורים מט - נג).

השלמת המילה

המציצה שם לב לכך ופרע כראוי והעיר לו הסנדק למצוץ שנית). וכמו"כ תיתכן גם טעות הפוכה, והיינו כשהעטרה נתגלתה מעור הפריעה, אך למוהל נדמה שהיא עדיין מכוסה והוא עלול בטעות לנסות ו"לפרוע" את רקמת העטרה עצמה. ראה עוד פרק א בהערה 58. ונמצא שעל המוהל לודא שהוא אכן תפס את עור הפריעה, אם עור הפריעה לא נראה מחמת שמכוסה בדם, יש למצוץ ואחר הפריעה לעשות מציצה שוב כרגיל (זוה"ב יב יח). 202. בצד הגיד הסמוך לבטן (הנקרא בשפת המוהלים ב"שעה 12") ובאמצע רחבו. 203. על כל שכבותיו (ראה דברי הט"ז בהערה 201 לעיל). ויקרענו לכל ארכו לכיוון מטה (לצד הבטן) ועד לתחילת צמיחתו של עור הפריעה (תחת החרין). ואין די בקריעה חלקית של עור הפריעה (וגילוי העטרה ע"י דחיקת העור למטה), כמ"ש בשו"ת עזרת ישראל (סי' צז), וכן שמעתי ממרן הגריש"א שליט"א, וראה בפרק ג סעיף א ובהערה 5 שם. 204. לכתחילה יש להיזהר שלא יישארו על העטרה מעור הפריעה אפילו ציצין שאינם מעכבים. 205. כולל החרין שתחתיה. והמוהלים שלא מפרידים (או שעכ"פ לא מפרידים לגמרי עד החרין) צריכים להיזהר בזה מאוד, שללא שימת לב מיוחדת - יארע הרבה פעמים שעור הפריעה דבוק במקצתו מעל החוט הסובב שבעטרה ויש ליזהר לגרוד ולגלות את החרין לגמרי, כמ"ש בשו"ת נפש חיה (סי' עג).

198. כולה או חלקה. ראה בפרק זה לעיל סעיפים טז - יח. 199. אם לא מל באופן של "חיתוך ופריעה כאחד" ראה עוד בפרק ג מסעי' יד ואילך. 200. עפ"י המקובלים - יש להיזהר שלא לתחוב שתי ציפורני יחד אלא יכניס קודם ציפורן ימין ואח"כ שמאל, כ"כ שרביט הזהב ובכללי המילה לר"י הגורר, וע"ע זוה"ב (סי' יב סעי' כא). 201. לאחר החיתוך יש לשים לב שלא לטעות בזיהויו של עור הפריעה שלעיתים קשה להבחין בו, ניתן להבחין בהבדל בין העטרה שצבעה אדום כהה לבין עור הפריעה שצבעו בהיר יותר ונוטה ללבן. טעות מצויה היא (אצל מוהל "מתחיל") שאחר החיתוך אינו מבחין בעור הפריעה (בפרט כשהעטרה כולה עדיין מכוסה בו), ונדמה לו שהעטרה כבר נתגלתה מעור הפריעה (והיינו שעור הפריעה כבר הוסר עם הערלה בחיתוך או שהוא נפל למטה מהעטרה), או שיש בו כמה שכבות ובהם עור דק הדומה יותר לריר, וכמ"ש הט"ז (סי' רסד סק"ט) וז"ל: יש חשש שאפשר ג"כ לחוש הרבה פעמים שהמוהל טעה בשעת המילה וסובר שכבר מל כראוי ופרע כראוי, ובאמת לא פרע כראוי כי יש מקום לטעות לפעמים שיש בנמצא עור דק מאד אחר החיתוך כמו שלימל בל"א והוא כמו ליחה בעלמא, ופורע אותו השלימל ועיקר הפריעה קיימת, וראיתי מוהלים שטעו בזה, וע"כ צריך שבכל מילה יהיו שם עוד מוהלים אחרים שיראו היטב הפריעה אם היא כהוגן עכ"ל. (וכתב לי אחד המוהלים שאכן כך אירע אצלו, ואחר

שלבי הפריעה

ג - גילוי העטרה

ב - קריעת עור הפריעה

א - הכנסת הציפורניים

איור מט - שלב א: המוהל אוחז את הגיד (תחת העטרה) בידו השמאלית, מכניס את ציפורן אגודל (ימין) בין עור הפריעה (באמצע רחבו) לבין העטרה (בצד הגיד הסמוך לבטן - ב"שעה 12"), דוחק את העור מטה לכיוון הבטן ואז מכניס גם את ציפורן אגודל שמאל.

איור נ - שלב ב: תופס את עור הפריעה בחזקה בשתי ידיו ע"י הידוק כרית אצבעותיו לציפורני האגודל, מגביה את עור הפריעה קצת למעלה (לא מושך), ובוהו מנתקו מהעטרה (גם בצד הרגליים), וקורע את עור הפריעה באמצע רחבו (לכל ארכו).

איור נא - שלב ג: הופך את ב' גזרי עור הפריעה הקרועים ומפשילים כלפי מטה (כמומחש ע"י החיצים שעל גזרי עור הפריעה) אל מתחת לעטרה כדי לגלות את העטרה.

אחר הפריעה

מהצד

ממול

לאחר הפריעה - העטרה והחריץ מגולים לגמרי, עור הפריעה נמצא למטה מהעטרה ומוצמד למקום החסר שבעור הגיד.

פריעה בצפון

מ. לכתחילה יש לפרוע בציפורנים דוקא²⁰⁶. אמנם להלכה - בכל אופן שפרע יצא²⁰⁷. כשעה"פ עבה²⁰⁸ - יכול לכתחילה לחתכו במספריים²⁰⁹.

השלמת המילה

ג, ד. 207. שו"ת אג"מ (שם). 208. כגון במבוגרים וה"ה כשציפורני המוהל רכות ונכפפות. 209. כ"כ במלחמת ארי ובשו"ת אחיעזר (ה"ג סי

206. וכ"מ בילקוט שמעוני (תהלים רמז תשכג), ועי' בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"א סי' קנה) ובספר מל ולא פרע (לבעל המשנה הלכות זצ"ל). ראה עוד פרק ג סעיפים

המציצה

"אמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ סכנה הוא ועברין ליה". (שבת קלג ב)
 "מוציצין המילה עד שייצא הדם מהמקומוות הרחוקים, כדי שלא יבא לידו
 סכנה. וכל מוחל שאינו מוצץ, מועבירין אותו". (שו"ע י"ד רסד ג)

טעמי המציצה

מג. תכלית המציצה היא - מניעת סכנה²¹⁷. אמנם יש הסוברים שהמציצה הינה גם חלק
 ממצות המילה²¹⁸. ובספה"ק כתבו שיש במציצה סודות וטעמים נשגבים²¹⁹.

השלמת המילה

דוד (סי' טו). ועי' בדרך פיקודיך (במ"ע מילה חלק
 הדיבור ד) שבמציצה אין מצוה בו יותר משלוחו
 "שאי"ז מחלק המצוה רק לצורך רפואת התינוק". ומרן
 הגריש"א שליט"א (במכתבו להגר"מ קליין זצ"ל, הו"ד
 בקובץ תשובות סי' קב) כתב וז"ל: מ"ש הדר"ג
 להוכיח דהמציצה הוא חלק מן המצוה, הרי ידוע מ"ש
 הר"ן בחידושו שבת קלג לאיסתפוקי אם אחרי שמל
 ופרע סיים המצוה ושוב אינו חוזר על הציצין שאין
 מעכבין דהו"ל סילק ידי דהמציצה מיקרי רפואה,
 והחת"ס בתשו" כ' מל ופרע ולא מצץ כבר גמר המצוה
 והתינוק מותר בתרומה וכ"ד השו"מ מהדו"ת ח"ד סי'
 ז' וא"צ להאריך זה כי הדברים ידועים הלא המה
 כתובים על ספרי השו"ת בדור שלפנינו עכ"ל.
 218. כ"מ מהאוה"ח הק' עה"ת (ויקרא יב ג) וז"ל:
 ימול בשר ערלתו ... רמו הכתוב כאן, כי צריך לעשות
 שלשה דברים במצות המילה, והם, מילה, פריעה,
 מציצה ... והמציצה הוא דם המזוהם של שני בחינות
 אלו ערלה ופריעה, לצד היותם חלק אחד מגוף, יש
 להם חלק בדם האדם, והוא מעורב בכללות האדם,
 וציוה ה' למצוץ דם זה לצד שהוא גם כן בחינת ערלה,
 והוא מה שרמו באומרו ערלתו עכ"ל. וכ"כ בשו"ת בנין
 ציון (סי' פח), שו"ת כת"ס (יו"ד סי' קכב), שו"ת
 אבני"ז (חלק יו"ד סי' שלח, וז"ל שם: אף אם נודה
 לדבריהם שבומה"ז אין סכנה. מ"מ מצות מילה לא
 נשתנה ... ולא דמי לרחיצת התינוק שמצינו בגמ' קודם
 מילה ואחר מילה, ובזמן הזה אין רוחצין, ונאמר ג"כ
 שכוונת התורה ה' לרחוץ, לא דמי רחיצה אינו מענין
 מילה כלל, ולא שייך לומר שבכלל מצות מילה הוא
 עכ"ל. ועיי"ש בחקירתו והנפ"מ בזה), שו"ת מנחת
 יצחק (ח"ה סי' כד), שו"ת משנה הלכות (חי"ג סי'
 קפה, וחט"ז סימן עה). ועי"ע בברית אפרים (עמ' פא
 סי' כה). ובספר שולחן שלמה (סי' שלא אות ב ב) כתב
 בשם הגרשו"א זצ"ל שמוכח שהמציצה היא 'קצת חלק
 מהמצוה: מכך שלא נעשית ע"י גוי כמו בנייתוח, ובפרט

המנוסה בכך. 217. גמ' ושו"ע הנ"ל. וכ"כ בתוס'
 רי"ד (בשבת קלג ב) וז"ל: "המציצה שהתיר התנא
 חבורה גמורה היא ומשום סכנה התירו לו". ובפשטות
 - הכוונה למניעת זיהום משני תוצאה מהמילה. תכלית
 זו מתקיימת ע"י טיהור הגוף מהדמים המזוהמים.
 ובתפא"י (כפי המשנה פראד"מ, בועז אות א) ביאר
 שתכלית המציצה היא למנוע נפיחות בגיד. ויש להעיר
 כי באנציקלופדיה רפואית הלכתית בערך מילה (לפרופ'
 שטיינברג הי"ו) הביא כמה מטעמי הראשונים במהות
 הסכנה (ללא המציצה), וכתב ע"ז "מבחינת מדע
 הרפואה כפי שידוע לנו כיום, אין טעמים אלו מובנים
 ומספיקים" (שם בהערה 232). והנה, בשנים האחרונות
 פורסם מחקר חדש של הרב ד"ר הלפרין הי"ו ובו
 מבאר כמין חומר ובטוטו"ד את תועלת המציצה
 (והרחיצה בחמין) גם עפ"י הרפואה המודרנית (ראה
 להלן בהערה 244). כמו"כ יש חשש שדם המילה ייכנס
 לקצה נקב השופכה ויצור שם קריש, מצב שעלול
 לגרום לעצירת שתן (אוצה"ב ח"ג עמ' שלט. על
 הסיכונים הנובעים מכך - ראה להלן בהערה 239), גם
 בעיה זו נמנעת הודות למציצה הנעשית כראוי. והגם
 שכ"ז אינו מעלה ומוריד כלל באמונתנו בדברי חז"ל
 הקד' שכל רו לא נעלם מהם ובבחינת "סוד ה' ליראיו",
 מ"מ יש בזה כדי לחזק את אמונתם של התועים לע"ע.
 ועי"ע בשו"ת אג"מ (ח"א סי' רכג), שו"ת דברי יציב
 (יו"ד סי' קמח), שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' טו בקונו'
 משיבת נפש פ"י כתב וז"ל: כשהז"ל קבעו שישנו
 בדבר משום סכנה, אין בשום פנים בידי חות דעת
 הרופאים לשנות הדינים האמורים בזה בהחלטיות,
 והסכנה שקבעו חז"ל שישנו בדבר אע"פ שאינו נראית
 באופן לעינינו מצירה היא לאחר זמן, ואין בידנו לברר
 את הדבר על פי הנסיון ולכן לו גם אם יש רק ספק
 בדבר הרי ספק נפשות להקל, וכל מה שקבעו חז"ל
 בזה הוא ע"פ סוד ד' ליראיו ואת אשר ראו בחכמתם
 הקדושה ברוח אלקים אשר עליהם עכ"ל) ובשו"ת לב

מעשה המציצה

מד. המוהל מוצץ את הדם²²⁰ ממקום החתך בכח²²¹ עד שהדם יצא מהמקומות

השלמת המילה

שאם יש מוכיח - מותרין, וכ"פ הפר"ח, הבאר שבע (סי' טז) והפלתי. וביד יהודה (שם) כתב שמצד איסור דם יש להקל אלא יש לאסור משום שהריהו כיוונק שקץ (כחלב אשה). ולענין מילה - לכאורה לדעת המתירים מציצת דם מאצבע - א"ש גם בניד"ז. ולא מצאנו שהפוס' הוזהירו לשטוף את הפה אחר המציצה (אלא משום נקיות לברכה, ע"י ברמ"א רס"א ובמשנ"ב תקפד ס"ק יב). ויתכן שצחצוחי הדם שנשארו אחר פליטת הדם הם כדם שלא ניכר של"ש בו מ"ע (הרא"ב שליט"א). והגר"ח"ק שליט"א אמר שהיות ומדובר באיסור דרבנן אין להחמיר ולחוש בספק (ספר מראה דבר - ב"ב תשסו). 221. ואפילו בשבת, כנפסק בשו"ע (או"ח סי' שלא א ויו"ד סי' רסו ב). ובתוס' רי"ד (בשבת קלג ב) כתב וז"ל: "המציצה שהתיר התנא חבורה גמורה היא ומשום סכנה התירו לו". וידועים דברי התפארת ישראל (בפירושו למשניות פרק ראד"מ) שלא ימצוץ בשבת בחוזק הרבה כדי לחוש לר' הרופאים (שאדרבה המציצה מוספת דם). ויענין בחי' החת"ס (שבת קו א), ובשו"ת כת"ס (יו"ד סי' קטז), ובשו"ת שבת הלוי (ח"ד סי' קלד) כתב וז"ל: ולא ראינו לרבנותינו שחששו לדברי התפא"י ועשו מציצה בשבת בכח כמו בחול ... וע"כ לדינא יוצאים ג' גדרים בזה: א. לכתחילה כדאי לעשות המציצה בפעם אחת ויעשנה בכל כוחו כבחול. ב. אם חושב שלא עלתה בידו בפ"א, פשיטא דיכול להמשיך ולמצוץ בפעם שני בין בחול בין בשבת. ג. אם אין צריך למצוץ פעם ב' והוא עושה כן בלי צורך כלל - פשיטא דבשבת יש איסור גמור בזה. וע"ע ח"ח סי' צ עכ"ל. ושמעתי מאחד מגדולי הפוסקים שליט"א שיש המוצצים באופן שפיהם רק נוגע בגיד ולא מוצצים ממש, ובגלל רצונם למהר מבטלים מצות מציצה. וכן שמעתי מהמוהל הידוע הר"ר יוסף הכהן הלפרין ז"ל שיש המקפידים למצוץ בפה ולא בשפופרת אך עושים זאת באופן שאי"ז נחשב למציצה כלל, ומאידך יתכן שימצוץ ע"י שפופרת (באופנים שהסכימו הפוס' כמובא להלן בסעיף מה) והמציצה תיעשה כדין והיינו כששואב בכח כראוי (כשאיבת וואקום), וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"א סי' תקפח, ח"ג סי' רצא) שהמוצץ בנגיעה בעלמא ובמהירות ולא בכוח ואינו ממתיך עד שיגיע הדם ממקומות הרחוקים לא קיים מצוה זו כדין. ויש להקפיד למצוץ ממקום החיתוך גם כשהוא רחוק מהעטרה.

שאפשר לעשותה בשפופרת זכוכית שהכל נראה לעיניים (וכונתו שא"צ לנאמנותו בזה). ועוד העירוני מנוסח הפייט הנאמר בברית ר"אם שלש אלה לא יעשה לה עבודתו פסולה", והרי בכללם גם 'מצץ', אמנם אי"ז מוכרח, דהנה בלא"ה ק' איך אפשר לומר שפסולה, והרי רק בפריעה שנינו כאילו לא מל, וע"כ צ"ל שאי"ז כפשוטו (שהמציצה מעכבת את כשרות המילה), אלא הכוונה היא שהגם שהיא משום סכנה בלבד, מ"מ היות וסו"ס תיקנו לעשותה, אפשר לומר שכשחסרה הוי פסול וחסרון בצורת המצוה. ואמנם בשו"ת משנה הלכות (הנ"ל) דייק מהפייטן כשיטתו שהמציצה היא חלק ממצות המילה, ואף הוסיף לחדש ש'דם הברית' הוא דוקא הדם היוצא ע"י המציצה, ע"ש טעמו. ואגב, יש להעיר כי לפעמים, תוך כדי המציצה, נעשית ע"י המוהל פעולה נוספת וכמבואר בערוה"ש (יו"ד רסד כ) וז"ל: לפעמים כשהתינוק בעל בשר ונראה כאלו העור ססביב העטרה נופלת למטה, ולכן בעת המציצה דוחק בשפתיו העור הזה מטה מטה לבלתי תשוב ליפול עכ"ל. 219. תיקו"ז (תקונא שבע ותלתין דף עח ב). ספר הקנה (ד"ה סוד מילה וכוונותיה), ספר שערי אורה (השער החמישי הספירה השישית, הו"ד בשלה"ק מסכת פסחים בביאור ההגדה טז), ספר נר אלהים, תורת המנחה (פרשת תזריע דרשה מה), וכ"מ מהאור"ח הק' עה"ת (ויקרא יב ג) וז"ל: ואמרו בספר הזוה"ק ... כי ד' קליפות הם הסובבים לבחינת הקדושה, בסוד גינת אגוז (שה"ש ו יא), ובמצות המילה מפרידים מהאדם ג' בחינות הקליפה, הערלה היא כנגד בחינה הרמוזה בקליפה החצונה של אגוז, פריעה כנגד קליפת אגוז המשתברת, מציצה הוא כנגד קליפה שמפרדת בין חלקי האוכל וצריך לשולפה מבין האוכל ... עכ"ל. וע"ע בשרביט הזהב (עמ' יד) ובפוקד עקרים לר' צדוק הכהן מלובלין (אות ד). 220. יש ששאלו מדוע אין בזה חשש לבליעת הדם (כשאינו מוצץ בשפופרת), ועפ"י הנפסק בשו"ע (יו"ד סי' סו סע"י י) וז"ל: דם אדם אם פירש ממנו אסור משום מראית עין. והנה, הרשב"א (בתוה"ב בית שלישי בבית הקצר תחילת ש"ה) כתב שדם אדם מותר כשיש היכר (וכדם דגים שאם יש בו קשקשים - מותר). אמנם ההפלאה בכתובות מדייק מרש"י (שם בדף ס) שבדם אדם אין היתר משום היכר. ונפ"מ לענין אם מותר למצוץ דם מפצע (שהרי כשמוצץ יש היכר שהוא דם אדם). להלכה - הכנה"ג אסר, אמנם בש"ך (שם ס"ק טז) וביהגר"א (ס"ק יד) משמע שפסקו כהרשב"א

הפנימיים שבעומק הגיד. יש הנוהגים למצוץ עם יין²²² בפיהם, ויש המזלפים אותו על המילה לאחר המציצה²²³.

מציצה בפה

מה. המציצה תיעשה בפיו של המוהל ממש²²⁴, ולכן על המוהל להקפיד מאוד על ניקיון וחיטוי הפה²²⁵. במקום חולי וק"ו כשיש חשש סכנה - ימצוץ ע"י שפופרת²²⁶.

השלמת המילה

ואף שהי' שלא כד"ן, כל שכן בזה שכד"ן החזיקו במציצה מימות מ"ת עד עתה שלא יזיק כלל עכ"ל. והנה בנושא זה נכתבו ע"י הפוסקים במאה השנים האחרונות (לערך) אין ספור תשובות, ובשדי חמד כתב על כך קונטרס שלם ובו גם מתכתב עם גדולי דורו, וע"ע באוצה"ב ח"ד שהאר"ך בזה. הכמות המרובה של התשובות בענין זה מוסכרת על רקע הגזירות במקומות שונים לביטול המציצה, במקרים מועטים - עקב אסונות שקרו למוהל או לתינוק, ולרוב - בשל התנכלויותיהם של מרשיעי ברית מבית. יצוין, כי בעוה"ר, אלו לא פסקו עד ימינו ממש ומדי פעם מתעוררים מחדש. ע"י בשו"ת הר צבי (י"ד סי' ריד), שו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' קא, ובח"ט סי' צו וצח), שו"ת ציץ אליעזר (הנ"ל), שו"ת דברי יציב (י"ד סי' קנה), שו"ת חלקת יעקב (י"ד סי' קמג וקמד), שו"ת שבט הלוי (הנ"ל וח"ב סי' קלא וח"ד סי' קלד). ושם (בח"י סי' קסח) הוסיף וז"ל: וכ"ת מסר אשר קבל מהגאון הרמ"מ זקס זצ"ל חתנו של החפץ חיים ז"ע מפה קדשו של הח"ח שהתרעם על המחמירים כ"כ במציצה בפה, ואין אני נו"נ בזה כי נאמנים עלי דברי מעכ"ת, אלא שאנחנו עושים כפי המקובל לנו. ורוצה אני למסור לכ"ת עובדא שהי' לי עם מרן החזון איש ז"ע וידוע בוודאי לכ"ת קרבתו אלי, ופעם אחת הלכנו יחד לברית והוא הי' סנדק וראה שאני קצת מפקפק במוהל אם יעשה מציצה בפה או לא, נגש אלי החזון איש ז"ע ואמר לי במתק לשונו, אצלנו כבר הענין אחרי הפרצה, אבל אצלכם עדין הענין לפני הפרצה, תהיו חזקים לעמוד ע"ז, עכ"ל קדשו, וע"ע חלק ו סי' קמח עכ"ל. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' צ ס"א).

225. בערוה"ש שם (י"ד רסד טו) כתב וז"ל: אך זהו בוודאי שהמוצץ יהיה לו פה נקי בלא שום מחלה ושיניים נקיים עכ"ל. וראה לעיל בסעיף ט.

226. שפופרת זכוכית סטרילית שבפיה צמר גפן (סטריילי) למניעת מעבר הדם לפי המוהל. וכן נהגו בבריסק עפ"י היתרו של הגר"ח זצ"ל כשהיתה שם מחלת הטוברקולוס (שחפת) ר"ל (שו"ת תשובות והנהגות י"ד ח"ג סי' רצא, וע"ש מש"כ לענין נגיף האיידס), וכן הוראת מרן הגריש"א שליט"א (הו"ד בקובץ תשובות סי' קב), וכן שמעתי ממנו כ"פ

222. וכתב המוהל הרה"ג ר' שלמה מילר זצ"ל (בספרו מלאכת שלמה על הרמב"ם פ"ב ממילה ס"ק ט), שעדיף להשתמש בין חמוץ ולא מתוק משום שהמתיקות מעכבת את הריפוי. ולענין אם אפשר לעשותה במיץ ענבים - לכאורה לפי הטעם שביין יש רפואה למילה (משום שחריפות היין מכווצת את כלי הדם או שהאלכוהול שבו מועיל לחיטוי), א"כ כ"ז ל"ש במיץ ענבים. וראה עוד פרק יב סי' ב תשובה כה. 223. ויש המוצצים ב"פ (ויש נוהגים אפילו ד' או ה' פעמים - ברית הלוי בשם נר מצוה), ואח"כ מזלפים היין - כ"כ בווה"ב (סי' יב סעי' כט). וכתב בכללי המילה לר"י הגורר שיש ביין רפואה למכת המילה ויש לזה סמך במדרש. ובתשובת דבר שמואל (סי' צח הו"ד בגיליון מהרש"א רסד ס"ג, ובשו"ת בנין ציון סי' כג) כתב שטבע היין לעצור את הדם (ולפי"ז היה צריך למצוץ בלי יין ורק אח"כ לזלף היין כי "למצוץ עם היין הם שני הפכים"). אמנם רבים נהגו למצוץ כשיין בפיהם וגם למנהג זה מקורות נאמנים (ע"י מהר"ל ה"ל מילה, א"ר סי' תרפא ס"ק ד בשם קיצור השל"ה, ובראשון לציון לבעל האוה"ח הק' יו"ד סי' רסה, הו"ד בביר"י שם). וגם הגר"ש וואנר שליט"א מקפיד ע"ז. כ"כ בקונטרס מילה - המצוה ואומנותה (ב"ב תשס"ט). ובמגדל עוז הוסיף בענין היין שיש בזה גם סוד. וע"ע בווה"ב (סי' יא סעי' יח) ובספר ברית אברהם הכהן (בנחל ט סוף יאור ג). 224. ואין לשנות וכד"ן השו"ע וכ"כ כה"פ. ובהם הערוה"ש (י"ד רסד טו) שכתב וז"ל: ודע שיש בזמנינו שאומרים שיותר טוב לעשות המציצה לא בפה אלא באיזה ספוג שמספג את הדם ולא נאבה ... ולא נשמע להם ורבותינו חכמי הש"ס היו בקיאים ומחוכמים יותר מהם ... ואין לנו לחדש חדשות כאלה ונהיה כאבותינו ובמדינתנו לא שמענו זה עכ"ל. ובשו"ת אבנ"ז (י"ד סי' שלח) הנ"ל בהערה 218 כתב וז"ל: מי הוא אשר יש בו שורש וניצוץ ישראל ועמדו אבותיו על הר סיני שיגרע בנו ממצות מציצה אשר המקובלים כתבו סודות נוראות איך הוא מציל נפש ישראל מכל רע, ואין להשיגה במה שאומרים שפה המוהל יזיק, כי שלוחי מצוה אין נוזקין, וגדולה מזה בגמ' יבמות (עב א) האי יומא דעיבא לא מהלינן ב"י והאידינא דדשו בה רבים שומר פתאים ה',

החבישה

"ואחר שמוצץ נותן עליה אספלנית או רטיה או אבק סנוים העוזרים הדם, הגה: ויהיה נזחר, אם יש לאספלנית שפה, שיהפכנו לחוץ ולא לפנים, שלא לדבק במוכה ויבא לידי סכנה"²²⁷. (שו"ע רסד ג)

מהות החבישה

מו. המוהל חובש את פצע המילה²²⁸.

חשיבותה

מו. שמירת חיי הנימול תלויה בחבישה²²⁹, ומכאן חשיבותה הרבה.

השלמת המילה

צ"ב שהרמ"א כתב זאת לענין האספלנית, ולפי המצוין שם בסוגריים - מקורו ברבינו ירוחם (הגם שידוע שציונים אלו אינם מהרמ"א עצמו וכמ"ש הביה"ל במשנ"ב סי' שיז). ומתחילה היה נ"ל דמשו"ה ציין הרמ"א כמקור את רבינו ירוחם ולא את הגמ' עצמה (ודלא כמ"ש בביהגר"א הנ"ל שציין לגמ'), משום שזהו חדושו של רבינו ירוחם (שיש לנהוג זהירות זו אף באיספלנית). אמנם מהעיון בדברי רבינו ירוחם (תא"ו נתיב א ח"ב), נראה שאף הוא אמר זאת לענין החלוק וכדאיתא בגמ', וא"כ הדק"ל מהו מקור הרמ"א. וצ"ל בפשטות שבתקופת הש"ס (ובכלל זה אף זמנו של רבינו ירוחם) האיספלנית לא היתה עשויה מאריג ולא היה שייך חשש זה. ורק מזמן הרמ"א ואילך גם האספלנית היתה נעשית מאריג ולכן גם בה שייכת אזהרה זו. וראה הערה 243 להלן. שו"מ בביאה"ל (סי' שלא בד"ה חלוק) כתב וז"ל: עיין במ"ב והוא מרש"י והעתיקו במ"א ולפ"ז אינו בכלל סכנה בחסרון החלוק, רק שיצטרך עי"ז למולו פעם שנית מדרבנן, אבל מרשב"א ושאר ראשונים משמע שהוא בכלל סכנה, ונפ"מ מזה לאחר המילה - אם מותר להביאו דרך ר"ה כשאין לו עצה אחרת עכ"ל. ולפי"ז יתכן שהרמ"א הבין כרשב"א ושאר ראשונים הנ"ל, והיינו שהחלוק שימש גם כתחבושת ושוב אין חילוק ביניהם ואף לענין זה. 228. כולל חתכי ע"ה ועור הפריעה ובאופן המבואר להלן בסעי' מט. 229. ויש לזה סמך ומקור ברור בדברי הראשונים: בשו"ת הריב"ש (סי' רנא) הקשה השואל על הגמ' ש"ברזל ממת בכל שהוא" (סנהדרין עו ב), והרי המילה נעשית בסכין ברזל ורק "מעוטא דמעוטא" אינם מתרפאים, וענה לו הריב"ש שאמנם הם מסתכנים, אך רובם מתרפאים משום שעושים להם "סמטרי". ונמצאנו למדים מדבריו

ומהגר"ח קנייבסקי שליט"א, וכן מטו משמיה דהחזו"א. וראה עוד בפרק יב סי' ב סעיף כו ובפרק יג סי' י. ובשו"ת הר צבי (יו"ד סי' ריד) כתב וז"ל: בזמן הזה דשכיחי מחלות ע"י מציצה בפה, מאן דמיקל לעשות המציצה ע"י שפופרת של זכוכית לא משתבש אם עושה כן מפני שיש חשש, אבל המציצה ע"י שפופרת לאו כו"ע גמירי וצריך להתלמד אצל אומן כיצד לעשות המציצה באופן המועיל. וכן המנהג בבריתות של מבוגרים כמ"ש בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' ריד) וז"ל: בענין מציצה בפה בהני מילות של גדולים, אעפ"י שאנחנו מאד נוהרים במציצה בפה ואבותינו לחמו ע"ז מלחמת ה', מכ"מ בנדון זה דעתי העני' נוטה לעשות פעולת המציצה באופן אחר, ויש טעמים ונמוקים אי"צ לפרש עכ"ל. 227. מקורו של הרמ"א הוא בגמ' (שבת קלד א), וכמו שציין בביהגר"א (שם ס"ק כא), וז"ל הגמ': אמר אביי אמרה לי אם (אומנתו - רש"י) האי חלוק דינוקא, לפנייה לסיטרא לעילאי דילמא מידביק גרדא מיניה ואתי לידי כרות שפכה, ופירש"י: לאימרא שבשפת פיה, יהפוך ויקפל למעלה שלא תהא סמוכה לברשו מפני שראש מקום חתך הבגד שם הוא, ויוצאין ממנו חוטי ארג היוצאים מן הבגד, וכשבא הפשטיט החלוק מעל המילה ישמוט ויקרע את ראש הגיד ומשווי ליה כרות שפכה עכ"ד. והנה, מהמשנה בשבת (קלג א) נראה שאיספלנית וחלוק הם ב' דברים נפרדים, תכלית האספלנית היא לעצור את הדם והיינו תחבושת. ואילו החלוק נעשה באופן אחר ולתכלית אחרת - שהעור לא ישוב לכסות וכמבואר שם להדיא ברש"י ובראשונים. ראה הערה 235 להלן. ודברי הגמ' להלן (קלד א) שיש לנהוג בזהירות זו שיהפכנו לחוץ שלא יבא לידי סכנה וכו', נאמרו לענין החלוק ולא לענין האיספלנית. ולכאורה

תכליותיה

מח. תכליות החבישה הן:

[א]. עצירת הדימום²³⁰.

[ב]. מניעת זיהום²³¹.

[ג]. סיוע בריפוי הפצע²³².

[ד]. מפחיתה את הכאב²³³.

[ה]. מניעת כיסוי העטרה מחדש²³⁴. בזמן המשנה הושגה תכלית זו ע"י פעולה נפרדת (מהחבישה) והיא עשיית ה"חלוק"²³⁵.

אופן החבישה

ממ. לפני החבישה - יש להקפיד שעור הפריעה יימצא כולו תחת החריון. במהלך החבישה - יש למתחו ולקרבו ככל שניתן אל שפת החתך של עה"ג, וכן להצמידו (ע"י

השלמת המילה

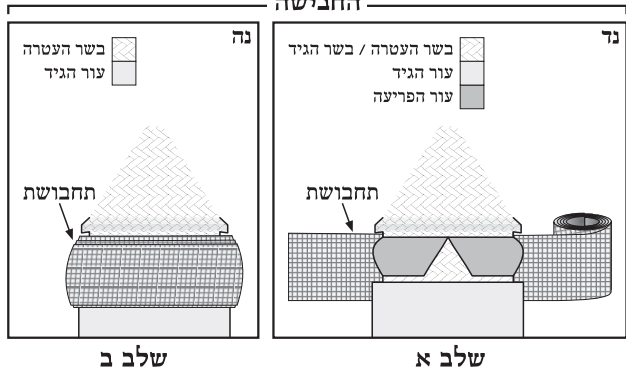
לחץ זמני ומבוקר על כלי הדם הפתוחים עד לסגירתם וסיום תהליך הקרישה. חשיבות הלחץ רבה במיוחד כאשר במהלך המילה נכרת העורק הפרונטלי שהינו ספק הדם העיקרי לעטרה. במקרה של דימום מתמשך או קשה מהרגיל יש לנקוט באמצעים מיוחדים לעצירתו אך אכמ"ל בזה. 231. מקום החתך שכבר איננו מכוסה בעור - חשוף לזיהומים וחיידקים. כיסוי הפצע בתחבושת מגן עליו מחשש זה. 232. באמצעות קירוב והידוק הרקמות החתוכות זו לזו, דהיינו קירוב שפת עור הפריעה לשפת עור הגיד החתוך וכן הצמדת שטח עור הפריעה הנשאר לחסר העור שהתהווה בגיד. 233. חבישה טובה מרגיעה את התינוק בזה שלוחצת על רקמות עור הפריעה ולא נותנת להם להתנפח, מצב שעלול לגרום לחץ על הגיד וכאב מיותר. 234. ע"י איחוי וחיבור נכון של עורות הגיד והפריעה מתחת לעטרה. גם תוצאה זו מושגת ע"י קירוב שפת עור הפריעה ועור הגיד החתוך זל"ז והצמדתם לחסר העור שבגיד. 235. משנה בשבת (קלג א), וברש"י שם ביאר זל"ל: כעין כיס דחוק היו עושין ומלבישים את ראש הגיד עד העטרה וקושרים שם כדי שלא יחזור העור לכסות את הגיד עכ"ל. וכע"ז במאירי שם. ואמנם יל"ע באופן עשייתו, ומצינו בזה לשונות מתחלפים; בש"ך (רסו סק"ה) כתב: "ומלבישין ראש הגיד עם ראש העטרה וקושרין שם", ואילו במ"ב (סי' שלא ס"ק כח) כתב: "כעין כיס דחוק שעושים ומכסים ראש הגיד עד העטרה" (וע"ע בהגדרת העטרה, ראה פרק א סעי' יח ודו"ק. וראה גם הערה 227 לעיל.

הק' שאותו "סמתרי" הוא המציל את הנימול מסכנת המיתה של הברזל. והנה, לביאור רש"י (יבמות קיד ב ד"ה סמתרי) - ה"סמתרי" הוא תחבושת. ולרשב"ם (ב"ב עד ב) - "עשב שמחבר". אמנם מרש"י נראה שהעשב המחבר נקרא בל' הגמ' "סם" ולא סמתרי (כמ"ש בב"מ קז ב ברד"ה עבדי סמא וחיי - סם המחבר בשר חתוכה ומן העשבים הוא, וכן בחולין נד א ברד"ה דאי ברדי לה סמא - אם מפזרין עליה סם). ויתכן שאינם חולקים, אלא התחבושת היתה עשויה מעשב זה. ראה גם הערה 229 לעיל. ואולי ב' הפירושים האלו הם המקור לדברי השו"ע הנ"ל "אספגנית או רטיה או אבק סמים העוצרים הדם". ואגב, בענין הסמתרי - בחזו"א (יו"ד הלכות טריפות סי' ה אות ג ד"ה ואף בטריפות) כתב זל"ל: ואף בטריפות דמן ארכובה ולמעלה אין מעדיין בזמננו דמנתחים הרופאים וחיים, ואין לתמוה על זה, דבאמת נראה דברא הקב"ה רפואות אף לטריפות וכדאמר ב"ב עד ב בסגולת אבן טבא שמחיה אף המתים ושם בסגולת עשב סמתרי, ואמר שמואל ב"מ קז ב אי לאו זיקא עביד סמתרא להרוגי מלכות וחיי, ואמר בפסחים נו א שחזקיה גנו ס' רפואות ופרש"י שהיו מתרפאין מיד, אלא שלא נתגלו בכל דור דור ובכל מקום ומקום, ויש אשר נתגלו וחזרו ונשכחו, והכל ערוך ומסודר מאת הבורא ב"ה בראשית הבריאה ונמסר לחכמים לקבוע הטריפות עפ"י רוח קדשם שהופיע עליהם ... ואפשר עוד שלא בהתגלות סמי הרפואה ואופניהם לבד נשתנו בזמננו, אלא גם בשינוי הגופים החיים, כמו שינוי מיעוט הדם שהראשונים הוכרחו להקזה, והאחרונים הקזה סכנה להם וכן בשינוי האקלימים ושאר עניני הטבע... עכ"ל. 230. תכלית זו מושגת בעיקר ע"י

החבישה) לחסר שבעור הגיד. את התחבושת יש לשים תחת העטרה²³⁶, על התחבושת לכסות את כל שטח הפצע²³⁷ ולהיות מהודקת כראוי²³⁸, אך יש להיזהר שלא להדקה יותר מדי²³⁹.

איור נד: מכיון את התחבושת למקומה, באופן שתכסה את כל שטח החתך (החשוף מעור), ותקרב את קצה עור הפריעה לקצה החתך שבעור הגיד.

איור נה: כורך את התחבושת סביב ומהדקה בלחץ קל (המצמיד את עור הפריעה לשטח חסר העור שבגיד) אך לא יותר מדי.

המומחיות הנדרשת לחבישה

נ. לחבישת המילה נדרשת מומחיות יתרה, שהרי כאמור, החבישה צריכה להיות מהודקת באופן מחושב ומדוד. בנוסף לכך, נדרשים ידע ומיומנות כדי שהחבישה תיעשה באופן שיסייע לאיחוי העורות כנ"ל.

תרופות לעצירת הדם

נא. במשך הדורות נהגו להשתמש בתרופות שונות לעצירת הדם²⁴⁰. אך כתבו הפוסקים

השלמת המילה

שתן נוסף בגיד (התינוק מטיל שתן משני מקומות, ובלשון הרופאים פיסטולה שופכתית). ואגב, חובת המוהל לוודא שאכן הדימום פסק לחלוטין. כמו"כ יש להדריך את ההורים אודות מעקב על הטלת שתן כראוי ובתוך זמן סביר. ראה בפרק זה לעיל בסעיף ז.

240. כגון בזמן הש"ס - יין שמן וכמון כמבואר בגמ' (שבת קלד א). וע"ע בגמ' סנהדרין (לב ב) "תנא קול ריחים בבורני - שבוע הבן", ופירש"י שם וז"ל: "והריחים סימן לשחיקת סממנין למכת התינוק ... ברית מילה קרי שבוע הבן על שם שהוא לסוף שבוע" עכ"ל. ובזמן הראשונים נהגו להכין "חלבון ביצה מעורב בשמן זית או בכמון כתוש או בכרפס או שומן תרנגולת וחלמוני ביצה הצלויים באש, ואין תחבושת טוב ממנו", עכ"ל ספר המנהיג (הלכות מילה עמ' תקפה). ובערוה"ש כתב (יו"ד רסד כ ואו"ח שלא ז) ז"ל: "ובמדינתנו נותנים אבק מעץ רקב שקורין פולווער (נסורת עץ שנרקב מתולעת) ויש שנותנים מטלית עם מים קרים" עכ"ל. ובמגדל עזו (נחל ט יאור ו) הוסיף: אפר כירה, קורי עכביש, דם תנין, אבק עלי הדס כתושים עם פרח אימון.

236. יש החובשים בהצלבה וכך מונעים את התרופות החבישה, ויש בצורה סיבובית (כמו באיור נד) אמנם צורת חבישה זו אינה מתאימה לכל סוגי התחבושות ויש מהם שהיא יכולה להיפתח וללא שימת לב עלולה לדמם ח"ו. כמו"כ יש מבני גיד שבהם נדרשת חבישה שונה ומיוחדת (כגון במצב של בקע מפשעתי גדול, הידרוצלה, גיד קטן או גיד השקוע בגוף). 237. הכולל את החסר בעור הגיד ושפת חתכי הרקמות של עור הגיד ועור הפריעה.

238. שאל"כ לא תשיג את תכליתיה. עיקר הדימום הוא מכלי הדם שבקצה עור הגיד ולכן יש להקפיד על לחץ במקום זה. 239. כדי שלא לגרום לכאב מיותר, עצירת שתן או חסימה בזרימת הדם לעטרה (חסימה מוחלטת לזמן ממושך עלולה אף לגרום לנמק ח"ו). ויש להעיר שגם כשלא נגרמה עצירת שתן ממושכת (המסכנת את התינוק), מ"מ אם התחבושת מהודקת זמן רב מדי ונמנעת הטלת כל השתן, עלול להיגרם זיהום פנימי - דלקת בורכי השתן (מחקר של פרופ' יעקב אמיר, התפרסם בכתב העת ADC לרפואת ילדים). במקרים חריגים תיתכן אף היווצרות של נקב

שהרפואות השתנו²⁴¹, "ואין לך בזה אלא מקומו ושעתו"²⁴². בזמננו - יש המשתמשים באבקה²⁴³. לענין רחיצה במים חמים - ראה הערה²⁴⁴.

בדיקת המילה

הבדיקה בשעת הברית

נב. לאחר המציצה²⁴⁵ (ולפני החבישה) יש לוודא²⁴⁶ שהעטרה כולה נתגלתה כראוי²⁴⁷,

השלמת המילה

החבישה ראוי לפזר אבקה כדי למנוע דימום הנובע מהידבקות החיתול לפצע, וכן כדי למנוע את חזרת העור למעלה. וכמ"ש בשו"ת מהרשד"ה (סי' עה) וז"ל: "אין חכם כבעל הניסיון ... מצאתי ילדים למאות אשר היו צריכים תיקון ולדעתי ... בכ"מ אשר נותנין כמון או שאר אבק על המילה דבר זה מעכב שלא יחזור העור, על כן לא ימצא פה ... ובשאר מקומות שעזבו מנהג הקדום ומרפאים במים הוא להיפוך". הו"ד בנה"ב (ח"ב ס"י יט באב"ה), וע"ע בברית אברהם הכהן (בנחל השביעי סק"ד). בזמננו קיימות תחבושות מיוחדות (סטריליות) העשויות מאצות ים ומועילות לעצירת הדימום ולריפוי הפצע. ובספר גן רוה (פ' וירא) הביא בשם קדמונים שכשנמול אברהם היה הדם שותת ממנו מדין הפוגות וממרא נתן לו עצה על המילה, והיינו אבקת עפר שמתהווה מן עץ יושן שנקרב ונקראת 'עצה' לעצור את הדם ולרפאות וכו' עכ"ד. וכ"כ החזקוני (שם יח א) וז"ל וי"א נתן לו עצה מן האספלנית לרפא המכה עכ"ל. ²⁴⁴. בשו"ע (או"ח סי' שלא ט) כתב וז"ל "בזמן חכמי הגמ' אם לא היו רוחצים את הולד לפני המילה, ולאחר המילה וביום שלישי למילה במים חמין, היה מסוכן ... והאינדא לא נהגו ברחיצה כלל (דנשתנו הטבעים - משנ"ב ס"ק לא). אמנם הרמ"א כתב "ובמדינות אלו נוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ולאחר המילה במוצאי שבת" (דבמוקמותינו אף כי אין הולד מסוכן כ"כ כמו בימיהם, אכן עכ"פ צורך גדול יש - משנ"ב ס"ק לב). ודבר חידוש מצאתי בחי' הערוליני (יבמות מז ב ד"ה בגמרא משום דמיא), שהוכיח מהגמ' שם שיתכן שהרחיצה בחמין (שנהגו בזמן הגמ') מועילה לריפוי רק כשיש תחבושת, אבל בלעדיה - מזיקה. ואגב, בשנים האחרונות פורסם מחקר של הרב ד"ר הלפרין הי"ו ובו מבאר כמין חומר את תועלת הרחיצה בחמין גם עפ"י הרפואה המודרנית (עי' "סיני" שנה סב כרך קכג עמ' קסא ואילך), ולדבריו עולה שעכ"פ במקרים של היפוספדיאס וכיו"ב (שאספקת הדם לעטרה קטנה מהרגיל) - ראוי להרבות בשטיפות בחמין לאחר הברית.

²⁴¹. כ"כ התוס' במו"ק (יא א ד"ה כוורא) וז"ל: "ושמא נשתנו כמו הרפואות שבש"ס שאינן טובות בזמן הזה". ובשו"ע (או"ח שלא ט) בענין רחיצה בחמין לפני ואחר המילה כתב וז"ל: "והאינדא לא נהגו ברחיצה כלל", וביאר המשנ"ב (שם ס"ק לא) "דנשתנו הטבעים". וברע"א על יו"ד (שלו א) כתב וז"ל: במהרי"ל איתא וז"ל אמר לנו מהרי"ל כל הרפואות שבכל התלמוד אסור לנסות אותם משום דאין אדם יכול לעמוד על עיקרן, וכי לא יעלו בידם ילעגו וילגלו על דברי חכמים מלבד הא דאיתא ... מי שיש לו עצם בגרונו וכו' עכ"ל. ובשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ג סי' לו) כתב ע"ז וז"ל: איזה ספק היה למהרי"ל שלא יעלו, אבל הוא משום שנשתנו הטבעים בהרבה רפואות, ולכן הרי יש להסתפק על כל רפואה שמא לא תועיל בזה"ז, והרבה רפואות ודאי אין מועילין משום דנשתנו הטבעים עכ"ל. ראה גם הערה 220 לעיל.

²⁴². לשון האורחות חיים (הל' שבת אות תל הו"ד בב"י או"ח סי' שנה). ²⁴³. כגון דרמטול שיעקר פעולתו - חיטוי וייבוש הפצע וסיוע קל לעצירת דם (בתוספת לחץ). יש הנוהגים לשים (לפני החבישה - על הפצע או על התחבושת), אבקה (מיוחדת לפצעים) שתכליתיה - עצירת הדם, שמירה מזיהומים ומניעת הידבקות התחבושת לפצע ועל דרך מש"כ הרמ"א (רסד ג) בענין האספלנית "שיהיה נזהר ... שלא לדבק במכה" (ראה הערה 228 לעיל), וכן כדי למנוע דימום משני בשעת הורדת התחבושת. ואגב, אחד ממחברי דורנו כתב שגם בזמננו יש חיוב לעשות כן, ובלא זה יש סכנה לולד, ולדבריו מוהל שחובש ללא אבקת ריפוי - מעבירים אותו, וראייתו מהשו"ע (הנ"ל). ולענ"ד יש להעיר ע"ז שמשלשון השו"ע - אין להוכיח אלא שיש להשתמש באבקה כתחליף לחבישה ולא כתוספת. ומלבד זאת, עפ"י הו"ד המומחים בזמננו - אדרבא, ראוי שלא להשתמש באבקות למיניהם (כן נמסר בהנחיות הרפואיות של הועדה למוהלים, ואף בתשובתו הנ"ל הביא מכתבו של רופא ומוהל מומחה שכתב שאם הברית תבוצע בניקיון והיגיינה יתרה, גם ללא אבקה אין כל סכנה). ועכ"פ מסתבר שלאחר הסרת

מצב שרוב העטרה מכוסה בעור ואפילו כשהגיד בקישוי (ורק כשליש מהעטרה מגולה) [ראה איור נז], ובכ"ז אין צריך לתקנו (עכ"פ בחיתוך), והיינו משום שנימול מתחילה כדין, וכמבואר להלן בפרק ז. ומאידך, יתכן שרק מיעוט גובה העטרה מכוסה (ורוב היקף החוט הסובב מכוסה) [ראה איור נח], ובאמת הוא ערל מה"ת, וזאת כאשר לא נימול מתחילה כראוי ועור זה נשאר כך מהברית וכמבואר להלן בפרק ו. ויש בזה שלשה אופנים שונים וכדלהלן:

[א]. נימול מתחילה כדין, והמצב הנוכחי נתחדש רק לאחר הברית¹⁴ - מהתורה א"צ לתקנו¹⁵, אמנם יתכן שצריך לתקנו מדרבנן משום מראית עין.

[ב]. נימול מתחילה שלא כראוי¹⁶ - הנידון בזה הינו בגדרי מילה מהתורה, יתכן שדינו כערל גמור וצריך תיקון מהתורה.

[ג]. ספק כיצד נימול מתחילה (אם כאופן א' או כאופן ב' הנ"ל). על ההנהגה בדי"ז - ראה להלן סעיף טו.

איור נח: מיעוט גובה העטרה (ברוב היקף החוט הסובב) מכוסה, צריך תיקון מהתורה, מפני שהעטרה מכוסה בערלה (המסומנת בפסי אלכסון) שלא הוסרה לגמרי בשעת המילה.

איור נז: רוב גובה והיקף (ושטח) העטרה מכוסה בעור, רק כשליש ממנה מגולה - אצ"ת בחיתוך, שהרי אין כאן ערלה כלל כמומחש (באיור) שההשמנה בסביבת הגיד גרמה לעור הגיד לעלות ולכסות את העטרה (בעל בשר).

תכלית בירור העבר

ד. כאמור, "שאלות" תיקון המילה, מצריכות בירור המילה בעבר (כיצד נימול והגדרת כשרות המילה), אמנם יש חילוק ביניהם לעניין תכליתו של בירור זה, וכדלהלן:

[א]. באופן שהעטרה מכוסה עתה ברוב גובהה או רוב היקפה (אפילו כשהגיד בקישוי) - בירור העבר הכרחי לעניין עצם הצורך בתיקון¹⁷.

~~~~~ **השלמת המילה** ~~~~~

מצב המילה לאחר הברית).¹⁶ כפי שהוא עתה במצבו הנוכחי - כך גם נימול, והיינו שנשארו ציצין המעכבים מהמילה. וה"ה אם לא נפרע כראוי, שיתכן שיש לתקנו, והיינו כשמתחילה לא גילה העטרה מעור הפריעה לגמרי או שפרע באופן שכבר בשעת המילה עמדה הפריעה לחזור על העטרה. וראה עוד פרק ג סעיפים ט - יג. ¹⁷ ודוקא באופן שכשהגיד בקישוי - לפחות מקצת העטרה מגולה (דאל"כ בלא"ה צ"ת וכדלהלן באת ב), במצב זה - הצורך בתיקון תלוי בכשרות המילה בעבר, והיינו שאם כך נימול מתחילה

¹⁴ ומשכ"ל אפי' באופן שהעור המיותר נשאר מאז המילה, מ"מ אז הוא היה בשיעור ובאופן שאינו מעכב את כשרות המילה מה"ת. ¹⁵ והטעם הוא שבאופן זה בהכרח שהעור המיותר אינו מהערלה אלא מעור הגיד, וע"כ ששינוי זה נתהווה רק במשך הזמן, שבגלל סיבות שונות נמשך העור או גדל עד שכיסה העטרה (כמו השמנה לאחר הברית באזור המילה, דלקת או זיהום שגרמו לעור מצולק שלא התרפא כראוי). מצבים אלו מצויים במבוגרים וגם בילדים (שעברו כמה חדשים מזמן מילתם, והמוהל וההורים אינם זוכרים את

פרק ו הציצין גדרי מילה מהתורה

מבוא.....קמט

- א. הציצין - מהותם
- ב. המקורות לציצין המעכבין
- ג. המקור למילת ציצין שאין מעכבין
- ד. מילת ציצין שאין מעכבין - מהתורה או מדרבנן
- ה. "ציצין" - ביאור הלשון
- ו. ההבחנה בין ציצין לדין "מראית עין" מדרבנן
- ז. אופני "התהוות" הציצין (ציצין מהערלה
- מהפריעה)
- ח. ציצין בעור הפריעה
- ט. סוגי הציצין
- י. הנפ"מ בהגדרת סוג הציצין
- יא. פירש מהמילה
- יב. הגדרת "פירש" להלכה

אופני הציצין.....קנד

- יג. חלקי העטרה - מושגים ותיאורם (העטרה
- החוט הסובב
- החריץ
- למטה מהעטרה
- ראש העטרה
- העטרה מלמטה
- העטרה מלמעלה
- גובה העטרה
- שטח העטרה
- היקף העטרה)
- פירוט אופני הציצין; ציצין בשטח העטרה: יד. רוב שטח העטרה
- טו. החוט הסובב מגולה
- טז. צירוף ציצין נפרדים
- בהיקף העטרה: יז. רוב היקף החוט ברוב גובהו
- יח. היקף החוט ללא רוב גובהו
- יט. שלא כנגד החוט הסובב
- כ. היקף החריץ בלבד
- גובה העטרה: כא. רוב גובה העטרה
- כב. רוב גובה החוט הסובב
- כג. רוב גובה העטרה ללא החוט הסובב
- כד. רוב גובה בעטרה מלמטה
- אופנים מיוחדים: כה. צירוף ציץ בגובה וציץ בהיקף
- כו. ציץ קטוע
- כז. ציץ בחצי הגובה או בחצי ההיקף
- כח. ציצין שאינם דבוקים

דיני הציצין של הערלה.....קסג

- ציצין המעכבין; בחול: כט. העטרה מכוסה כשהגיד בקישוי
- ל. העטרה מכוסה כשהגיד רך
- בשבת: לא. העטרה מכוסה כשהגיד בקישוי
- לב. העטרה מכוסה כשהגיד רך
- ספק ציצין המעכבין" מהערלה; לג. ספק ציצין המעכבין - מהותם
- לד. ההלכות התלויות בהגדרה "ספק ציצין המעכבין"
- לה. בחול
- בשבת: לו. לא פירש מהמילה
- לז. פירש מהמילה
- לח. נולד מקצת מהול בשבת
- ציצין שאין מעכבין; לט. לא פירש מהמילה
- פירש מהמילה: מ. בשבת
- מא. בחול
- מב. כשנמצאו לאחר זמן
- דעת פוסקי דורנו: מג. בתינוק או ילד
- מד. במבוגר
- מה. ציצין המכסים את העטרה רק כשהגיד רך
- מו. תיקון ציצין שאין מעכבין ע"י דחיקה
- מז. תינוק חלש

דיני הציצין של הפריעה.....קע

- ציצין המעכבין מהפריעה; בחול: מח. העטרה מכוסה כשהגיד בקישוי
- מט. העטרה מכוסה כשהגיד רך
- בשבת: נ. לא פירש מהמילה
- נא. פירש מהמילה
- "ספק ציצין המעכבין" מהפריעה; נב. מהותם
- נג. בחול
- בשבת: נד. לא פירש מהמילה
- נה. פירש מהמילה
- ציצין שאין מעכבין מהפריעה; נו. לא פירש מהמילה
- פירש מהמילה: נז. בשבת
- נח. בחול
- נט. תיקון ציצין שאין מעכבין ע"י דחיקה

פרק ו

הציצין

גדרי מילה מהתורה

מבוא

הציצין - מהותם

א. ציצין מהערלה הם שאריות ערלה¹ שלא נחתכו והוסרו אלא נשארו על הגיד². ואילו ציצין מהפריעה הם שאריות מעור הפריעה³ שנשארו על העטרה⁴. יש מהם המעכבים את כשרות המילה מהתורה מחמת גודלם ומיקומם⁵. ויש מהם שאינם מעכבים וכמפורט להלן.

הערה: בביאור החילוק במציאות ובהלכה בין "עיקר הערלה" ל"ציצין המעכבין" - ראה בפרק יא סי' ג.

המקורות לציצין המעכבין

ב. המקורות לחיוב מילת (ופריעת) ציצין המעכבין הן כדלהלן:

[א]. "אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צָרִים ושוב מל את בני ישראל שנית⁶ - לאקושי סוף מילה (ציצין שנשתיירו, שלא חתך כל הערלה - רש"י) לתחילת מילה, מה תחילת מילה מעכבת אף סוף מילה מעכבין בו, דתנן אלו הן ציצין המעכבין את המילה, בשר החופה את רוב העטרה"⁷.

[ב]. "המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך"⁸. "המול ימול - לרבות ציצין המעכבין את המילה"⁹.

הערה: על סוגית הציצין בשי"ס וסיכום שיטות הראשונים העיקריות - ראה בפרק י סי' א.

השלמת המילה

העטרה. מיקומם: לענין ציצין מהערלה - לשיטת הר"ח השטח בעטרה אותו הם מכסים בפועל, ולשי' החכמ"א - שטח העטרה אותו הם יכולים לכסות אם יעלו אותם על העטרה. לענין ציצין מהפריעה - השטח בעטרה אותו הם מכסים בפועל (לכו"ע).⁶ יהושע ה ב. 7. יבמות (עא ב) לשי' ר"י (בתוס' שם) שדרשה זו עוסקת בציצין של הערלה, אמנם לשי' ר"ת (שם) לימוד זה נדרש לציצין של הפריעה.⁸ בראשית יז יג. 9. שם (עב א). ממהלך הגמ' משמע בפשטות שלמסקנה לומדים מפס' זה את דין הציצין ולא את דין המשוך (המל ימול - אפילו מאה פעמים).

1. רש"י בשבת (קלג ב) פי' "שיורי ערלה". וע"ע במאירי שם. וכן פי' שם (להלן קלז א) "ציצין - רצועות של בשר שנשארו מן הערלה". וכן פי' ביבמות (עא ב) "שלא חתך כל הערלה". 2. לשי' החכמ"א וסיעתו - אפי' כשנמצאים מתחת לעטרה. ולשיטת הר"ח וסיעתו דוקא כשמכסים את העטרה, כולה או חלקה. וראה עוד בפרק ב (סעי' יא - יט). 3. רש"י ביבמות (מו ב) - "חתכות בשר שלא נפרעת המילה כהלכתה". 4. ועפ"י הגדרתה ההלכתית של העטרה - השנויה במחלוקת, ראה פרק א סעיף יח ופרק ב סעיף א. 5. גודלם - בשיעור רוב גובהה או רוב היקפה של

המקור למילת ציצין שאין מעכבין

ג. יסוד החיוב למול ציצין שאין מעכבין מהערלה (ולגלות את העטרה מציצי הפריעה שאינן מעכבין¹⁰), הינו משום הידור מצוה¹¹ הנסמך על הפסוק "זה א-לי ואנוהו"¹², ופירש"י: "יפוי מילה - מצוה היא"¹³.

מילת ציצין שאין מעכבין - מהתורה או מדרבנן

ד. נידון זה תלוי במחלוקת הראשונים אם "הידור מצוה" הוא מה"ת או מדרבנן: יש מהם הסוברים שהוא מן התורה¹⁴, יש הסוברים שאינו אלא מדרבנן¹⁵, ומהאחרונים יש שכתבו שעיקר החיוב הוא מן התורה, אלא שהתורה מסרה לחכמים להכריע באיזה אופן ההידור יעכב ובאיזה אופן אינו אלא לכתחילה בלבד¹⁶. ויש שחידשו שדוקא סוג זה של הידור מצוה, כמו ציצין שאין מעכבין הוא מה"ת¹⁷. וראה הערה¹⁸.

השלמת המילה

יחזקאל (סי' יב סוף אות ד) ביאר שהידור מצוה אינו מצוה כללית להדר המצוות אלא הוא חלק מגוף המצוה עצמה, ומהקרא של "זה א-לי" למדנו שכל מצוה יש לעשותה מן המוכרח ולכן יש לה כח לדחות השבת כמו גוף המצוה. וע"ע בחי' הגרי"ז (ניזר ב ב) ובברכת אברהם (גיטין מה ב בשם הגרי"ז), ומ"מ כ"ז דוקא כשעושה הכל בהמשך אחד עם עיקר המצוה, שע"י הו"ל דחיה אחת משא"כ כשפירש ובא לעשות פעולה חדשה לא הותר. ¹⁸ חידוש גדול מצאנו בחי' החת"ס למסכת סוכה (כט ב) וז"ל: ... וי"ל דאינו מעכב המילה - היינו שהתינוק נמול לאכול תרומה ולעשות פסח אבל האב המצווה למול בנו לא קיים מצותו דלא קיים ואנוהו וזה מעכב לעושי מצוה ולא במצוה גופי', כן נ"ל עכ"ל. אמנם לע"ע לא מצאתי לאחד מהפוסקים שהביא חידוש זה להלכה. ויעוין בשפ"א (בחידושיו למס' שבת קלג ב) שהקשה לשי' רש"י שהמל בחול חוזר גם על ציצין שאין מעכבים את המילה (וכ"פ בטור יו"ד רסד), יש לעיין למה יהי' רשאי לאכול בתרומה אם נשאר ציצין שאין מעכבים, כיון דמדרבנן אכתי צריך לגמור המילה ... ואמנם למסקנת הגמ' (ביבמות עב) דמשוך מותר לאכול בתרומה אע"ג דמדרבנן צריך למול (לראשונים שפסקו כך) - א"ש. אבל מ"מ קשה אליבא דר' הונא שם דס"ל דמשוך אסור בתרומה. ותיירץ השפ"א דציצין שאין מעכבים שאני, שאינו חייב אלא משום ואנוהו כמ"ש הב"ח (ביו"ד שם) שאינו אלא לכתחילה ולא לעכב (וכמ"ש התוס' בסוכה כט ב). ולשיטת רש"י (שם) שגם ואנוהו מעכב - י"ל שמשוך חמור יותר כיון דחיובא דידי' אית לי' אסמכתא מיוחדת בקרא מדכתיב את בריתי הפר עי"ש.

10. הגם שדי"ז במקורו נכתב לענין ציצין מהערלה, מסתבר דה"ה בציצין מהפריעה דל"ש. ואפילו לשי' הראשונים שציצין מהפריעה אין מעכבים (ראה סעי' ח להלן), מ"מ מסתבר שיודו שראוי שהעטרה תהא מגולה לגמרי משום "זה א-לי ואנוהו". ¹¹ גמ' בשבת (קלג ב). ¹² שמות טו ב. ¹³ שם ד"ה דלא בעינן), ובגדר ההידור לחזור על ציצין שאין מעכבים - ראה פרק יא סי' יב. ¹⁴ רש"י (כ"מ בסוכה כט ב, ועי"ש בחי' החת"ס ובשו"ת שו"מ מהדורה ג ח"ג סי' לג). וכן משמעות הראב"ד (בהשגות על בעל המאור סוכה פ"א באגד לולב), חי' אנשי שם על הרי"ף (בברכות סופ"ז בתי' ב), ובעת הרמב"ם - עי' בשאג"א (סי' נ), וע"ע באריכות בשד"ח (כללים מערכת ז כלל יב) ובמקראי קדש על סוכות ח"ב. ¹⁵ והדרשה היא אסמכתא בלבד. כ"כ התוס' במנחות (מא ב ד"ה אין), וכ"מ שם במדרכי (סי' תתקמח), הריטב"א (בסוכה יא ב), יש"ש (ב"ק פ"א סי' כד), מהרש"א (שבת קד ב בתוד"ה אר"ח). וכ"מ מהמאירי (בשבת קלג ב) שכתב "דרך הערה אמרו". וע"ע בפלפולא חריפתא על הרא"ש בב"ק פ"ק (סי' ז אות ק). ¹⁶ כפות תמרים (סוכה כט ב בד' רש"י), אורים גדולים (לימוד ט). ¹⁷ במשאת המלך (על הרמב"ם ח"א סי' יז) ובעטרת צבי (ח"ג סי' ה) חידשו שיש ב' סוגים של הידור מצוה, האחד לייפות את המצוה והוא רק מדרבנן, והשני לקיים את המצוה בשלימותה כולל חלקיה שאינם מעכבים, כמו הסרת ציצין שא"מ ודי"ז הוא מה"ת ולכן דוחה שבת, דאף שאינו מעכב, מ"מ כשניתנה שבת להידחות מפני מצוה מסוימת, נדחית היא מפני כל חלקי המצוה אף שאינם מעכבים כדי שתיעשה המצוה בשלימות. ובדברי

הערה: על סוגיית ציצין שאין מעכבין כשפירש מהמילה, הגדרת "פירש" ושיטות הראשונים בזה - ראה בפרק י סי' ב.

"ציצין" - ביאור הלשון

ה. ציצין הם סנפירים בלשון התרגום, ונקראו כך משום שדומים לסנפירים¹⁹.

ההבחנה בין ציצין לדין "מראית עין" מדרבנן

ו. דיני הציצין מתייחסים לשאריות עור שנשארו כפי שהם מהלידה. הן באופן שנימול - והם נותרו כך לאחר מעשה מילה שלא נשלם כדין²⁰, והן באופן שהתינוק נולד במצב זה²¹. באופנים אלו - הנידון על תיקון הציצין הינו מהתורה. מאידך, אם המילה הושלמה כדין והעטרה נתכסתה בעור רק לאח"ז - הנידון בזה הינו מדרבנן בלבד ומשום מראית עין²².

הערה: בענין חילוקי הדינים להלכה בין התיקון מה"ת לתיקון מדרבנן - ראה בפרק ה סעי' ו.

אופני "התהוות" הציצין

ז. אופני התהוות הציצין הם:

ציצין מהערלה

[א]. הגורם השכיח להישארות ציצין מהערלה הוא - חיתוך בשיעור קטן מהנדרש עפ"י הדין.

[ב]. תינוק שנולד "חצי מהול", והיינו שחלק מהעטרה מגולה וחלקה מכוסה בציצין ערלה ופריעה²³.

ציצין מהפריעה

[ג]. הגורם להישארות ציצין מהפריעה הוא אופן הפריעה, והיינו שהעטרה לא נתגלתה לגמרי ע"י הפריעה אלא נשארו עליה שאריות מעור הפריעה²⁴.

השלמת המילה

חלקית, ראה להלן סעי' ז (אות ב). 22. דינים אלו נתבארו בפרק ז. 23. בזמנינו רגילים לכנותו "חצי מהול". ויעוין בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רמח) שחידש שהנולד כשערלתו פתוחה מלמעלה - שוב אינו נקרא ערל (הגם שנשארו ציצין המעכבים את המילה). ומקורו בדברי הרמב"ן עה"ת (בראשית יז יד) שכתב וז"ל: "אל אמר 'בשר ערלתם', שתכרתו הבשר שהוא ערלה בכס, כלומר הבשר האוטם בכס, ואין בגוף בשר אוטם וכוסה אבר שיכרת הבשר ההוא וישאר בלא ערלה, זולתי בשר החופה את העטרה שהזכירו חכמים". וראה עוד בפרק יא (סי' יג אות טו) מש"כ בשי' הרמב"ן. 24. לכאורה כ"מ מדברי ר'

19. כתב בספר הערוך (בערך צץ) וז"ל: כל הבשר החופה העטרה אינו נקרא ציצין, אלא אם נטל מקצתו ושייר מקצתו הנה מעט והנה מעט, נקראו אותם הנותרים ציצין, שתרגום "סנפירים" הוא ציצין שדומים לסנפירים עכ"ל (בשם תשובת רב האי גאון ואביו רב שרירא גאון). 20. והיינו כשידוע (או שבבדיקת מומחה נמצא) שמתחילה נימול שלא כדין. וכן כשיש "דברים הניכרים" שכך נמול מתחילה, כגון שהעטרה נמצאה כשהיא מכוסה מיד לאחר המילה או שידוע שמאז הברית לא היה שינוי במילה או שהעור עדיין דבוק בעטרה כפי שנולד וכיו"ב (ראה לעיל בפרק ה סעי' טו). 21. שנולד באופן שהעטרה מכוסה

ציצין בעור הפריעה

ח. נחלקו הראשונים אם גם בעור הפריעה ישנם "ציצין המעכבין": יש מהם שכתבו שדין ציצין המעכבין הוא דווקא בערלה אבל ציצין מהפריעה אין מעכבין²⁵. ויש שפסקו שגם בפריעה יש דין ציצין המעכבין²⁶ (ויש שכתב שעיקר דין הציצין אינו אלא בפריעה²⁷).

להלכה - מקצת האחרונים הקילו ופסקו שאינם מעכבין²⁸, אך רובם החמירו שמעכבין²⁹. וכן הלכה למעשה³⁰.

הערה: בביאור החילוק במציאות ובהלכה בין "עיקר הפריעה" (מל ולא פרע) ל"ציצין המעכבין את הפריעה" - ראה להלן בפרק יא סי' ה.

סוגי הציצין

מ. עפ"י מיקומם של הציצין שנותרו וגבולותיהם (תיאור המציאות) - ניתן להגדיר את הגדרתם ההלכתית. לענין זה - יש להבחין בין סוגי הציצין השונים וכדלהלן:

[א]. ציצין המעכבים את המילה³¹.

[ב]. ציצין שאין מעכבים את המילה.

[ג]. ספק אם מעכבים את המילה³².

השלמת המילה

26. ר"ת (בתוס' ביבמות שם). וכ"כ שם הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, או"ז (הל' מילה סי' צח), אשכול (הל' מילה סי' לז). ועי' במהרש"א בסנהדרין (צד א ד"ה ויחד), שהקשה מדוע יתרו לא מל עצמו מקודם, והרי הוא מבני קטורה שנצטוו על המילה. ותי' שהעברת החרב החדה היתה כדי להעביר הציצין המעכבים מהפריעה, משום שאצ"ע"ה לא נצטוו על הפריעה. 27. רבי גרשום הגוזר וז"ל: "וסברא הוא שהציצין באין מעור הפריעה, לפי שכל אדם כשהוא מל, חותך הערלה בשווה ואינו עושה ציצין" עכ"ל בספר כללי המילה לר' יעקב הגוזר הנ"ל (הקדמון, עמ' 48). וסברתו שם צ"ב (וע"ע בסה"ב עמ' רלב). ומ"מ כתב שם שא"צ לזה תיקון בסכין, אלא התיקון הוא ע"י לבישת ה"נקובין" (תחבושת, או "חלוק" כלשון המשנה בשבת קלג א). בביאור מהותו של ה"חלוק" - ראה לעיל בפרק ד (בהערה 235). 28. כ"מ בחכמ"א (כלל קמט ט"ו), וכ"כ בתוספות חדשים בשבת (פי"ט מ"ו) ובשו"ת משיב דבר הנ"ל. 29. שו"ת חת"ס (י"ד רמח ורמט. ודייק גם מל' הטוש"ע שהחמירו בזה, וכ"כ בחידושיו לשבת קלז), שו"ת מהר"ם שיק (רמה ורמו), ד"ח (י"ד ח"ב קטו), יד הקטנה (הל' מילה במנחת עני נה) ועוד. 30. כן הכריע המשנ"ב (שלא סק"ו) ומה גם שהנידון הוא מה"ת. 31. או את הפריעה. 32. בביאור מהותם

גרשום הגוזר (בספר כללי המילה הקדמון לר' יעקב הגוזר עמ' 48) וז"ל: "... פשיעת המוהלים שאינם בקיאים במעשה המילה ובלבישת הנקובין ... רוב פעמים כשאין העור נקרע כולו ואינו נפרד ממקום חיבורו בפריעתו ומשייר ליקוטים דבוקים לבשר וחופין העטרה ומחמת מהירות המוהל שאינו חושש על אותם שיורים ... ואינו מדקדק עליהם לשפעם ולהעבירם בלבישת הנקובין - לכן באים לידי עיכוב המילה" עכ"ל. אמנם אי"ז מוכרח, דלשי' הד"ח ביאור זה יכול להתפרש גם לגבי ציצין מהערלה ודו"ק. 25. כ"מ מר"י (בתוס' יבמות ע"ב) שלא קיבל את שי' ר"ת ואף שמהתוס' עצמו אין זה מוכרח שר"י חולק בנקודה זו, וכן רצה לומר בשו"ת יד רמה (י"ד קכא), מ"מ הביא שם את ל' האו"ז שכתב להדיא דר"י חולק על ר"ת. ובשו"ת צ"צ (סי' רא) דייק גם מהרשב"א שר"י חולק. וכ"מ מהרמב"ם (פ"ב ממילה ה"ג) שכת' וז"ל: "יש ציצין מעכבים את המילה ... כיצד אם נשאר מעור הערלה עור החופה ... וזה העור הוא ציץ המעכב" עכ"ל. וכ"כ בסמ"ג (מ"ע כח), ורבינו ירוחם (ני"א ח"ב). ובכוה"ב (רסד ס"ק יט) הוכיח מרש"י (בשבת קלג ב) שכתב "ציצין - שיורי ערלה" ששיטתו כר"י (וכ"מ גם מדבריו שם בדף קלז), ובשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' נב) כתב וז"ל: נמצא דעת כל הפוסקים ז"ל וזלת ר"ת ז"ל שאין לפריעה ציצין כלל עכ"ל.

[ד]. שאריות עור שאינם מוגדרים כציצין כלל³³.

הנפ"מ בהגדרת סוג הציצין

י. ההגדרה ההלכתית (הנ"ל) של הציצין נצרכת לענין הנידונים הבאים:

[א]. אם מחויב לתקנם³⁴.

[ב]. במילה בשבת כשנשארו ציצין ופירש מהמילה - אם חוזר לתקנם (בשבת)³⁵.

[ג]. נולד מהול באופן חלקי (עם ציצין על העטרה) - אם להגדירו כ"נולד מהול"³⁶.

פירש מהמילה

יא. איתא בגמ' (שבת קלג) "המל, כל זמן שהוא עוסק במילה - חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה בין על הציצין שאין מעכבין את המילה. פירש, על ציצין המעכבין את המילה - חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה - אינו חוזר". ונמצא שגם ציצין שאין מעכבין מחוייבים בתיקון. אמנם בגמ' זו מבואר שחייב זה הינו רק כשעדיין יש קשר למעשה המילה, והיינו שאם עדיין עוסק במילה ו"לא פירש" ממנה - מתקנם³⁷, אך אם כבר "פירש" והניח ידיו מלעסוק במילה - אינו חוזר לתקנם³⁸.

הגדרת "פירש" להלכה

יב. ישנם שיטות שונות בפוסקים מהי נקודת הזמן המוגדרת כ"פירש" מהמילה (ראה הערה³⁹). להלכה - משהפסיק להתעסק בפריעה נחשב כ"פירש"⁴⁰.

השלמת המילה

שבת, כנפסק בשו"ע (יו"ד רסו י'): "קטן שנולד כשהוא מהול ... אע"פ שנימולים לשמונה אינם דוחים את השבת"³⁷. טושו"ע יו"ד (רסו ב) ואו"ח (שלא ב). 38. לשי' הטור והרמ"א - היינו בשבת, ולרמב"ם - אפילו בחול (שו"ע שם). לדין "פירש" יש נפ"מ נוספות להלכה, ובהם: א. ציצין שיש בהם ספק או מחלוקת אם מעכבים - נחלקו הפוסקים אם חוזר לתקנם בשבת לאחר שפירש, ראה בפרק זה להלן (סעי' לז). ב. פירש מהמילה והשאיר ציצין שאינם מעכבים, בתינוק חלש - אין לתקנם אפילו בחול (השאג"א בסי' נא והו"ד בפת"ש יו"ד רסו סק"ב). 39. השיטות בקצרה הן: א. כשהמהול סילק ידיו מהחיתוך (מנורה טהורה או"ח שלא סק"א). ב. כשהמהול אחר פורע, אם הראשון כבר סילק ידיו מהחיתוך, אף שעדיין לא נפרעה המילה - נידון כבר ל"פירש". אבל אם אותו מהול הינו גם הפורע, כל שעדיין לא פירש - נידון כ"לא פירש" (שאג"א סי' נט). ג. כל שלא נפיעת המילה - לא נחשב כ"פירש" ואפילו כשאחר פורע (חידושים המיוחסים לר"ן בשבת קלג ב ד"ה אלא, והסתפק שם אפי' באופן שעדיין לא מצץ אם נחשב כפירש). בבאיור סוגיה זו ודיניה - ראה פרק י סי' ב. 40. משנ"ב (שלא סק"ד) וכ"פ בערוה"ש (שם סי' ב). בבאיור הגדרת

של "ספק ציצין המעכבים" מהערלה - ראה בפרק זה להלן בסעי' לג. בענין מהותם של ספק ציצין המעכבים מהפריעה - להלן סעי' נב. 33. כגון עור הגיד שלמטה מהחריץ שמלידתו אינו כנגד העטרה, שגם אם במקרה יכסה חלק מהעטרה - אין ע"ז שם ציצין כלל. ומשכח"ל גם בעה"פ ובאותו חלק שבתחילת עה"פ (מתחת לחריץ) שלא יכול להגיע לעטרה, וכ"כ בשבט הלוי (ח"ח סי' צ) וז"ל: "... רכיון שאין כאן בטבע עוד עור פריעה ששייך למצות מילה הו"ל פחות מציצין שאין מעכבים ופשוט". וראה עוד בפרק ג סעי' יט. 34. אם שאריות עור יוגדרו כציצין המעכבים - בכל אופן מחויב לתקנם. ואילו בציצין שאין מעכבים ישנם חילוקי דינים כמפורט בדיניהם (בפרק זה להלן). אמנם אם אינם נחשבים לציצין כלל, הרי שגם אם לא פירש ואפילו בחול, מצד עיקר דין מילה אין חיוב לתקנם (אלא לכל היותר משום מ"ע מדרבנן באופנים מסוימים וכמבואר בפרק ז). 35. אם יוגדרו כציצין המעכבים - מתקנם, ואם הם ציצין שאינם מעכבים - לא מתקנם. ובפרק זה להלן (בסעי' מא) יבואר שלכמה מהראשונים יש נפ"מ בין ציצין המעכבים לציצין שאין מעכבים גם בחול. 36. והיינו כשנולד מהול באופן זה. שאם אין בערלתו שיעור ציצין המעכבים - אין מילתו דוחה

אופני הציצין

"הנה בדיני הציצין המועכבין ושאינם מועכבין הדברים שתומים וחתומים למאוד בשיטת התלמוד והפוסקים הראשונים כולם. ואף בטור ושו"ע אשר המה המאספים אחרי כולם, גם בהם הדברים שתומים למאוד ולא ביארו בדבריהם נוח יותר על סתימות הראשונים. ולא נמוצא בשום מקום בירור זו החלכה ובירור דיניה על אמיתתה ובוריה. ובאמת הבירור בהם הוא נחוץ ומזכרח עד למאוד לרב וגודל זאת יקר המוצעה אשר בהמועכבין שבה הוי כאילו לא נימול כלל ועומדין עליה בעונש כרת ... אשר הדינים בכל אלה הן נוגעים בעניני כרת ובחיובי שבת. לכן מוצע צורך הגדול להאריך ולהרחיב הדיבור בזה ... וכי ירום ראשו להכניסו בין ההרים הגדולים האלה, והדברים צ"ע גדול ובירור רב וחזק ... ומה מאוד מוגדל החיוב לכל מועיין לחקור ולדקדק בכל זה הענין כולה, כי כל הדינים האלה שבזה הענין המה שתומים וחתומים למאוד ולא נמוצא בשום מקום ובשום פוסק שידברו מאומה בהן, ובאמת הן הן דינים הנוגעים למוצעה אשר עומדת ברומה של עולם". (י"ד הקטנה" הלכות מילה⁴¹)

חלקי העטרה - מושגים ותיאורם

יג. קיימות אפשרויות שונות למקום הימצאותם של הציצין על הגיד, ולכן יש לציין ולהגדיר את חלקי הגיד והעטרה שעליהם יתכן שיימצאו הציצין. על תיאור מבנה הגיד וחלקיו - ראה לעיל בפרק א סעי' ד - ט [וראה שם איורים א - ה].
יובהר בזה כי הגדרתם של חלק מהמושגים שלהלן בשמות אלו, הינה רק לצורך דיניהם המבוארים בחיבור זה בלבד⁴², ואין הכרח שזו היא גם הגדרתם בספרי הפוסקים, וכ"ש בנוגע לנידונים אחרים⁴³.

השלמת המילה

לגוף), ועי' בדברי חמודות בנדה (פ"ב סק"ז על הרא"ש שם), דמשו"ה דקדק הטור (באו"ח סי' ג) לציין דמהעטרה ולמטה היינו כשהיא לצד הארץ "ואעפ"י שכשהוא בא לאחוז - הוא מהעטרה ולמעלה, לא מקרי מטה ומעלה אלא גבי כשאינו בקישוי" עכ"ל. ועכ"פ פשוט שלמושג "למעלה מן העטרה" אין משמעות בהלכות ציצין במילה, ומשא"כ המושג "למטה מן העטרה" וכדלהלן. וע"ע ברש"י ביבמות (עה ב ד"ה ניקב למטה מעטרה), טור אבהע"ז (סי' ה), וערוה"ש (שם ס"ח וסי"ב). ויעוין בשו"ר ברכה להחיד"א ז"ל (ביו"ד רסד) וז"ל: ולי הדבר פשוט, דהחוט הגבוה הסובב הוא העטרה, דהכי מוכח להדיא בריש פרק כל היד (נדה יג א) גבי האוחז באמה ומשתין, דאתמר עלה

"פירש מהפריעה" לשי' הר"ן - ראה בפרק יא סי' יד בזה ומסקנת הדברים - שהיינו כפשוטו שסילק ידיו מלהתעסק בפריעה, ואעפ"י שעדיין לא סיימה כהוגן, ולא נתקיימה הפריעה כהלכתה, וכל' רש"י שם "שסילק ידיו".⁴¹ במנחת עני (אות ל). ויש לציין כי אמנם זכה רבנו בעל ה"יד הקטנה", ועי' חידושי בסוגיה זו נפתח המעיין, ומאז נתרבו מאוד התשובות והחיבורים בדורות אחריו שדנו בעניינים אלו.⁴² להרחבה בתיאור המציאות - ראה בפרק א (סעי' ד - ח).⁴³ וכגון המושג "למטה מן העטרה" דלהלן המתייחס לשטח הגיד שמתחת לחריץ בצד הקרוב לגוף, ודלא כפירושו בסוגיה בנדה (יג א) ובתוס' שם (ש"למטה מהעטרה" מתייחס לצד הקרוב לנקב ולא

[א]. העטרה - בכל מקום שנכתב "עטרה" סתם (ועכ"פ בפרק זה), הכוונה היא לכל הבשר הגבוה שבראש הגיד (כשיטת ר"ה פ"ד⁴⁴). ואילו כשהכוונה היא ל"חוט הסוכב" בלבד - הוא יוזכר כך במפורש.

[ב]. החוט הסוכב - רצועת בשר גבוהה בתחתית העטרה (הקרובה לגוף). "החוט הסוכב"⁴⁵ בולט מבשר העטרה שמעליו ומתחתיו, ודומה לתל גבוה הסוכב את רוב היקף העטרה⁴⁶.

[ג]. החריץ - ה"חריץ"⁴⁷ סוכב את הגיד לכל היקפו, ומפריד בין העטרה לגוף הגיד. מתחת ל"חוט הסוכב" יש כעין מדרון שתחילתו בשיא הגובה של ה"חוט" וסופו ב"חריץ".

[ד]. למטה מהעטרה - שטח הגיד שתחת החריץ⁴⁸ (בצד הגיד הסמוך לגוף ולא לנקב⁴⁹). לכל השיטות - מקום זה אינו מוגדר כ"עטרה" כלל.

[ה]. ראש העטרה - קצה העטרה העליון (כשהגיד בקישוי), והיינו בצד הרחוק מהגוף ובסמוך לנקב.

[ו]. העטרה מלמטה - שטח העטרה בצידה התחתון הצמוד יותר לגוף והנראה רק מצד הרגלים (כשהגיד רך⁵⁰).

[ז]. העטרה מלמעלה - שטח העטרה בצידה העליון הנראה לעומד ממול (כשהגיד רך⁵¹).

[ח]. גובה העטרה - המרחק בין תחילת תחתית בסיס העטרה⁵² לבין הנקב שבראשה⁵³.

השלמת המילה

49. וקראוהו "למטה מהעטרה" ע"ש המצב שהתינוק שוכב על גבו כבשעת המילה או כשהגיד בקישוי. ו"למעלה מהעטרה" היינו להיפך - בחלק הגיד הרחוק מהגוף. ופשוט שכשהאדם עומד - מה שנקרא כאן "למטה מהעטרה" יהיה למעלה מהעטרה. 50. כשהגיד רך ונוטה "לצד הארץ" - שטח זה קרוב וצמוד יותר לכיס באופן שאינו נראה להדיא, וכשהגיד בקישוי הוא נראה רק מלמטה (מצד הרגלים), והיינו השטח הנקרא בשפת המוהלים והרופאים - "שעה 6". 51. כשהגיד רך והאדם בעמידה, והינו הצד הגלוי והנראה לעין מכיוון הראש והבטן. בפוסקים נקרא מקום זה "עליונו של הגיד" (עי' ערוה"ש י"ד רסד), שטח העטרה הזה נקרא בשפת המוהלים והרופאים - "שעה 12". 52. הסמוכה לחריץ שתחתיה. ולענין אם גם החריץ בכלל ה"עטרה" וגובהה - ראה בפרק זה להלן (בהערה 66). 53. והיינו לשיטת ר"ה פ"ה שה"עטרה" היא כל הבשר הגבוה שבראש הגיד (וכנ"ל בהערה 43), דאילו לסוכרים שהיא ה"חוט הסוכב" בלבד - יש להחמיר שגם ה"גובה" מחושב עפ"י"א וכ

מעטרה ולמטה מותר, מעטרה ולמעלה אסור. ואי עטרה היא כל הבשר אשר בראש הגיד, היכי משכחת לה אחיזה מעטרה ולמטה לצד הארץ. ולית נגר דיפרקינה. הרב דוד קורניאלדי בהגהותיו כ"י. ואנא לא נגר אנא ופריקנא לה, דמ"ד שעטרה היא כל הבשר אשר בראש הגיד, מודה הוא שמהחוט ואילך קנה שם ושמה עטרה, ומ"ש מעטרה ולמטה, פירושו, ממקום תחילת העטרה שהוא החוט ושפיר ודוק. וע"ע בט"ז באבהע"ז (סי' ה ס"ק ב), שו"ת נוב"י (מהד"ת אבהע"ז סי' כג), שו"ת חת"ס (יו"ד סי' רמח), שו"ת יהודה יעלה (יו"ד סי' רנה), שו"ת בנין ציון (סי' פו) ושו"ת אבני נזר (יו"ד סי' שלז). וראה עוד בפרק א (בהקדמה לאיורי המילה ולסעיף ד). 44. על המחלוקת בענין זה - ראה בפרק א (סעי' יח), ובפרק י (סי' א). 45. יש שמכנים אותו "החוט הגבוה" או ה"מדרגה", ובשפת הרופאים "הגזר" (קורונה). 46. חוץ מאשר לצד הרגלים. 47. נוהגים לכנותו כך מפני שעמוק יותר מסביבותיו ולכן צורתו דומה לחריץ ותעלה. 48. במשך כל היקפו של הגיד (עד הכיס).

[ט]. שטח העטרה - חישוב שטחה החיצוני של כל העטרה, מבסיסה⁵⁴ עד לנכב שבראשה (כולל כל היקפה וגובהה)⁵⁵.

[י]. היקף העטרה - אורך היקפה של העטרה (בכל נקודה שהיא) במשך גובהה⁵⁶.

פירוט אופני הציצין

בסעיפים הבאים נתבארו אופני המציאות של הציצין השונים ודיניהם למעשה. ע"מ להקל על הבנת המציאות - רשימת הציצין דלהלן מופיעה עפ"י סדר מיקומם על העטרה⁵⁷ (בשטח העטרה, בהיקפה, בגובהה ולאחר מכן - באופנים מיוחדים). בכ"א מהם יצוין אם הוא מוגדר להלכה כציץ המעכב, ספק ציץ המעכב או ציץ שאינו מעכב, ועפ"י יהיה ניתן למצוא את דינו למעשה בפרק זה להלן (מסעי' כט ואילך). יודגש בזה כי בכל מקום שהוזכרה "ערלה" (או ציץ ערלה) - אף ציצין מהפריעה בכלל זה (שהרי להלכה - אף הם מעכבים את כשרות המילה)⁵⁸.

הערה: על עיקרי הסוגיה ושרשי דיניה - ראה להלן בפרק י ס' א.

ציצין בשטח העטרה

יד. רוב שטח העטרה - היה רוב שטח העטרה מכוסה בערלה, הרי"ז מעכב את המילה לכו"ע וחייב לתקנו⁵⁹.

זו. החוט הסובב מגולה - היה רוב שטח העטרה מכוסה בערלה, אך החוט הסובב מגולה - צ"ע אם נידון כ"ספק ציצין המעכבים"⁶⁰, ויש לתקנו⁶¹.

השלמת המילה

מאופני הציצין הנזכרים למעלה. 60. יש מהאחרונים שהסתפקו שלכאורה לשיטת הבכור"ש (שהעטרה היא החוט הסובב בלבד), אינו מעכב ככה"ג שהרי החוט מגולה ולפי"ז מחומריו יוצאת קולא לניד"ז (כ"כ בשם משלמה, הו"ד באות שלום רסד ובכורה"ב רסד סק"ב). אמנם בנה"ב (סי' ט) האריך להשיג שמחלוקת זו (בהגדרת העטרה) היא רק לגבי ציצין שנלמדים מהלמ"מ, ומ"מ לענין ראש הגיד בודאי לכו"ע (גם לבכור שור) יש חיוב לגלותו מעיקר דין המילה, דאף אם נימא דלא הוי "ציצין המעכבים", מ"מ בודאי נכלל בעיקר הקרא של ערלה, ועפ"י הרמב"ן עה"ת (בראשית יז יד) דהפס' "ונמלתם את בשר ערלתכם" קאי על הבשר החופה את ראש הגיד. וצ"ע אם נחשב עכ"פ ל"ספק ציצין המעכבים" לענין לתקנו בשבת כשפירש, וכן לשאר דיני ספק ציצין המעכבים המבוארים בפרק זה להלן (בסעי' לג - לח). 61. עכ"פ בחול. כנ"פ, שהרי לרוה"פ בודאי מעכב, משום שרוב שטח ורוב היקף וגובה מכוסים.

הוא מסתיים ב"חוט הסובב". 54. הסמוך לחריץ שתחתיה. 55. והיינו לשיטת רוה"פ שה"עטרה" היא כל הבשר הגבוה וכו"ל, דאילו לסוברים שהיא "החוט הסובב" בלבד - גם הגדרת "שטח העטרה" משתנית לחומרא, והינה קטנה בהרבה. 56. אלא א"כ צוין אחרת. 57. ולא עפ"י דרגת חומרותם. 58. משנ"ב (שלא סק"ו) שפסק כר"ת. 59. ואפילו אם מקצת העטרה מגולה. ד"ז פשוט הוא ומבואר להדיא במשנה (שבת קלז), ודלא כהמקילים בטעות שאם שלישי העטרה מגולה - א"צ לתקנו. וזה אינו, שדין זה (שסגי בשליש מגולה) הוא דוקא כשנימול מה"ת כדין ואח"כ חזר ונתכסה, שחייב תיקונו הוא רק מדרבנן (משום מראית העין, ובוזה איירי התה"ד המובא ברמ"א רסד ו), משא"כ בניד"ד שמעולם לא נימול כדין ומחויב בתיקון מה"ת. עוד יצוין שהנידון כאן אינו שייך למח' החכמ"א והד"ח, דהד"ח לא הקיל אלא כשבשעת המילה דחק את הערלה למטה וגילה את כל העטרה, ואילו כאן מדובר כשהעטרה מעולם לא נתגלתה לגמרי אלא נשארה מכוסה באחד

מזו. צירוף ציצין נפרדים - נשארו ציצי ערלה הדבוקים לעטרה שאינם מחוברים זה לזה, ובאופן שרק ע"י "צירופם" הם מכסים את רוב שטח העטרה (כשרוב היקפה ורוב גובהה מגולים) - נחלקו הפוסקים אם מעכבים⁶².

בהיקף העטרה

יז. רוב היקף החוט ברוב גובהו - היה רוב היקף ה'חוט הסובב' מכוסה בציץ ערלה, אם ציץ זה מכסה גם את רוב גובהו של החוט (ראה איור נט) - הרי"ז מעכב את המילה ויש לתקנו⁶³.

רוב היקף העטרה (ב'חוט הסובב') מכוסה בערלה. ה'פתח' הצר בעור הגיד ממחיש שרק מיעוט היקף העטרה מגולה כראוי (עד החריצן). (ראה גם לעיל איורים ט, יב)

ציץ ברוב היקף העטרה

יח. היקף החוט ללא רוב גובהו - נשאר ציץ ערלה דק המכסה את רוב היקפו של החוט הסובב אך אינו מכסה את רוב גובהו (של החוט), לדעת רוב הפוסקים - הרי"ז מעכב את המילה⁶⁴.

גדולה מילה שבזכותה מקבלין פני שכינה, שנא' ומבשרי אחזה אלוה, ר"ל בזכות המילה, שהיא בבשרי אחזה אלוה.

מנורת המאור (פרק ו)

השלמת המילה

ראה להלן בפרק י (סי' א בהערה 10). 64. מסתימת הפוס' שהביאו את שי' החכם הספרדי הנ"ל בסתמא ולא חילקו בזה - משמע שרוב היקף מעכב אף במיעוט גובה, והיינו שיש רצועה דקה כחוט השערה החופה רק את רוב היקף החוט, ורוב גובהו מגולה. וכ"פ בשו"ת חת"ס (י"ד רמח), צ"צ (י"ד רב אות ז), מהרש"ם (חלק ו סי' קח), אריה דבי עילאי (באבני זיכרון אות יד), עולת יצחק (ססי' קעד), אות שלום (רסד ס"ק טז), וכן מובא בתקנות הבי"ד של הכת"ס (באבני בית היוצר ח"ב סי' נו). וכ"ז דלא כמ"ש המהר"ם שיק (בשו"ת י"ד סי' רמו בהבנת דברי הבכור שור) שרוב היקף מעכב דוקא כשחופה גם את רוב גובהו של החוט. וכ"מ מדברי היד הקטנה בשי' החכם הספרדי (וכ"כ באריה דבי עילאי הנ"ל, ובשו"ת ברכת חיים סי' צ אות יח, ובשאל שאל סי' קסו, ושו"ת בן יהודה סי' סד). ולמעשה, יל"ע אם עכ"פ לחומרא יש לדנו כ"ספק ציצין המעכבים".

62. לשי' היד הקטנה פשוט שמעכב. ולשאר הפוס', יתכן שכל שאין רוב גובה או רוב היקף ברצף אחד - אינו מעכב. והנה, הבכור שור כתב שלד' הש"ך (רסד סק"ט) אינו מעכב, אבל הוא עצמו החמיר. וכ"כ בתפא"י (ס"פ ראד"מ אות נ) ובשאל שאל (סי' קסז). ונמצא שאם נימול כך בחול, מסתבר שצריך לתקנו דהוי ס' מה"ת. ואם מל כה"ג בשבת ופירש - נראה שיש לדנו כ"ספק ציצין המעכבים", ראה בפרק זה להלן (סעי' לג - לח). ומסתבר שיש לתקנו אחר השבת. 63. ואפי' אם הוא נמצא רק במיעוט גובה כל העטרה (הבשר הגבוה), שהרי מקום זה מוגדר כעטרה לכו"ע. ולביאור החכם הספרדי (הו"ד בב"י רסד) - זהו הציץ הנזכר במשנה (שבת קלז), וכ"פ הט"ז, הש"ך (רסד שם) ורוה"פ דהוי ציצין המעכבים. ודלא כדעת היד הקטנה (בביאור שי' הרמב"ם והשו"ע) שרוב היקף אינו מעכב אא"כ מקיף גם את רוב שטח העטרה, וכ"כ בנה"ב (סוף סי' א). בענין המחלוקת בדעת השו"ע -

ימ. שלא כנגד החוט הסובב - נשאר ציץ ערלה המכסה את רוב היקף העטרה, אך ה'חוט הסובב' כולו מגולה (כגון שהציץ בראש העטרה בסמוך לנקב), לדעת רוב הפוסקים - הרי"ז מעכב את המילה⁶⁵.

ב. היקף החריץ בלבד - היה רוב היקף החריץ (בלבד) מכוסה בערלה ואילו החוט הסובב כולו מגולה, נראה שדינו כ"ספק ציצין המעכבים"⁶⁶, ויש להחמיר לתקנו (עכ"פ בימות החול)⁶⁷.

גובה העטרה

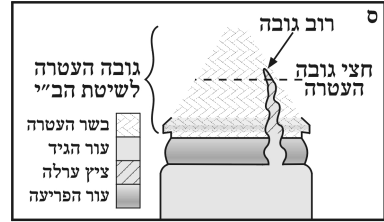
בא. רוב גובה העטרה - נשאר ציץ ערלה המכסה את רוב גובה העטרה, ואפילו במקום אחד בלבד (ראה איור ס) - הרי זה מעכב את המילה לכו"ע ויש לתקנו⁶⁸.

השלמת המילה

מגולה ברוב היקפו). ובשו"ת יהודה יעלה (ח"א יו"ד סי' רנה) כתב וז"ל: וכל שנשאר עור חופה רוב גובה אותו החוט לבד, אף במקום א' במשהו גם בלא רוב היקפה, ר"ל מתחילת עומק החריץ עד רוב גובה אותו השפה לצד מעלה, ערל דאורייתא הוא עכ"ל. ומ"מ היות ודי"ז אינו מוסכם, מסתבר שדינו כ"ספק ציצין המעכבים". וראה עוד בפרק י הערה 19. 67. כן שמעתי ממרן הגריש"א שליט"א, ראה פרק יב (סי' ט סעיף ב), וכן מבואר באחרונים הנ"ל שדנו בדברי הבכ"ו"ש. 68. די"ז מוסכם להלכה על כל הפוסקים, והוא דינא דגמ' (שבת קלז) לרוה"פ (חוץ מהבכ"ו"ש שס"ל בדעת רש"י שהוא רוב גובה החוט). ומשמע בפוס' שאפי' רצועה דקה ביותר (ברוחב שערה) מעכבת. ויל"ע מהיכן מתחיל שיעור הרוב בדי"ז, והנה מפשטות ל' הש"ך (סוף סק"ט) שכת' "רוב גובה ראש הגיד" משמע ששיעור זה מתחיל מהחוט הגבוה ואילך. אמנם בפסקי דינים לצ"צ (סי' רסד ד"ה בט"ז) כתב שמל' החכם הספרדי משמע שגם גובה החוט עצמו מצטרף לרוב זה. ולפי"ז יוצאת חומרא בניד"ד, שכשחופה את כל גובה החוט (ובפרט למשי"כ שמתחילים לשער מעומק החריץ) סגי במקצת עור נוסף (אפי' משהו) ומצטרף יחד ל"רוב גובה" (אעפ"י שאין רוב גובה בבשר העטרה עצמו). ויעינן בשו"ת אבני"ז (יו"ד שלז) שחידש לגבי הנולד מהול באופן זה שאין מילתו דוחה שבת וגם אין לברך עליה. וז"ל: ... שיש בו ערלה שחופה רוב גובהו או רוב היקפו ... חילוק יש בין רוב גובהו או רוב היקפו, דברוב גובהו א"צ לברך על מילתו, דשמא אין בו ערלה כבושה ולא הי' ערל מעולם ואינו נעשה ערל ע"י רוב גובהו לבד ... רק מילה צריך דשמא יש בו ערלה כבושה וקודם שהטיפו ממנו דם ברית ערל הי' לא נפיק מערלות כיון שיש בו רוב גובהו, אבל בנשתייר בו רוב היקפו דאז

65. די"ז יהיה תלוי במחלוקת הפוס' בהגדרת ה"עטרה", לשיטת רוה"פ ש"עטרה" היא כל הבשר הגבוה, א"כ בכה"ג מעכב (ואף כשהציץ קצר ביותר וכגון שמקיף סמוך לנקב ששם היקף העטרה קצר יותר). כנל"פ, שהרי לא מצאנו שהעיכוב של רוב היקף נאמר דוקא כשהוא על החוט הגבוה. והא דלא מצאנו ציור זה להדיא לק"מ, שהרי אי"ז שכיח (וע"ע בנה"ב באבי הנחל סי' א סק"ה). ומשא"כ לד' הבכ"ו"ש בשי' רש"י שה"עטרה" היא ה"חוט הסובב" בלבד, א"כ ציץ זה אינו מעכב היות ואינו על העטרה כלל. ונראה שגם לשי' היד הקטנה בד' החכם הספרדי לא מעכב, דהא "עיקר העטרה" (החוט הסובב) מגולה, ולשיטתו אין דין "רוב היקף" מצד עצמו ודלא כשאר הראשונים. ומ"מ בנה"ב (סי' ט אות ג) כתב שמעכב לכו"ע. וע"ע בפסקי דינים לצ"צ (רסד ד"ה בט"ז). ולהלכה יל"ע אם לדונו כ"ספק ציצין המעכבים". 66. בשו"ת בנין ציון (ח"א סי' פו) הסתפק היכן מתחילה העטרה (אם גם החריץ בכללה. ואין ראייה מהבכ"ו"ש, שדבריו הם בחוט הגבוה עצמו ולא בשיפוע שתחתיו). וכתב שם שלשונות הפוסקים מתחלפים בזה, ומסברא הכריע להחמיר ששטח החריץ הוא בכלל העטרה, משום שמקום זה לא דומה להמשך הגיד שלמטה ממנו. ומה שהפוס' לא פירשוהו להדיא והזכירו רק את החוט, הוא משום שבד"כ כשמגלה החוט יתגלה גם השטח הנ"ל, ורק במיעוטא דמיעוטא יארע שיתגלה החוט הגבוה לבדו (וע"ע בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' צב אות ג). וכן הזהיר בשו"ת נפש חיה (סי' עג בשם חותנו, הגר"י מקוטנא בעמ"ס ישועות מלכו) וז"ל: "צריך שיהא מגולה כל העומק מהחוט עד למטה, דלתכ"ו"ש רוב גובה החוט היינו העומק הזה". ולפי"ד צל"ע מה יהיה הדין באופן שיש בחריץ רצועת עור דקה ברוב גובה החריץ, כשהחוט עצמו מגולה (וגם החריץ עצמו

ציץ ערלה המכסה את רוב גובה העטרה לשיטת הב"י (ראה לעיל איור ז בפרק א סעיף יח).

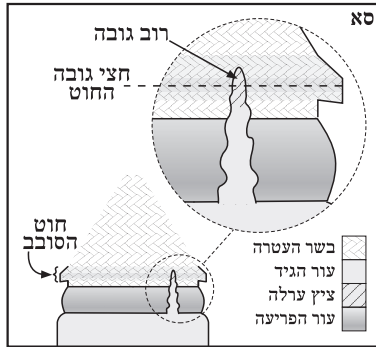
ציץ ברוב גובה העטרה

כב. רוב גובה החוט הסובב - נשאר ציץ ערלה⁶⁹ שתחילתו מתחת לחריץ ועולה ומכסה את העטרה עד רוב גובהו של החוט הסובב (בלבד, ראה איור סא) - נחלקו הפוסקים בדינו⁷⁰. להלכה - כתבו האחרונים שראוי להחמיר בזה⁷¹, ואפילו אם כבר פירש מהמילה יתקנו מיד (בימות החול). לענין שבת כשפירש - ראה בהערה⁷².

השלמת המילה

כחור" עכ"ל (ודלא כאות שלום בסי' רסד סקט"ז שכתב דרוה"פ האחרונים ס"ל כככור שור). 71. כי ראוי להחמיר בחשש ערלה מה"ת, וכמש"כ ביד הקטנה וז"ל: "ודאי בכל מקום שאפשר, מהראוי ליוזר מאוד ולחוש לדעת רש"י כי גם הוא אחד מהראשונים ודבריו דברי קבלה, ובפרט שזה החכם (הבכור שור) חיזק ואימץ את דבריו בשתי ידיים, וגם דעת הר"ן נראה כדעת רש"י". וכ"כ בשו"ת נטע שעשועים (באזהרות חתנו ה"דעת קדושים"), שו"ת שארית יהודה (סי' יד בשם אחיו בעל התניא), בית יצחק (יו"ד סי' צב), עולת יצחק (סי' קעד), שו"ת מהרשד"ה (יו"ד סי' עה) ושו"ת נפש חיה (סי' עג). ובשו"ת יהודה יעלה (סי' רנה) כתב שכן ד' החת"ס (אמנם בנה"ב האריך לדחות דבריו). ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' רמו) ובשו"ת בית שלמה (יו"ד סי' קלו) כתבו דאין בידם להכריע בין ההרים הגדולים. ובדרכי חיים ושלום כת' שע"ז כיוון המהר"ש מבלז שאמר שלע"ל יעשו גבעת ערלות מבנ"י שלא נימולו כדין, והוא עצמו עורר לכמה אנשים ותיקן ילדים וזקנים למאות כדי שלא ישארו ח"ו כל ימיהם בשגגת כרת ר"ל עד יום מותם (שם תתקיד), וכ"כ בכוה"ב (רסד סק"ט). וכן היה משמע לי מדברים שאמר לי מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל. ונראה שכן דעת מרן הגריש"א יבלט"א שפסק בעובדא של תינוק שנולד עם היפוספדיאס, שהמוהל החליט להשאיר מעט ערלה ברוב גובה החוט (בשביל הניתוח), ואמר ע"ז מרן שודאי צריך לתקן כשי' הבכור"ש. והוסיף שהמוהל שבירך על מילה זו - עשה שלא כדין, ראה פרק יב סי' י תשובה ז. 72. נראה שבשבת עצמה אינו חוזר

חשיב ערל בעצם, דלענין ערלות בעצם רוב גובהו לא מעלה ולא מוריד, שוב מברכין על מילתו, וכן יש נפ"מ זה לענין דיחוי שבת וק"ל עכ"ל. וכ"ז כשהציץ בשטח שעל העטרה מלמעלה (ראה ביאורו לעיל בסעיף יג אות ז), ואם הוא רק מלמטה - ראה בפרק זה להלן בסעי' כז. 69. ואפי' דק ביותר (ברוחב "משהו"), וכ"ז אף כשרוב היקפו של החוט הסובב מגולה. 70. לדעת הבכור שור (בחיודשויו למס' שבת דף קלו) נחלקו בזה הראשונים ושיטת רש"י (וגם לשי' התוס' והטור) העטרה היא רק החוט הסובב, ולפי"ז נמצא שהיות רוב גובה החוט מכוסה - הוי ציץ המעכבים מדין "רוב גובה". אך לדעת החכם הספרדי שבב"י שהעטרה היא כל הבשר הגבוה בראש הגיד, ממילא ככה"ג שרוב גובה העטרה אינו מכוסה - לא מעכב. אמנם רבו הפוסקים שהקילו בזה: כ"מ מפשטות הב"י (בסי' רסד) שהביא את דברי החכם הספרדי בלא חולק ואחריו הד"מ הארוך והב"ח, הדרישה באבה"ע (סי' ה סק"ב), ט"ז ביו"ד (רסד סק"ח), ואף שבט"ז באבה"ע סי' ה סק"ב נראה לכאורה שוטר דבריו וס"ל כככור שור, ביאר האבנ"ז הנ"ל דלדינא מסכים כהחכם הספרדי עי"ש ביאורו), ש"ך (שם סק"ט), חכמ"א (כלל קמט סעי' טו), ערוה"ש (רסד כא), שו"ת בית שלמה (יו"ד קלו), ועוד רבים מספרי השו"ת שציינו לעיל. ובשו"ת אבנ"ז (יו"ד שלז) כתב וז"ל: "והנה הרה"ג מזדונסןקעוואליע כתב דדברי תב"ש אלו אינם הלכה, צדקו דבריו. וכן פסקתי כ"פ דלא כתב"ש בזה. בשגם שהביא הרה"ג הנ"ל דברי ר"י הגוזר ור"ג הגוזר שהי' עוד באלף החמישי שכתבו להדיא דרוב גובהו היינו מן החוט עד פי האמה, והנה מצא הדבר מפורש, יישר

ציץ ברוב גובה החוט הסובב

ציץ ערלה המכסה את רוב גובה החוט הסובב. בהגדלה (למעלה מימין) ניתן להבחין בבירור שהציץ עובר את רוב גובה החוט. לשיטת הבכורש הרי"ז רוב גובה העטרה (ראה לעיל איור ז בפרק א סעיף יח).

בג. רוב גובה העטרה ללא החוט הסובב - נשאר ציץ ערלה המכסה את רוב גובה העטרה מהנקב עד לפני החוט הגבוה, ואינו מכסה את החוט כלל - נחלקו הפוסקים אם מעכב⁷³.

כד. רוב גובה בעטרה מלמטה - נשאר ציץ ערלה המכסה את רוב גובה העטרה רק בעטרה מלמטה⁷⁴, נחלקו הפוסקים אם מעכב⁷⁵.

השלמת המילה

הבכור שור נראה לכאורה שאין מעכב, שהרי לשיטתו כל שאינו כנגד החוט, אי"ז נחשב על ה"עטרה", וכ"כ בתשובת שם שלמה (הו"ד באות שלום רסד ס"ק טז, וכ"מ ביד הקטנה ובכזה"ב רסד ס"ק כ). אמנם בנה"ב (סי' ט ס"ג) השיג שלא יתכן לומר כן, ולדידיה פשיטא שגם לבכור שור מעכב, ראה לעיל בהערה 60. ולמעשה - צ"ע אם נידון כ"ספק ציצין המעכבים". 74. שטח העטרה בצידה התחתון, ראה ביאורו לעיל בסעיף יג אות ו. 75. הבכור שור שם כתב שלדעת הש"ך (רסד ס"ק ט) אינו מעכב דס"ל שרוב גובהה הוא דוקא בשטח שעל הגיד מלמעלה והיינו לצד הפנים. וכ"כ במנחת סולת (על החינוך מצוה ב) והוסיף שכן משמע בחכם הספרדי ובחכמ"א. וכ"מ אולי בשי' המהר"י בירב (בספר בית יעקב על הרמב"ם), אבל הבכור שור עצמו שם החמיר שמעכב. ובשאלו שאל (סי' קסו) כת' שאין בזה מחלוקת ולכונ"ע מעכב. ואמנם רוב האחרונים הסכימו לדינא להחמיר בזה. וכ"כ בחת"ס (י"ד רמח), יד הקטנה, מהר"ם שיק (י"ד רמו), עולת יצחק (סי' קעד), משיב דבר (סי' נב) ובאבני בית היוצר הנ"ל. וע"ע באבי הנחל (סי' ה). ומסתבר שבחול יש להחמיר בזה שהרי"ז חשש ערלה מהתורה. ולענין שבת כשפירש - צ"ע אם לדונן כ"ספק ציצין המעכבים".

לתקנו, ול"ד ל"ספק ציצין המעכבים" שנחלקו האחרונים אם חוזר עליהם בשבת. ומשום שבודאי שי' החכם הספרדי היא העיקר להלכה (שהרי בפשטות כל הנו"כ בשו"ע הסכימו לזה, וכן שאר הפוס' שהוזכרו בהערה 70 לעיל). ועכ"פ בודאי אהני שיטתיה (שאי"ז ציצין המעכבים) להחמיר שלא לחזור ע"ז בשבת. ומ"מ יש לתקנו אחר השבת וכנ"ל בהערה 71 לעיל בשם מרן הגריש"א שליט"א. ופשוט שאין לברך על תיקון זה דאף את"ל ששי' הבכור"ש אהני לן להסתפק, הרי לא עדיף מכל ספק שאין מברכים עליו משום סב"ל. ומ"מ צ"ע אם לדונן כ"ספק ציצין המעכבים" כשמצטרף לזה ספק נוסף, לענין להקל בשעה"ד מדין ס"ס שלא לתקנו. ומסתבר שאם אין חשש לבריאות התינוק, לכתחילה ראוי לתקנו שכן ד' מרן הגריש"א שליט"א בכל ס"ס במילה. ואם יש חשש כל שהוא, הרי אפי' בלי צירוף לס"ס יש להקל וכד' רוה"פ שפסקו כחכם הספרדי. 73. לשי' היד הקטנה הנ"ל (ש"עטרה"ה היא כל הבשר שבראש הגיד) נ"פ שמעכב, דמה לי אם הרוב מתחיל מלמעלה או מלמטה. ואילו לשי' החכם הספרדי נחלקו האחרונים, היד הקטנה כתב שאינו מעכב אלא דוקא אם חופה גם את החוט הסובב. אבל בלבושי מרדכי (י"ד מהדו"ת קיט) חולק וסובר שמעכב. וכן ביאר בנה"ב (סי' ד בהערה ב). ולשי'

דיני הציצין של הערלה

בסעיפים הבאים יתבארו דיני עיקר החיוב בתיקוני הציצין, ואילו פרטי התיקון למעשה (כגון זמני התיקון, הראויים לתקן, הברכות וכיו"ב) - יבוארו להלן בפרק ט.

ציצין המעכבין

בחול

כמ. העטרה מכוסה כשהגיד בקישוי - נשארו ציצין המעכבין מהערלה המכסים את העטרה גם כשהגיד בקישוי⁹³ - אפילו אם כבר פירש מהמילה מחויב לתקנם⁹⁴ מיד⁹⁵, ויתקנם ביום דוקא ולא בלילה⁹⁶.

ל. העטרה מכוסה כשהגיד רך - אם הציצין המעכבין מכסים את העטרה רק כשהגיד רך (וכשהגיד בקישוי העטרה מגולה), נחלקו בזה הפוסקים⁹⁷, להלכה - חייב לתקנם⁹⁸.

בשבת

לא. העטרה מכוסה כשהגיד בקישוי - מל בשבת ונשארו ציצין המעכבין מהערלה המכסים את העטרה אפילו כשהגיד בקישוי - חייב לתקנם מיד, גם אם כבר פירש מהמילה, ואפילו בשבת⁹⁹.

לב. העטרה מכוסה כשהגיד רך - מל בשבת ונשארו ציצין המעכבין מהערלה, המכסים את העטרה רק כשהגיד רך, ואילו כשהגיד בקישוי העטרה מגולה, אם לא פירש מהמילה - חוזר ומתקנם¹⁰⁰. פירש מהמילה - ראה בסעיפים הבאים (בעניין "ספק ציצין המעכבין").

השלמת המילה

לא בקישוי, אבל הש"ך (רסד סקי"ב ובנקה"כ שם) ס"ל דסגי לשער כשהגיד בקישוי. וראה עוד בפרק ב (סעי' ג - ז). 98. אפילו אם כבר פירש מהמילה וק"ו אם עדין לא פירש ממנה. כן שמעתי ממרן הגריש"א שליט"א שיש לחוש לשי' הבי" שאכתי מחויב במילה מה"ת. ומ"מ אם כשהגיד בקישוי העטרה מגולה - לא יברך על התיקון משום סב"ל. וראה עוד בפרק יב (סי' ט תשובה ג). 99. היות ועדין לא גמר מצותו, כן הוא דינא דגמ' (שבת קלג ב), ונפסק בטורשו"ע (יו"ד רסו ב ואו"ח שלא ב). 95. אם הוא בשמיני, פשיטא שחייב לתקנם בו ביום, דמצות מילה עדין מוטלת עליו. ואם הוי מילה שלב"ז, הרי בכל רגע שלא מתקן הוא מבטל מ"ע. 96. כדין מילה מתחילה. 97. לשי' הבי" (סוף סי' רסד בשם החכם הספרדי) מחויב למול עד שהעטרה תהיה מגולה אפי' כשהגיד

לי מרן הגריש"א שליט"א שגם אם עשה הפרדה גמורה מע"ש אפשר למולו בשבת, וגם יכול לברך אח"כ על מילתו. והוסיף לבאר שהיות וגם לאחר ההפרדה העטרה מכוסה - נחשב לערל גמור. וראה עוד בפרק ד (סעי' כה), בפרק יא (סי' יא) ובפרק יב (סי' ב תשובה ד). 93. שבוה לכו"ע (גם לש"ך שהו"ד בסעיף הבא) חשיב ציצין המעכבים. 94. גמ' (שבת קלג), טורשו"ע (יו"ד רסו ב ואו"ח שלא ב). 95. אם הוא בשמיני, פשיטא שחייב לתקנם בו ביום, דמצות מילה עדין מוטלת עליו. ואם הוי מילה שלב"ז, הרי בכל רגע שלא מתקן הוא מבטל מ"ע. 96. כדין מילה מתחילה. 97. לשי' הבי" (סוף סי' רסד בשם החכם הספרדי) מחויב למול עד שהעטרה תהיה מגולה אפי' כשהגיד

דורנו שליט"א נחלקו כיצד להכריע בזה¹¹⁹. ולכן להלכה - ינהג כ"א כרבותיו.

נולד מקצת מהול בשבת

לח. תינוק הנולד מהול (חלקית) באופן של "ספק ציצין המעכבין" - אין למולו בשבת¹²⁰.

ציצין שאין מעכבין

לא פירש מהמילה

לז. נשארו ציצין שאין מעכבין מהערלה¹²¹ (ראה איור סב), אם עדיין עוסק במילה ולא פירש ממנה - מתקנם בפילו בשבת¹²² וק"ו בחול¹²³. לעניין תינוק חלש - ראה הערה¹²⁴.

השלמת המילה

שליט"א שלא לחזור (כתבי הגר"ק שליט"א). ראה פרק יב סי' ט תשובה ז. 120. אות שלום (סי' רסו סק"ו) ומשום חומרא דשבת. ולכאורה הוא פשוט דהא לא גרע מכל "ערלתו - ספק" דלא דחי שבת. 121. שאריות מהערלה המכסות את העטרה פחות מרוב גובהה ופחות מרוב היקפה. 122. גמ' שבת (קלג), טוש"ע (יו"ד רסו ב ואו"ח שלא ב). ויצוין שבשו"ת אבני"ז (יו"ד סי' שלח אות יג) חידש וז"ל: דוקא זה שמל חוזר על ציצין שאין מעכבין שהכל חילול אחד, משא"כ אם אחר יעשה הוא חילול בפ"ע, וכיון שאין חיוב כלל למה יחלל שבת בחנם עכ"ל. 123. גמ' שם, טוש"ע (יו"ד רסד ה). 124. יל"ע בתינוק חלש (שהרופאים אישרו למולו), באופן שנשארו ציצין שאין מעכבים, ועדין לא פירש - אם לתקנו. הספק הוא אם לחוש שתקין זה יכול להזיק, שהיות וסו"ס ציצין אלו אין מעכבים, אי"כ תיקון זה הוא כמעשה חדש ונפרד מעצם המצוה. ומשו"ה אפשר דל"ד למילה עצמה (שמסתבר שלא תזיק לו, וגם זכות המצוה מגינה כמ"ש החת"ס בחידושיו למסכת שבת קלד ב וז"ל: ואמרת בחי' תורה שלי ... אם הי' גירותם שלימה לא יאונה להם מכשול ע"י המילה ושלוחי מצוה אינם ניווקין וזה א"א לברר ביום ראשון משום דשכיחא הזיקא והיכי דשכיחא הזיקא שאני ... אך ביום הג' דלא שכיחא הזיקא כולי האי, אי הי' גירותם לשם שמם - שומר מצוה לא ידע דבר רע ומדהיו כואבים ראו והבינו שאינם ראויין להצלה עכ"ל). והנה, השאג"א (בסי' נ) הקיל בתינוק חלש שלא לתקן ציצין שאין מעכבים אם כבר "פירש" (הו"ד בפת"ש יו"ד רסו סק"ב). ולכאורה משמע מכאן שאם "לא פירש" - יש לתקנו. אמנם יש לדחות שאי"ז מוכרח ויתכן שהיה

לא יניח ידו עד אחר הברירה היטב שלא נשאר משהו מעל החוט", ובנה"ב דייק מזה שאם פירש אין לחזור. ובאות שלום (רסו סק"א) הביא דבריו, אך חכן להחמיר ולתקן כשנשאר משהו מרוב גובה החוט. ואמנם כל מש"כ שם הוא לענין מחלוקת החכם הספרדי והבכ"ש (שיש שכתבו שמש"כ האות שלום בזה הוא לשיטתו דס"ל דרוה"פ פסקו כהבכור שור להחמיר, אמנם להלכה נראה שרוה"פ הקילו בזה, כ"כ בנה"ב סי' יב), וא"כ יתכן דלענין שאר המחלוקות והספיקות יודה דשו"ת עדיף, ואין לתקנם בשבת. אמנם יש שכתבו שמתקן בשבת כיון שניתנה השבת להידחות אצל המילה, ויש כאן ספק אם כבר קיים המצוה - חוזר ומתקן בשבת. כ"כ בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' צב אות א), ול"ד לציצין שאין מעכבים שהם רק מדרבנן, וגם ל"ד ל"ערלתו - ספק" שלא דוחה שבת (שבת קלו), שהרי כאן יש חזקת חיוב. וכ"כ בשו"ת מהר"ש (ח"א סי' סז) והוכיח מהגמ' במנחות עב' דכיון דהמילה כבר דחתה שבת - גם ספק דידה ידחה. וכ"כ במנחת סולת (על החינוך מצוה ב אות א), והוסיף לבאר שספק עשה דחי ספק ל"ת ובכה"ג ל"א שב ואל תעשה עדיף, עיי"ש באריכות. וכ"כ בערוה"ש (או"ח סי' שלא ב), וביאר דכיון דהתורה התירה שבת לגבי מילה - התירה לו עד שיצא הספק מלבו. ובנחל אשכול (על האשכול סי' לו אות ז), כתב שאם הניח ציצין מהפריעה - יש לו לחזור בשבת (אף שתלוי במח'), עיי"ש טעמו. וע"ע נידון כעיי"ז בהגהות חכמת שלמה (על שו"ע או"ח תקפה סעי' ה) בענין ר"ה שחל בשבת והתחיל לתקוע בשופר אם יגמור. 119. מו"ר הגר"ח"פ שיינברג שליט"א אמר לי שמסתבר שחזור לתקן, אך שמעתי בשם מרן הגריש"א

ציץ במיעוט גובה העטרה (לשיטת הב"י - הציץ אינו מגיע לרוב גובה העטרה ולכן אינו מעכב, אך לשיטת הבכ"ש מעכב).

פירש מהמילה

מ. בשבת - מל בשבת ונשארו ציצין שאין מעכבין מהערלה, אם כבר פירש מהמילה - אסור לחזור ולתקנם בשבת¹²⁵.

מא. בחול - מל בימות החול ונשארו ציצין שאין מעכבין מהערלה, וכבר פירש מהמילה - נחלקו הפוסקים בדין זה¹²⁶ - יש שהחמירו וחייבו לתקנם¹²⁷, יש שהקילו שא"צ לתקנם¹²⁸, ויש שאף אסרו לתקנם¹²⁹.

השלמת המילה

וסברות המחלוקת - ראה להלן בפרק י ס"ב. גם הפוסקים האחרונים נחלקו בדין זה. והיינו (אף) לבני אשכנז וכדלהלן. ¹²⁷ שו"ת פרי יצחק (ח"א סי' כח) וכתב שכן ד' רש"י, הסמ"ג, בה"ג ואו"ז שפירשו דהברייתא איירי לענין שבת. וכן ד' בעל העיטור (ומהב"י אין הכרע לדעתו בזה). וכ"מ בביהגרא (רסד ס"ק כב ממש"כ על שי' הרמב"ם "וליתא"). וכ"כ החכמ"א (כלל קמט טו), ערוה"ש (רסד כא), כוה"ב (שם סק"ב). ועל טענת החת"ס שאסר לתקן משום שאסור לאב לחבול משפירש (ראה הערה 129 להלן) - ביאר בנה"ב (סי' כ סק"ג), דכיוון שיש בזה הידור מצוה, הרי"ז חלק ממצוות מילה שנצטווה למול אף שחובל בבנו, ואומדים דעת הבן דניח"ל לקיים המצווה מעלייתא (כמ"ש רש"י שבת עט ב ד"ה למצוה, וז"ל: וסתמא דכל איניש מצוה מעלייתא עביד), ובודאי היה מקיימה בגדלותו, וניחא ליה טפי שיעשו בילדותו שאין צער כ"כ. וראה עוד הערת הרב מיכאל טאוהב שליט"א בהערה 131 להלן. ואגב, בני תימן היו צריכים לכאורה לנהוג כשי' הרמב"ם ולא לחזור, אמנם הגרש"י מחפור שליט"א אמר לי - שגם בני תימן נוהגים לתקן. ¹²⁸ השאג"א בסי' נ, והצדיק ד' השו"ע שהשמיט דברי הטור, וס"ל שיש להקל בזה כיוון שהוא מילתא דרבנן, וכ"ש בתניוק חלוש קצת ואפי' בחשש חולי בעלמא. ¹²⁹ כ"כ החת"ס (בחיודושו לשבת קלג) וז"ל: נהי גדול המל עצמו וחזור על ציצין שאינם

מקיל גם בכה"ג, ומה שלא כתבו (הגם שהוא חידוש גדול יותר - שלא לתקנו אפילו כשלא פירש), הוא משום שזו מציאות לא שכיחה - (שכבר בזמן המילה היה ידוע שהתינוק חלש, דלכאורה - מעיקרא לא הו"ל למולו כלל עד שיתחזק). ולע"ע לא מצאתי לזה ראייה מהפוס', ובפשוטו מסתבר שהיות ולא פירש - הוי חלק מהמילה (ונכלל בהא דזכות המצוה תגין עליו בעז"ה) ויתקנו. ¹²⁵ גמ' ושו"ע שם. ועי' בטור (יו"ד רסו) הביא את שי' בעל העיטור (הל' מילה ח"ב נ) שכתב "לית הלכתא כהאי ברייתא" וס"ל שבשבת אפילו פירש - חזור. אמנם הב"י שם כתב שלבסוף העיטור עצמו קיבל דעת רבותיו שלא לחזור וכמ"ש "אלא דרבוותא פסקו כברייתא". וכ"כ בביהגרא (שם סק"ב) על ראיותיו של העיטור וז"ל: אינו מוכרח וכן מסיק בבכ"ה עכ"ל. ¹²⁶ נחלקו בזה הראשונים: לדעת הרמב"ם (פ"ב ממילה ה"ד) - אין לחזור. משום שלדעתו הברייתא עוסקת בין בשבת ובין בחול, וביאר הב"י וז"ל: צ"ל ד'אינו חוזר' דקתני לגבי חול פירושו - אינו צריך לחזור. ולגבי שבת פירושו - אינו רשאי לחזור עכ"ל. ואילו לשיטת הטור (בסי' רסד) - חזור, וכ"פ הרמ"א (שם בסעי' ה). ובב"י שם הוסיף שכ"ד רש"י (שבת קלג ב ד"ה המל) שכתב להדיא שהסוגיה איירי בשבת, ומשמע דבחול חזור. וה"ה כשנימול כך בשבת (לענין לתקנו אחר השבת), ובשו"ע השמיט את דברי הרמב"ם והטור לענין חול. בביאור הסוגיה

פרק ז

מילה מדרבנן

מראית העין

מבוא

"נזאי כי טובים דודיך מניין ... אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע עריבים עלי דברי דודיך יותר מנינה של תורה".
(ע"ז לה א')

ההלכה במקורותיה

א. שנינו במשנה (שבת קלז) "ואם היה בעל בשר (שהיה שמן ונראה בשר שלמעלה מערלתו) לאחר שניטלה ערלה כולה, כאילו אותו בשר חוזר וחופה את הגיד - רש"י מתקנו (ומשפע באיזמל מאותו עובי), מפני מראית העין"² (שלא יהא נראה כערל). ובגמ' שם איתא "אמר שמואל קטן המסורבל בבשר (ששמן ועב ולאחר שנימול נראה כמכסהו - רש"י) רואין אותו, כל זמן שמתקשה"³ (ומתוך הקישוי מתפשט בשרו) ונראה

השלמת המילה

וקשה דכ"מ שאסרו מפני מראית עין אפי' בחדרי חדרים אסור, וצ"ל דדוקא בחדרי חדרים אף דעכשוי אין שם איש, אבל הוא מקום שאפשר שיהיו בו אנשים עכ"ל. ויל"ע בזה לענין מילה. וראה עוד להלן בפרק זה בהערה 61. 3. באופן עשיית הקישוי, בתניוק (השוכב על גבו) פעמים שהקישוי נעשה מאליו, ואם לאו יש שכתבו שניתן לחכך בשריר הנמצא ברגל (שריר הקרמסטר) או ע"י לחיצה והרפיה בבסיס הגיד (שע"ז נגרם קישוי טכני קל) ולא ע"י חיכוך הגיד או העטרה, משום שיש להרחיק מן האיטור או הכיעור והדומה להם וד"ל (זאת בריתי בחלק השו"ת). ולולי דמסתפינא היה נלענ"ד שכונת חז"ל בלשונם 'רואין אותו כל זמן שמתקשה ונראה מהול' היינו שמשערים כיצד יראה קישוי וא"צ להקשות בפועל (וה'ראייה' היא 'בעיני שכלו', ע"י מהרש"א בח"א לכתובות קה א ובספר פנים יפות עה"ת שמות יג, ח), ומצינו הרבה כה"ג בש"ס, כגון במשנה בבב"ק (פ"ח מ"א) החובל בחברו ... 'רואין אותו' כאילו הוא עבד נמכר בשוק וכו', וכן במשנה בזבחים (פ"ח מ"ו) דם שנתערב ביין 'רואין אותו' כאילו הוא מים. והגם שאולי הלשון 'בעת שמתקשה' משמע בפועל דוקא, מ"מ כך מסתבר יותר. ועפ"י גם יובן הא דלכא"ו צ"ב בטעמא דמילתא, מ"ט מ"ע נקבע לפי זמן קישוי ולא לפי רוב הזמן וקריגולותו, ולדרכנו א"ש דאה"נ וא"צ לקישוי בפועל, אלא זהו

1. וכע"ז גם בשה"ש רבה (פרשה א), ובירושלמי (ברכות פ"א ה"ד). ובדרשות הר"ן (הדרוש החמישי) כתב וז"ל: שאחרי שכאשר יסכימו החכמים על גזירה אחת, תהיה מיד כאלו נאמרה למשה מפי הגבורה באמת ... אבל מה שייסכימו עליו חכמי ישראל, הנה שב אצלנו ואצלם אחרי הסכמתם כמצות המפורשות בתורה עכ"ל. בביאור הענין כתב רבינו יונה (בפירושו על אבות פ"א משנה א וכע"ז בשע"ת שער ג), שדברי חז"ל הם היסודות ליראת שמים שהיא עיקר העולם "וכל מצות כולם פרפראות אליה" עכ"ל. ובדרשות הר"ן (בדרוש השביעי) ביאר שהעובר על דברי תורה הוא מחמת התקפת היצה"ר, אבל העובר על דברי חכמים הוא משום ביוזן וזולזול ולכן חייב מיתה עכ"ד. ובשפ"א עה"ת בראשית לחנוכה (תרנו) כתב וז"ל: בכל מצות חכמים כמו גזוזרין על בני" לעשותה כן כביכול גזוזרין על הקב"ה בשמים שישכים עמהם, ומברכין אשר קדשנו וצונו א"כ הוא מצות השי"ת בעצמו, כי ה"י גלוי וידוע לפניו מה שעתידין לתקן ואמר ועשית על פי הדברים אשר יגידו לך ... וחביבין דברי סופרים מדברי תורה שהיא חיבה יתירה שרצה בנו שיהי' הציווי והמעשה הכל על ידינו עכ"ל. וע"ע בבית הלוי עה"ת בפר' יתרו (ד"ה במדרש אסתר). 2. ולכאורה צ"ב איך שייך מ"ע במקום שדרכו להיות מכוסה, וע"י בקובץ שעורים (כתובות ס' א אות רה) שכתב וז"ל:

מהול אינו צריך למול, ואם לאו צריך למול. במתניתא תנא, רבן שמעון בן גמליאל אומר קטן המסורבל בבשר רואין אותו, כל זמן שמתקשה ואינו נראה מהול צריך למול, ואם לאו אינו צריך למולו. מאי בינייהו, איכא בינייהו נראה ואינו נראה".

וכתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות מילה ה"ה⁴) וז"ל: קטן שבשרו רך ומדולדל ביותר או שהיה בעל בשר עד שיראה כאילו אינו מהול, רואין אותו בעת שיתקשה, אם נראה שהוא מהול - אינו צריך כלום, וצריך לתקן את הבשר מכאן ומכאן מפני מראית העין, ואם בעת שיתקשה לא נראה מהול - חוזרין וקוצצין את הבשר המדולדל מכאן ומכאן עד שתראה העטרה גלויה בעת קישוי, ודבר זה מדברי סופרים, אבל מן התורה אע"פ שהוא נראה כערל הואיל ומל - אינו צריך למול פעם שנייה עכ"ל.

והרמ"א פסק (ביו"ד שם⁵) וז"ל: וא"צ שיהא נראה בעת קישויו רוב העטרה, הואיל ונימול פעם אחת כהוגן, אפילו אינו נראה רק מיעוט העטרה שנמול - סגי וא"צ למולו שנית. ומ"מ אם אפשר יתקן ע"י שימושך העור וידחקנה לאחוריה ויקשרנה שם עד שתעמוד ולא תחזור למטה עכ"ל.

המחויב בתיקון מדרבנן

ב. נימול כראוי⁶ (המוהל⁷ חתך כשיעור ופרע כדין⁸), ולאחר זמן עלה עור וכיסה את העטרה, אעפ"י שמדין תורה המילה כשרה⁹ היות ועור זה אינו ערלה, מ"מ חייבו חכמים

השלמת המילה

בשינה, א"כ מדובר במבוגר שבלא"ה יודע בעצמו את מצבו. 4. וכע"ז בשו"ע (יו"ד רסד ו). 5. בשם התה"ד בסי' רסד. 6. והיינו דוקא כשהעולה כולה נחתכה והוסרה לגמרי מהגיד, ולאפוקי אם רק דחק את העולה מתחת לעטרה, שבכה"ג יש הסוכרים שנשאר ערל מה"ת (החכמ"א וסיעתו, ואפי' לפוס' המקילים כד"ח, מ"מ יש מהם שהחמירו באופן שהעטרה חזרה ונתכסתה), וא"כ דין תיקונו חמור יותר והיינו עפ"י דיני ציצין המעכבים מה"ת (ואין לסמוך בזה על הקולות שהקילו חכמים לענין מילה מדרבנן המבוארות בפרק זה. וראה עוד בפרק ה סעי' ו). 7. והיינו במוהל כשר דוקא, דאל"כ - הגם כשהמילה עצמה אינה צריכה תיקון, מ"מ פעמים שצריך הטר"ב. 8. עד שנתגלתה כל העטרה. וכן הפריעה נעשתה באופן שאינה עומדת לחזור ולכסות העטרה, דאל"ה יש הסוכרים שבכה"ג אם עה"פ חזר - חיוב תיקונו הוא מה"ת (המהר"ם שיק בשו"ת יו"ד סי' רמה, ובשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' כ הסתפק בזה. ראה פרק ג סעי' כז בהערה שם). וכן מרן הגריש"א שליט"א נוטה להחמיר בזה, וא"כ לפי"ז יתכן שדיני תיקונו חמורים יותר, וכגדרי ציצין המעכבים מה"ת. 9. המנשנה בשבת (הנ"ל בסעיף א) "מתקנו מפני מראית העין" - משמע שמה"ת כשר, ואפילו נתכסתה כולה.

שיעור ששייך אפילו כשאינו בקישוי, והיינו שאם הוא במצב שישערו שיהא מגולה כשיתקשה נחשב כבר עתה 'נראה מהול'. שו"מ בכללי המילה (לר' גרשום הגוזר בעמ' 119) וז"ל: "...אם נראית רוב העטרה מגולה ע"י קישוי או ע"י הדחק זו היא מילה טובה וכשרה, וא"צ למולו שנית מפני שעתיד הנער לגדל ויגלה העטרה מאליה, וגם בקשיותו ישוב העור למקומו ויראה העטרה עכ"ל. וכתב בזה"ב (סי' טו סעי' יג) וז"ל: 'זו הדחק' שאמר נ"ל דר"ל המסורבל בבשר דרכו שיש בשיפולי מעיו למעלה מאבר המילה בשר תפוח, ואם דוחקין היטב אותו הבשר אז הגיד יוצא לחוץ אף כשאינו מתקשה, ובחנתי זאת כ"פ ונתאמת אצלי עכ"ל. ומכ"ז נמצאנו למדים שאין הכרח לעשות הקישוי דוקא, וכל ענינה של הבדיקה אינו אלא היכ"ת לדעת אם בגדלותו העטרה תיראה גם שלא בקישוי. ועכ"פ נמצאנו למדים עוד חידוש בהבנה מסברא זו, דהא דמשערים בקישוי לענין מראית עין, אין הביאור דסגי בזה גופא דבזמן קישוי מגולה (דע"ז תו ל"ל משום מ"ע), דבאמת בעינן שיהא מגולה אף שלא בקישוי, אלא הקישוי הוא סימן שבגדלותו ייראה מהול אף שלא בקישוי. וראה עוד להלן בפרק יא (סי' יג אות כג) מש"כ בזה. אמנם הגר"י שרעבי שליט"א לא הסכים לזה ולדבריו משמע מהגמ' שצריך קישוי בפועל, והוסיף שהטוב ביותר לבדוק

(באופנים מסוימים) לתקנו משום מראית העין¹⁰. והיות והתיקון הוא מדרבנן - הקילו חכמים בדינו בשני עניינים¹¹:

[א]. "בדיקת הקישוי" - גם אם העטרה מגולה רק כשהגיד בקישוי - אין בו משום מראית העין¹².

[ב]. "נראה מהול" - הגם שאין העטרה מגולה לגמרי אלא רק מקצתה מגולה¹³, כל שניכר שנימול פעם - אין בו משום מראית העין¹⁴.

בפרק זה יתבארו גדרי מילה מדרבנן בנוגע לעיקר חיובם (אופן הבדיקה, שיעור החיתוך, תיקון דחיקת העור וכיו"ב). שאר הנושאים השייכים לזה (כגון: זמני התיקון, הכשרים לתקן, הברכות על התיקון וכיו"ב) - יתבאר א"ה בפרק ט.

האופנים הצריכים בדיקה

ג. ישנם כמה אופנים בהם יתכן שהעטרה תתכסה בעור הגיד אחר המילה, ובהם יש חיוב בדיקה (בדיקת הקישוי) אם המילה צריכה תיקון מדרבנן - וכדלהלן:
[א]. "בעל בשר"¹⁵ - השמין לאחר הברית¹⁶, ולכן עור הגיד¹⁷ שתחת העטרה נדחף כלפי מעלה וכיסה את העטרה.

השלמת המילה

שסגי במקצת העטרה מגולה (ש"נראה" מהול כדלהלן בסעיף זה באות ב). וכ"כ הצ"צ (בשו"ת יו"ד סי' רב אות ו, ומכאן גם הוכיח כהש"ך ד"לא מסתבר שחכמים יקלו ב' קולות עצומות כאלו" עכ"ל). וראה עוד בפרק ב סעי' ג ואילך ובפרק יא סי' א. 13. בשיעור המבואר להלן בסעיף ו. 14. וא"צ למולו שוב. ודלא כדין מילה מהתורה שהעטרה כולה צריכה להיות מגולה (לכו"ע). ובניד"ד אפילו אם רוב העטרה היה מכוסה - אין צריך תיקון (בחיתוך), ודלא כשי' רשי" (להבנת התה"ד וכ"מ בשי' הט"ו רסד שם) שאף ככה"ג צריך לתקן באיזמל. ויבוארו דבריהם בעו"ה בפרק יא סי' יג. ודע עוד שדי"ז הוא אליבא דהשו"ע, הרמ"א ורוה"פ שפסקו כהנה"ד, ודלא כט"ז (רסד סק"ט) דס"ל שהעטרה צריכה להיות מגולה לגמרי (משום שצריך להיות "נראה מהול כהלכתו"). ולשיטתו - יש בדי"ז רק קולא אחת (שנבדק בקישוי). 15. לשון המשנה (בשבת שם). 16. עכ"פ בסביבת המילה. על מציאות זו כתב הפרי יצחק (ח"א סי' כז) - "הוא דבר מצוי מאוד... כנודע בחוש". 17. עור הגיד דייקא ולא הערלה. ונלענ"ד בפשיטות שה"ה כשעה"פ חזר ועלה על העטרה. והיינו דוקא באופן שמציאות זו (ההשמנה) נתחדשה לאח"ז ולא היתה עדיין בזמן הברית, ומשו"ה אפי' המחמירים בדין עה"פ שחזר (המהר"ם שיק והאמרי יושר שהו"ד לעיל בהערה 8), ידו כאן להקל שציוור זה נכלל בדין ה"בעל בשר" שבמשנה שם. וכן מסתבר, שהרי תמיד ככה"ג כשהעור חוזר, מי לא עסקינן גם בפריעה רגילה שנשאר משהו

10. והיינו כש"אינו נראה מהול". ואמנם נחלקו הראשונים (כמבואר בתה"ד סי' רסד) בענין התיקון המבואר במשנה (הנ"ל בסעיף א), אם הוא נאמר על מי שלא נראה מהול (שצריך לתקנו בחיתוך), או שתיקון זה מתייחס דוקא לנראה מהול (שהגם שא"צ למולו, מ"מ אם העטרה מכוסה לגמרי כשהגיד רך - יש לתקנו בדחיקת העור כמבואר בפרק זה להלן סעי' ח - יח). ועכ"פ פשוט שלכו"ע (וק"ו לשיטה השניה) - יש לתקן את שאינו נראה מהול. ואמנם לשיטה השניה אכתי יש לבאר מהו החילוק בין התיקון של אינו נראה מהול לבין הנראה מהול, ויבואר בעו"ה בפרק יא סי' יג. 11. ראה בפרק ה סעי' ז - שבי' הקולות דלהלן ("הבדיקה בקישוי" ו"נראה מהול") נוהגות רק כשאין חשש לערלה מהתורה, אך כשהנידון הוא בכשרות המילה מהתורה - העטרה צריכה להיות מגולה לגמרי ואפילו כשהגיד רך (עכ"פ לשיטת הבי" בסוף סי' רסד בשם החכם הספרדי). 12. ואם נראה מהול כשהגיד בקישוי, הגם שכשהגיד רך אינו נראה מהול - אין צריך תיקון. כן איתא בגמ' בשבת ונפסק בשו"ע וברמ"א (וכנ"ל בסעיף א). ויש להעיר שמש"כ שדי"ז מוגדר כ"קולא", היינו דוקא לשי' החכם הספרדי (המובא בבי" רסד), שדין מילה מעיקרא מה"ת חמור יותר ובו משערים כשהגיד רך, אך לשי' הש"ך (רסד ס"ק יב ונקה"כ שם) - אין כאן קולא, שהרי אפי' במילה מה"ת משערים כשהגיד בקישוי. ונמצא שלשיטתו - הקולא שהקילו חכמים (במילה מדרבנן) בעל בבשר לעניין מ"ע היא רק בדבר א', והיינו

[ב.]. "בשרו רך ומדולדל" - הגיד רך ולכן העטרה שוקעת מטה בתוך עור הגוף שסביבה¹⁸, ונמצא שעור הגיד (שקודם המילה היה למטה מהעטרה) מכסה עתה את העטרה¹⁹.

[ג.]. חלקי עור הפריעה נדבקו זה לזה, עור הגיד²⁰ נמשך עליהם ועי"ז עלו שניהם וכיסו את העטרה.

[ד.]. "משוך" - נימול כדין ואח"כ נמשכה ערלתו (ע"י מעשה או חולי) וכיסתה את העטרה²¹.

מסקנות הבדיקה ודיניהם

ד. למסקנות הבדיקה קיימות ג' אפשרויות:

[א.]. "נראה מהול" (מקצת העטרה מגולה) - א"צ למולו²².

[ב.]. "אינו נראה מהול" (העטרה כולה מכוסה²³) - צריך למולו מדרבנן משום מראית העין.

[ג.]. "נראה (מהול) ואינו נראה"²⁴ - מחלוקת בגמ' אם צריך למולו²⁵.

בפרק זה יבוארו גדריו ודיניו של כ"א מהאופנים הללו.

מילה מדרבנן בגדול

ה. להלכה - אין חילוק בין קטן לגדול אף לעניין דיני המילה מדרבנן, וכל הנכתב בפרק זה (בסתם) - הוא גם בגדול²⁶.

השלמת המילה

נמנעתי מלכותבה משום שלפעמים היא קיימת וכגון במקרים של זיהום דלקתי לאחר הברית, שאז תיתכן היווצרות צלקת או בצקת שיכולה לגרום לכך. 21. ישנם פירושים שונים בביאור מציאות זו, ראה להלן בפרק זה בסעי' כו, וביתר הרחבה - בפרק י סי' ה. 22. ומ"מ אם העטרה מכוסה לגמרי (כשהגיד רך) - צריך לדחוק את העור למטה עד שתתגלה העטרה, וכמבואר להלן בפרק זה בסעיף ח ואילך. 23. והיינו שאפילו כשהגיד בקישוי לא ניכר עליו שנימול מעולם. ולשי' החת"ס (בשו"ת י"ד סי' רמח) יתכן שנכלל בזה גם כשאינו נראה מהול כדין. ראה להלן בפרק זה סעיף טו. 24. בביאור המציאות - ראה להלן בפרק זה סעיף כב. 25. לרשב"ג אין צריך למולו ולשמואל צריך למולו (שבת קלז ב), וגם הראשונים נחלקו כיצד לפסוק בזה. על השיטות בביאור מציאות זו, ודינו למעשה - ראה להלן בפרק זה סעיף כג. 26. כמו בדיני מילה מהתורה, ודלא כשיטת הפרי יצחק (ח"א סי' כז) שרצה לחלק ביניהם ולחדש שדיני התיקון בגדול חמורים יותר, ולדבריו בגדול כה"ג (שחזר ונתכסה) - הרי"ז ה"משוך", שלגביו דנה הגמ' (ביבמות עב א), אם מחוייבים למולו

מעה"פ והוא העור שעולה ראשונה, ואעפ"כ אינו אלא מדרבנן כמבואר במשנה שם (ודוחק להעמיד את דין המשנה בצירוי דחוק שלא נשאר כלום מעה"פ ורק עור הגיד הוא שעלה, וז"פ). ראה עוד בפרק יא סי' ו. 18. אחר המילה. שהרי לפני המילה עה"פ ועה"ע דבוקים לעטרה, ועי"ז הם מונעים את שקיעתה מטה. 19. הרמב"ם וטוש"ע (הנ"ל בסעיף א). ונלענ"ד שצירוי זה הוא המכוון בלשון הרמב"ם "בשרו רך", והיינו הגיד ולא העור. וכ"מ מפיהמ"ש (בשבת פרק יט) וז"ל: ובעל בשר - שגופו עבה ובשרו רך, שמחמת רכות הבשר ודלדולו ייראה ערל אע"פ שהוא מהול עכ"ל. וזה מתאים כמין חומר לביאור שכתבנו בלי הרמב"ם - ראה להלן פרק יא סי' יג (בענין בשרו רך או מדולדל - מהותו). ואין המדובר במצב הטבעי של הגיד (וכפי שהוא ללא סיבה חיצונית שבסתמא אינו בקישוי), אלא במצב ההפוך לגמרי מקישוי והיינו שהוא רפוי באופן מיוחד. וכ"ז אף באופן שלא השמין כלל. וגם בזה פשוט שהעור שמכסה את העטרה אינו מעה"ע כלל אלא עור הגיד. 20. ואין בזה חסרון מצד פעולת המהול, כמבואר באריכות בזה"ב (סי' טו אות יז). והגם שמציאות זו אינה שכיחה, מ"מ לא

בגיד קטן

בא. אם "אינו נראה מהול" (גם בקישוי) רק משום שהגיד קטן ביותר, עד שמחמת קוטנו הוא שוקע בתוך הגוף - א"צ לתקנו⁶².

נראה ואינו נראה

מהותו

בב. נימול כדין ואחר זמן העטרה נתכסתה, ובבדיקת הקישוי נמצא שהוא "נראה (מהול) ואינו נראה (מהול)". בבאיור מציאות זו ישנם ג' שיטות:

השלמת המילה

חשיב שפיר מראהו הטבעי וכשר, וכמ"ש (בסי' צט) וז"ל: והני פלא"ט מא"ל שכיחי ורגילי, חשיבי מראה האתרוג, ולא מיקרי אינו הדור משום כך וצ"ע עכ"ל (ונפסקו דבריו להלכה ברמ"א או"ח סי' תרמח ב). והיינו שאין בהם חסרון של "שינוי מראה" משום שכך דרכם תמיד. ויתכן שהתה"ד לשיטתו בסברא זו גם בחידושו הנ"ל בהל' מילה - דמשו"ה אין בזה משום מ"ע של ערל. וראה עוד פרק ה סעיף ו ופרק יב סי' ט תשובה ו. 61. ואמנם אם היה צריך תיקון מהתורה - אין לסמוך על כך, ומ"מ לענין דרבנן שאני. כן אמר לי מרן הגריש"א שליט"א וז"ל: שבאמת עצם הדבר ששייך במקום כזה 'מראית עין' זה דבר שרחוק להבינו (שהרי אין מסתכלים שם וכו'), ומ"מ סו"ס היות וחזו"ל גזרו, א"כ אם זה ודאי שבמשך הזמן יסתדר - בזה יתכן שלא גזרו עכ"ד. ולפי המקור שהבאנו לזה מהתה"ד בסי' רסד (בהערה הקודמת), הרי דבריו הם כמין חומר. ולאח"ז מצאתי כדבריו גם בהגהות חכמת שלמה לשו"ע בהל' מילה (נדמ"ח בהוצאת מכון ירושלים). ויעוין בכללי המילה (עמ' 118) שכתב וז"ל: ... ואם עשה הפריעה ונתגלה ראש הגיד ברובו בין בהיקפו בין באורך מילתו כשרה, מפני שעתיד להגלות הכל לאח"ז כשיגדל, כך קבל רבינו גרשום הגדול וכן נראה לו, אבל צריך תמיד לתקנו עד שיגדל הנער כמו שעושים לקטן המסורבל בבשר ... צריך לתקנו עד שיגדל עכ"ל. ולכאורה משמע שסברא זו מועילה גם לענין מילה מה"ת (וע"ע בסה"ב עמ' רלח). ומ"מ לא כתבתי להקל בפשיטות אלא לשאול לחכם, משום שמרן שליט"א אמר זאת רק בלשון "יתכן". 62. שמעתי ממרן הגריש"א שליט"א לענין עיקר דין מילה מה"ת שיש לחתוך רק מהעור ששייך לגיד עצמו. ונראה בזה דה"ה לענין מ"ע סגי בהכי וא"צ לחתוך יותר, שהרי ניכר להדיא שהוא מעור הגוף ואינו שייך לגיד כלל וז"ב. וראה עוד מש"כ בפרק ב סעיף ז (בהערה שם לענין "הידרוצלה").

ויתכן שהמקור להנהגה זו הוא ממש"כ בתה"ד (סי' רסד) וז"ל: קטן שמלוהו ונכנס מילתו תחת העור שעל הגויה, וכשאינו מתקשה אין מילתו נראית כלל, ואף כשהוא מתקשה אינו נראה רק ראש המילה כמו עד שליש העטרה. והרבה מילדי משפחתו בדרך זה בקטנן, וכשיגדלו להיות בני מצוה נעשין כשאר בני אדם בין בהיותן מתקשין בין שאינן מתקשין, וחסרון זה אינו מצד המהול שלא חתך העור כל צרכו ... דבקטן שנראה מהול כשמתקשה, אע"פ כשלא מתקשה אין נראה - אין צריך כלום לחתוך מעורו יותר. וכ"ש בנ"ד שידוע הוא מבני משפחתו כשיגדיל תראה מילתו כשאר כל אדם, לא מצערנין לתנוק לקצוץ מעורו דשמה יבא לידי סכנה עכ"ל. ומתבאר דבריו שדרכם של משפחה זו, שבגדלותם כל העטרה מתגלית, ובאופן זה מיקל. ומצאתי מקור נוסף להנהגה זו בשו"ת מים רבים (יו"ד סי' נ, באופן שבבדיקת הקישוי נמצא "נראה מהול", שאם העטרה מכוסה לגמרי כשהגיד רך - יש לדחוק את העור). וכתב שם דעל הצד היותר טוב - יקשור למעלה כהתה"ד "או ימתין עד שיגדל אולי תחזור העטרה ותתגלה". וע"ע בשו"ת מהר"ם בריסק (ח"א קמד). והנה, התה"ד כתב בתו"ד שגם בני משפחתו הנימולים נראים כך בקטנותם וכשגדלים נראים כראוי. ויל"ע אם הוספה זו היא לעיכובא (שמיקל דוקא בצירוף הטעם שזהו הטבע של משפחה זו שרק עי"ז אין חסרון של מראית עין או ססגי בעצם זה שבמשך הזמן - העטרה תתגלה מאליה). ונפ"מ למשפחה שלא ידוע שיש בה טבע כזה. שו"מ שגם באות שלום (סי' רסד ס"ק טז) הסתפק אם הוספה זו היא בדוקא. ולכאורה ממש"כ "וכ"ש בנ"ד שידוע הוא מבני משפחתו" - משמע שזו סברא הנוספת על עיקר סברתו להקל בזה. ואגב, כעין "זכר לדבר" לסברא זו (שיש להקל לענין מראית העין היות וטבעם של משפחה זו כך), יש בתשובה אחרת של התה"ד עצמו לגבי הבלעטלאך שבאתרוגים שס"ל שבדבר הרגיל להיות -

[א]. מצד אחד נראה מהול כראוי, אך מהצד השני העטרה מכוסה לגמרי⁶³.

[ב]. בהסתכלות מועטת אינו נראה מהול אך לאחר הסתכלות מרובה - נראה מהול⁶⁴.

[ג]. שלישי מהעטרה מגולה⁶⁵.

דינו

בג. נחלקו חכמי הש"ס אם צריך למולו שוב⁶⁶. גם הראשונים נחלקו כיצד לפסוק במחלוקת זו⁶⁷. להלכה - הכריעו הפוסקים שא"צ לתקנו⁶⁸.

השלמת המילה

ובהם הרמב"ם (פ"ב ממילה ה"ה לפי הכס"מ שם), וכ"כ בב"י (סוף סי' רסד) שהגם שהרי"ף והרא"ש לא הכריעו בזה כלום אבל מהרמב"ם הנ"ל נראה להחמיר. וכ"כ הטור ובעל העיטור, וכ"פ בשאלות (פר' אחרי סי' צג), וכ"פ הסמ"ק קנו, האגודה (בשבת פי"ט), פסקי רי"ד (הנדמ"ח שבת קלו ב), פסקי ריא"ז (הנדמ"ח פי"ט דשבת הל' ד), או"ז (הל' מילה סי' צח). והנה, האו"ז שם נימק שהלכה כשמואל מסברא - "חדא דלחומרא, ועוד דאין למדין מהלכה". וצ"ב בטעמו לפסוק לחומרא, דהרי ספיקא דרבנן לקולא, וביאר בשו"ת יהודה יעלה (סי' רנה) שהיות ויש סמך מהפס' למשוך (המול ימול או את בריתי הפר כמבואר ביבמות שם) - לא אמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא. אמנם יש שהקילו שא"צ לתקנו, ובהם ר' ירוחם (נתיב א) וסמ"ג (מ"ע כח), קיצור פסקי הרא"ש (שבת פי"ט סי' ט), בה"ג הל' מילה, אשכול הל' מילה, ועיי"ש שנימק "דברבנן הלכה כמיקל, ואם יכול לתקן עיי" דחיקה עדיף טפ"י". וברב"ז (שם) הוסיף עוד לבאר - דשמואל אינו תנא לחלוק על רשב"ג, ועוד שיתכן שאם היה שומע את דעתו היה חוזר בו. 68. החכמ"א (כלל קמ"ט סי' טז), וכ"כ החת"ס (בשו"ת יו"ד סי' רמח) ד"במילי דרבנן וצערא דגופא שומעין להקל". ולכאורה נראה שיש לפסוק כן גם לגבי ב' הפירושים האחרונים שכתבנו (בביאור המציאות של ה"נראה ואינו נראה), והיינו: א. כשבהסתכלות מועטת לא נראה מהול אלא רק לאחר הסתכלות מרובה, שהרי אותם אחרונים שפירשו כך את המציאות - הם עצמם הכריעו להקל בזה. ב. כששלישי מהעטרה מגולה. ובוה נ"פ שיש להקל, שהרי בלא"ה נקטינן כרוה"פ שצויר זה הוא ה"נראה מהול", וכמ"ש התה"ד. וכן פשוט שיש להקל גם באופן שלפעמים נראה מהול ולפעמים אינו נראה מהול (והיינו הצויר שהבאנו לעיל בהערה 64 בשם השואל ברדב"ז), שהרי הרדב"ז עצמו הכריע שם בפשטות להקל. אמנם לענין המציאות שמצד אחד נראה מהול כהוגן ומהצד השני העטרה אינה נראית כלל (ביאור הש"י - וכפירוש הא' שכתבנו בסעיף כב באות א), מספקא לי אם יש להקל גם בזה, דדילמא

63. הש"י (בנקה"כ רסד על הט"ז סק"ט).
64. החת"ס (בשו"ת יו"ד סי' רמח), וכ"כ בשו"ת רדב"ז (סי' ב' אלפים קעג). ואגב, השואל שם (ברדב"ז) רצה לבאר שה"נראה ואינו נראה" היינו שלפעמים נראה מהול ולפעמים אינו נראה מהול, אמנם הרדב"ז דחה את דבריו. וראה עוד בפרק זה לעיל בסעיף טז. 65. החכמ"א (בכלל קמט) וז"ל שם: "אם אינו נראה בעת קשוי רק כשלישי עטרה, ונראה לי דזהו שאמרו בגמרא נראה ואינו נראה", והיינו דלא כהתה"ד שצויר זה חשיב 'נראה מהול', אלא שמ"מ פסק בזה להקל כרשב"ג (כך ביארו הצ"צ בסי' רב סק"ה). גם הש"י רצה לפרש כך בהו"א (בנקה"כ הנ"ל), אך הסיק שזה נקרא 'נראה מהול'. ואגב, צ"ב במש"כ החכמ"א בהמשך דבריו וז"ל: ואם אינו נראה בעת הקשוי רק ראה הגיד, לא מבעיא אם יש לספק שמה לא חתכו בשעת מילה כל העור דהוי ספיקא דאורייתא, שצריך לחתוך כל העור כדון, אלא אפילו ידעינן בוודאי שהיה נימול כהוגן, מכל מקום מדרבנן צריך לחתוך כל בשר המדולדל עד שיהיה נראה כנימול בשעת הקשוי עכ"ל. ומשמע לכאורה שמחמיר אפילו כשמקצת העטרה מגולה, ולפי דבריו, צ"ב מהו השיעור של 'נראה מהול' שבו אין צריך תיקון, וצ"ל שמחמיר שהעטרה תהיה מגולה לפחות שלישי. וכמ"ש בביאור דעתו בפרק זה לעיל (סעיף ו בהערה שם).
66. שבת (קלו ב) - לרשב"ג אין צריך למולו ולשמואל צריך למולו. ואף שבחלקת השדה (סי' מו) חידש ששמואל ורשב"ג ל"פ, דשמואל מיירי לענין חיוב הקטן עצמו - שצריך למול עצמו כשיגדיל, ורשב"ג מיירי לענין חיוב האב - שא"צ למולו, מ"מ מהראשונים לא משמע כן. ובבית הלוי (ח"ב סי' מו) רצה לחדש שמח' רשב"ג ושמואל היא דוקא בקטן אבל "בגדול המסורבל בבשר - גם רשב"ג מודה דהוא בעצמו יש עלי' חיוב לתקן עצמו משום ואנוהו ורק בקטן לא שייך לקיים ואנוהו בלא דעתו בע"כ היכא דהוי מעשה אחריתא, מש"ה ס"ל דבנראה ואינו נראה אין מהלין אותו", ומ"מ מהמשך דבריו שם משמע שלהלכה דוחה סברא זו. 67. יש שהחמירו לתקנו,

מילה לפני היום השמיני

ג. מל קודם היום השמיני (ביום) נחלקו הפוסקים בדינו¹⁴, להלכה - צריך להטיף ממנו אח"כ דם ברית¹⁵.

בלילה

ד. אין מלים אלא ביום, ובכלל זה גם מילה שלא בזמנה¹⁶, ולכן מילה הצריכה תיקון מהתורה אין לתקנה אלא ביום¹⁷ (לא הספיק למול לפני השקיעה¹⁸, אם ימול בבין השמשות - ראה הערה¹⁹). מל בלילה צריך להטיף דם ברית²⁰ (בענין מילה שלא בזמנה ותיקון המילה - ראה הערה²¹).

השלמת המילה

דשדי ביה נרגא והקשה שבאופן זה יש ספק על עצם קיום מצות מילה, משא"כ אם ימתין למחר - ביטל רק מ"ע דבשמיני ומ"מ ודאי קיים מצות מילה, ועי"ש שהסכים להקל באופן שאם לא ימול עתה ישאר ערל כל ימיו, אבל אם ימול לאח"כ ואפי' לזמן מרובה צ"ע למעשה אם להתיר הסרת ערלה בלילה עכ"ד. עוד יש להעיר שקולא זו של השאלת יעב"ץ אינה אלא במילה בזמנה וכמ"ש בעצמו להדיא וז"ל: מיהא מודינא בבה"ש דשלא בזמנה, דאין מלין, דכה"ג ודאי יום עדיף עכ"ל. לסיכום - קולא זו (למול ביה"ש בדיעבד) היא רק במילה בזמנה. ולדעת השב"ח - רק באופן שאלמלי כן ישאר תמיד ערל. באופן שיעור הזמן של ביה"ש - עי' בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי' סב).
20. נחלקו בזה הפוסקים: לשי' הב"ח והרמ"א שם - צריך הטפת דם ברית. לט"ז (סק"ב) - אי"ז אלא חומרא (ובשבת אסור). והש"ך (שם סק"ב) כתב שלדעתו הוא מעיקר הדין ולא רק בתורת חומרא. ובשאג"א (סי' נג ונד) פסק שהגם שהנימול בלילה לא יצא אפי' בדיעבד, מ"מ א"צ להטיף דם ברית ועי"ש בפת"ש (סק"ד). ובבהגר"א (שם סק"ד) משמע לכאורה דס"ל כרמ"א. ועכ"פ להלכה - צריך להטיף דם ברית, כ"פ בהערוה"ש שהו"ד לעיל בהערה 14. 21. בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יח סי' נה) כתב שלד' הבי" - מילה שלא בזמנה כשרה בדיעבד בלילה, וכן דעת הב"ח, המהרש"ל והפרישה וכ"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סימן לד), והש"ך חולק עליהם וס"ל שמעכב אפילו בדיעבד, ומדברי הרמ"א הנ"ל אין הוכחה ברורה אם מה שמצריך לחזור ולהטיף דם ברית ביום אם הוא מעיקרא דדינא, או רק מכח חומרא בלבד. ולענין גר שملו אותו בלילה - יש ב' דעות בשו"ע ונו"כ (בסי' רסח סעי' ג) אם כשר בדיעבד (הנדון שם הוא מדין גרות שמשפט כתיב ביה, ולא מדין מילה).

14. הפוסקים נחלקו אם יצא ידי מצות מילה, לדעת הרמ"א (רסב א) - יצא. כך הביין בדבריו הט"ז (שם בס"ק ב). ונמצא שהרמ"א ס"ל שתוך ח' עדיף מנימול בלילה. והט"ז הקשה מאי שנא (דודאי לא עדיף תוך ח' מבלילה). וביאר בערוה"ש (שם בס"א) וז"ל: וטעמו נראה דביום הוא זמן המילה לכל העולם ולכן אף ע"פ שתינוק זה עדיין בתוך שמונה מ"מ הוי מילה משא"כ בלילה עכ"ל. ומ"מ לדעת הט"ז (שם), הש"ך (סק"ב) והשאג"א (בשו"ת סי' נג ונד, הו"ד בפת"ש שם סק"ד) - לא יצא ואי"ז מילה כלל. וכן נחלקו אם צריך אח"כ להטיף ממנו דם ברית, לדעת הרמ"א הנ"ל א"צ להטיף (הט"ז שם), אמנם לד' הט"ז עצמו - צריך להטיף משום חומרא. לדעת הש"ך - צריך להטיף מעיקר הדין. ולשאג"א (שם) א"צ להטיף כלל. 15. כ"כ בערוה"ש (יו"ד סי' רסב ה) וז"ל: לדינא הסכימו כל גדולי האחרונים דיין נמול תוך ח' ודין נמול בלילה אפילו בליל שמיני אינה מילה וצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית וכן יש להורות ואין לשנות עכ"ל. ולכתחילה יש להטיף ביום השמיני (ט"ז רסד סק"ד). ומ"מ כשהשמיני בשבת - פשוט שאין להטיף. בפרטי דין הטפת דם ברית - ראה פרק ב סעיף ל ואילך.
16. ודלא כר"א בר"ש (יבמות עב א). 17. שהרי היא כמילה מה"ת לכל דבר וכנ"ל. 18. שאז כבר מתחיל ביה"ש למנהגנו כשי' הגאונים. 19. הפת"ש (יו"ד רסב סק"ג) הביא בשם השאלת יעב"ץ (ח"א סי' לה) שאם נאנסו או נתעצלו ביום ח' עד בין השמשות ולא מלו - עדיף למול בין השמשות שהוא ספק שמיני ספק תשיעי (לדין הנוקטים כשיטת הגאונים שספק לילה של ביה"ש מתחיל מיד אחרי השקיעה הראשונה) מאשר למולו שלא בזמנו בודאי יום (וז"ל: ולזה דעתי נוטה דחיביה מצוה בשעתא ... וגם משום דזריזין מקדימין). ויעיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' ריד)

תיקון המילה מדרבנן

דין "מילה מדרבנן"

[א]. כל שנימול פעם אחת כראוי⁵⁶, גם אם העטרה נתכסתה שוב⁵⁷, מדין תורה - המילה כשרה⁵⁸. ומ"מ חייבוהו חכמים (באופנים מסוימים) לתקנו משום מראית העין. והיות ודי"ז הוא מדרבנן בלבד - הקילו חכמים בנוגע לעיקר חיובו בתיקון⁵⁹. אמנם, באשר לדיני התיקון⁶⁰ - דנו האחרונים אם חז"ל נתנו לתיקון זה דין של "מילה" מדרבנן או לא⁶¹. דינים אלו יתבארו אי"ה בסעיפים שלפנינו.

אופני התיקון מדרבנן

[ב]. בעשיית התיקון מדרבנן ישנם ב' אופנים:

- א. חיתוך - אם העטרה מכוסה עד ש"אינו נראה מהול" (אפילו כשהגיד בקישוי)⁶² - צריך למולו שוב⁶³. גם תיקונם של ציצין שאינם מעכבין הוא ע"י חיתוך⁶⁴.
- ב. דחיקת העור - הגם שאם "נראה מהול" (כשהגיד בקישוי) - א"צ למולו, מ"מ אם כשהגיד רך העטרה מכוסה לגמרי - יש לדחוק את העור למטה ולגלותה⁶⁵.

זמני התיקון

בלילה

לענין תיקון המילה מדרבנן בלילה - יש להבחין בין האופנים הבאים:

ציצין שאין מעכבין

יז. יש שכתב שציצין שאין מעכבין - יכול לתקנם בלילה⁶⁶.

השלמת המילה

לברך על תיקונו. ובפרי יצחק (ח"א סי' כז).
62. והיינו שהעטרה כולה מכוסה ולא ניכר עליו שנימול מעולם. 63. בחיתוך גמור ואין די בדחיקת העור בלבד כמבואר במשנה בשבת (שם), ונפסק בשו"ע וברמ"א (סי' רסד סעי' ו). בענין שיעור החיתוך בתיקון זה - ראה פרק ז. 64. ראה הקדמה לפרק זה, ובפרק ו מסעי' לט ואילך. 65. "צריך לתקן את הבשר מכאן ומכאן מפני מראית העין" (רמב"ם פ"ב מהלכות מילה ה"ה וכע"ז בשו"ע י"ד רסד ו). וראה בפרק ז סעיף ח (בהערה בשם התה"ד). 66. אות ברית (רסד ס"ק יב), וביאר שם דאי"ז מילה כלל אלא רק קיום של "זה א-לי ואנוהו" (ועי' נה"ב סי' כ סק"ו). ומחכ"א שליט"א שמעתי לבאר שדין "ואנוהו" אינו ב"מעשה" אלא רק ב"תוצאה", וא"כ אין נפ"מ בין יום ללילה. ובפשטות נראה דאאת"ל שהוא דין ב"מעשה", מ"מ אין במעשה זה "קיום" של מילה אלא קיום כללי של "ואנוהו" שבכל התורה. והנה, לדעת מרן הגריש"א

56. הן מבחינת אופן מעשה המילה (הערלה כולה הוסרה מהגיד) והן מצד טיב המוהל (מוהל כשר). על הגדרת נימול "כראוי" - ראה פרק ז (בתחילת סעיף ב ובהערות שם) ובפרק ה סעיף יד. 57. מחמת שהשמין לאח"ז ("בעל בשר") או שהעור נמשך וכיו"ב. על דיני ה"משוך" - ראה בפרק ז סעי' כד - כו. על החילוקים בינו לבין ה"בעל בשר" - פרק י סי' ה. 58. עור זה אינו עולה וכדאיתא במשנה בשבת (ק"ז א) "ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין" - משמע שמה"ת כשר. 59. כגון לענין אופן הבדיקה (נבדק כשהגיד בקישוי), וכן שיעור גילוי העטרה הנדרש בבדיקה זו קטן מהנדרש לענין מילה מה"ת (די שנראה מהול), ועוד שיש אופנים שסגי בדחיקת העור וא"צ חיתוך כלל, וכמבואר לעיל בפרק ז. 60. כמו: הזמנים הראויים לתיקון, הראויים לתקנו, הברכות וכיו"ב. 61. עי' צ"פ (פ"ב מהל' מילה ה"ה) לענין למולו בלילה, למולו ע"י גוי ולענין

בעל בשר

יח. נימול כדין ולאחר זמן נתכסתה העטרה, עד שאינו נראה מהול אפילו כשהגיד בקישוי - יש שכתב שאפשר לתקנו בלילה⁶⁷, ומ"מ להלכה - אין לתקנו אלא ביום⁶⁸. תיקנו בלילה - כשר (בדיעבד) וא"צ הטפת דם ברית⁶⁹.

משוך

יט. נמשכה ערלתו עד שאינו נראה מהול אפילו כשהגיד בקישוי - לכו"ע אין לתקנו אלא ביום⁷⁰. תיקנו בלילה - מילתו כשרה (בדיעבד) וא"צ הטפת דם ברית⁷¹.

דחיקת העור

כ. מילה הצריכה תיקון שאינו חיתוך⁷², נחלקו בזה האחרונים: יש שפסקו שמוטר לתקנו בלילה⁷³, ויש שהחמיר לתקנו דוקא ביום⁷⁴.

עור הפריעה שעמד לחזור

כא. נשאר עור הפריעה שסופו לחזור לאח"ז - יכול לתקנו אף בלילה⁷⁵.

הערה: לענין שבת⁷⁶ - ראה פרק ג סעיף ח.

השלמת המילה

שהתנאים שם נחלקו אם יכול לתקנו בלילה, ור"א בר"ש מתיר, היינו משום דס"ל שבכל מילה שלב"ז נימול בלילה, וא"כ להלכה דלא קיי"ל כן - נמצא שהמשוך אינו נימול אלא ביום. כ"כ בשו"ת פרי יצחק (ח"א סי' כז). והוסף שלמרות שדי"ז לא הובא ברי"ף, ברמב"ם, ברא"ש ובשו"ע, היינו לפי שאינו מצוי, ומ"מ היות והוא דין פשוט בש"ס בלא חולק, ואף הובא באו"ז (סי' צו), רוקח (סי' קח), בעיטור ובטור (סי' רסב) - "אין לדחות בשום אופן ברייתא מפורשת", ויש לפסוק כך להלכה. וראה גם בפרק י סי' ה שהארכנו בזה. 71. יש"ש ביבמות (פ"ח סי' ו), וכ"פ בשו"ת משיב דברים (סי' קג). 72. כמבואר לעיל בהקדמה לענין תיקון המילה מדרבנן. 73. היות ואי"ז מילה ממש, כ"כ בכנה"ב (רסב סק"ה), וכ"פ בשו"ת יהודה יעלה (י"ד ח"א סי' רנה) וז"ל: אבל נראה מהול כשמתקשה א"צ למול דייקא, ר"ל בכרכה וביום, אבל רק מתקנו באזמל. והיינו לשי' רש"י, וק"ו לדין דקיי"ל שהוא בקשירה בעלמא מפני מראית עין בלבד - אפי' בלילה ובלא ברכה כנ"ל עכ"ל. וביאר בנה"ב (שם) שסברתו היא דאי"ז אפי' חיוב מדרבנן אלא עצה טובה בעלמא. 74. אות שלום (רסב סק"א), והביא לזה מקור מהגמ' ביבמות "המול ימול אפי' מאה פעמים", הגם שדי"ז רק מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. אמנם ממשעות דבריו נראה שהחמיר בזה רק לכתחילה. 75. שמעתי ממרן הגריש"א שליט"א, והיינו משום דס"ל דאי"ז נחשב לציצין, וגם צ"ל שאין

שליט"א - תיקון מילתו של בעל בשר הוא דוקא ביום (ראה להלן בסעיף יח), ואף שגם די"ז הוא רק מדרבנן, מ"מ חז"ל נתנו לו "דין מילה". ויתכן שצשא"מ שאני, שאין לזה שייכות ל"דין מילה" וכמשנ"ת. וראה עוד בפרק ז בהערה 43. 67. בשו"ת פרי יצחק (ח"א סי' כז) כתב שהיות ובבעל בשר א"צ מילה גמורה (שהרי אם נראה מהול א"צ כלל למולו, ואף כשצריך למולו סגי עד שיהא נראה מהול במקצת), א"כ יתכן דבזה ל"ש לומר "כעין דאורייתא", שהרי מילה מה"ת כה"ג - אינה מילה כלל, וממשוך א"א ללמוד שהרי בו צריך מילה גמורה (עכ"פ לשי' האו"ז שדין מילת המשוך חלוק מדין ה"בעל בשר", שבמשוך אפי' אם נראה מהול - צריך למולו. ראה בפרק ז סעיף כו ובפרק י סי' ה). ולפי"ז נמצא שמוטר לתקן את ה"בעל בשר" בלילה. וע"ע בצ"פ (פ"ב מהל' מילה ה"ה). 68. שמעתי ממרן הגריש"א שליט"א, וביאר שחז"ל נתנו לזה "דין מילה", וכ"מ מרוה"פ. ונראה דאין להקל בזה שהרי הפרי יצחק עצמו (שם בסוף סי' כז) כתב שהסברא הנ"ל להקל היא רק להלכה ולא למעשה. ועוד שרעת כמה מהפוסקים דלא כהאו"ז הנ"ל, ולשיטתם פשוט שגם בעל בשר - נימול ביום דוקא. וע"ע באבי הנחל (סי' כג אות ג). 69. ק"ו ממשוך דלהלן. 70. "המשוך אינו נימול אלא ביום" (ברייטא ביבמות עב א). וביאר רש"י (ד"ה מר סבר) "דאע"ג דהוי רק מדרבנן, מ"מ כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון", וכ"כ בחידושי הריטב"א שם. והגם

פרקי
סוגיות במילה
עיקרי השיטות, היסודות והדינים העולים

סי' א. ציצין המעכבין את המילה.....רמז

א. הסוגיה בש"ס • ב. נקודות הדיון בסוגיה • סיכום ג' השיטות העיקריות: ג. שיטת ה"יד
הקטנה" • ד. שיטת החכם הספרדי - בב"י • ה. שיטת הבכור שור

סי' ב. ציצין שאין מעכבין כשפירש מהמילה.....רנב

א. הסוגיה בש"ס • ב. הדינים העולים מהסוגיה • ג. המחלוקת בביאור "פירש" מהמילה • ד.
הגדרת "פירש" להלכה • פירש מהמילה בחול: ה. מחלוקת הראשונים אם הסוגיה עוסקת
בשבת בלבד • ו. ביאור המחלוקת (סברת הרמב"ם • סברת הטור - ג' ביאורים)

סי' ג. "רוב מצויין אצל מילה מומחין".....רנו

א. הסוגיה בש"ס • ב. דין "רוב מצויין" בנושאים שונים • ג. המחלוקת בענין מילה • ד. ד'
השיטות וביאורם • ה. אופנים שנידונו אם להקל בהם לכו"ע • ו. הגדרת "מומחיות" הרוב

סי' ד. הנולד מהול.....רס

א. הסוגיה בש"ס • ב. מדברי הראשונים • ג. ב' אופני נולד מהול • ד. ביאור המחלוקת
ב"ערלה כבושה" • ה. סיכום השיטות בסוגיה • ביאורי השיטות: ו. ביאורי השיטה שצריך
הטפת דם ברית מה"ת ואפילו בשבת • ז. ביאורי השיטה שצריך הטפת דם ברית אבל אינה
דוחה שבת • ח. ביאורי השיטה שא"צ הטפת דם ברית כלל

סי' ה. המושך ערלתו והמושך.....רסג

א. הסוגיות בש"ס • ב. המציאות • המושך ערלתו; ג. חיובו בכרת וחלקו לעוה"ב • ד. אם
איסורו מה"ת • ה. ביאור מחלוקת הראשונים • ו. הסתירה ברמב"ם • ז. ביאור שיטת הרמב"ם
(ג' דרכים) • ח. כפרת המושך ערלתו • אכילת תרומה; ט. דין המושך ערלתו באכילת תרומה •
י. נמשכה ערלתו - לענין תרומה • הגדרת "ערלה" מהתורה; יא. המושך אינו ערל מהתורה •
יב. הטעם שהמושך אינו ערל (חקירה בהגדרת "ערלה") • יג. אופנים שדינם תלוי בהגדרת
"ערלה" (נולד מהול שנמשך • נימול קודם זמנו וביום השמיני נמשכה הערלה וכיסתה את רוב
העטרה • נולד מהול לגמרי ובתוך ח' ימים נמשך העור וכיסה את רוב העטרה • נולד מהול
במקצת ואח"כ נמשך • נולד ערל ואח"כ נתמעט העור ונתגלתה העטרה) • גרדי חיובם של
המושך והמושך בתיקון; יד. המושך ערלתו - חיוב תיקונו • טו. נמשכה ערלתו - חיוב תיקונו •
טז. משוך ומסורבל - תיקונם בלילה • משוך הנראה מהול בקישוי; הקדמה: יז. שיטת האור
זרוע • יח. שיטת הרמב"ם • יט. שיטת הב"י • כ. החילוק בין משוך למסורבל • (במראה
המילה (ג' חילוקים) • בסיבת הכיסוי • חילוק מצד האדם] • כא. דעת הפוסקים

פרק י

סוגיות במילה

עיקרי השיטות, היסודות והדינים העולים

רוב הסוגיות והנושאים שבהם עוסק חיבורנו - כבר סוכמו בקצרה ונכללו בהקדמות לפרקים המתאימים. בפרק זה הובאו רק סיכומי הסוגיות שהקיפם חרג ממסגרת הרצאת ההלכות השוטפת, או כשהנושא אינו נחוץ באופן ישיר להבנת ההלכות למעשה. הפרק שלפנינו הינו מבוא נרחב לנושאים אלו ומיועד לסייע בהבנתם ביתר עיון והעמקה.

סימן א

ציצין המעכבין את המילה

הערות:

- א. לתיאור המציאות וביאור המונחים הנזכרים בסימן זה¹ - ראה בפרקים: פרק א סעי' ד - יא, פרק ד סעי' טז - יח, פרק ו סעיף א.
- ב. בכל מקום בפרק זה שנזכרו ציצין מהערלה - נכלל בזה כ"ג גם ציצין מהפריעה (וכנפסק להלכה כדעת הראשונים שאף הם מעכבים את המילה, וכמשנ"ת בפרק ו סעיף ח, ושם סעי' מח - נא).
- ג. בסעיפים שלפנינו יתבאר שהפוסקים נחלקו בהגדרתה ההלכתית של ה"עטרה", אם היא כל הבשר הגבוה שבראש הגיד (כשיטת ר"פ), או ה"חוט הסובב" בלבד. ומ"מ, בכל מקום שנזכרה ה"עטרה" (בסתמא וללא פירוט מיוחד), הכוונה היא לבשר הגבוה כולו. במקרה של התייחסות ל"חוט הסובב" בלבד - הוא יוזכר כך במפורש.

א. הסוגיה בש"ס

המשנה: "אלו הן ציצין המעכבין את המילה בשר החופה את רוב העטרה" (שבת קלז א).

הגמ': "אמר ר' אבינא אמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב בשר החופה את רוב גובהה של העטרה" (גמ' שם).

ב. נקודות הדיון בסוגיה

השיטות (העיקריות)² בפירוש הסוגיה - מתייחסות (בעיקר) לשלש נקודות יסודיות³:

[א]. ציון מקום ה"עטרה" והגדרת גבולותיה⁴.

השלמת המילה

אך לא הזכרנו משום שר"פ לא הביאום, וגם משום שתכליתו של פרק זה היא סיכום תמציתי של השיטות העיקריות בלבד. 3. על פרטי הדינים למעשה לכ"א מהשיטות דלהלן - ראה בהרחבה בפרק ו. 4. יצוין כי התייחסות ג' השיטות שלפנינו לתחומי העטרה -

1. כגון ציצין, החוט הסובב, ה"חריץ", העטרה (וחלקיה ובכלל זה - למטה מן העטרה, ראש העטרה, העטרה מלמטה או מלמעלה, גובה העטרה, שטחה והיקפה). 2. קיימות שיטות נוספות בניד"ז (כגון שי' המהר"י בירב ושי' הש"ך עפ"י הבנת הבכור"ש),

[ב]. תיאור המציאות של הציץ המעכב המוזכר במשנה הנ"ל.

[ג]. תיאור הציץ שנוסף בגמ' שם.

סיכום ג' השיטות העיקריות

ג. שיטת ה"יד הקטנה"

"בן נראה דעת הראשונים והטור והשו"ע ברור ואמיתי בלי שום פקפוק. ואף שאפשר לדחוק את דברי הטור והשו"ע על כונת דרך ודעת רש"י ולרמוז בדבריהם את אשר לא נאמר ולא נכתב בלשונם כלום ממנה, אבל האמת עד לעצמו אשר זאת לא עלתה על ליבם. ומעתה הרי לפי דעתם שביארנו הרי ברור הדין כך הוא - ששני דברים מעכבים גבי מילה: האחד והוא הפשוט שא"צ לאמרה, והיינו אם נשארה עור החופה זאת העטרה כולה ברובה ממש ויהיה הרוב בענין שיהיה ... עכ"פ אם במשך החפיון הרי רוב השטחי של העטרה כולה היא מחופה - ודאי כאילו לא נימול כלל. והשנית והוא שיורי הציצין העולה וחופה ברוב גובהה ואף שכל רוחב הציץ הוא רק על כעובי החוט והרי במשך השטחי של העטרה כולה הוא

רק היותר מיעוט, מ"מ הרי"ז ג"כ מעכב גמור וכאילו לא נימול. וצריכין לומר הטעם - לפי שגבי העטרה הרי גובהה הוא ענין נראה וחשוב והלכך בחופה את רובה הרי כמו רוב העטרה כולה ... אבל כל שאר שיורי הציצין שאינם על שני הפנים האלה כולם אינם מעכבים. ולפי"ז ... נשאר ציץ דק כחוט החופה כל היקפה באיזה מקום ... הרי ס"ס צשא"מ הן. ומשום דלא נזכר לא במשנה ולא בתלמוד כלל שום עיכוב בענין ההיקף אם ברובה או בכלה ... כן הוא ברור ואמיתי דעת הראשונים האלה⁵ וכן דעת הטור והשו"ע ... אבל לא כן היא דעת רבינו המאור הגולה רש"י זללה"ה והיא הולכת על דרך וסוגיא אחרת כלל"⁶.

("יד הקטנה" הל' מילה במנחת עני סק"ל)

שיטתו בנקודות העיקריות בסוגיה

[א]. הגדרת ה"עטרה" - כל הבשר הגבוה שבראש הגיד.

[ב]. הציץ שבמשנה - ערלה המכסה את רוב שטח העטרה⁷.

[ג]. הציץ שנוסף בגמ' - ציץ ערלה המכסה את רוב גובהה של העטרה⁸.

השלמת המילה

הדעות כולן ואף שאינו קובע הלכה כמותן, עכ"ל היד הקטנה. ומה שכתב שכן דעת הראשונים - ביאר שם שהסיק כן מסתימתם שהעתיקו הסוגיה כפשטותה ולא פרשו בה כלום (ולא הזכירו כלל את העיכוב של רוב היקף) - ומה נראה לו דס"ל שרוב היקף אינו מעכב. 6. והוסיף שם וז"ל: וכן נראה דעת הר"ן על הרי"ף ... והחכם הספרדי שמביא הבי"י. 7. בכל אופן שהוא - מלמעלה, מלמטה או מהצד, ואפילו כשמפורזת בכמה מקומות. ומה שכתב שזהו פירוש הציץ השני שבמשנה - היינו בהו"א ולולי ביאור הגמ' שבאה לפרש את המשנה וכדלהלן. 8. גם

הינה רק לענין גבול סיומה (הרחוק מהגוף - בראשה ליד הנקב), אמנם הם לא פירשו היכן היא התחלתה (בצד הקרוב לגוף). ויש מהאחרונים (שו"ת בנין ציון ח"א סי' פו) שהסתפק אם התחלתה היא רק מגובהו של החוט הסובב או אפילו מהחריץ שתחת העטרה (ולפי הצד השני, כלול בשטח זה גם המדרון שבשיפוע מהחריץ עד החוט). ראה הערה 19 להלן וביתר פירוט בפרק ו סעיף כ. 5. הרי"ף, הרא"ש, הרמב"ם, הטור והשו"ע. והגם שבעל השו"ע הביא בב"י את ד' החכם הספרדי (ולכאורה משמע שמסכים עימו), מ"מ לא פסק כמותו, ש"כן דרכו של הבי"י בכל ספרו זה ... להביא

הקיפה ... והשנית ... בשר החופה את רוב גובהה ... לכן הירא את דבר ה' חייב לעשות מה שעשו השלמים יראי אלוקים כפי מה שזכרם, שבדק באחד מבניו וראה שלא היה האבר שלו מגולה ... ומזה אחשוב שרבים שהם מהנמהלים צריכים הלקט בלי ספק". (ב"י סי' רסד)

"וראיתי מחלוקות גדולות בארץ ספרד קודם הגירוש (מהי העטרה) ... ומפני זה הפירוש חזרו כמה אנשים בספרד לימול". (ספר בית יעקב למהר"י בי רב¹¹)

שיטתו בנקודות העיקריות בסוגיה

[א]. הגדרת ה"עטרה" - כל הבשר הגבוה שבראש הגיד¹².

[ב]. הציץ שבמשנה - רצועת ערלה המכסה את רוב היקף העטרה¹³.

הדינים העולים לשיטה זו

ישנם רק ב' אופנים של ציצין המעכבין: [א]. "רוב שטח" - ערלה המכסה את רוב שטח העטרה (הבשר הגבוה).

[ב]. "רוב גובה" - ציץ ערלה המכסה את רוב גובה העטרה.

מאידך - "רוב היקף" והיינו ציץ ערלה המכסה את רוב (ואפילו כל) היקף העטרה - אינו מעכב⁹.

הערה: בענין ד' השו"ע - ראה הערה¹⁰.

ד. שיטת החכם הספרדי - בב"י

"והנה בהיות ספרד על תילה נסתפק להם מה נקרא עטרה ... וראיתי קונטרס מחכם אחד שכתב אז על זה והכריע דעטרה לגבי מילה היא הבשר אשר בראש הגיד כולה ... ואית בה תרי גווני עיכובא - חד בשר החופה את רוב

השלמת המילה

הזכיר רק רוב גובה, ולכן תמה על הט"ז והש"ך (בסי' רסד) שהבליעו את דברי החכם הספרדי בתוך ד' השו"ע עי"ש. אמנם הרבה אחרונים חלקו על היד הקטנה וכתבו שהראשונים הנ"ל ובכללם השו"ע - מסכימים לשיטה ב' דלהלן (החכם הספרדי), והיינו שגם רוב ההיקף מעכב (גם כשאינו רוב גובה או רוב שטח), ולדבריהם אפילו יתכן שהוא ק"ו מרוב גובה, וכ"מ בט"ז ובש"ך (שם) שהוסיפו זאת כפירוש בדברי השו"ע. 11. רבו של הב"י ומגולי ספרד בשנת רנ"ב. 12. ובוזה מסכים לפי היד הקטנה הנ"ל. והנה, החכם הספרדי הוסיף שהשפה הסובבת את הבשר הגבוה היא "עיקר העטרה". ונחלקו הפוסקים בביאור דבריו: היד הקטנה פי' שעיקר שם "עטרה" הוא החוט, ואגב החוט - גם הבשר שלמעלה ממנו נקרא עטרה, ואילו הבכור שור והכוה"ב (רסד כ) הבינו שלשי' החכם הספרדי כל הבשר שלמעלה קרוי עטרה. ועכ"פ מש"כ למעלה שלדברי החכם הספרדי ישנם ב' עיכובים, הוא דוקא לביאור הבכור שור בדבריו, ולא עפ"י היד הקטנה. וע"ע באריכות בנחל הברית (באבי הנחל ח"א עמ' ז). 13. גם כשרוחבה משהו בלבד, ואפילו כשרוב שטח העטרה מגולה.

כשרוחבה של רצועה זו משהו בלבד, ואעפ"י שרוב שטח העטרה מגולה. והטעם לזה ש"גובהה הוא ענין נראה ונחשב ... והוי כמו רוב העטרה כולה". ולפירושו - הגמ' אינה מוסיפה הלכה אלא רק מבארת את המשנה (ודלא כב' השיטות האחרות דלהלן). וביאר היד הקטנה - שהיות ומפשטות המשנה כבר משמע רוב שטח העטרה, א"כ נתקשתה הגמ': א. הרי"ז פשיטא שגילוי העטרה ועכ"פ רובה נכלל במצוה. ב. וכן דוחק לפרש שהעיכוב שבמשנה הוא כשרוב השטח מכוסה שהרי מהלשון "ציצין" משמע שהם רק שיריים של הערלה. ומה"ט פירשה הגמ' (ר' אבינא) שכונת המשנה היא לרוב גובה ואעפ"י שרק מיעוט השטח מכוסה. 9. ופשוט שכ"ז באופן ששטחו של ציץ זה אינו גם רוב שטח העטרה, וגם אינו מכסה את רוב גובהה ואפילו למעלה מהחוט הסובב (באופן שהחוט כולו מגולה), כ"פ היד הקטנה להלכה. וכ"כ באות שלום (רסד ס"ק טז), וכ"כ שם בד' הרמב"ן, וכ"מ בחי' הר"ן שהזכיר את העיכוב של רוב גובה ולא הזכיר כלל את רוב ההיקף (כן דייק בסה"ב רסד במקור הלכה סק"ו). 10. היד הקטנה כתב שכן גם ד' השו"ע. והסכים לזה המהר"ם שיק (בשו"ת י"ד רמו), ומשום שהשו"ע

ממנה ע"ד שכתבתי, והוא מעכב המילה. ואע"ג שכתב הב"י שראה קונטרס מחכם א', ומשמע באותו קונטרס (לחכם הספרדי) דלא קרוי רוב גובהו כ"א עד רוב כל הבשר ... כבר ביארנו שאין דעת רש"י ותוס' והטור (אבהע"ז סי' ה) ורוב הפוסקים כן ... ואין לדחות דבריהם מפני בעל הקונטרס דלא נודע מי הוא, אפי' אם הם היו מקילים וכ"ש שהם מחמירים בשל תורה, כנ"ל פשוט".

(חידושי בכור שור לשבת קלו א)

"מצוה על המוהלים לעיין פי' דבר זה בשמלה חדשה דשמעתין (בבכור שור) עי"ש בסוף ספרו".

(החת"ס בחידושי לשבת קלו א)

שיטתו בנקודות העיקריות בסוגיה

[א]. הגדרת ה"עטרה" - ה"חוט הסובב"¹⁸ בלבד. בענין גבולות העטרה - ראה הערה¹⁹.

[ג]. הציץ שנוסף בגמ' - רצועת ערלה המכסה את רוב גובה העטרה¹⁴.

הדינים העולים לשיטה זו

ג' אופנים של ציצין המעכבין:

[א]. "רוב שטח" - ערלה המכסה את רוב שטח העטרה (הבשר הגבוה)¹⁵.

[ב]. "רוב גובה" - ציץ ערלה המכסה את רוב גובה העטרה¹⁶.

[ג]. "רוב היקף" - ציץ ערלה המכסה את רוב היקף העטרה¹⁷.

ה. שיטת הבכור שור

"אותו בשר הנמשך לסוף הגיד אינו נקרא עטרה ... שהחוט (בלבד, הוא) הנקרא עטרה ... ומזה אזהרה למוהלים המקילים בענין פריעת החוט מחמת חסרון ידיעה, וראוי לגלות עד שיהיה כל החוט סביב מגולה עד החריץ, כי בקל יכול להיות חופה רוב גובהה של עטרה במשהו

השלמת המילה

והנה, ברש"י בש"ס ישנן לשונות שונים בענין זה - עי' רש"י בשבת (קלג ב ד"ה ציצין, קלו א ד"ה עטרה), וביבמות (מו ב ד"ה עטרה, ע א ד"ה ואם, עה ב ד"ה לאכשורי). והאחרונים האריכו מאוד בביאור שי' רש"י (אם כוונתו לביאור הבכור שור). ובאותו שלום (רסד ס"ק טז) כתב שהיות ולשונות רש"י סותרים זא"ז, אולי במק"א הוא ט"ס ואין להוכיח כלום. ועי' בערוה"ש (רסד כא), שו"ת צ"צ (יו"ד סי' רב), שו"ת נפש חיה (סי' עג), שו"ת יהודה יעלה (יו"ד סי' רנה), שו"ת אבנ"ז (יו"ד סי' שלה ושלז), לבושי מרדכי (מהדו"ת יו"ד סי' קיט), שו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' רמו), שו"ת עזרת ישראל (סי' צז), שו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב סי' קטו), שו"ת שארית יהודה (סי' יד), אריה דבי עלאי (בקונטרס "אבני זכרון" סי' יד), קונטרס נוצר הברית (בסוף שו"ת פני לוי באות א), מנחת סולת (על המנ"ח במצוה ב), שו"ת מהרשד"ה (יו"ד סי' עה).¹⁹ בהגדרת גבולות ה"עטרה" - החוט הסובב יש לדון: א. אם החוט הסובב כולל גם את המדרון שתחתיו (כצד הסמוך יותר לגוף, והיינו השיפוע

14. ולפי"ז באה הגמ' לפרש בכוונת המשנה שבדין ציצין המעכבין נכלל עיכוב נוסף, והיינו רוב גובה העטרה. 15. וזאת גם באופן שאין רוב גובה או רוב היקף מכוסים, כנלענ"ד. ומה שהמשנה והגמ' לא הוצרכה להשמיענו את "רוב שטח", הוא משום דלא גרע מדין "רוב" שבכל דיני התורה, וכע"ז כתב גם באבי הנחל (סי' א). 16. ולפי זה יש להחמיר גם בציץ שמכסה את רוב גובה העטרה מהנקב שבקצה הגיד כלפי הגוף, ואפילו כשאינו מכסה את החוט הסובב כלל. וכ"ז להבנת הבכור שור בשי' החכם הספרדי, אמנם לביאורו של היד הקטנה בשי' החכם הספרדי - אינו מעכב ככה"ג, שהרי העטרה (שליפירושו היא החוט הסובב בלבד) מגולה. 17. בכל מקום שהוא במשך גובהה, וכ"ז עפ"י פשוטות כונתו שכל הבשר הגבוה נקרא עטרה. ועי' בשו"ת ברכת חיים (סי' צ אות יח) ובאבי הנחל (סי' א בסוף אות ה). 18. נקראת גם ה"מדרגה" והיא השפה הגבוהה שבבסיס הבשר הגבוה, ומה שמשפיע משם נקרא כבר למטה מהעטרה. וכמו שכתב בטור (אבהע"ז סי' ה).

[ב]. הציץ שבמשנה - רצועת ערלה המכסה את רוב היקף החוט הסובב²⁰.

[ג]. הציץ שנוסף בגמ' - ציץ המכסה את רוב גובה החוט הסובב²¹.

[א]. "רוב שטח" - ערלה המכסה את רוב שטח החוט הסובב²².

באופן שהחוט הסובב מגולה - ראה הערה²³.

[ב]. "רוב גובה" - ציץ ערלה צר וקצר המכסה את רוב גובה החוט הסובב²⁴.

[ג]. "רוב היקף" - ציץ ערלה המכסה את רוב היקף החוט²⁵.

סיכום הדינים העולים לשיטה זו
ג' אופנים של ציצין המעכבין:

השלמת המילה

הוסיף דין גובה כעיקוב בפנ"ע, או שלאחר דבריו של רבינא כבר לא משכח"ל רוב היקף בפ"ע משום שלפירושו ממילא נכלל בזה כבר רוב גובה. ודע עוד שמלשון הבכור"ש משמע שרבינא החמיר רק מספק לפרש את המשנה כך, ואמנם בשו"ת בית שלמה (י"ד ח"ב סי' קיז) צירף שי' זו לס"ס. ²² הגם שלשי' זו אין מקור מפורש מהסוגיה לדין "רוב שטח", מ"מ נלענ"ד דלהלכה הדין אמת שכן נ"פ מסברא. אמנם קצ"ע מדוע לא נזכר בגמ' להדיא. ונ"ל בפשטות משום שלא יצויר שרוב שטח החוט יהיה מכוסה באופן שרוב גובהו וגם רוב היקפו לא יהיו מכוסים. ועי"ל דאפי' את"ל דמשכחת לה כה"ג, מ"מ הרי"ז פשיטא דמעכב, דלא גרע מ'רוב' שבכל דיני התורה וכמ"ש לעיל בשי' החכם הספרדי (וכע"ז כתב באבי הנחל בסי' א ד"ה וכשאני). ²³ באופן שרוב שטח הבשר הגבוה מכוסה והחוט הגבוה מגולה, נחלקו האחרונים לשיטה זו אם צריך לתקנו: בתשובת שם שלמה (הו"ד באות שלום רסד סי' טז) כתב שלבכור"ש אי"ז מעכב (ולכן השיג עליו בראיות מהש"ס, עיי"ש). והאות שלום עצמו כתב (שם) שגם לבכור"ש יש לתקנו מדין ציצין שאינם מעכבים. אמנם בנחל הברית (סי' ט) האריך שבודאי גם לבכור"ש הרי"ז מעכב מעיקר דין מילה, ואפילו א"צ להגיע ל"דין ציצין" לענין זה, ועפ"י ד' הרמב"ן עה"ת (בראשית יז יד) שכתב וז"ל: אבל אמר "בשר ערלתכם", שתכרתו הבשר שהוא ערלה בכס, כלומר הבשר האוטם בכס, ואין בגוף בשר אוטם וכוסה אבר שיכרת הבשר ההוא וישאר בלא ערלה זולתי בשר החופה את העטרה שהזכירו חכמים עכ"ל, ראה גם בפרק יא בסוף סי' ג. אמנם לפי"ז יש להעיר שעדיין משכח"ל באופן שרוב שטח הבשר הגבוה מכוסה אך סמוך לראש הגיד ממש אין ערלה. ²⁴ אפי' ברוחב משהו (וע"ז כתב הבכור"ש את ה"אזהרה למוהלים" הידועה, לעיל בתחילת סעיף ה). והגם שביד הקטנה דחה דבריו וטען של"ש במציאות זו "רוב גובה" שהרי כל שיעור גובהה הוא רק כחוט (וכן הקשה בבית יעקב

שמתחיל מעומק החריץ שתחת העטרה), שאף הוא בכלל העטרה, או רק את החוט הגבוה בלבד. ויש מהאחרונים (תשו' שם שלמה הו"ד באות שלום רסד סי' טז, וכן שו"ת נפש חיה סי' עג) שהכריעו לחומרא דמעומק החריץ כבר נכלל ב"חוט הסובב". ויש בזה נפ"מ גם לשי' ההה"ס שבכ"י מהיכן להתחיל לחשב את גובה העטרה. וראה בפרק זה הערה 4 לעיל ולהלן הערה 24, וביתר פירוט בפרק ו סעיף כ. ב. בהגדרת גבול החוט מעברו השני (בצד הסמוך יותר לנקב) - נחלקו האחרונים אם (לשי' זו) המדרון המשפע מגובה החוט לכיוון ראש הגיד נכלל גם הוא בשטח העטרה: בשו"ת עזרת ישראל (סי' צז) כתב וז"ל: נלענ"ד דכמו דלמטה נקרא עטרה עד העומק של החריץ כל השיפוע, כן גם בצד השני שלצד ראש הגיד נחשב ג"כ כעין זה ההיקף שטח כזה כמו בצד שלצד הגוף, כן נחשב גם בצד השני כל זה הוא בכלל עטרה, ומזה מעכב רוב גובה עכ"ל. ובפשטות כונתו שגבול העטרה שם (לכיוון ראש הגיד) יהיה באותו מרחק שיש מהחוט עד החריץ, ואילו בשו"ת פני לוי (בקונטרס נוצר הברית אות א) כתב שמלשון הבכור שור משמע שכשמתחיל לשפע לכיוון ראש הגיד נקרא כבר למעלה מהעטרה, ולדבריו העטרה נמשכת רק עד סיום החלק הגבוה שבחוט בלבד. ²⁰ ואפילו כשרוב שטחו של הבשר הגבוה מגולה. ולשי' זו - פי' הסוגיה הוא על דרך מש"כ בשיטת החכם הספרדי הנ"ל, והיינו שבמשנה נאמר דין "רוב היקף", ובגמ' נוסף ונתחדש דין "רוב גובה". ונמצא שהבכור שור לא חלק על החכם הספרדי אלא בהגדרת העטרה. בענין הנפ"מ בזה - ראה להלן בהערה 23 ובפרק ו (שם). ²¹ ובפשטות הגמ' באה לפרש בכונת המשנה שא"צ שרוב היקף החוט יהיה מכוסה גם ברוב גובהה, אלא הם ב' עיכובים נפרדים, וגם ציץ המכסה את רוב גובה העטרה (היינו החוט הסובב) ואפילו במקום אחד בלבד מעכב. אמנם בנחל הברית (בסי' ה באבי הנחל) הביא מח' אחרונים בהבנת הבכור"ש אם אמנם הם ב' עיכובים ורבינא

סימן ב

ציצין שאין מעכבין כשפירש מהמילה

ולתקן ציצין שאין מעכבין (ועכ"פ בשבת ולכו"ע) - הינו רק כשעדיין יש קשר למעשה המילה, והיינו שאם עדיין עוסק במילה ו"לא פירש" ממנה - עליו לתקנם²⁶ (או רשאי לתקנם). ומאידך אם כבר אינו עוסק במילה אלא "פירש" ממנה - אינו חוזר לתקנם. וכן נפסק להלכה²⁷, וכדלהלן:

במילה בשבת: לא פירש מהמילה - מתקנם²⁸. פירש - אינו חוזר לתקנם²⁹.

במילה בימות החול: לא פירש - מתקנם³⁰. פירש - נחלקו הראשונים אם חוזר לתקנם, וכמבואר להלן באות ה.

א. הסוגיה בש"ס

שנינו במשנה (שבת קלג): "עושיין כל צרכי מילה [בשבת], מוהלין ופורעין ומוצצין". ובגמ': "כל צורכי מילה לאתויי מאי, לאתויי הא דת"ר המל כל זמן שהוא עוסק במילה, חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה. פירש [המוהל], על ציצין המעכבין את המילה חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה אינו חוזר".

ב. הדינים העולים מהסוגיה

נמצאנו למדים מסוגיה זו שהחיוב לחזור

השלמת המילה

דכ"ז שהוא עוסק עדיין במצוה ... אף שהוא רק לכתחילה מיקרי עדיין שלא נגמרה המצוה ... וכדמות ראייה לזה מהא דאמרינן שבת (קלג ב) כ"ז שהוא עוסק במילה בשבת חוזר אפילו על ציצין שאין מעכבין ... עכ"ל. ולדרכנו הרי"ז "בא ללמד ונמצא למד" ודו"ק. ומקורו טהור ברש"י בסוגיא שם (שבת קלג ב ד"ה כל זמן שהוא עוסק בה) וז"ל: דכולא חדא מילתא היא, והרי ניתנה שבת לדחות אצלה עכ"ל. ²⁹ משום שנחשב לחילול שבת נוסף. וכן מבואר ברש"י (שם בד"ה ועל שאין מעכבין אינו חוזר) וז"ל: דהוי כהתחלה בפני עצמה, ועל אלו לא ניתן לחלל את השבת. ולהלן (בד"ה מאן תנא פירש אינו חוזר) כתב וז"ל: ומשום דפירש חשיב ליה חזרה מילתא לנפשה, והואיל ולא עיכוב מצוה נינהו - לא הדר עכ"ל. וכ"כ בשאג"א (סי' נט) וז"ל: דכ"ז שלא פירש, כולה חדא חילול הוא, אבל משפירש אם חוזר - הו"ל אתחלתא דחילול לנפשה עכ"ל. ואגב, בטור (רסו) הביא ד' בעל העיטור שחוזר על ציצין שאין מעכבין גם כשפירש וכתב "וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן". ועיי"ש בכ"י שהראיה היא משתיקת הרא"ש. ובביהג"רא (על השו"ע שם ס"ק ב) כתב וז"ל: דלא כבע"ה שרצה בתחלה לפסוק דלא כברייאתא וטעמו משום דכל הני מוקי כחידאה ... מ"מ אינו מוכרח וכן מסיק בבע"ה עכ"ל. ³⁰ ולראשונים הסוברים שהסוגיא איירי בשבת, היינו שבשבת דוקא אינו חוזר כשפירש, ומשא"כ בחול ודאי

למהר"י בי רב ז"ל ובשו"ת עזרת ישראל סי' צז), מ"מ באות שלום הנ"ל הביא מזקנו ה"שם שלמה" שהחשבון מתחיל מעומק החריץ עד חוט העטרה (וכנ"ל בהערה 19), ובוה יש "קצת שטח ויוצדק בו רוב או מיעוט". וכ"כ בשו"ת פני לוי (בנוצה"ב). ולכאורה יש מאכאן ראייה (עכ"פ מהאחרונים האלו) שתחילת העטרה היא כבר מהחריץ, וכפי צד זה שבספקו של הבניין ציין (בסי' יא וכמובא לעיל בהערה 4). ²⁵ ואפי' ברוחב משהו בלבד, ובוה שיטתו כשי' החכם הספרדי הנ"ל. ולכאורה אם רוב היקפו של הבשר הגבוה מכוסה בציץ ערלה באופן שהחוט הסובב מגולה (כגון בציץ באמצע גובהו של הבשר הגבוה) - אינו מעכב לשי' זו. ²⁶ יש נפ"מ נוספות הנובעות מהגדרת "פירש", וכגון כשפירש בשבת והשאיר ציצין מעור הפריעה (ב"שיעור ציצין המעכבין") ואליבא דשי' האחרונים הסוברים שאין לחזור דהוי ספק חילול שבת, וראה עוד בפרק ו (סעי' יא - יב, לז, נא, נה). ²⁷ טושו"ע יו"ד (רסו ב) ואו"ח (שלא ב). ²⁸ בביאור טעם ההיתר בשבת - כתב המשנ"ב (בסי' שלא סק"ד) וז"ל: דאף דגמר לחתוך הערלה ובדיעבד יצא ידי מצות מילה אפילו בלא אלו הציצין, מ"מ כל זמן שלא סילק ידו מן המילה מקרי כליכתחלה וכולה חדא מילתא היא דנתנה שבת לדחות אצלה עכ"ל. וכ"מ מהביאור הלכה (סי' יא ד"ה יותר ארוך בענין גרודמי הציצית) שכתב שם וז"ל: ואפשר דסברתו (של הפמ"ג)

ד. הגדרת "פירש" להלכה המשנ"ב³⁵ פסק להלכה כשיטה המקילה ביותר, והיינו שכ"ז שעדיין לא נפרעה המילה - אי"ז "פירש", ואפילו אם אחד מוהל ואחר פורע.

פירש מהמילה בחול

ה. מחלוקת הראשונים אם הסוגיה עוסקת בשבת בלבד
 בגמ' לא נתבאר אם דין זה (שאינו חוזר כשפירש) הינו דוקא בשבת או אף בחול. והנפ"מ היא - אם לתקנם בחול. והיינו שאם דין הגמ' נאמר בשבת דוקא, והטעם הוא משום חילול שבת, א"כ משמע

ג. המחלוקת בביאור "פירש" מהמילה ישנם בפוסקים שיטות שונות מהו הזמן המוגדר כ"פירש" מהמילה:

[א]. יש שהחמירו שאפילו אם סיים את החיתוך בלבד - נחשב כבר ל"פירש"³¹.

[ב]. יש שחילקו, שאם המוהל שחתך הוא גם הפורע, כל שעדיין לא פרע נחשב כ"לא פירש". אבל אם אחר פורע, אם המוהל הראשון (שחתך) כבר סילק ידיו, הגם שהמילה עדיין לא נפרעה - נחשב כבר ל"פירש"³².

[ג]. יש מהראשונים שהקיל שכל שעסוקים עדיין בפריעה - לא נחשב כ"פירש"³³, ואפי' אם אחר פורע³⁴.

~~~~~ השלמת המילה ~~~~~

הסתפק שם אפי' באופן שעדיין לא מצץ - אם נחשב כפירש, וז"ל: "ודילמא המציצה מיקריא רפואה ולא צורך מילה היא וצ"ע" עכ"ל. וע"ע בשד"ח מילה - מציצה (סי' ב אות י' ד"ה השני). וראה בפרק יא בסי' יד בביאור הגדרת "פירש מהפריעה" לשי' הר"ן, ומסקנת הדברים שם שכוננת "פירש" מהפריעה היא כפשוטה והיינו שהפסיק כבר להתעסק בפועל בפריעת עה"פ, ואעפ"י שעדין לא נתקיימה הפריעה כהלכתה, וכדמשמע מל' רש"י שם "שסילק ידיו".³⁴ וז"ל המשנ"ב (בסי' שלא סק"ד): ועיין בחידושי הר"ן שכתב דאפילו כבר סילק ידו מן החתוך והתחיל לפרוע מקרי עדיין לא סילק ידו מן המילה, דמילה ופריעה חדא מילתא היא ... ולפי"ז פשוט דאפילו אם הפורע הוא אחר, כ"ז שהוא עוסק במצותה מותר לו לראשון לחזור ולגמור את הציצין שאינם מעכבין, דלא משגחינן במה שהוא סילק ידו כיון דעדין לא נגמרה מצות מילה עכ"ל, וכ"כ בערוה"ש (שם ס"ב). והנה, בשו"ת אבנ"ז (יו"ד סי' שלא אות יג) חידש וז"ל: דוקא זה שמל חוזר על ציצין שאין מעכבין שהכל חילול אחד, משא"כ אם אחר יעשה הוא חילול בפ"ע, וכיון שאין חיוב כלל למה יחלל שבת בחנם עכ"ל. ולכאורה נראה שאין סתירה לדבריו משיטתו זו, דאפשר שרק למי שמל או לפורע יהיה מותר לחזור ולאפוקי אחר לגמרי, ואכתי יל"ע בזה. 35. שם.

שחוזר משום הידור, אבל בלא פירש פשוט שחוזר, והנפ"מ במחלוקת הראשונים היא דוקא כשפירש. 31. כ"כ במנורה טהורה (או"ח שלא סק"א), ואפילו באופן שאותו מוהל שחתך עומד להמשיך ולפרוע, ועיי"ש בתהילה לדוד (סק"א), ומסתבר שלא ראו את החידושים המיוחסים לר"ן (שהבאנו להלן בהערה 33) כי בזמנם עדיין לא נתגלה. 32. השאג"א (בסי' נט), ובמסקנתו שם הוסיף וז"ל: "אסור לסלק ידיו כשהתחיל למול עד שיגמור הפריעה, אבל אם אירע שסילק ידיו ... מותר לאחר לגמרה, דכיון דאם יגמור נמי מי שהתחיל למול, א"א בלתי ב' חילולין, תו ל"ל בה אם נעשו ע"י אחד או ע"י שנים" עכ"ל. והעולה מדבריו שהגדרת "פירש" היא באופן שהוצרכו בו ל"ב' חילולין", והיינו סילוק ידי המוהל מלהתעסק במילה. ובערוה"ש (יו"ד רסו כה) הקשה עליו וז"ל: ודבר זה אינו מובן כלל ואין אפשר בלי הפסק והא אחר החיתוך צריך להניח הסכין, ואפילו אם אחר יטול הסכין מידו הא בע"כ אחר החיתוך מסלק ידיו ומחפש לתפוס עור הפריעה וממילא יש הפסק, ועוד דלהדיא מבואר בגמ' (שבת קלג ב) דאין קפידא אפילו לכתחלה שאומר שם דאומן אומר אנא עבדי פלגא דמצוה אתון עבדיתון פלגא ע"ש. ויש שדחו ראייה זו ואין זה דחיייה ואין הפשט יוצא מידי פשוטו עכ"ל. 33. בחידושים המיוחסים לר"ן (שבת קלג ב ד"ה אלא), ויתרה מזו

המצוה אינו נחשב להידור מצוה. וכן בניד"ז - היות וכבר פירש מעיקר מצות המילה, אין ענין לחזור על צשא"מ משום שאין בזה הידור למצות המילה שכבר נסתיימה³⁶.

סברת הטור - בסברת הטור כתבו האחרונים כמה ביאורים, ובהם:

[א]. יש שביארו שהטור חולק על היסוד הנ"ל וסובר ששייך הידור מצוה גם כשנפרד מגוף המצוה⁴⁰.

שעכ"פ בחול חוזר ומתקנם, אבל אם די"ז נאמר גם בחול - א"כ אפי' בחול כל שפירש אינו חוזר על צשא"מ כלל³⁶. ואמנם נחלקו הראשונים בדי"ז: לשיטת הרמב"ם - אפילו בחול א"צ לחזור³⁷. ואילו לשיטת הטור - חוזר ומתקנם³⁸.

ו. ביאור המחלוקת

סברת הרמב"ם - האחרונים ביארו שהרמב"ם סובר שהידור הנפרד מגוף

השלמת המילה

בפירש לגמרי שיהי' צריך לחזור על ציצין שאין מעכבין לחוד, אין שייך כלל לאנוהו ודו"ק. ובשו"ת מנחת שלמה (תניא ב - ג סימן פא) הוסיף וז"ל: נראה דמה שצריכים לחזור בחול גם על ציצין שאין מעכבין את המילה משום טעמא דהתנאה לפניו במצוות, אין זה משום נוי ויופי בעיקר קיום מצות מילה דהיינו הסרת הערלה, אלא משום יפוי אות ברית וכמ"ש הבית הלוי בח"ב סי' מ"ז דלאחר שכבר קיים המצוה לא שייך כלל הדור מצוה עכ"ל. 40. כן משמע לכאורה בחי' מרן רי"ז הלוי (על הרמב"ם פ"ד מחנוכה הל"א) שכתב דהרמ"א בהל' חנוכה (דס"ל שכ"א מבני הבית מדליק) הוא בזה לשיטתו בהל' מילה דס"ל כרש"י והטור הנ"ל. ואגב דעסקינן בדברי הגרי"ז ששייך הידור מצוה מנותק מעיקר המצוה, צ"ב שהוא עצמו כתב (שם) שבני הבית מכוונים בזה שלא לצאת בהדלקת הבעה"ב, וא"כ קשה דהדרן להא שההידור מצורף יחד עם המצוה, שהרי יוצאים בזה גם את עיקר המצוה שלהם. ונראה לבאר שבאמת יש כאן ב' הידורים: חדא, ההידור של בני הבית שהם יוצאים י"ח בעצמם ולא בהדלקת בעה"ב, ועוד, יש בזה הידור של 'הדלקת בעה"ב' והיינו שע"י שכ"א מבני הבית מדליק יש בזה הידור לעיקר ההדלקה של ער' איש וביתו, וכונת הגרי"ז בניד"ד (במש"כ שיש כאן הידור מצוה המנותק מעיקר המצוה) היא לענין ההידור הב' הנ"ל שבו באמת ההידור אינו מחובר לעיקר המצוה, וע"ז מוסבים דברי הגרי"ז (דהרמ"א בהל' חנוכה הוא לשיטתו בהל' מילה דס"ל כהטור לגבי צשא"מ), ולא איירי הכא בהידור הפרטי של כ"א מבני הבית שיוצאים בעצמם (הידור א' הנ"ל), הגם שאה"נ וגם הידור זה ישנו כאן. והעיר ע"ז בני הרב יהודה שמואל שליט"א שא"כ אין הכרח שהרמ"א לשיטתו, דדילמא הא דיש בזה הידור הוא משום שמקיימים את הידור המצוה שלהם, ומהיכי תיתי שמהדרים בזה את נר בעה"ב, וגם

36. וכן נפ"מ כשנימול בשבת והשאר ציצין שאין מעכבין ופירש, לענין לתקנו לאחר השבת. 37. כתב הבי' (בסי' רסד) וז"ל: והרמב"ם (פ"ב ה"ד) כתב לברייתא זו סתם וחוזר וכתבה (שם ה"ו) לענין שבת, נראה שהוא ז"ל סובר דבין בחול בין בשבת מיתניא ולפי זה צ"ל דאינו חוזר דקתני לגבי חול פירושו - אינו צריך לחזור, ולגבי שבת פירושו - אינו רשאי לחזור עכ"ל. ושמעתי מהגר"ש מחפוד שליט"א שהגם שלפ"ז לכאורה בני תימן היו צריכים לנהוג כרמב"ם ולא לחזור, מ"מ למעשה גם הם נוהגים לחזור ולתקן. 38. בסי' רסד. וכן דעת רש"י שכתב להדיא (שם ד"ה המל) שהסוגיא איירי בשבת ומשמע דבחול חוזר, וכ"פ הרמ"א (שם בס"ה). ובשו"ע השמיט לגמרי את מחלוקת הרמב"ם והטור. 39. כ"כ השאג"א (בסי' נ בתוך שאר טעמיו). וכע"ז ביאר בבית הלוי (בח"ב סי' מו אות א) וז"ל: דבשלמא בסוכה ולולב כשעושה אותן נאה איכא בעת קיום של המצוה ואנוהו, ושייך שפיר לומר דקיומה של המצוה צריך להיות באופן היותר נאה ומהודר, מה שאין כן גבי מילה מאחר שכבר מל ופירש ידיו ממנו - הרי כבר נגמרה מעשה של המצוה לגמרי, דהרי המצוה הוא למול את בנו וכבר הא מלו, וכשיחזור אחר שכבר פירש וסילק ידיו על ציצין שאינם מעכבין - הרי יתנאה בלא קיום המצוה. ובשלמא קודם שסילק ידיו ההוי הכל מעשה אחת, שפיר מחויב להתוך גם אותם שאין מעכבין כדי שיצא מעשה המצוה מהודרת. אבל אחר שפירש וכבר אין כאן שום מצוה מדאורייתא אם כן במה יתנאה אח"כ, והידור מצוה בלא מצוה לא שמענו ומאי מדמה להו להדדי עכ"ל. וכ"כ השפ"א (ביחודושו לשבת קלג ב) וז"ל: והא דאמרינן לקמן דבמילת ציצין שאין מעכבין איכא משום זה א-לי ואנוהו, י"ל נמי דזה אינו אלא בשעת עשיית עיקר המצוה כשלא פירש, או אפי' בפירש ובשעה שהוא חוזר על ציצין המעכבין, אבל

סימן ד

הנולד מהול

א. הסוגיה בש"ס

"ת"ר ערלתו, ערלתו ודאי דוחה את השבת וכו' ולא נולד כשהוא מהול דוחה את השבת. שבית שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית, ובית הלל אומרים אינו צריך. אמר רבי שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית, מפני שערלה כבושה היא" (גמ' שבת קלד - קלה).

ב. מדברי הראשונים

"נולד כשהוא מהול. כתב רבינו יצחק שא"צ להטיף ממנו דם ברית, ורב אלפס כתב שצריך, וכ"כ רבינו האי (גאון) 71 - הכי אסכימו רבנן קמאי שצריך להטיף ממנו דם ברית. ומיהו בנחת וצריכה מילתא למבדקה יפה יפה בידים ובמראית עינים ולא בפרזלא (בכרזל) דלא לעייק ליה. ואין מברכין על המילה אא"כ נראית לו ערלה כבושה. ורואין ונזהרין היאך מלין אותו וממתנין לו הרבה ואין חוששין ליום ח' שלא יביאוהו לידי סכנה" (טור יו"ד רסג, שו"ע רסג ד, רסה ג).

ג. ב' אופני נולד מהול

מלשון הטור (הנ"ל) נראה שיש ב' אופנים של נולד מהול⁷²:
 [א]. אין נראית בו ערלה כלל - בזה נחלקו התנאים והאמוראים (בסוגיה הנ"ל במס' שבת).
 [ב]. נראית בו ערלה כבושה - כתבו הפוסקים שבאופן זה דינו שונה וכדלהלן.

ד. ביאור המחלוקת ב"ערלה כבושה"

סוגיית הגמ' דנה באפשרות שיש על העטרה "ערלה כבושה", והיינו ערלה שלא מבחינים בה בכירור משום שדבוקה לעור⁷³ או משום "דקותה ואירוחה"⁷⁴. והנה, מהסוגיה משמע כי לו יצויר שהיתה וודאות שיש כאן ערלה כבושה - לכו"ע היה צריך לעשות הטפת דם ברית⁷⁵ ואפי' בשבת (אם היא ביום השמיני ללידה). ומאידך, אם היתה וודאות שאין ערלה כבושה - לכו"ע אין צורך בהטפת דם ברית כלל⁷⁶. ולפום ריהטא היה נראה ששורש המחלוקת הוא אם יש "ערלה כבושה" או לא, אמנם היות ודוחק לומר

השלמת המילה

הרשב"א). ובזכרון ברית לראשונים (לר"י הגוזר) משמע שביאור הלשון "כבושה" היינו לחוצה ודבוקה וגם טמונה ונסתרת. 74. לשון המאירי (שבת קלא ובמגן אבות עמ' סא). 75. בירושלמי (פי"ט משבת ה"ב) מובאים דברי רב שדי"ז נלמד בדרשה מהפס' "המול ימול" (בראשית יז ג), ולכאורה נחלק בזה על הבבלי, שהרי אם הטפת דם ברית היא מחשש ערלה כבושה - א"צ לזה גזה"כ. 76. יש שהקשו מדוע הוצרכו לטעם של ערלה כבושה (כדי לחייב הטד"ב), תיפוק ליה מדין "דם ברית" שהיינו חיוב בפנ"ע הנכלל

71. הו"ד בתשובות הגאונים (שערי צדק ח"ג שער ה סי' יג), והוסיף שם וז"ל: ועבדינן לענין הטפת דם ברית לחומרא ומצריכין הטפה ולענין חילול שבת לחומרא ולא מחללינן שבת, וכן הלכה עכ"ל. 72. המקור לדברי הטור הוא בר"ף בסוגיה. וצ"ב בדעת השו"ע שהשמיט חלוקה זו וצירף את ב' ההלכות לאופן א', ואמנם בחכמ"א (קמט י) הביאו, ועי' בנחל הברית (ח"ב באבי הנחל עמ' קלב). 73. רש"י (בשבת קלה א ד"ה אנדרוגיניוס) וז"ל: העור דבוק בבשר עכ"ל, או"ז (הל' מילה סי' צט בשם תשובת

ביאורי השיטות

לשיטת הסוברים שצריך הטפת דם ברית - צ"ב אם הטפת דם ברית שייכת ל"ערלה כבושה", ואם כן, כיצד היא מועילה ל"מול" את הערלה או לבטלה. בראשונים ובאחרונים כתבו בזה ביאורים שונים, וכדלהלן:

ו. ביאורי השיטה שצריך הטפת דם ברית מה"ת ואפילו בשבת

[א]. הערלה הכבושה הינה עור דק הדבוק לעטרה, והטפת דם הברית היא כעין קליפה, ועי"ז נחשב "שמלים אותו מעט"⁸¹. או שכך היה מקובל לחז"ל שע"י הטפת הדם מסתלקת הערלה הכבושה⁸².

[ב]. היות וכוודאות ישנה ערלה (כבושה), ונמצא שיש כאן חיוב מילה שא"א לקיימו (באופן הרגיל ע"י חיתוך), לכן עושים לפחות את שניתן לעשות, דהיינו הטפת דם ברית שהיא חלק ממצות מילה⁸³, והגם שחסרון הערלה

שנחלקו במציאות, נראה לבאר שהמציאות (המוסכמת) היא שישנו עור מסוים על העטרה, שאינו נראה כערלה גמורה וכו"ע ל"פ בזה, אלא נחלקו אם להלכה יש לדון כ"ערלה" כיון שסו"ס מכסה את העטרה, או שהיות ולא ניכר להדיא בפנ"ע (משום שדבוק מאוד וכו"ל), הרי הוא נטפל לעטרה עצמה ונחשב כחלק ממנה. והשיטה האמצעית (שצריך הטפת דם ברית בחול אך לא בשבת) ס"ל שיש להסתפק בזה גופא ולכן נידון כספיקא דדינא.

ה. סיכום השיטות בסוגיה

מהסוגיות העוסקות בנולד מהול⁷⁷ נראה שיש בנידון זה ג' שיטות להלכה:

[א]. צריך הטפת דם ברית מהתורה ואפילו בשבת⁷⁸.

[ב]. בחול - יש להטיף דם ברית אך לא בשבת (וכך נפסק להלכה)⁷⁹.

[ג]. אין צריך הטפת דם ברית ואפילו בחול⁸⁰.

השלמת המילה

גאון, הר"ח (הו"ד באו"ז ח"ב הל' מילה סי' צט), הר"ף, הרמב"ם (פ"א ממילה הי"א) טוש"ע (יו"ד רסג ד, רסו י), וכ"מ בירו' (הו"ד בביהגר"א רסג ס"ק ו). וברא"ש כאן הוסיף ש"מנהג העולם" להטיף דם ברית. ⁸⁰ ש"י ב"ה אליבא דת"ק וכן דעת רב בגמ' שם. וכשי' זו פסקו התוס' (שם בד"ה לא נחלקו) ובה"ג, שאילתות (שאלתא לז), הגמ"י (בהל' מילה שם בשם הרא"ם), ספר בשר על גבי גחלים (הו"ד באו"ז שם). ובאו"ז (שם) הקשה מדברי רב עצמו (בירו' שבת) שלמד דין הטפת דם ברית מהקרא ד"המול ימול", ואמנם באשכול (ח"ב) הביא דרשה זו מהירו' ולא הזכירה בשם רב. ⁸¹ המאירי (שבת קלה), וכ"מ בירו' (שם) שדרשו ד"יז מהפסוק "המול ימול" - מי שנימול כבר ימול שנית (כפי' קה"ע שם). ⁸² המנחת חינוך (מצוה רפב אות ד), והוסיף דאלת"ה מה מועילה ההטפה, אמנם לא ביאר הסברא בזה. ⁸³ עפ"י רש"י בשבת (קלד א) שדם ברית

במצות המילה (כדאיתא בשבת קלד א ברש"י ד"ה לכרכי הים, ראה הערה 83 להלן), ועי' בכוה"ב (רסג ד בד"ה ריאתי). ולשיטת הרמב"ם (לביאור הגר"ח הלוי בכתבים אות פז) להלכה "ערלה כבושה" אינה נחשבת ל"ערלה", ומ"מ יש חיוב בפנ"ע של הטפת דם ברית, ואמנם מקורו אינו בסוגיא בשבת אלא ביבמות וכמבואר להלן. ⁷⁷ גמ' שבת (קלד - קלה) ויבמות (מו ב). ⁷⁸ שיטת ב"ש (אליבא דר"א הקפר בברייתא שבת קלה א) וכדעת רב יוסף שם, ופסקו כרב יוסף משום שהכלל רב יוסף ורבה הלכה כרבה הוא במס' ב"ב בלבד, ואילו בשאר מקומות הלכה כרב יוסף. וע"ע ברייתא במס' גרים (פ"ב ה), ובעיטור (ח"ב שער ג מילה והלכותיה). ⁷⁹ כפרש"י שאליבא דבית שמאי שצריך להטיף, ממועט ד"יז משבת ואליבא דת"ק בברייתא (בשבת שם), או אליבא דר"ש בן אלעזר ולכו"ע, או אליבא דר"א הקפר - לבי"ה, וכן דעת שמואל ורבה שם. וכן פסקו הגאונים (רב האי

אינו מסתלק עי"ז⁸⁴.

[ה]. הערלה הכבושה נטפלת לגוף ולכן אינו נקרא "ערל" מחמתה (ומשום כך אוכל בתרומה), ומ"מ שמה "ערלה" לענין הטפת דם ברית שחיובו להטיף דם מתוך "ערלה" דוקא. ועכ"פ אין בהטפת הדם 'קיום' של מצות מילה⁹⁰, ומשום כך אינה דוחה שבת⁹¹.

ז. ביאורי השיטה שצריך הטפת דם ברית אבל אינה דוחה שבת

[א]. הטפת דם ברית הינה רק מספק (חשש לערלה כבושה), ולכן אינה דוחה שבת⁸⁵.

[ב]. חיוב הטפת דם ברית (אפי' בחול) הוא רק מדרבנן, ולכן אינו דוחה שבת⁸⁶.

[ג]. חיוב הטפת דם ברית הוא מה"ת ונלמד מהפס' "המול ימול". אך היות ובפס' זה לא הוזכרה דחיית שבת - אין להטיף בשבת⁸⁷.

[ד]. אין כאן חשש ערלה (כבושה) משום שהעור שנכבש אין שמו "ערלה", ומ"מ יש חיוב בפנ"ע של הטפת דם ברית (שאינו קשור כלל לערלה), ולכן די בשריטה כל שהוא⁸⁸. ואינה דוחה שבת, משום שדחיית שבת לא נאמרה לענין מצות הטד"ב⁸⁹.

ה. ביאורי השיטה שא"צ הטפת דם ברית כלל

[א]. יש ספק אם לנולד מהול יש ערלה כבושה, והתורה מיעטה "ערלתו" - ודאי ולא ספק⁹².

[ב]. אין חשש כלל לערלה כבושה ונידון כמי שלא היתה לו ערלה מעולם⁹³.

[ג]. במציאות יש כאן ערלה, אך היות והיא כבושה - אין עליה שם "ערלה" כלל⁹⁴.

הערה: על אופנים מיוחדים של נולד מהול שדינם תלוי בהגדרת "ערלה" - ראה בפרק זה להלן (סי' ה אות יג).

השלמת המילה

ביבמות (מו ב) בדין גוי מהול הבא להתגייר שצריך הטפת דם ברית (אע"פ של"ש בו ערלה כבושה). ועפי"ז ביאר את הרמב"ם שפסק שנולד מהול אוכל בתרומה (פ"ז מתרומות הי"א), ומאידך הצריך הטפת דם ברית (פ"א ממילה הי"א), וע"כ שהטפת דם ברית אינה משום חשש ערלה כבושה אלא מצוה בפ"ע להטיף דם ברית. וכע"ז כתב במשכנות יעקב (יו"ד סי' סג), וכ"מ מתשובת ר' שמשון ב"ר אברהם משנץ (הו"ד באו"ז ה' מילה סי' צט), וע"ע במנ"ח (מצוה ב). 89. כצ"ל בפשטות. 90. הקה"י (בשבת שם) בשי" הרמב"ם, וכע"ז בשיעורי הגר"ש (יבמות מז). 91. וכנ"ל בהערה 89. 92. סמ"ג (עשין כת בשם בה"ג, אך בבה"ג שלפנינו לא נמצא), תוס' (בשבת שם ד"ה לא נחלקו בשם הרשב"א), רא"ש (שם סי' ה בשמו), וע"ע בת"י השני בתוס' שם ובמהרש"א. 93. תוס' יבמות (מו ב ד"ה דר' יוסי בשם הבה"ג) וז"ל: וקטן שנולד כשהוא מהול אין צריך להטיף וטעמא דקטן שלא היתה לו ערלה מעולם עכ"ל. וכ"כ הרא"ש (בשבת שם בשם ר"י). 94. או"ז (חי' ה' מילה סו"ס צט).

הוא מצוה ונלמד מהפס' "גם אָתּ בדם בריתך" (זכריה ט יא). וראה עוד בפרק א סעיף כו. 84. הקה"י (בשבת סי' מח), וכ"מ בזכרון ברית לראשונים (לר"ג הגוזר עמ' 120) שהביא כמקור לדי"ז את דברי רש"י הנ"ל. וע"ע בברית יהושע (בחי' לשבת קלה א). 85. כן דעת רב האי גאון והראשונים, הרמב"ם (פ"א ממילה הי"א) וטוש"ע (יו"ד רסו י). 86. קרן אורה (ביבמות שם בד' הרמב"ם). ובערוה"ש (רסג סעי' טז) כתב שהטפת דם הברית (כאן) היא "חומרא מדרבנן בעלמא", ועפי"ז מיישב את הסתירה ברמב"ם (להלן בהערה 88). וביש"ש (ביבמות פ"ח סי' ה) כתב שהטפת דם ברית היא מנהג הגאונים. 87. שו"ת משכנות יעקב (סי' סא בד' הרמב"ם). וע"י חזון יחזקאל (לתוספתא שם פט"ז) מש"כ בשם הגר"ח בד' הרמב"ם. 88. כ"מ ביבמות (עא א) שר"ע דרש מהפס' "תושב ושכיר לא יאכל בו" - לרבות נולד מהול, וכ"מ בירי' (פי"ט משבת ה"ב), ואם היה חשש ערלה לא היה צריך לזה גזה"כ. וכן ביאר הגר"ח הלוי (בכתבים אות פז הנ"ל בהערה 76) את שי' הרמב"ם וכתב שמקורו בגמ'.

סימן טו

ברכת להכניסו ועמידה בברית ובברכות

שביניהן, לפיכך אם אין שם אביו - אין מברכין אחריה ברכה זו ויש מי שהורה שיברכו אותה בית דין או אחד מן העם, ואין ראוי לעשות כן עכ"ל. והראב"ד שם השיג עליו וז"ל: א"א מסתברא כמ"ד ב"ד או מיוחד שבעם מברך ונהגו אצלנו שהסנדקוס מברך עכ"ל. וכ"כ ההג"מ (כשם הגהות סמ"ק סי' קנז אות א) שיברך אותה מי שתופס הנער ומשום שהוא כמו שליח בית דין.

ביאור שיטת הרמב"ם וסיעתו

ג. בהגה"מ (שם) כתב וז"ל: הרי למדנו שגם רש"י סובר שאין שם ברכה זו כשאין שם אבי הבן וכן רא"ם וכן דעת רבינו שמחה שכתב בספרו וז"ל: אבל לא ידענו מה טיבה של ברכה זו להכניסו וכו' וכי לא סגי ליה במאי ששלוחו המוהל מברך על המילה וכן מי ששחטו לו פסח צריך לברך אקב"ו לשחוט את הפסח. ושם כיון דמוהל בלא אבי הבן שייך במצות הולד כדאמר בפ"ק דקידושין וכו' עד הלכך תקנו לו ברכה אחרת לעצמו וכו' עד אם מלו אבי הבן וברך להכניסו סגי ליה בהכי כיון דתקינו למוהל לברך על המילה לא ישנה מן המטבע ומברך שתים וכו' עכ"ל (רבינו שמחה). הרי

ברכת להכניסו ושייכותה לאב

אב שלא הזמין את המוהל - אם יברך להכניסו

א. מעשה בתינוק שנולד כשאביו היה אסיר בבית הסוהר, והאם היא שהזמינה את המוהל²⁹¹ (ללא בקשת האב כלל). האב הורשה להשתתף בברית בלבד (כשהוא תחת שמירה של הסוהרים). ויל"ע אם בכה"ג יוכל האב לברך להכניסו.

היסוד לשאלה הוא לאור דברי הראשונים שברכה זו נתקנה על חיובו המיוחד של האב למול את בנו. אמנם שאלה זו נוגעת לכל אופן שהאב לא עשה כל פעולה להזמין את המוהל ואף לא מינה שליח שיזמינו, והמוהל מוזמן ע"י קרוב או חבר, וכגון באופן שהאם נתגרשה קודם הלידה, או שר"ל האב נפטר לפני לידת התינוק וכיו"ב.

כשהאב איננו - מחלוקת הרמב"ם והראב"ד

ב. והנה, הרמב"ם (פ"ג מהלכות מילה ה"א) פסק וז"ל: ואבי הבן מברך ברכה אחרת ... להכניסו בכריתו של אברהם אבינו, מצוה על האב למול את בנו יתר על מצוה שמצווין ישראל שימולו כל ערל

השלמת המילה

שם כתב שחיובה נובע מעיכובה בק"פ. אמנם במהר"ח או"ז (ס' יא) חידש שכשאין אב - המצוה מוטלת עליה. ויעוין גם בשיעורי ר' דוד (שם ביבמות עא ב), ובביאור הגר"י הוטנר בספר הזכרון עמ' רכח.

291. ואגב, לענין חיוב האם במילת בנה - הגם שהגמ' בקדושין (כט א) דורשת מהפס' "כאשר צוה ... אותו" - ולא אותה, שהאם פטורה, מ"מ ברש"י ביבמות (עא ב ד"ה חבושין) משמע שיש עליה חיוב. ובמהרש"א

(דלא כהכס"מ שהרמב"ם ס"ל כר"ת דברכת השבח הוא ומברך אחר המילה, שהרי בתשובת הרמב"ם מבואר דמברך עובר לעשיתן. ומש"כ רבינו אם אין שם אב אין מברכין אחריה ברכה זו, ר"ל דאם היו אחרים מברכים - הי' להם לברך אח"כ, דאצלם ודאי לאו ברכת המצוה היא, אבל אב י"ל דלעולם מברך עובר לעשיתן, כאשר העיד בנו של רבינו על רבינו - דהקפיד ע"ז מאד). ולכן אם אין כאן אב - אי אפשר לאחר לברך דעל המילה אפשר לעשות שליח, אבל מצות האב מצוה שבגופו היא ולא מועיל שליחות כמבואר בש"ך חו"מ סי' שפ"ב (יעו"ש בפוסקים, ובתבו"ש ופמ"ג ביו"ד סי' כ"ח). אמנם הראב"ד סובר דהיא ברכת השבח כר"ת, וא"כ ודאי דאם אין כאן אב - אחר אומר שבח זה עכ"ד.

ובאשר לחיובו המיוחד של האב, יעויין בתורי"ד (בקידושין כט א) דכתב וז"ל: אבל האב שציוהו הבורא להתעסק במילת בנו, העסק ההוא אין לו זמן שבין ביום ובין בלילה יטרח ויכין צרכי מילת בנו ... עכ"ל. וכ"כ בשו"ת מהר"ח או"ז (סי' יא), ובפשטות צ"ל דלא ס"ל כמ"ש אביו באו"ז הגדול (ח"ב סי' קז) שאסור לאב לתת לאחר למולו, והו"ד בדרכי משה (רסד ס"ק א). וכ"כ המקנה (בקדושין כט בתוד"ה אותו) בדעת הרמב"ן והריטב"א.

מחלוקת הרמ"א והגר"א והכרעת מרן הגריש"א שליט"א

ד. הרמ"א (רסה א) פסק כהראב"ד וז"ל: ואם אין אבי הבן אצל המילה, יש מי שאומר שאדם אחר מברך ברכה זו, דהרי

שגם הוא סובר שלא נתקנה ברכה זו אלא לאבי הבן מפני תוספת מצוה המוטלת עליו יותר מעל שאר ישראל כאשר כתב רבינו המחבר, ודבר זה דומה לכל מצות המוטלות על הצבור ושלוחם עושה בשבילם שדי בברכת השליח כמו על מקרא מגילה ולשמוע קול שופר וכיוצא בהן כאשר הביא רבינו שמחה מפסחים עכ"ל ההגה"מ.

וביאר הב"י (כס"י רסה) את שי' הרמב"ם וז"ל: ברכת על המילה היא כוללת לכל הפושט יד למול בין אב בין אחר, אבל ברכת להכניסו לא נתקנה אלא לאב לפי שמצות המילה מוטלת עליו יותר מעל כל אדם עכ"ל (והוסיף שם שכן דעת רש"י ורבינו אליעזר ממין והרא"ש בפ"ק דקידושין סי' מ' והרב ברצלוני בשם רב האי גאון, וכ"מ בהגהות מימוניות (הנ"ל) בשם רבינו שמחה). והאבודרהם ביאר וז"ל: ברכה זו נתקנה מפני שהאב מצווה על בנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה לרמוז שמהיום ואילך מוטלות עליו מצות אלו עכ"ל, והו"ד גם בלבוש (סי' רסה המובא בשו"ת הרע"א הידוע במהדו"ק סי' מב). ובספר או"ז (ח"ב ה' פסחים סי' רנו) כתב וז"ל: ועוד שמעתי מאבא מרי זלה"ה דברית עולה בגימט' תרי"ב וזהו תרי"ב מצות שמוטלות עליו עדיין לעשות והמילה שנימול כבר הרי תרי"ג עכ"ל.

ובע"ז ביאר בשו"ת שבט הלוי (בח"ב סי' קלא בביאור מחלוקת הרמב"ם והראב"ד) ששי' הרמב"ם היא שברכת להכניסו היא ברכת המצות על המצוה היתרה שחידשה תורה אצל אבי הבן

את דברי הרמ"א שם, והרי הרמ"א עצמו בס"א וס"ז לא פסק כסברא זו, ויש ליישב).

והנה, לדעת הגר"א שפסק להלכה כשי' הרמב"ם, שברכה זו נתקנה על חיובו המיוחד של האב, נראה לכאורה שכ"ז דוקא אם אמנם האב קיים את חיובו והוא אשר הזמין את המוהל למול.

ונמצא לפי"ז שהספק הנ"ל בניד"ד (אם האב יברך להכניסו כשלא עשה שום פעולה להזמין את המוהל), לכאורה יהא תלוי במחלוקת הרמ"א והגר"א.

ועוד נראה לכאורה שאין הכרח שמח' זו תלויה במח' הראשונים (ראה להלן בסי' זה) אם ברכת להכניסו היא ברכת המצוות או ברכת השבח, שהרי בכל אופן שתהיה הגדרת הברכה עדיין יש לדון אם היא נתקנה לאב דוקא.

ולהלכה - שמעתי ממרן הגריש"א שליט"א דנקטינן למעשה כהרמ"א שגם כשהאב אינו נמצא מברך אחד הנוכחים וא"כ גם בכה"ג יש לברך. אמנם באופן הנ"ל שהאב לא עשה שום פעולה להזמין את המוהל, יל"ע במה האב עדיף על הסנדק או אחר מהנוכחים. ומהגרז"נ גולברג שליט"א שמעתי שדברי הרע"א בשו"ת (מהדו"ק סי' מב) איירי בחיוב הבי"ד ולא האב. ומ"מ לשי' הראשונים שחובת האב היא רק ההשתדלות שיהא מהול (ועפי"ז מתרצים קושיית התוס' בקדושין כט שמילה אינה מ"ע שהז"ג), א"כ ה"נ בזה שעושהו שליח בשעת המילה יצא ידי חיובו.

הבית דין מצווין למולו ונוהגין שמי שתופס הנער מברך ברכה זו עכ"ל.

ואמנם הגר"א (בביאורו שם בס"ק ב) השיג עליו וז"ל: והרבה חולקים על זה ועב"י. וכ"נ מהגר"א בביאורו להלן (שם בס"ק לה, על דברי השו"ע בס"ז שהאב לעולם מברך שהחיינו ואפי' אם המוהל הוא אחר) וז"ל: ואף שמוטלת על כל ישראל ... מ"מ עליו מיוחדת יתר על מצות כל ישראל כמ"ש הרמב"ם שם ואבי הבן מברך אקב"ו להכניסו כו' שמצוה על האב למול את הבן יתר על מצוה שמצווין ישראל ... לפיכך אם אין שם אביו אין מברכין ברכה זו ... וע"ל ס"א בהג"ה ודברי הרמב"ם נכונים דודאי אף שעושה אחר הוא כאלו עשה בעצמו עכ"ל.

והגם שנ"פ שמש"כ שם הגר"א "דברי הרמב"ם נכונים" כונתו לשי' הרמב"ם בנידון של סעי' ז, והיינו שהאב מברך שהחיינו אפי' אם המוהל הוא אחר, מ"מ היות וציין שם לס"א לגבי "ואם אין אבי הבן אצל המילה", משמע שאף בדי"ז ס"ל להגר"א כהרמב"ם שברכה זו שייכת לאב דוקא. ובסברא זו (שמקורה בהגה"מ הנ"ל) ביאר הגר"א גם את הדין בס"ב שאם אבי הבן הוא מוהל בעצמו ובירך ברכת להכניסו לחוד יצא. וכתב ע"ז (בביאורו בס"ק יד) וז"ל: דברכת להכניסו היא תוספת על ברכת המילה שנצטוה אביו עליו יותר מאחר, וברכת המילה נכלל בו אלא דלכתחלה יברך קודם על המילה כמו בברכת הפירות ככולל ואינו כולל עכ"ל (ואגב, יש להעיר שלכאורה הגר"א מבאר בזה

מילה פרק יא סימן טו אות ח שלמה שצו

של יד ושל ראש שני מצות הם, משא"כ מילה ופריעה מצוה אחת היא, ועוד איך מברכין על הפריעה להכניסו בבריתו של אברהם אבינו והא לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו עכ"ל.

ביאור הרע"א

ז. כתב הרע"א בשו"ת (מהדו"ק סי' מב) וז"ל: הלבוש (סי' רסה) כ' דיש מתמיהים למה יברך האב להכניסו, הא המוהל שלוחו, ושלוחו של אדם כמותו, וכיון שהמוהל מברך על המילה מה צורך לאב לברך להכניסו, הרי המילה היא בריתו של א"א. וי"מ דברכת להכניסו אינה כלל על המילה רק האב משבח ומברך לד' שמיום ההוא והלאה מוטל עליו עוד מצות אחרות הנגררות אחר המילה, והם שמצוה לפדותו אם הוא בכור וללמדו תורה ולהשיאו אשה, עי"ש ... ויותר נראה דבאמת מילה ותורה שייכים להדדי, וכמ"ש בעוללות אפרים (מאמר שצב) שמילה חיצונית היא סיבה למילה פנימית מערלת לב, כשימול ערלת לבבו אז יהי' חדרי לבו פתוחים להבין ולהשכיל עיי"ש. א"כ מילה מבוא למילת הלב להבין ולהשכיל בתורה ומצות ... ומומתק בזה יותר דברי הלבוש דלהכניסו היינו על הגרירה ממצוה זו ללמוד תורה דזה נגרר מתוך המילה דיזכה למול ערלת לבבו להשכיל בתורה ומצות, עכ"ל הרע"א.

ביאור הצפנת פענה

ח. הצ"פ (פ"ג ממילה ה"א) ביאר שהרמב"ם והראב"ד חולקים אם

מילה שלא בזמנה - אם המצוה על האב או על הבי"ד

ה. והנה יש הסוברים דבמילה שלא בזמנה, המצוה כבר אינה מוטלת על האב אלא על הבי"ד, כ"כ המחזה"ש (בהל' פסח סי' תמד סק"א), ויד המלך (על הרמב"ם בהל' מילה), ועי' בהגהות חשק שלמה (על יבמות ע"א). ואמנם מהגאון רבי אשר וייס שליט"א שמעתי שלכאורה דבריהם נסתרים מהראשונים, ובהם פיהמ"ש לרמב"ם (סוף פרק ר' אליעזר דמילה) ושו"ת התשב"ץ (ח"א סי' ח. וע"ע שו"ת בית שערים חלק או"ח סי' קפד ומשנה הלכות ח"ד סי' קכ"א). ומ"מ לשי' הנ"ל יל"ע אם במילה שלא בזמנה יברכו להכניסו, והיינו אליבא דשי' הרמב"ם הנ"ל שברכה זו נתקנה על חיובו המיוחד של האב.

מהות הברכה

כבר כתבנו לעיל בשם הראשונים (הסוברים כהרמב"ם) שברכת להכניסו נתקנה על מצות מילה המיוחדת לאב או על שאר מצוות הבן המוטלות על האב, אמנם ישנם בזה ביאורים נוספים:

ביאור הב"ח

ו. הב"ח (בתחילת סי' רסה בד"ה ומ"ש ואבי הבן מברך) מבאר שכמו שמצינו בתפילין שתי ברכות, אחד על ראש המצוה ואחד על סופה "אף כאן מברך על המילה קודם שמל בתחילת המצוה ואחד מברך להכניסו בגמר המצוה קודם פריעה" עכ"ל.

ובערוה"ש שם (רסה ד) הקשה עליו וז"ל: ואין זה דמיון כלל דתפילין

בריתו של אברהם אבינו שהקב"ה כרת עמו ברית זה עכ"ל.

עמידה בברית ובברכות

אם ראוי שהאב יהיה סנדק

יא. מעשה באב שרצה להיות סנדק במילת בנו. וכמה מהנוכחים בברית טענו שאין ראוי לנהוג כן משום שהאב לא יוכל לעמוד בברכת להכניסו (כדי לא להפריע לעבודת המוהל, למנהג אשכנז שמברך בין החיתוך לפריעה). ולדבריהם יוצא שה"ה ומה"ט שאין ראוי שהמוהל יהיה גם סנדק משום שלא יוכל לעמוד בברכות. שוב מצאתי לאח"ז בספר ברית אפרים (עמ' שב אות קנד בשם ספר תירוש ויצהר) שהקשה מדוע אבי הבן מכבד אחרים בסנדקאות, הרי המצוה גדולה כקטורת וכ"כ מהדרין אחריה, ומדוע לא יזכה בה האב בעצמו, ותירץ להיות והאב צריך לעמוד בברכת המילה אין לו לקבל סנדקאות אלא לכבד אחר שעיי"ז יקיים ברכת המילה כמצוותה מעומד. ונראה לעיין בטענה זו, ובראשונה יש לברר את גדר החיוב לעמוד בברכה זו ומקורו.

ברכת להכניסו - ברכת המצוות או ברכת השבח

יב. נחלקו הראשונים אם ברכת להכניסו היא ברכת המצוות או ברכת השבח: לדעת הרשב"ם הוי ברכת המצוות (כדמשמע מהתוס' שבת קלז ב ד"ה אבי, לענין עובר לעשייתן), וכ"ד הרשב"א (בשור"ת ח"א סי' שפב), וכ"מ מבעל העיטור (בהל' מילה והל' ציצית) שס"ל שצריך לברך מעומד דילפינן לכם לכם מעומר (הו"ד

החיוב על ב"ד הוא רק שלא יהא ערל או שיהא מהול. הרמב"ם סובר שהחיוב על ב"ד הוא רק שלא יהא ערל (וכדמשמע מדבריו בפ"א ה"א "ב"ד מצוין שלא יניחו ערל בישראל") ולכן ל"ש ברכה ע"ז (כשאינן אב), אבל הראב"ד סבר שחיובם של הבי"ד הוא שיהא מהול. ומדבריו נראה שברכה זו אינה על מעשה המצוה אלא על התוצאה והיינו שע"י המילה הוא כבר מהול.

ביאור הנצי"ב

מ. הנצי"ב בהעמק דבר (על הפס' "והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם", בראשית יז יג) כתב וז"ל: עוד הזהירו שיהי הברית קיים ולא למשוך את הערלה. ובהרחב דבר שם הוסיף וז"ל: והנה כבר נתקשה בהגמ"י הל' מילה על שתי ברכות שמברכין על המילה ולהכניסו. ונראה דהוא על שני מ"ע. תחלה מברך המוהל (על המילה) על מעשה החיתוך. ואחר שחתך מברך האב להכניסו שהרי בידו למשוך ערלת בנו והוזהר ע"ז במ"ע ... ועפ"י דברינו מתיישב ג"כ שיטת הרמב"ם דבאין אב אין מברכין כלל להכניסו משום דמסתמא אינו ביד ב"ד למשוך הערלה עכ"ל.

ביאור הערוך השולחן

י. בערוה"ש (רס"ה סעי' ד - ט) כתב וז"ל: מצוה זו מוטלת על התינוק אלא שאין בו דעת לכך נצטוה האב וכל ישראל ... וזהו כאלו התינוק היה מברכה ... ומברכין על מה שצוה הקב"ה להכניס ילד ישראל מיום שנולד (לכאוי) כונתו מיום השמיני) תחת כנפי השכינה ... שזהו

לשם יוצרנו ולא לשם ע"ג ולא לשם מורנא ולא לשם הר גרזים עכ"ל.

ויל"ע בד' ר"ת שמתחילת דבריו הנ"ל משמע שהוי ברכת השבח, וכך גם ביאר הריטב"א בכונת ר"ת (בחיודשו לפסחים ז ב) ועוד ראשונים, אמנם בהמשך דבריו כתב וז"ל: ואין צריך לברך עובר לעשייתו אלא במקום שהעושה המצוה הוא מברך אבל כשמברך אחר לא עכ"ל. ומשמע לכאורה שר"ת מודה לרשב"ם בעצם היסוד דהוי ברכה"מ, וכן נראה מביאור הב"ח שכתבנו לעיל.

ואמנם המהרש"א שם כתב וז"ל: דאע"פ דלשון להכניסו לא על הנעשה עכשיו לבד קאמר לה מ"מ כיון דבשביל מילה של עכשיו מברך לה דאי לאו המילה של עכשיו לא היה מברך לה כלל היה ראוי לברך אותה עובר לעשייתו אי לאו האי טעמא שכתבו דכשמברך אחר לא עכ"ל. וביאור דבריו, שלר"ת הא דהוי ברכת השבח סגי רק לתרץ איך מברך אחר המילה בלשון 'להכניסו' דמשמע להבא, ואין בזה די כדי לתרץ מדוע ל"צ 'עובר', דסו"ס היות וברכת השבח הזו נתקנה מחמת המצוה של עכשיו, היה לו לברך 'עובר לעשייתו'. וע"ז תירץ ר"ת משום שמברך אחר. והוסיף המהרש"א שד' ר"ת (שגם בברכת השבח צריך עובר לעשייתו) אינה כהרא"ש שם, דלדידיה סגי בתי' שהוי ברכת השבח גם כדי לבאר מדוע א"צ עובר לעשייתו). בביאור שי' הרא"ש ע"ע בק"נ שם (אות ב) ובק"נ בשבת קלז (אות נ).

[ואגב, בטעם הדין שצריך לברך עובר לעשייתו, ביאר הריטב"א

בב"י רסה). וכ"מ בפשטות מהראשונים שהבאנו דבריהם לעיל שברכת להכניסו נתקנה על מצות המילה המיוחדת לאב. וכן עולה מדברי הצפנת פענח והנצי"ב הנ"ל, וכ"מ מהראב"ד (פ"ג מאישות הכ"ג).

אמנם הר"ן (שבת נה ב בדפי הרי"ף) כתב דברכת להכניסו אינה אלא שבח והודאה בעלמא על שזיכהו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. וכן נראה מהאבודרהם שכתב שברכה זו נתקנה לרמוז שמהיום ואילך מוטלות על האב המצות למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה, ולפי"ז מסתבר שהיא ברכת השבח. וכ"מ מביאורי הרע"א, הלבוש והערוך השולחן שכתבנו לעיל.

ובשיטת הרמב"ם נחלקו הנו"כ, מפשטות דברי ההגה"מ (שהובא לעיל בסימן זה באות ג) משמע שהיא ברכת המצוות, ואילו הכס"מ כתב (שם) וז"ל: ואף ע"ג דכל הברכות מברך עליהם עובר לעשייתו, שאני ברכה זו דאינה אלא שבח והודאה בעלמא עכ"ל (והנה, הגם שבב"י הנ"ל הביא את דברי ההגה"מ שברכת להכניסו נתקנה על מצות המילה המיוחדת לאב, מ"מ לפי מש"כ הוא עצמו בכס"מ כאן, צ"ל דמ"מ אי"ז ברכת המצוות אלא ברכת השבח על חלקו המיוחד של האב). וגם מהלח"מ (כהל' אישות פ"ג ה' כג) נראה להדיא שהבין שהרמב"ם ס"ל שהיא ברכת השבח.

ובתום' (ד"ה בלבער פסחים ז א) כתב בשם ר"ת וז"ל: דלא על זאת הנעשה עכשיו מברך אלא משבח ומודה להקב"ה שצונו על המילה כשתבא לידו, ותיקנוה כאן לגלות ולהודיע שזו המילה נעשה

ובן נפ"מ לניד"ד אם צריך עמידה בשעת הברכה. וכן תיתכן נפ"מ כשלא בירך בזמן המילה, אם יוכל לברך אח"כ (אמנם גם לצד שהיא ברכה"ש אי"ז פשוט שיוכל לברך כי אולי כבר עבר זמן המצוה²⁹²). ואולי גם נפ"מ באופן שהאב אינו נמצא במקום הברית אך שומע בטלפון את מהלך הברית בשעת מעשה, אם היא ברכה"מ מסתבר שלא יוכל לברך אבל אם הוא ברכה"ש יש לדון בזה, כי אולי חסר בהתעוררות המחייבת לומר השבח (תורה"ב רסה).

להלכה - האב יכול להיות סנדק

יד. בשו"ע (יו"ד רסה א) נפסק שברכת 'להכניסו' צריכה להיאמר בעמידה, והטעם הוא שיש לחוש לסוברים שהיא ברכת המצוות וא"כ יש לעמוד בה וכמבואר בטוש"ע (או"ח סי' ח וסי' תפט). די"ז הינו מלבד דין העמידה בברית עצמה, המבואר ברמ"א (יו"ד שם) וז"ל: "א שכל העם שהם אצל המילה יעמדו שנאמר ויעמוד העם בברית²⁹³ עכ"ל.

והגם שהרמ"א שם הוסיף "וכן נוהגין מלבד התופס הנער שהוא יושב" (והיינו שכשאין אב - הסנדק מברך להכניסו בישיבה), מ"מ אין להוכיח מזה, דל"ד לניד"ד, דהתם א"א בע"א (שכל סנדק צריך לשבת, וכמ"ש בערוה"ש יו"ד סי' רסה סעי' יד וז"ל: אמנם הסנדק יושב

(בחיודשויו לפסחים ז ב) וז"ל וטעם זה שאמרו חז"ל לברך על המצוה עובר לעשייתן כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת, ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה שהיא עבודת הגוף עכ"ל].

הנפ"מ בין ברכת המצוות לברכת השבח יג. הנפ"מ בנידון זה (אם היא ברכת המצוות או ברכת השבח) היא לענין אם צריך לברך דוקא עובר לעשייתן או אפשר לברכה גם אח"כ. אמנם יש מהראשונים שכתבו שגם את"ל שהיא ברכה"מ, יש סברות אחרות שמחמתן מברך אחר המילה, כגון משום שתלוי באחרים (המוהל) ושלא יתחרט או יקלקל וכיו"ב, וכמ"ש בבית הבחירה למאירי (בפסחים ז ב) וז"ל: ... הגאונים הוציאו מכלל זה גם כן 'להכניסו בבריתו של אברהם אבינו' שלא לברך עד שימול שמא תתקלקל המילה שאע"פ שאין חוששין למוהל עצמו כמו שכתבנו, מ"מ אין לו לברך במה שביד אחר עד שידע במה לסמוך ... ומ"מ כל שאבי הבן מוהל, ראוי לתכופ ברכת להכניסו לברכת המילה ואף כשאחר מוהל, המנהג להיות אבי הבן מברך להכניסו תיכף למילה קודם פריעה עכ"ל (וכע"ז כתב גם בבית הבחירה בשבת קלז ב).

השלמת המילה

התינוק למילה, וכן בשעת המילה עצמה מפני כבודו של אליהו הנביא עכ"ל, הו"ד בטעמי המנהגים (עמ' שצא).

292. ראה בפרק יב סי' ג תשובה ח. 293. ובספר אור צדיקים הוסיף וז"ל: חייב כל אדם לעמוד מפני נושאי

הדבר מחמת הכרח אין בזה שום זלזול עי"ש עכ"ל. ומכל הני טעמי מסתבר שהאב יוכל להיות סנדק ולברך בישיבה וכן המנהג. ואמנם בתורת חיים (סנהדרין פט ב) כתב טעם אחר לעמידה בברכות וז"ל: עוד נראה כיון דילד הנימול כקרבן הוא לכך האב והמוהל כשמברכין צריכין לעמוד כמו שכתב בשו"ע י"ד סימן רס"ה דהמוהל ככהן המקריב הוא וכהן העובד מיושב באזהרה (מדכתיב לעמוד ולשרת כדאמרינן בסוף פרק הנשרפין), והאב נמי כיון שמביא קרבן צריך לעמוד שם (כדאיתא בספרי תשמרו שיהו כהנים ליום וישראלים עומדין על גביו מכאן למדו ותקנו מעמדות) עכ"ל. ולכאורה לפי"ד אכתי יש להתיישב בדבר.

אם ראוי שהמוהל יהיה סנדק

מזו. יש לדון בזה בתרתי, הן מצד חיוב העמידה בברכת 'על המילה', והן מצד חיוב העמידה במילה עצמה.

והנה, לענין הברכה (שלכו"ע היא ברכת המצוות), פשוט שלכתחילה המוהל צריך לעמוד בברכת זו וככל ברכת המצוות, וכנפסק בשו"ע (או"ח סי' ח סעי' א), ומקורו בירושלמי כמבואר שם בב"י ובביהגר"א. אמנם בדיעבד אינו מעכב וכמ"ש במשנ"ב (שם סק"ב), וכמו שכתבנו לעיל לענין האב. ויתרה מזו מצאנו בערוה"ש (י"ד סי' רסה סעי' יד) שכתב וז"ל: האב והמוהל כשמברכים צריכים לעמוד דכתיב ימול לכם וגמרינן מעומר דכתיב וספרתם לכם ואסמכתא בעלמא הוא והעיקר מפני כבוד המצוה הגדולה הזאת שזהו כהקבלת פני שכינה להכניס

על הכסא שהרי צריך להחזיק הילד על ברכיו והוא במקום המזבח ומוכרח לישב דבעמידה לא תעלה המילה יפה כמובן עכ"ל).

ולחלבה נלענ"ד שהיות והראשונים נחלקו אם ברכת להכניסו הוי ברכת המצוות, ויש מהם שסברו דאינה אלא שבח והודאה (ולפי"ז אין צריך לברך בעמידה). ועוד שדי"ז שצריך לעמוד בברכה אינו אלא לכתחילה, וכמ"ש בערוה"ש (או"ח סי' ח סעי' ג) וז"ל: ודבר פשוט הוא שזה שאמרנו לברך מעומד אין זה לעיכובא כלל דלא נזכר זה בגמרא אלא כך סמכו הקדמונים, ולכן במקום צורך יכול לברך מיושב עכ"ל, ומה"ט נראה שגם בניד"ד האב יוכל לשבת ולהיות סנדק.

ויתרה מזו, מסתבר שאם הטעם לישיבה היא מחמת כורח המציאות ולא מחמת זלזול ח"ו, לית לן בה. שוב מצאתי בס"ד שכ"פ בספר ישועות יעקב (הו"ד בפתי"ש ביו"ד סי' שכח סק"ב) וז"ל: משמע דמותר לברך מיושב, ועיין במג"א (שם סי' ח סק"ב) שכ' דהפרשת חלה אינה מצוה כ"כ דאינו עושה אלא לתקן מאכלו להכי מותר לברך מיושב ע"ש, לפי"ז גם אם היא לבושה כבגדים רשאה לברך מיושב. ועי"ש בס' ישועות יעקב מהגאון ש"ב אב"ד מלכו"ב נר"ו שדחה זה ומחלק דהיכא דאפשר לעשות בעמידה אינו רשאי להיות בישיבה ולהכי בציצית מברך מעומד וש"ה דא"א לעמוד ערומה לכן מותרת לברך בישיבה, דעיקר הטעם דאין לישוב הוא משום שנחשב כמזלזל בדבר ואין פחד ה' לנגד עיניו אבל כשעושה

נפש מישראל תחת כנפי השכינה פשיטא שצריכים לעמוד ואפילו כל העם שאצל המילה יעמדו ... עכ"ל.

חיוב העמידה בברית ומקורו

מז. כמו"כ המוהל צריך לעמוד גם במילה עצמה²⁹⁴. המקור לדי"ז הינו בסמ"ק (סי' צב לענין ציצית, הו"ד בב"י אור"ח סי' ח ובש"פ שם) וז"ל: טעמא משום דגמר לכם לכם מספירת העומר דכתיב ביה בקמה פירוש בקומה עכ"ל. וכתב הפמ"ג (אור"ח סי' ח במש"ז סק"א) שמקורה של דרשה זו "אל תקרי בקמה אלא בקומה" הוא ברא"ש (בסוף פסחים). והרי"ץ גיאות (הביאו הכס"מ פרק ז מתמידין ומוספים הל' כג) כתב שקבלה היא יעו"ש, וציין לזוה"ק בפרשת תצוה, וה"ה לגבי מילה כמ"ש הב"ח שם. ובסמ"ק (סי' קמה בהגהות אות ב) כתב בשם הרמב"ם וז"ל: כל מצוה שנאמר לכם - בענין עמידה, ואב לכולם עומר וסימן עמצ"ל, עומר, מילה, לולב, ציצית עכ"ד. ויעוין בפמ"ג (באור"ח שם) שהעיר על הטור והרמ"א (בהל' מילה סי' רסה) וז"ל: ואיני יודע אמאי השמיט עיקר הדין שימול מעומד שזה דין תורה מגזירה

שוה לכם, וכתב הברכה דהיא דרבנן ... עכ"ל.

והנה בפמ"ג (בא"א שם) רצה לחדש ש"הסמ"ק סובר בהנך דיעבד נמי פסול, אם עשה מיושב צריך לחזור לעשות מעומד, ושאר מצות רק לכתחלה". אמנם אח"כ הסיק "עשיית המצות גופייהו אין צריך עמידה, כי אם עומר דכתיב בקמה ויליף מיניה ציצית שופר ומילה". ולענין שאר הנמצאים בברית עי' בספר ברית אפרים סי' כג.

ההלכה ומנהגם של גדולי ישראל

יז. ואמנם להלכה גם זה אינו מעכב בדיעבד, וכמ"ש במשנ"ב (שם סק"ב לענין ציצית). והגם שבספר תירוש ויצהר (הו"ד בברית אפרים הנ"ל) כתב שהיות והמוהל צריך לעמוד בברכת המילה אין לו לקבל סנדקאות. ומה"ט תמה שם על מוהלים יחידי סגולה שמקיימים שניהם כאחד (סנדק ומוהל), ואכן בפמ"ג (אור"ח סי' תקפה במש"ז סק"א) כתב וז"ל: תופס התינוק א"א למול מחמת ברכה²⁹⁵ עכ"ל, מ"מ למעשה לא נהגו להחמיר בזה²⁹⁶.

השלמת המילה

בזה יתרון טובא, כמ"ש הגאון מש"ז א"ח ריש סי' תקפ"ה וכ"כ הגאון תורת חיים בסנהדרין על דף פט ע"ש (וז"ל שם: ילד הנימול כקרבן הוא ... והאב כיון שמביא קרבן צריך לעמוד שם כדאיתא בספרי תשמרו שיהו כהנים ליום וישראלים עומדין על גביו מכאן למדו ותקנו מעמדות). עכ"ל. ובאופן שהאב צריך לבחור אם להיות סנדק או מוהל - נחלקו בזה הפוסקים, בשו"ת רב פעלים הנ"ל כתב שיעדיף להיות סנדק וכ"כ בשבט הקהתי (ח"י סי' שמג). ואילו בשערי דיעה (הו"ד ברב פעלים שם) כתב שעדיף שיהיה מוהל משום שהיא מצוה מה"ת וחיובו, וכ"כ במשנה הלכות (מהד"ת ח"י סי' קסו). 296. בשו"ת שערי דעה

294. ולא מצד דין עמידת הנוכחים בברית (הנסמך עה"פ "ויעמוד העם בברית"), שדי"ז לא נאמר לגבי הסנדק וכמבואר ברמ"א הנ"ל, אלא משום שהוא העושה את המצוה. ומ"מ בתימן גם המוהל נהג לשבת, ראה להלן פרק יג סי' ט. 295. וצ"ע מש"כ שצריך לעמוד משום הברכה ולא משום עצם המילה, וכמו שהקשה הפמ"ג (באור"ח סי' ח) על הטור שכתב שברכת המילה בעמידה ולא כתב מצד עצם המילה. ובשו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' לה) כתב וז"ל: ... וא"א לו לעשות שתי מצות אלו בידו ביחד, דא"א למול בידו את בנו בהיותו מונח על ירכיו, דחושש לקלקולא, וגם דבהכי יהיה מל מיושב ולא מעומד, דיש

שוחט ביד א' ומכסה ביד ב'). ומחמת סברא זו המהר"ם שיק לא רצה לקבל את דעת הגדול הנ"ל (שלא להיות סנדק ומוהל כאחד), דכאן עניינן של ב' המצוות הוא אחד. וגם עפ"י הטעם הב' הנ"ל, מסתבר שהיות והוא עסוק באותה מצוה אין כאן חסרון שאין ליבו פנוי²⁹⁹.

ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' מח) וכן בספרו אות חיים ושלום (רסה סק"ו) האריך לבאר מ"ט גדולי עולם לא הקפידו ע"ז. ובה יתיישב מנהגם של גדולי ישראל בדורות הקודמים שנהגו למול גם בעת שמשמשים בסנדקאות ובהם הגרע"א (כמובא בחוט המשולש החדש עמ' רג), וכן החת"ס כמ"ש בעצמו כ"פ ב'מוהל בוך' שלו (נדמ"ח בספר ברית ישראל). וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"א יו"ד סי' תקצב) והוסיף שם דלהגר"א דס"ל שלא יקח סנדק פעמיים משום עה"ר, גם כאן יש למנוע מה"ט אא"כ הוא ת"ח מופלג או אדמו"ר שהציבור מבין שמגיע לו וכ"ש בקרוב משפחה. וע"ע בתשובות והנהגות (ח"ג יו"ד סי' רצג).

בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' סב) כתב ששמע על גדול א' שלא רצה להיות סנדק ומוהל כאחד, מטעם ש"אין עושין מצוות חבילות". והקשה ע"ז שהרי ב' העניינים שייכים זל"ז ול"ש בזה "אין עושין מצוות חבילות"²⁹⁷, ולכן לא רצה לקבל את השמועה על הגדול הנ"ל.

ובביאור דבריו נראה, דהנה מצאנו ב' טעמים לדין "אין עושין מצוות חבילות"²⁹⁸: א. רש"י ותוס' בסוטה (ח) כתבו דהוי דרך משאוי ובזיון, והיינו שבוה שעושים יחד, מראה שרוצה להיפטר מהן. ב. תוס' במו"ק (ח) כתבו כדי שיהיה ליבו פנוי למצוה אחת.

ועפ"י הטעם הא' הנ"ל, צ"ל גם בניד"ז שכל שיש שייכות וקשר משותף בין התוכן והנושא של ב' העניינים, ויש לתלות שמשו"ה נעשו יחד, הרי כבר אין נראה שעושה כן משום דהוי כמשאוי ורוצה להיפטר מהן, ולכן יהיה מותר. וזכר לדבר, מהלל שהיה כורך פסח מצה ומרור ואוכלן יחד (אף ששם הוא גזה"כ לשיטתו, מ"מ הסברא דומה, ומה"ט גם

מצות מילה היא הקדושה שנשרש מהאבות ואין שייכות לה רק ישראל, דמולי עכו"ם דינם כערלים משא"כ ישראל אף ערל בכלל מהול הוא (נדריים לא ב) ... ועמלק הוא עיקר המקטרג על קדושת ישראל .... שהיה חותך מילותיהם וזורקן וכו' והיינו הקטרוג שאומר שגם ישראל אינם שומרים קדושת הברית אף שנימולו ועל כן הוי לך מה שבחרת. והמן מזרעו ... וע"כ לאחר התגלות הנס כתיב 'ליהודים היתה ... ששון' - זו מילה, שנתגלה קדושת ישראל מצד תולדות האבות. ... והיינו מפני שהם נשמרים בקדושת הברית בעצם.
פרי צדיק (שמות, פורים)

השלמת המילה

ממניח תפלין בשעה שלובש ציצית. ²⁹⁸. וב"בית האוצר" לגר"י ענגיל כתב טעם נוסף - משום שעוסק במצוה פטור ממצוה. אמנם יש ע"ז כמה תמיהות, עי' ב"דבר שמואל" (אליעזרוב) על פרק ערבי פסחים שהאריך טובא בסוגיא זו. ²⁹⁹. וע"ע בספר אעירה שחר (למו"ר הגר"ז אפשטיין זצ"ל ויבלחט"א הרה"ג רח"ש רוזנטל שליט"א) מש"כ בסוגי' זו (סוטה ח).

(יו"ד סי' קעד) ביאר הא דברכת המצוות בעמידה הוא רק כשגוף המצוה בעמידה אבל כשהמצוה גופא נעשית בישיבה הברכה נגרת אחר המצוה. ובשו"ת מהרש"ם (ח"ט סי' רי) ביאר שהיות וישיבתו משום הסנדקאות לא הוי בזיון למצוה, וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' מח) ובכוה"ב. ²⁹⁷. וביותר שהסנדק אינו "עושה" כלום אלא התינוק רק מונח עליו ולא גרע

פרק יב פסקי מילה

סי' א. כשיחות התינוק לברית.....תט

- א. המשקל הראוי לברית • ב. רמת הצהבת הדוחה מילה • ג. רמת הצהבת לענין הגדרת 'חולה' • ד. מאיזו רמת צהבת מוגדר כבריא • ה. התחלת מנין שבעת הימים עפ"י השערה • ו. תינוק שחלה - אם יש חיוב לבדקו כל יום • ז. המתנת שבעת הימים בדלקת עיניים • ח. דלקת בעין אחת לאחר דלקת בעין השניה • ט. דלקת עיניים קלה והפרעה בקצב הלב • י. סתימה בצינור הדמעות • יא. חוסר סוכר בדם

סי' ב. מועשה המילה.....תטו

- א. סכין חד פעמי - למול בו • ב. סכין חד פעמי - להשליכו לאשפה אחר המילה • ג. השימוש במגן • הד. הפרדה; ד. הפרדה לפני היום השמיני - לענין למולו בשבת ולברך על מילתו • ה. הפרדה ביום המילה • ו. שיעור הערלה; ו. הגדרת שיעור הערלה • ז. שיעור החיתוך בתינוק שמן • חיתוך ע"י האב שאינו מוהל; ח. אם יש מעלה שהאב יחתוך בעצמו • ט. חיתוך ע"י האב - ללא פריעה • י. אב שרוצה למול בחיתוך ופריעה כאחד • יא. חיתוך בשבת כשהאב מבני אשכנז (וב' מוהלים בשבת) • יב. ברכת 'להכניסו' - זמנה כשהאב חותך • יג. ברכת שהחיינו - זמנה כשהאב חותך • יד. האב ביקש לחתוך והמוהל שכח ובירך • פריעה; טו. דחף את עור הפריעה בלא לקרעו • טז. קריעה חלקית של עור הפריעה • יז. עה"פ מכסה את החוט הסובב • יח. נשאר הרבה מעה"פ - כשאיך חשש שיחזור • יט. נשאר הרבה מעה"פ - כשיש חשש שיחזור • 'חיתוך ופריעה כאחד'; כ. מילה ב'חיתוך ופריעה כאחד'; כא. כשרות הפריעה ב'חיתוך ופריעה כאחד' • כב. 'חיתוך ופריעה כאחד' כשיש צורך • כג. זמן ברכת 'להכניסו' ב'חיתוך ופריעה כאחד' • כד. נשאר עה"פ לאחר 'חיתוך ופריעה כאחד' - אם לקורעו • מציצה; כה. מציצה במיץ ענבים • כו. מציצה בשפופרת • הדרמה; כז. הדרמה מקומית

סי' ג. סדר הברית ומנהגיה.....תכז

- א. כסא של אליהו; א. כסא של אליהו - מקומו • שליחות המוהל; ב. מינוי שליחות בזמן הברית • ג. מסירת הסכין • ד. לתת למוהל כסף כדי שימול מדין 'פועל' • הברכות; ה. ברכת 'על המילה' - זמנה • ו. סוף זמן ברכת 'על המילה' • ז. אם המוהל יענה אמן על ברכת האב • ח. סוף זמן ברכת 'להכניסו' • ט. זמן ברכת 'שהחיינו' • י. סוף זמן ברכת 'שהחיינו' • יא. 'שהחיינו' בחו"ל לבני אשכנז • יב. שתי מילות בברכה אחת • יג. אב שאינו נמצא בברית - אם יברך • יד. 'להכניסו' - כשהאב איננו מברך • טו. המוהל צריך לברך עם האב • טז. מוהל מבני אשכנז שמל בני ספרד - באיזו הברה יברך • יז. 'להכניסו' - כשהנימול בהדרמה כללית • יח. תינוק

שאביו גוי • יט. האב והסנדק חרשים • כ. בן פנויה • כא. ברכת שהחינו בתינוק מאומץ • כב. לעשות עצמו 'כאלו מברך' • כג. בקבוק היין נפתח ע"י מחלל שבת • עמידה בברית; כד. מתקשה לעמוד • קריאת השם; כה. טעות בשם התינוק • כו. בן פנויה - הזכרת שם האב • כז. האב גוי • כח. קריאת שם ע"ש מי שנתייטר בייסורים • כט. לקרוא לתינוק 'נמרוד' • כיבודים; ל. אם 'סנדק חשוב' קודם למעלת 'זריזין' • לא. 'כיבוד' לאחר הברית • לב. לתת 'כיבוד' לגוי • מי שברך לחולים; לג. המקור לאמירתו בברית • לד. הטעם לאמירתו בברית • לה. הזמן הראוי לאמירתו • סגולת התפילות בברית; לו. סגולת התפילות בזמן ככי התינוק • תחנון; לז. הטעם שבעלי הברית פוטרים מתחנון רק קודם הברית והם פטורים גם אחריו • לח. אמירת תחנון בשחרית כשהברית אחר מנחה • לט. אם פריעה פוטרת מתחנון • מ. כשיש ספק אם הוא בעל ברית • מא. להעלים מהציבור שיש ברית

סי' ד. מילה בזמנים שונים.....תלט

שבת; א. הפרדה בשבת • ב. שימוש במלקחיים בשבת • ג. למול בשבת ב'חיתוך ופריעה כאחד' • ד. נשאר הרבה מעה"פ - כשאין חשש שיחזור • ה. נשאר הרבה מעה"פ - כשיש חשש שיחזור • ו. פד - גזה ביין בפי התינוק • ז. תחבושת רטובה • ח. טלטול הסכין אחר הברית • ט. סכין חד פעמי - אם הוא מוקצה • י. טלטול סכין חד פעמי אחר הברית • יא. מילת תינוק שנולד ע"י טיפולים • יב. נולד בכניסת השבת אחר השקיעה • יג. קביעת יום הלידה עפ"י הלוח • יד. קביעת זמן הלידה עפ"י רישום המיילדת • מילה וחילול שבת; טו. מילה אצל מחללי שבת • טז. התינוק יובא בחילול שבת • יז. חשש לגרימת חילול שבת • יח. התחייבו לשמירת השבת בבית, אבל האורחים יבואו ברכב • יט. הבטיחו שלא יהיה חילול שבת • כ. לא מסכימים לדחות הברית ויעשוהו ע"י מוהל אחר • י"ט שני; כא. מילה שלא בזמנה ביו"ט שני של גלויות בחו"ל ע"י מוהל בן א"י • שבוע שחל בו תשעה באב; כב. למול כשיש תזמורת • כג. שמחה וסעודה בתיקון ציצין המעכבין • תעניות; כד. מילה בתענית נדחה • כה. למול כשע"ז יאכלו בתענית • סוכות; כו. לברך על היין מחוץ לסוכה • אבלות; כז. מוהל אבל לצאת מביתו לברית

סי' ה. מילה שלא בזמנה.....תמט

א. דחיית מילה שלא בזמנה מחמת סיבות צדדיות • מילה שלא בזמנה ביום ה' וע"ש; ב. המנהג בזמננו • ג. המנהג תלוי בנימול • ד. להקל בשעת הדחק • ה. להודיע לשאינם יודעים על המנהג • ו. כשבלא"ה ימולו ע"י מוהל אחר

סי' ו. המוהל.....תנא

א. לימוד אומנות המילה לבן ישיבה • ב. בחירת מוהל • ג. 'מעלות' במוהל • ד. לספר על מוהל שאינו מל כראוי • מוהל שהחזיק למול; ה. החזיק לכבד מוהל ורוצה לשנות • ו. אם האיטור לשנות הוא גם על המוהל השני • ז. שכר המוהל • ח. ביטול תורה למוהל • ט. ביטחון והשתדלות • י. למול ב'בית כנסת' קונסרבטיבי או רפורמי

סי' ז. יהדות וגירות.....תנו

נימול גוי; א. למולו • ב. להודיע שהוא גוי • ג. הטפת דם ברית וטבילה לשם גירות • ד. נימול ע"י מחלל שבת - אם צריך הטפת דם ברית לגירות • ספק יהדות; ה. למול ספק יהודי • ו. למולו בשבת • ז. לברך על מילתו • ח. ברכות האב • מעוברת שנתגיירה; ט. נולד ממעוברת

פרק יב

פסקי מילה

רוב תשובות הפוסקים דלהלן (ובפרט תשובות מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א ומו"ר הגר"ח פ" שיינברג שליט"א) ניתנו כמענה על שאלות שנשאלו ע"י הכותב עצמו (או בשליחותו), ולא פורסמו עדיין במק"א, ולא פוקי תשובות מתוך ספרי השו"ת של זמננו (כשבט הלוי וכיו"ב) שהינם בהישג יד לכל אשר ידרשנו, ומשום כך לא הובאו בגוף התשובות למעלה (אמנם באיזהו מקומן הם הוזכרו בהערות לצורך השוואה והשלמה).

סימן א

כשירות התינוק לברית

ק"ג לפחות ויש שמלים אף ב-2 ק"ג. מהי ההלכה בזה?

תשובה: אי"ז תלוי במשקל כלל, וכך היתה גם דעת החזו"א, שהרי בגמ' לא נזכרה כל הגבלה הקשורה למשקל². ומ"מ אם המשקל נמוך מדי³ והרופאים חוששים לכך - אין למול⁴.

מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

רמת הצהבת הדוחה מילה

הקדמה: מבחינה רפואית, יש להבחין בין הצהבת הפתולוגית המוגדרת כמחלה לכל דבר,

המשקל הראוי לברית

א. שאלה: עד לפני כמה עשרות שנים, הרופאים היו ממליצים שלא למול תינוק השוקל פחות מ-3 ק"ג¹. בזמננו, טוענים הרופאים שבשלות התינוק אינה נקבעת על סמך המשקל בלבד אלא עפ"י נתונים נוספים (כמו השלמת שבועות ההריון וכיו"ב). ולדבריהם, אם בבדיקת הרופא יימצא שהתינוק בשל ובריא (עפ"י הגדרתם) אפשר למולו גם במשקל קטן יותר. למעשה - יש מנהגים שונים בין המוהלים, יש הממתינים למשקל של 2.5

השלמת המילה

לא היה לו את אותו נסיון". והיה משמע מדבריו שאין להקל על סמך הוכחה ממקרה אחד. ואגב, בספר שר התורה (עמ' 332) הביא בשם הגר"ב מטשעבין זצ"ל ששמע מרופאים גדולים שישנם אנשים מבוגרים שנחלשים לפני גיל זקנה, וזאת משום שנימולו כשהיה אסור למולם, והיינו שלמילה קודם זמנה (מבחינה רפואית) - יש השפעה גם לאחר שנים רבות. 4. וכתב באג"מ (שם) שכיון שאי"ז חולי אלא חשש בעלמא, ניתן למולו מיד כשהגיע למשקל הרצוי וא"צ להמתין ז' ימים, אלא א"כ הוצרך לאינקובטור שאז צריך להמתין ז' ימים משענה שיצא מהאינקובטור ו"אף כשיאמרו הרופאים שיכולים למולו".

1. וכ"כ בזה"ב (סי' י סעי' לד), והוסיף שם שאם המשקל במגמת עליה - אפשר למול אף בפחות מ-3 ק"ג. 2. באג"מ (יר"ד ח"ב סי' קא) כתב וז"ל: דחוסר משקל הוא חשש בעלמא של הרופאים שלא יוכל לסבול הצער או יזיק לו הדם שיצא עכ"ל. ושמעתי ממקור נאמן בשם החזו"א שאמר "זו גזירה חדשה על היהודים". ובשו"ת ודברת בס' (רסז) כתב בשם הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א שענין זה תלוי בדעת הרופאים בזמננו, וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סי' פב). 3. והגם ששמענו שמוהל מומחה ומנוסה מל פ"א תינוק ב-2 ק"ג ועלה כהוגן, אמר ע"ז מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א "הרי על משקל כ"כ קטן

בכשלות הכבד. וממילא אפשר למולו אפי' ברמה של 19 בלירובין! לאחר פרסומו של מחקר זה ומסקנותיו שאלנו את גדוה"פ אם עקב כך יש לשנות את ההתייחסות ההלכתית לעניין קביעת זמן המילה לאחר צהבת⁹, וכדלהלן:

ב. שאלה: עד איזו רמה של בלירובין (צהבת) מותר למול?

תשובה א: אפשר למול עד רמה של 12 מ"ג בלירובין ועד בכלל¹⁰. ביותר מזה - אין למול, וראה הערה¹¹.
מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

לבין צהבת היילודים ה'פיסיוולוגית' שבד"כ⁵ אינה נחשבת למחלה כלל. אמנם ברמות גבוהות, גם צהבת היילודים ה'פיסיוולוגית' מסוכנת, משום שיש חשש מסוים לפגיעה בכלי הדם הקטנים שבמוח⁶. והנה, בשנים האחרונות פורסם מחקר של רופאים מומחים שלדעתם אין להגדיר את צהבת היילודים כ'מחלה' על בסיס רמת הבילירובין בלבד⁷, משום שהגדרת הצהבת כ'מחלה' תלויה בהרבה גורמים אחרים⁸. לדבריהם, כל עוד שמהלך התפתחות הצהבת הינו כרגיל ובאופן הדרגתי ואופייני לרוב התינוקות - אין זו מחלה כלל אלא תהליך נורמלי של התקדמות

השלמת המילה

והנהגות (ח"ג יו"ד סי' רצא). אמנם בתשובות והנהגות ח"ב (יו"ד סי' תצ) כתב שאפשר למול עד 10 מ"ג בלירובין והמל עד 12 - אין מוחים בידו, וע"ע בתשובות והנהגות ח"א (יו"ד סי' תקפו). והגרד"ב מטשעבין זצ"ל היה מחמיר מאוד שלא למול בצהבת, ואמר שבמקומו (גליציה) נדיר היה שיעשו ברית מילה בזמן (שר התורה עמ' 331). 8. כגון מהלך התפתחות הצהבת, בשלות התינוק ועוד. 9. בשו"ת שבט הלוי (בח"ט סימן רו - בתשובה לפרו' שטיינברג על מחקר זה) כתב וז"ל: איני נכנס בתחום הרפואה והרופאים שמדברים מתוך מומחיות ונסיון אבל כפי הנראה ממכתבו גם אתם קובעים כמה וכמה תנאים כדי להקל בכלל השאלה. דעתי העני' בנויה על יסוד פשטות הש"ס דמראה ירוק אסור למהלך... ונהי דאנחנו הולכים אחרי ההסכמה שא"צ להמתין, מכ"מ בשיעור גבוה של צהבת שעדין לא הי' לגוף האמצעים להתגבר על זה, למינקט להחמיר עדיף, והיות כי התיאורי' של הרפואה משתנית מתקופה לתקופה, וגם לפי דבריהם הדברים תלויים בכוח תנאים כנ"ל שקשה למסור לאחריות אבות ומהלים ע"כ לא ראיתי כעת לשנות פני הדברים, ואולי נזכה עוד להתחכם בזה ואשמח לכל התגלות, ואז נעיין עוד פעם עכ"ל. 10. וביאר מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שהיות והתינוק נראה צהוב - א"א לסמוך על הרופאים כשדבריהם נגד הגמ'. והגם שאפי' ברמה של 5 מ"ג בלירובין כבר נראה צהוב, מ"מ כבר לא נראה כ"כ צהוב. 11. יצוין כי לאחרונה גם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א מורה שאפשר למול עד רמה של 13 מ"ג בלירובין. וחכ"א העיר ע"ז: אם הצהבת בירידה כמדומה שמרן מיקל יותר.

5. עכ"פ בתינוקות בריאים, לאחר שבועות הריון מלאים ובצירוף תנאים נוספים שאכמ"ל. 6. בגלל שקיעת הבילירובין בדם. חשש זה קיים בעיקר אצל פגים, ואילו אצל תינוקות בריאים הוא רחוק מאוד. 7. מוהלים רבים נהגו להסתמך על רמת הבילירובין, אמנם יש מהפוסקים הסוברים שהעיקר תלוי במראה העין ואין לסמוך על תוצאות הבדיקה (בלבד ועכ"פ לקולא, והיינו שאם הוא נראה צהוב ביותר אין למולו גם אם בדיקת הדם מורה על רמת בלירובין נמוכה). כ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' קמה) וז"ל: אם עדיין המראה בו, דאין לשמוע לעצת הרופא בזה להקל למול, כנגד דברי רבותינו ז"ל, וממה שההורים מוסרים הילדים למוהלים אחרים קלים בדעת, אין מועיל לנו להתיר לסכן הילד בידים, והקולר תלוי בהם עכ"ל. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רו) וז"ל: אנו מחמירים שלא יספיקו מספרי הירקון אם למעלה מעשרה אם למטה מעשרה כל זמן שרואים שהתינוק עדין ירוק באמת. וידעתי שישנם גם מקילים אם הוא למטה מעשרה, ורואים בחוש שהירקון פוחת והולך במספר וגם במראה חווק הירקון, ואז מוהל מומחה ירא באמת יכריע, ודוקא למראה עיניו ישפוט כאשר כן נהגו רבותינו מאז ומעולם עכ"ל. ובמק"א (ח"ח סי' רטו) כתב וז"ל: מנהגינו דכל שעברה מספר של חמש עשרה או גם חמש עשרה עצמו מחכים ז' ימים כדין חולי כל הגוף ... פחות מזה ולמראית עין הוא צהוב הרבה - נדחה הברית לכתחלה עד שיהי' נקי לגמרי מצהבת, ואמנם לפעמים מקילים אם הוא פחות מעשרה והצהבת לפי הסימנים פוחת והולך ... עיקר הוא טביעת העין של המוהל המומחה ואם לפי מראית העין הוא צהוב הרבה חלילה להגיש למצות מילה, ודלא כהרבה מוהלים שאין עושים כן עכ"ל. וכ"כ בתשובות

מילה פרק יב סימן א תשובה ד שלמה תיא

תשובה ג: מקובל במקומנו שתינוק שהבילירובין שלו הוא מעל 15 דינו כחולה וחייב להמתין ז' ימים מעל"ע מיום שהבילירובין ירד ... מחלה זו עוברת היא, והעגמת נפש על אי קיום הברית במועדו חביבה לפני השי"ת ותינוק זה יזכה לתורה וחומ"ט¹⁶.

הגר"י זילברשטיין שליט"א

מאיזו רמת צהבת מוגדר כבריא

ד. שאלה: תינוק צהוב שהוגדר כ'חולה'¹⁷. מאיזו רמה של בילירובין ייחשב כבר כ'בריא' - לענין שאפשר להתחיל למנות מאז ז' ימים?

תשובה א: מאז שהגיע לרמה של 12 מ"ג¹⁸.

מרן הגר"ש אלישיב שליט"א

תשובה ב: ביום השמיני - אפשר למול עד רמה של 13 מ"ג בילירובין¹².

מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל

רמת הצהבת לענין הגדרת 'חולה'

ג. שאלה: מאיזו רמה של בילירובין - התינוק יוגדר כבר כ'חולה' שצריך המתנת ז' ימים?

תשובה א: אם הגיע לרמה של 18 מ"ג - יש לדנו כחולה "היות ובמצב זה הרופאים מדברים כבר על החלפת הדם"¹³, וראה הערה¹⁴.

מרן הגר"ש אלישיב שליט"א

תשובה ב: אפי' אם הגיע כבר ל - 19 מ"ג, אם לדעת הרופאים הוא נחשב בריא - אין לדנו כחולה¹⁵.

מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל

השלמת המילה

כחולה. יצוין כי בספר נשמת אברהם מובא שמרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל אף פסק כן למעשה (והקיל למול אפי' ב-14). ויש לציין שמרן אז הוסיף ואמר לי וז"ל: "זהו הפסק לע"ע". ואולי היתה משמעות מדבריו שיתכן ובעתיד היה דן להקל אף יותר, וכמו שהוסיף אז ש"צריך לכנס יחד את הרבנים והרופאים והמהללים ולהחליט". אך מובן שכ"ז רק להשערות דעתי העניה בלבד. ושמעתי שהמהל המפורסם הרה"ג ר' שלמה מילר זצ"ל קיבל ממרן החזו"א זללה"ה שכל שלא הוצרכו להחלפת הדם - ל"ח חולה וא"צ כלל המתנת ז"י, ומשירדה הצהבת יש למולו מיד (כך מסרו לי בניו יבלחט"א). 16. עכ"ל בתשובה בכתב ידו שתח"י. 17. באופן שהוצרך להמתנת ז' ימים וכנ"ל. 18. מרן שליט"א הזכיר גם את דברי האבנ"ז (בשו"ת 'יוד' סי' שכ) המדייק מל' הר"מ שאם כבר נהיה 'חולה' - צריך שיחזור למראה תינוק רגיל (וז"ל שם: נ"ל מלשון הרמב"ם וש"ע דאף אם משונה קצת ממראה שאר קטנים באופן שאם בתחילה היה כך - היה מלין ... מ"מ אם תחילה היה כך שוב אף נשאר קצת משונה ממתנין עד שיחזור לגמרי כשאר קטנים, אבל להמתין א"צ עכ"ל. ולכאורה לפי"ז צריך שלא יהא צהוב כלל, ומ"מ אין להוכיח מכאן דמרן שליט"א לא ס"ל להלכה כהאבנ"ז, ויותר מסתבר שלדעתו ב-12 נחשב כבר למראה רגיל, ואכן דעתו שומתר למול אף ב-13 וכמבואר להדיא בהערה 14 לעיל). בענין הטפת דם

12. שמעתי ממרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל (כ"ד ניסן התשנ"ד) שהיו אצלו כמה רופאים וקיבל מהם את המחקר החדש הנ"ל בחתימתם (שאין להגדיר את צהבת היילודים כמחלה על בסיס רמת הבילירובין בלבד). ואמר לי שאין להקשות שדעתם היא נגד הגמ' (שירוק נחשב חולה), "שהרי הם גילו שלא חשיב מחלה". אמנם הוא הוסיף אז שלע"ע מקבל את דבריהם באופן חלקי, והיינו שאפשר למול עד רמה של 13 מ"ג בילירובין (ולא רק ב-12 כפי שהיה נהוג קודם לכן). וכן לענין הרמה שממנה ומעלה מוגדר כחולה כמפורט להלן. בביאור דבריו בהרחבה - ראה בפרק יג סי' ב. 13. ומהגאון רבי שלמה מילר שליט"א (רה"כ בטורונטו) שמעתי שנחשב לחולה מהזמן שמתחילים בביה"ח לדאוג על מצבו. 14. ויש להעיר שבשנים האחרונות מחליפים דם רק מרמה של 25 מ"ג בילירובין ומעלה. ואמנם, לאחרונה גם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א מקיל שעד 19 אין להגדירו כ'חולה'. והגם שאין מלים למעלה מ-13, מ"מ כל שלא הוגדר כחולה - א"צ המתנת ז' ימים אחר ירידת הצהבת וכ"פ בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סי' פא) שהכריע להקל בזה (כהערה"ש והמהרש"ם ובצירוף חות דעת רפואית) ודלא כמ"ש בשו"ת משנה הלכות (חלק יב סי' קעב). 15. היות והרופאים טוענים שאפי' ברמה גבוהה של בילירובין אי"ז מחלה כלל, אלא א"כ הוצרכו להחלפת דם שאז בודאי מוגדר

תשובה ב: מאז שהגיע לרמה של 11 מ"ג. הגר"י פישר זצ"ל

תשובה ג: משהגיע עד 10 - 11. הגר"י זילברשטיין שליט"א

התחלת מנין שבעת הימים עפ"י השערה ה. שאלה: מעשה בתינוק שהגיע לרמה גבוהה של צהבת (באופן שהוגדר כ'חולה'). לאחר זמן ממושך נעשתה בדיקת דם והתברר שכבר הבריאה. האם להתחיל למנות את שבעת הימים מבדיקה זו ואילך או אפשר לסמוך על ההשערה שגם כמה ימים (או שעות) לפני כן היה כבר בריא¹⁹?

תשובה: אפשר לשער, אך רק באופן סביר, וכגון שרמת הבילירובין היום היתה 11 מ"ג, ומסתבר שאתמול כבר היתה 12, וגם ברמה ההיא (12 מ"ג) היה מותר למול. באופן זה יכול להתחיל למנות את שבעת הימים מאתמול, אבל כמה ימים - לא²⁰. מרן הגר"ש אלישיב שליט"א

תינוק שחלה - אם יש חיוב לבדוקו כל יום

ו. שאלה: מנין ז' הימים מתחיל מהשעה שהתינוק הבריאה. אמנם שכיח שההורים לא יכולים להכריע בעצמם אם כבר הבריאה ועליהם לברר זאת ע"י גורם חיצוני - מקצועי (כגון בדיקת דם או להתייעץ ברופא / מוהל). האם הם מחויבים בבירור זה מידי יום²¹?

תשובה: אין חיוב לבדוקו כל יום אלא רק כשנראה שכבר שייך למולו (שהבריאה). אמנם מאז - צריך לברר יום אחר יום, ואין לחוש לטרחה הכרוכה בזה, שהרי ברית שלא בזמנה חמור יותר מבזמנו (שעובר כל רגע), ומחויבים בזה פעם ביום²². מרן הגר"ש אלישיב שליט"א

המתנת שבעת הימים בדלקת עיניים

ז. שאלה: מעשה בתינוק שנבדק ע"י רופא ביום שלפני הברית, ואובחנה אצלו דלקת עיניים (על סמך סימני דלקת

השלמת המילה

ברית לתינוק צהוב (שנולד מוהל) - ראה מכתבו של הג"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א (הו"ד להלן בפרק יג סי' ח). 19. ביאור השאלה, הדנה כתב בשו"ת בנין ציון (סי' פז) וז"ל: כל שחלה ונתרפא - מאז הוי כשעה שנולד וצריך להמתין מדאורייתא ז' ימים מעל"ע ... ולפענ"ד לא בלבד שנוגע זה לסכנת נפשות ולאיסור מילה תוך זמנו אלא לפעמים נוגע ג"כ לאיסור חילול שבת, כשחל שמיני להיות בשבת ... הו"ל המילה בשבת ... כמל תוך זמנו עכ"ל. והנה, לשיטתו שמיני שבעת הימים הוא מהתורה, ואם נימול קודם לגמר שבעת הימים הוי כנימול תוך זמנו, א"כ לכאורה לפי"ז יש להחמיר בכל ספק בזה, ויל"ע אם לחוש לשיטתו בזה. והנה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג יו"ד סי' רצא) כתב שאם המוהל מזרו למול לפני הזמן מחמת השתוקקותו לקיים המצוה, הגם דהוי מהול, מ"מ לא קיים המצוה ובשבת הוי חילול שבת, והביא בשם האחרונים שהמקור לזה הוא מרש"י ביבמות (עא א) וכנראה כונתם לד"ה וניתוב ליה שכתב שם וז"ל: ... אכתי לא מטא זמניה דתניא לקמן יום

הבראתו כיום הולדו דעד ז' יומי לא מהלינן ליה עכ"ל. והגאון רבי שלמה מילר שליט"א (רה"כ בטורונטו) הראני ראייה לזה מרש"י ביבמות (סד ב ד"ה איסורא וסכנתא) שכתב וז"ל: שאם חזקה בשני פעמים והשלישי ניתן לדחות ממנה הויא מילה שלא בזמנה ואינה דוחה את השבת עכ"ל (בענין מתו ב' אחים מחמת מילה שאסור למול את השלישי גם משום איסור ולא רק מחמת סכנה). 20. והוסיף מרן שליט"א ששי' הבנין ציון בזה היא תמוהה. ובנשמת אברהם (יו"ד רסב אות ד) כתב שכך היתה גם דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל. 21. שאלה זו שכיחה מאוד בצהבת ובעיקר כשקשה לשער את מצב התינוק עפ"י מראהו כגון בבעלי עור כהה וכיו"ב. וה"ה לענין דלקת עיניים או חוסר בשלות וכדו' שבאלו נדרשת יותר חוות דעת מקצועית. והשאלה היא - אם עליהם לעשות בדיקת דם פעם ביום (או יותר), או אדרבא די בפעם בכמה ימים. וכן אם צריך ללכת לרופא כל יום ע"מ להיבדק אם כבר ראוי למולו. 22. היה משמע מדבריו שלא מסתבר לחייב פעמיים ביום.

הבא שאז נמצא שההפרשה כבר סטרילית. כעבור זמן - התחילה דלקת קלה יותר בעין השניה. לאחר מתן טיפות אנטיביוטיות - גם היא נרפאה. הרופא אינו יודע אם יש קשר בין הדלקות בשתי העיניים²⁶. צ"ע ממתי מונים את הז"י שלאחר הריפוי, אם משעה שנרפאה העין הראשונה, או שיש לחוש לקשר בין שניהם, ולפי"ז יש להתחיל את מנין הימים רק לאחר ריפוי השניה²⁷.

תשובה: אם אי"ז ודאי שהדלקת בעין השניה היתה ויראלית (וא"כ אין קשר בין החולי בשני העיניים) - יש להחמיר.

מו"ר הגר"ח פ שיינברג שליט"א

דלקת עיניים קלה והפרעה בקצב הלב

מ. שאלה: תינוק חלה בשתי עיניו בדלקת עיניים קלה (שאינה מחייבת

ברורים כאודם בלחמית, הפרשה וכיו"ב). ולכן הותחל מיד בטיפול במשחה אנטיביוטית, וכבר למחרת - העיניים נראו בריאות לגמרי²³. לדברי הרופא היה אפשר למולו מיד. אמנם עפ"י ההלכה יל"ע בזה - שהרי קי"ל שחולי העין נידון כחולי כל הגוף שיש להמתין בו ז' ימים מעל"ע²⁴. כיצד יש לנהוג בזה למעשה? **תשובה:** בדלקת עיניים חריפה - צריך המתנת ז' ימים, אבל בדלקת רגילה - א"צ להמתין²⁵.

מו"ר הגר"ח פ שיינברג שליט"א

דלקת בעין אחת לאחר דלקת בעין השניה

ח. שאלה: תינוק חלה בדלקת עין חריפה (נפיחות רבה ואדמומית). בבדיקת המשטח נמצא שהדלקת הינה חיידקית ולכן קיבל טיפול אנטיביוטי עד המשטח

השלמת המילה

26. אכן הוא נטה לומר שיש קשר, למרות שאינו יודע אם הדלקת בעין השניה היתה גם חיידקית או ויראלית (לא נלקח ממנה משטח ולאח"ז אין אפשרות לברר זאת). 27. שעד אז נחשב כמו שהראשונה עדין לא נרפאה לגמרי, וכפי דברי המהרי"ק (המובא בב"י בסי' רסב) וז"ל: כתב מהרי"ק בשורש קמו בענין מילת הקטן שחלה חולי של סכנה ולבסוף הוקל מעליו חליו והזיע עד שלא היה בו עוד סכנה. ושוב לסוף שנים או שלשה ימים חזר להיות לו קדחת קטנה אך לא של סכנה וחזר והזיע. ונחלקתם מאימתי ימנו לו שבעת ימי הבראתו האם מזיעה הראשונה או מהשנייה. נראה לע"ד דבר פשוט שאין למנות מהזיעה הראשונה אלא מן השנייה ... כיון שחזרה לו הקדחת בקצת לסוף שנים או שלשה ימים, איגלאי מילתא שעדיין לא הבריא מהחולי הראשון ואין לשלוח יד בילד עד אחר שבעה ימים להבראתו השניה מכל וכל [שהשבעה] ספק נפשות והולכים בו להחמיר עכ"ל. והגם שהשו"ע והאחרונים השמיטו את דברי המהרי"ק, מ"מ בשולחן גבוה סק"ט הביאו. והסכים לזה מרן הקה"י (כמובא בכיורור הלכה יו"ד רסב). וראה עוד להלן בהערה 255.

23. הרופא הסביר שע"י טיפול נכון יתכן שישתנה לטובה באופן מהיר. והיות ולדעת הרופאים דלקת עיניים כזו אינה מוגדרת כחולי - אין מניעה רפואית לביצוע הברית בזמן. ואין לשאול דאם כדברי הרופאים - היה לנו למולו אף כשעדין נמצא במצב של הדלקת, דפשיטא דלא גרע מכל מיחוש וכאב שאין מלים במצב זה. ואגב, במקרה זה התעוררה גם שאלה בנוגע לנאמנות הרופא, משום שבבדיקה בערב - קבע שיש לו דלקת חריפה, ולמחרת בבוקר טען שמעולם לא היתה חריפה. 24. וכמ"ש הרמ"א (יו"ד סי' רסב ב) וז"ל: כאבו לו עיניו כאב גדול הוי כחולי שבכל הגוף עכ"ל. 25. זוהי כוונת השו"ע שם שאם כאבו לו עיניו כאב מועט הוי כחלה באחד מאיבריו, שממתינים לו עד שיבריא ולאחר שיבריא מלין אותו מיד. וע"ע בתשובת מו"ר הגר"ח פ שיינברג שליט"א בניד"ז באריכות בקובץ מוריה (ז תמוז תשמ"ב). וכן נמסר לי בשם הגרי"י פישר זצ"ל, וכ"פ בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סי' פב). ולכאורה, היות ויש בזה ג' דרגות - היה מן הראוי לבדקו ע"י משטח ולשלחו לבדיקה מעבדתית, ואם יוגדר "קל" אינו נחשב לחולה (הגר"ד שליט"א).

המתנת ז"י). כמו"כ היו לו הפרעות בקצב הלב. לאחר התאמת תרופות - קצב הלב הסתדר והקרדילוג אישר למולו. האם יש לחוש לקשר בין העיניים ללב ולהצריך המתנת ז"י²⁸?

תשובה: יש להתייעץ עם רופא מומחה אם יש קשר בין זל"ז²⁹.
 מו"ר הגר"ח פ' שיינברג שליט"א

סתימה בצינור הדמעות

י. שאלה: תינוק שנסתם צינור הדמעות שלו. מה דינו לענין דחיית הברית?

תשובה: אפשר למולו גם בזמן הסתימה³⁰.
 מו"ר הגר"ח פ' שיינברג שליט"א

חוסר סוכר בדם

יא. שאלה: מעשה בתינוק שנולד בשבת ובבדיקת דמו נמצא חוסר סוכר (ברמה של 39) ולכן קיבל עירוי של גלוקוזה, ואף הושאר בפגייה כמה ימים לשם מעקב (גם מחמת פליטות אוכל מרובות). האם לדחות את הברית לאחר השבת³¹?

תשובה: היות והסוכר הי' פחות מ - 40 יש לדונו כחולה ולדחות את הברית³².
 הגר"י פישר זצ"ל

ואתנה בריתי ביני וביניך, א"ל אברם ומי ימול אותי, א"ל אתה לעצמך, נטל אברהם את החרב ואחז בערלתו והיה מתירא, לפי שהיה זקן היה מרתת, אמר לפניו רבוננו של עולם זקן אני, מה עשה הקב"ה כביכול, שלח ידו ואחז עמו, והיה אברהם חותך עד שמל, כך עזרא משבח ואומר ... וכרות לו הברית אין כתיב כאן, אלא וכרות עמו הברית, וכתוב בסוף הפסוק, ותקם את דבריך כי צדיק אתה.
 'וימינך תסעדני' כשאחזת עמי הערלה והייתי חותך שנאמר 'וכרות עמו הברית'.
 מדרש תנחומא (פר' לך סי' כד), ילק"ש (שמואל ב רמז קסב)

השלמת המילה

על עיקר החולי, דשוריקי דעינא בלבא תלי' כנ"ל, ומה נפ"מ שלראות עינים המה בהירות, אם החולי עדיין בקרבו, והרי זה דומה למי שמנקה עיני התינוק מהליחה קודם המילה, דלא מהני ולא מידי עכ"ל. ואילו מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל כתב שיתכן שאי"ז נידון כשוריינא דליבא אלא רק כאשר אחד ול"צ המתנת ז"י (ומ"מ צריך שיתרפא), הו"ד בנשמת אברהם (יו"ד רסב אות ח). 31. שמעתי מהרב ד"ר בלוך זצ"ל שחוסר סוכר הוא דבר שכיח ולא מסתבר להגדירו כ'חולה', ועכ"פ ברמה שבין 40 ל-60 בודאי נחשב עדיין 'נורמלי'. והנה במקרה זה הסתפקנו שאפי' אם נדונו רק כ"ספק" חולה - יל"ע אם לצרף לניד"ז את ש"י הבנין ציון הנ"ל (שתינוק שהיו צריכים להמתין ז' ימים ולא המתינו ונימול ביום השמיני ללידתו שחל בשבת - המוהל נחשב למחלל שבת (כ"כ בשו"ת סי' פז, הו"ד לעיל בהערה 19). ובצירוף ב' הטעמים הללו - הסתפקנו אם לדחות את המילה לאחר השבת. 32. ואיני זוכר אם פסק לדונו כחולה לענין המתנת ז' ימים.

28. שהרי חולי הלב בודאי דינו כחולה בכל גופו, ועפ"י הגמ' (ע"ז כה ב) וז"ל: עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת, מאי טעמא דשורייני דעינא באוכנתא דליבא תלו עכ"ל. ופירש"י (בד"ה אפילו) כתב וז"ל: "מאור העין מעורין ואחוזין בטרפשי הלב". ובמאירי (בבית הבחירה שם) שם כתב "שגידי העין בחלל הגוף הם משתרשים כלומר שיש שם סכנת הגוף". וכן נפסק בשו"ע (אר"ח שכח ט) כתב וז"ל: החושש בעיניו או בעינו ויש בו ציר, או שהיו שותתות ממנו דמעות מחמת הכאב ... או שהיה בו רירא ותחלת אוכלא (פי' תחלת חולי), מחללין עליו את השבת עכ"ל. וכתב המשנ"ב (שם בס"ק כב) וז"ל: ואע"ג דמשום סכנת אבר אין מחללין באיסור דאורייתא לכו"ע ... עין שאני דשורייקי דעינא בליבא תליא ואיכא סכנת נפש עכ"ל. וע"ע בש"ך (רסב ס"ק ד). 29. ושאלנו רופא מומחה מפורסם ושלל כל קשר ביניהם, עכ"פ להבנתו. 30. אמנם נחלקו בזה פוסקי זמננו; בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' יא) כתב וז"ל: אין מלין דלא על מראה העינים דנין רק

שאלה ב: אם כך, האם בכלל צריך לקרוע את העור הנ"ל¹⁰¹? והאם מותר לקרוע בשבת¹⁰²?

תשובה: למטה מהעטרה אין ענין של הידור, וממילא אין צורך לקרוע את העור הנשאר. והגם שבחול מותר לקרוע¹⁰³, מ"מ בשבת היא אסור¹⁰⁴. אמנם באופן שלולי הקריעה יש חשש שבמשך הזמן העור יחזור לכסות את העטרה - יש לקרוע (והוסיף מרן שציוור זה חמור יותר מציצין שאין מעכבין, דבציצין "אלמלא מקרא כתוב - א"א לאמרו", והיינו שאם הגמ' לא היתה מחדשת שיש בזה מושג של

הידור - לא היינו בכלל חושבים כן, שהרי מה שייך במקום כזה "זה א-לי ואנוהו"¹⁰⁵, אלא כיון שאמרו - אמרו. אבל כאן הוא הרבה יותר חמור, שאם יחזור למעלה יהא חסרון בדין ולא רק ביופי). והגם שהפוסקים המאוחרים יותר, הקילו¹⁰⁶, מ"מ מהקדמונים יותר, משמע להחמיר¹⁰⁷.

מרן הגר"ש אלישיב שליט"א

על עור הפריעה העומד לחזור - ראה בפרק זה להלן בסי' ט מתשובה יד ואילך.

למול כשבדעתו להחזיר את עור הפריעה ועור הפריעה חזר - ראה בפרק זה להלן בסי' י תשובה ה.

השלמת המילה

ההיתר בציצין), אכתי יל"ע בזה גופא - אם ענין ההידור במילה הוא רק במקום שעיקר המצוה שייכת בו והיינו כנגד העטרה בלבד, או שגם ההתעסקות למטה מהעטרה נכללת בהידור המילה. ולכאורה היה נראה להוכיח מאופן הפריעה הרגיל שבו נוהגים לקרוע את כל העור עד סופו, הגם שבחלקו התחתון הוא למטה מהעטרה, והרי לא שמענו שבשבת צריך להפסיק כשגומר לקרוע מה שכנגד העטרה. ויש לדחות דשאני התם, דההיתר שם הוא משום דכל הקריעה הוי מעשה אחד, או משום שאם יישאר עור רב שלא ייקרע לגמרי - יש חשש שיחזור לכסות מקצת העטרה (שזהו עיקר הטעם לקריעת העור, וכמבואר בספר המנהיג בהל' מילה אות קכח שהעביר מוהל א' שהיה פורע באופן זה ו'היה הילד מתערל כבתחילה").¹⁰³ ומדבריו הבנתי שפשוט שאין בזה איסור חבלה מפני שעושה לטובת התינוק - שהמילה תהא יפה יותר או כדי שלא יחזור ויכסה (הגם שמסתבר שאף אם יחזור ויכסה - מדינא לא יצטרכו אז לתקן). וכע"ז כתב הגרשז"א זצ"ל (בענין נתוח פלאסטי) וז"ל: האיסור של חובל בגופו נראה דלא שייך הכא כיון דתיקון הוא אצלו עכ"ל (שור"ת מנחת שלמה תנינא ב) - ג) סימן פו אות ג).¹⁰⁴ ולפי"ז נמצא שעל המוהל לעיין היטב אם בגובה של עור הפריעה הנשאר יש כדי לכסות משהו מהעטרה, ואם לא - יהא אסור לקרוע בשבת. וכן נפ"מ באופן שמכסה את כל החריץ והמדרון מתחתיו (בלא החוט הגבוה) - שנתחבטו האחרונים אם למקום זה יש שם 'עטרה'. ע"י שור"ת בנין ציון ח"א סי' פו. וראה עוד בפרק ו סעיף כ.¹⁰⁵ ובודאי לא היינו מורים לו לחזור בשבת, ואפי' כשלא פירש מהמילה. והנה, בגוף הענין אם שייך זה א-לי ואנוהו' בדבר הסמוי מן העין - בשור"ת בנין

בפרק ב סעיף ל ובפרק זה להלן בסי' ט תשובה טז). ואפי' לדעת החכמ"א (שגם על העור שנמצא למטה מהעטרה יש ע"ז שם ערלה הגם שאינו במקומו), נ"פ שכ"ז רק אם העור הנשאר הוא בשיעור כזה שאם יעלה אותו (בלא למתחו) - יכסה עכ"פ חלק מהעטרה, שרק ע"ז מוגדר כערלה. וה"ה לענין עור הפריעה שמתחת לעטרה שבפחות משיעור זה אין ע"ז שם של עור הפריעה, הגם שהוא המשכו של עור הפריעה המקורי. והסכים לזה מרן הגר"ש אלישיב שליט"א. שו"מ כן גם בשור"ת שבט הלוי (ח"ח סי' ז) ובשור"ת משנה הלכות (ח"יב סי' קעא), ראה בפרק ג סעיף יט בהערה שם. וראה עוד שם בסעיף ח (בענין שבת) בהערה בשם הגרשז"א זצ"ל (בשור"ת מנחת שלמה תנינא סי' לה), שלדבריו יתכן שיהא מותר, ומ"מ א"ז כדעת ר"ה"פ (שהבאנו שם) שפסקו לאסור.¹⁰¹ אפי' בחול. דאאת"ל שאין בזה קיום של מצות הפריעה, אולי יש בזה משום הידור מצוה דלא גרע מציצין שאין מעכבין. א"ד גרע מציצין שאין מעכבין, דבפשטות מסתבר שלמטה מהעטרה אין דין הידור. וא"כ יל"ע גם אם אין בזה משום איסור חבלה שלא לצורך (אף בחול).¹⁰² קיי"ל להלכה שמתור בשבת לחתוך ציצין שאין מעכבין כשלא פירש מהמילה, כמבואר בגמ' שבת (קלג), ובטושי"ע (יו"ד רסו ב ואו"ח שלא ב). והנה, בפשטות נראה שציצין שאין מעכבין (מהפריעה) הם דוקא בעור שמכסה (או יכול לכסות כשירימוהו) את מקצת העטרה, אלא שאינו בשיעור המעכב (של רוב גובה או רוב היקף), אבל בנד"ד שלא יכול לכסות כלום מהעטרה - אין לזה אפי' שם 'ציצין' לענין שיהא מותר לקרעם בשבת ואפילו כשלא פירש. ואף אם נימא דלענין היתרם בשבת - לא בעינן דין ציצין, אלא כל שמתעסק בהידור ויופי המצוה מותר (שזהו גם גדר

השולחן" (עובר דעובר), והיות והמגן כבר נמצא על הגיד - ימהר בברכה משום צער התינוק¹²⁹.

מִן הַגִּירִישׁ אֲלִישִׁיב שְׁלִיט"א

סוף זמן ברכת 'על המילה'

ו. שאלה: מעשה באב שרצה לחתוך בעצמו. המוהל שם את המגן על הגיד ורמז לאב לברך ולחתוך, האב שכח לברך וחתך. האם הפסיד את ברכת 'על המילה' או שבדיעבד יכול לברכה אחר החיתוך, ואם כן, עד מתי יכול לברך?

תשובה: אפשר לברך ('על המילה') רק עד סיום הפריעה¹³⁰.

מִן הַגִּירִישׁ אֲלִישִׁיב שְׁלִיט"א

לתת למוהל כסף כדי שימול מדין 'פועל' ד. שאלה: יש שנהגו שקודם הברית האב נותן למוהל כסף, כדי שהמוהל ימול עבורו מדין 'פועל'¹²⁷. האם ראוי לעשות כן?

תשובה: אין צורך בזה¹²⁸.

מִן הַגִּירִישׁ אֲלִישִׁיב שְׁלִיט"א

הברכות

ברכת 'על המילה' - זמנה

ה. שאלה: מתי לברך את ברכת 'על המילה'?

תשובה: יברך כשהסכין כבר בידו דאל"כ "הוי כמברך על הלחם כשהוא עדיין על

השלמת המילה

י"ד רסד א וביהגרא שם בס"ק לה בדעת הרמב"ם, והמל"מ בטומאת צרעת פ"י ה"א בדעת רש"י. ב. יכול למול ע"י אחר אפי' בלי שליחות, כי המצוה של האב היא רק לדאוג שיהא מהול (מהר"ח או"ז סי' יא, רע"א בע"ז כז א, וע"ע בתורי"ד קידושין כט א, המקנה שם על תוד"ה אותו, שו"ת ביה"ל ח"א סי' י, ק"ש פסחים אות כט, ושו"ת שרידי אש ח"ב סי' סב). וראה עוד בפרק זה לעיל סי' ב תשובה ח, ובפרק ב לעיל סעי' כ, כא. 128. דלא קיי"ל כשי' האו"ז הנ"ל. ויל"ע אם הנוהגים כן אינם מבטלים בזה את חלות השליחות שהרי מגלים דעתם שרוצים שימול מדין פועל ולא מדין שליח, ואולי מתנים שיחול באופן הראוי יותר וממילא אין צריך להגיע בזה ל"ארכביה אתרי רכשי" (כתובות נה ב וב"ב קנב א). 129. ועל מה שטוען שרוצה לברך במתינות כדי לכונן יותר - אמר מן בזה"ל: שיכוין כשמברך על התפילין... עכ"ל. וראה עוד לעיל בפרק ב סעיף כו ובפרק ד סעיף לד. 130. שהרי גם כשפורע בלבד (או מתקן רק את הפריעה) מברך 'על המילה', ראה פרק ט סעיף כח. ולכאורה היינו דלא כמ"ש בספר הפרדס (כת"י לתלמיד הרשב"א) שכ"ז שעוסק במילה מברך. ועי' בבירור הלכה (סי' רסה סעיף א) מש"כ בזה.

(ככל שניתן) את משך הזמן של צער התינוק כשהמגן על הגיד. ולענין שבת - יש שפסקו שעדיף שהאב לא ימסור למוהל (כוה"ב ס"ק נה), ויש שהתירו (עיקרי הדי"ט או"ח סי' יד ס"ק נה, וכן ד' מן הגריש"א, הו"ד באוצה"ב ח"ב פ"ט סי' יא הע' מז). 127. ולא מדין שליח, ועי"ז 'להרויח' את שיטות הפוסקים הסוברים ששליחות לא מועילה (במצות מילה המיוחדת לאב). וכפשטות דברי האו"ז (בהל' מילה סי' קז). ובד"מ (רסד סק"א) הביא בשמו שאם האב מוהל - אסור לו ליתן למוהל אחר. וכ"פ הש"ך (בחו"מ שפב סק"ד) והקצוה"ח (שם ס"ק ב). ובספר מועו"ז כתב שאם האב אינו מל בעצמו - ראוי שיקצוץ עם המוהל שימול בשכר דוקא, ובוהו הוא כפועל כמבואר בש"ך (חו"מ סי' קה) ובכה"ג זוכה האב גם במצות כל ישראל למול ומקיים מצות מילה בשלמות, שע"ז לא אמרין שהמוהל אדעתיה דנפשיה עביד וע"י השכר המוהל מבטל את עיקר מצותו שלו (ח"ב סי' קפא בערה שם). והגר"ד כהן שליט"א (ראש ישיבת חברון) טען שדין פועל הוא רק דבר שאינו אלא מעשה יבש בעלמא ולא במעשה שצריך לפעול חלות, ולכן הסתפק אם שייך די"ז לענין מילה (מקראי קודש על ר"ה סי' י בהררי קודש). ומצינו בענין זה ב' שיטות נוספות: א. השליחות במילה מועילה וצריך לזה שליחות (רמ"א

מילה פרק יב סימן ג תשובה יב שלמה תכט

תשובה: סמוך למילה, ועכ"פ "לאחר שנה - בודאי ל"ש לברך"¹³³.

מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א - כתבי תלמידים

'שהחיינו' בחו"ל לבני אשכנז

יא. שאלה: מנהג בני אשכנז בחו"ל שאין מברכים שהחיינו בברית¹³⁴. כיצד ינהג אבי הבן שהוא בן א"י הנמצא בחו"ל (ודעתו לחזור לא"י). האם יברך שהחיינו?

תשובה: לא יברך ואפילו בשקט¹³⁵. ואם בירך - ברכתו לבטלה¹³⁶.

מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א - כתבי תלמידים

שתי מילות בברכה אחת

יב. שאלה: כשיש ב' תינוקות למול, האם יברך ברכה אחת לשניהם או שיברך על כ"א בפנ"ע?

תשובה: "לדעת חמי (מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א) יש למולם בברכה אחת¹³⁷. אמנם החזו"א לא ס"ל כן, וגם אבא (מרן הקה"י זיע"א) לא נהג כן. ונהוג לעשות איזה הפסק ביניהם"¹³⁸.

מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א

אם המוהל יענה אמן על ברכת האב ז. שאלה: המוהל עדיין לא סיים לפרוע (ולא מצץ). האם יענה אמן על ברכת 'להכניסו' של האב?

תשובה: כן, כי זו מצוה אחת¹³¹.
מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א - כתבי תלמידים

סוף זמן ברכת 'להכניסו'

ה. שאלה: האב התעכב מלברך 'להכניסו', ובניתיים המוהל סיים כבר את הפריעה. האם ועד מתי יכול האב לברך 'להכניסו'?

תשובה: אפשר לברך 'להכניסו' אפילו אחר סיום מעשה המילה, כל זמן ש'עסוקין באותו ענין'¹³².

מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

זמן ברכת 'שהחיינו'

ז. שאלה: האם ברכת 'שהחיינו' צריכה להיות דוקא לפני המילה?

תשובה: לא. אין בזה דין 'עובר לעשייתו'.
מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א - כתבי תלמידים

סוף זמן ברכת 'שהחיינו'

י. שאלה: האב שכח לברך 'שהחיינו' בשעת המילה. עד מתי יכול לברך?

השלמת המילה

שהחיינו, אפילו כשהאב עצמו מל בנו, אם לא שמל בנו הבכור שחייב לפדותו מברך שהחיינו בשעת מילה ואינו מברך בשעת פדיון עכ"ל¹³⁵. ואפילו אם יש שם מוזמנים מבני ספרד (הנהוגים לברך שהחיינו בחו"ל), דהוי מילתא דתמיהא ונעשה בפרהסיא. ¹³⁶ כי מעיקר הדין צריך לנהוג כמקום שנמצא בו (ורק שנותנים עליו גם חומרי המקום שיצא משם). ¹³⁷ נדפס גם בקובץ תשובות (סי' קא). ולכאורה משמע מדבריו שם דלא מיבעי בתאומים שבודאי יש למולם בברכה אחת, אלא אפילו ב' תינוקות שאינם של אב אחד - יש לנהוג כן. ¹³⁸ מתוך דבריו

131. ואי"ז הפסק. 132. וכן הסיק בבירור הלכה (שם) ודלא כמ"ש בספר מאורי אור שיכול לברך כל היום (משום דהוא יו"ט שלו. ובפרט למש"כ תוס' בפסחים ז א בשי"ר ר"ת שהיא ברכת השבח). ועכ"פ פשוט שבזמן זה נכללים הפריעה, המציצה והחבישה. והג"ר זליג קוסובסקי שליט"א העיר שלכאורה נראה שזמן זה הוא עד שישלח את התינוק עם הקוואטר בחזרה לאימו. 133. והגר"ק שליט"א הוסיף (בדעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א) שמסתבר שיכול לברך כ"ז שנמצאים באותו מעמד. 134. כדעת הרמ"א (רס"ז ז) וז"ל: ובמדינות אלו נוהגין שלא לברך

תל מילה פסקים; סדר הברית ומנהגיה שלמה

לא יברך במקום הימצאו). האם מישהו מהנוכחים יברך להכניסו?¹⁴¹

תשובה: כן. המנהג (כהרמ"א) שמברכים¹⁴².

מין הגרי"ש אלישיב שליט"א ע"י הגרד"מ שליט"א

המוהל צריך לברך עם האב

טו. שאלה: האב (מבני אשכנז) אינו יודע לברך אלא א"כ יאמרו עימו מילה במילה. האם עדיף שהמוהל יאמר עימו את ברכת 'להכניסו' קודם החיתוך, או אחר הפריעה?¹⁴³

תשובה: לכתחילה יבקש המוהל מאחר שיברך עם האב. אם א"א - יברך עימו קודם החיתוך (וכמנהג בני ספרד).

מין הגרי"ש אלישיב שליט"א - כתבי תלמידים

אב שאינו נמצא בברית - אם יברך יג. שאלה: האב אינו נמצא במקום הברית, אבל יכול לדעת את הזמן של רגע הברית ממש (כגון ע"י הטלפון). האם יוכל אז לברך 'להכניסו' ו'שהחינו'¹³⁹?

תשובה א: אם שומע (בטלפון) ויודע את זמן המילה המדויק - יכול לברך את ב' הברכות¹⁴⁰.

מין הגרי"ש אלישיב שליט"א ע"י הגרד"מ שליט"א

תשובה ב: 'שהחינו' יכול לברך גם כשאינו נמצא במקום הברית. אך לכתחילה יברך על בגד או פרי חדש ויפטור את הברית.

מ"ר הגר"פ שיינברג שליט"א

'להכניסו' - כשהאב אינו מברך

יד. שאלה: אבי הבן לא יהיה בברית (וגם

'גדולה מילה שדוחה את השבת' ... כי המילה היא ביום השמיני, ומספר שמונה למעלה מן הטבע לגמרי, כי שבעה ימים הם נגד שבעה ימי בראשית והמילה היא הויה למעלה מן הטבע ... המילה הוא על השבת במדרגה ולכן דוחה את השבת. מהר"ל (חדושי אגדות ח"ב נדרים לא)

השלמת המילה

בחסכתו לחיבורנו זה. וה"ה לענין שהחינו (כמ"ש בבירור הלכה רסה על ס"ב בשם הקה"י זצ"ל), וכן מנהג רוב העולם. ומדברי מין הגר"ח ק שליט"א משמע שהפסק הוא לשופרא דמילתא בלבד. 139. ובשאלתי הוספתי - את"ל שמברך (כשיודע את רגע המילה המדויק), מה הדין כשיודע רק את זמן המילה המשווער אבל אינו יודע את הזמן המדויק (כגון בשבת), האם יברך? ובתשובתו גם שאלה זו מיושבת ודו"ק. 140. ומצאתי שבאשל אברהם (מבוטשאטש או"ח סי' קלא ד"ה רב אחד) כתב שבאופן זה יברך הסנדק ולא האב. אמנם נראה שכ"ז לטעמו שהוא משום שאין חזקת חי תוך ל' כי לא יצא מחזקת נפל, ולפי"ז בזמננו שיכול לדעת בזמן אמת ע"י הטלפון - הרי יוכל לברך בשופי. וראה עוד הערה 183 להלן. 141. האם יש לחוש לשי" הגר"א (בסי' רסה בביאורו בסי"ק ב, בסי"ק לה ובסי"ק יד) שפסק כשי' הרמב"ם שברכה זו נתקנה על חיובו המיוחד של האב, ואולי

יועילו דבריו לענין שעכ"פ יחשב לספק ברכות. וראה עוד בפרק יא סי' טו אות ד. 142. וז"ל הרמ"א: ואם אין אבי הבן אצל המילה, יש מי שאומר שאדם אחר מברך ברכה זו, דהרי הבית דין מצווין למולו. ונוהגין שמי שתופס הנער מברך ברכה זו וכן אם האב בכאן ואינו יודע לברך עכ"ל (סי' רסה א). ועי' בשו"ת רע"א (מהדו"ק סי' מב) שאם אבי האב הוא המוהל - יש לבחור בו יותר לברך מן הסנדק. ובשו"ת משנה הלכות (חלק יב סי' קפג, לענין יתום מן האב ר"ל) כתב וז"ל: כמדומה לי שנהגו עלמא כהגרע"א ז"ל שאבי האב כלומר הסבא של הולד מברך להכניסו ומ"מ אם הסנדק מברך אתי שפיר אבל לא נהגו עלמא כהגר"א בפסקי הגר"א סי' רס"ה שלא לברך כלל אלא או אבי האב או הסנדק כנלפענ"ד עכ"ל. 143. המוהל אינו יכול לברך עימו בזמן הראוי לברכה (בין החיתוך לפריעה) שהרי אז הוא עסוק במעשה המצוה, ועוד שהוי הפסק (למוהל) בין ברכת 'על המילה' לפריעה.

מילה פרק יב סימן ג תשובה יט שלמה תלא

בהרדמה כללית. מי יברך 'להכניסו'?

תשובה: אין נפ"מ, כ"א יכול לברך.

מִרְן הַגְרִי"ש אֱלִישֵׁב שְׁלִיט"א - כְּתָבִי תַלְמִידִים

תינוק שאביו גוי

יח. שאלה: תינוק שאביו גוי. מי יברך 'להכניסו'?

תשובה: הסנדק.

מִרְן הַגְרִי"ש אֱלִישֵׁב שְׁלִיט"א ע"י הַגְרִי"א שְׁלִיט"א

האב והסנדק חרשים

יט. שאלה: תינוק שאביו וגם הסנדק (אחי האב) היו חרשים. מי יברך 'להכניסו'?

תשובה: הסבא¹⁴⁹.

מִרְן הַגְרִי"ש אֱוִיעֶרְבֶךְ זצ"ל

מוהל מבני אשכנז שמל בני ספרד - באיזו הברה יברך

מז. שאלה א: מוהל מבני אשכנז (שמנהגו לברך בהברה אשכנזית) הוזמן למול אצל משפחה מבני ספרד, באיזו הברה יברך את ברכות המילה?

תשובה: את ברכת 'על המילה' יכול לאמר בהברה אשכנזית¹⁴⁴. לענין שאר הברכות ('הגפן' ו'אשר קידש'), אם יכול¹⁴⁵ לומר בהברה ספרדית - ראוי שיעשה כן¹⁴⁶. ומ"מ בכל אופן שאמר - יצא¹⁴⁷.

שאלה ב: האם יאמר גם את שם ה' בהברה ספרדית¹⁴⁸?

תשובה: אפשר.

מִרְן הַגְרִי"ש אֱלִישֵׁב שְׁלִיט"א ע"י הַגְרֵדֵא"מ שְׁלִיט"א

'להכניסו' - כשהנימול בהרדמה כללית

יז. שאלה: בברית למבוגר שנעשית

השלמת המילה

אלא הכרזה בעלמא. ¹⁴⁷ מִרְן שְׁלִיט"א סיפר שכיבדוהו לסדר קידושין במשפחת אחד הרבנים הראשיים הספרדיים זצ"ל (הראשון לציון), ומרן יבלחט"א נמנע מזה והסביר לו שלכתחילה עליו לברך בהברה ספרדית אך אינו מורגל בה. ויש ללמוד מזה שהגם שצריך להוציא י"ח את החתן, מ"מ יכול מדינא היה לברך בהברה אחרת, וק"ו כשא"צ להוציא אחרים בברכתו. ¹⁴⁸ מקובל בשם החזו"א שאפילו מי שדרכו להתפלל בהברה ספרדית, מ"מ את שם ה' יאמר בהברה אשכנזית, וכ"כ בעל הקה"י ואפילו לספרדים (קרינא דאגרתא קלח). ונחלקו בזה למעשה הגר"י זלזניק זצ"ל והגר"ח קנייבסקי יבלחט"א. נתפרסם לראשונה במוסף יתד נאמן לש"ק (וישלח תשמ"ט) ואח"כ במאסף התורני 'שולחן מלכים' ב, וע"ע תשובת הגר"א נבנצאל שליט"א (להגרח"ק שליט"א) ב'שולחן מלכים' ד ובתשובת הגר"מ מאזוז שליט"א בקובץ אור תורה סי' נח. ¹⁴⁹ ומדבריו היה משמע שהסבא יכול ג"כ לברך 'שהחינו' דלא גרע מראהו אחר הלידה. והנה, אם כונתו על עצם הלידה וכמ"ש במשנ"ב לגבי לידת בת (בסי' רכג ס"ק ב, וז"ל שם: נ"ל פשוט דבפעם ראשון כשרואה אותה מברך ברכת שהחינו

¹⁴⁴ ברכת 'על המילה' שייכת למוהל עצמו, והגם שמל בשליחות האב, מ"מ הוא המברך כי הוא עושה המעשה, ולכן אינו מחוייב לשנות ויכול לאמרה כפי רגילותו. ומ"מ אי מחזי כחוכא מסתבר שיאמר גם את הברכה הזו בהברה ספרדית. ¹⁴⁵ ד"י הוא רק לכתחילה, ודוקא אם יכול לברך בהברה שאינה נוהג בה ללא טעויות (ובלא חסרון בכונה), אבל בד"כ אין זה מצוי כ"כ שיוכל לברך כשאינו מורגל בזה ללא שיתקל בלשונו, ובכה"ג יברך כמנהגו. ¹⁴⁶ לדעת מרן שליט"א - המברך או מתפלל בציבור צריך לנהוג כאותו ציבור ולא כמנהגו. וביאר הגרדא"מ שליט"א בכונת מרן שכ"ז רק בברכות השייכות לציבור (כברכת 'אשר קידש' שהיא ברכת הציבור הנאספים בברית), או כשמכוין להוציא י"ח, שצריך שיברך כהברת היוצא בברכה זו, וכמו בברכת האירוסין שהמסדר קדושין מברך ע"מ להוציא את החתן (ולאפוקי ברכת 'על המילה' ששייכת למוהל שהוא עושה המעשה, ע"י מג"א סי' תלב ס"ק ו' וזוהו יברך כמנהגו), ולפי"ד אין כאן ענין של 'עומד בין היושבים' וכדו' וכמו שאין לא לתגודרו, שהכל יודעים שיש מנהגים שונים בזה, ולענין אמירת 'זה הכסא' יכול לברך כמנהגו שאין זו

תלב מילה פסקים; סדר הברית ומנהגיה שלמה

בן פנויה

כ. שאלה: במילת תינוק שנולד לפנויה, מי יברך להכניסו ושהחיינו?

תשובה: אבי האם¹⁵⁰.

מ"ר הגר"פ שיינברג שליט"א

השם אלא יבליעוהו וכדו'. האם מותר לנהוג כך?

תשובה: אין לעשות כן¹⁵³ ולא צריך לחפש תחבולות לזה.

מ"ר הגר"ש אלישיב שליט"א - כתבי תלמידים

בקבוק היין נפתח ע"י מחלל שבת

בג. שאלה: בקבוק היין נפתח ע"י מחלל שבת, כיצד ינהג המוהל שצריך לברך על היין?

תשובה: יאמר לפותח היין שיכוין לצאת בכרכתו¹⁵⁴ והמוהל יברך ויתן לו לשתות¹⁵⁵.

הגר"י זילברשטיין שליט"א

על תשובות נוספות בעניני ברכות המילה כגון: לברך על תיקון ציצין המעכבין שעומדים לחזור - ראה בפרק זה להלן סי' ט תשובה י.

לברך כשמל מנתח/ת מחללי שבת, כשהסיר הערלה שלא לשם ברית, לברך מחוץ לחדר הניתוח, לברך 'אשר קידש' לאחר זמן, אם

ברכת שהחיינו בתינוק מאומץ

בא. שאלה: אימץ תינוק - האם יברך במילתו שהחיינו?

תשובה: כן¹⁵¹.

מ"ר הגר"פ שיינברג שליט"א

לעשות עצמו 'כאילו מברך'

בב. שאלה: מעשה בתינוק שא"א למולו בזמנו אלא רק לאחר זמן ממושך¹⁵².

הוריו החוששים מלעז הבריות, רוצים לעשות ביום השמיני 'הצגה' של ברית, ורוצים 'לברך' באופן שלא יאמרו את

השלמת המילה

מהפוסקים), הרי א"א לברך על מילה זו משום סב"ל.¹⁵³ שמעתיה מהגר"ק שליט"א שיתכן ובסברת מ"ר כלול גם הטעם כדי שהנוכחים לא יענו אמן. ובוהה הריהו לשיטתו שאסר לעשות הצגה בפורים שבה המציגים 'עשו עצמם' כאילו 'מברכים' והשומעים יענו 'אמן'.¹⁵⁴ והגר"י זילברשטיין שליט"א הוסיף שעצה טובה קמ"ל שלא יאמר לו בלשון זו 'תכוין לצאת' כי הוא עלול לחשוב שעליו לצאת מהאולם... אלא יאמר לו "אני מברך בשבילך".¹⁵⁵ בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ה סימן לז) כתב וז"ל: כיוון שאין איסור זה מבורר, ויותר נוטה שלא נאסר מדינא אלא ממנהגא, הרי לא נהגו להחמיר גם שלא ליתן יין להמחללי שבת עצמן... אין טעם להחמיר בזה עכ"ל. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' מט) בטעם ההיתר שהרב מהסדר קדושין נתן לחתן ולכלה (כשהם מחללי שבת בפרהסיא) מכוס של ברכה תחת החופה ומדוע הרב אינו עובר בלפנ"ע, ובשו"ת צ"ץ אליעזר (חלק יב סי' נו) מש"כ בענין ההיתר של שו"ת להורות נתן (סי' לט), ומשנה הלכות (ח"ה סי' קה), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' כה).

דמי גרע ממי שרואה את חברו לאחר לי' יום ושמן בראייתו דמברך שהחיינו כדלקמן בסי' רכה א עכ"ל), הרי לכאורה ברכה זו (וה"ה 'הטוב והמטיב' בנולד זכר) - שייכת לאב דוקא. ובפשטות צ"ל שכונתו לברכת 'שהחיינו' שעל קיום המצוה, ורק שביאר שאף הוא יכול לברך משום דלא גרע וכו', ואכתי צ"ב.¹⁵⁰ במקרה זה אבי האם היה גם הסנדק, והיה יכול לברך גם לולי היה הוא הסב. וראה עוד להלן בתשובה כו בהערה שם.¹⁵¹ ולכאורה הוא משום שעליו מוטלת המצוה. ויעוין בביהגר"א (רסה ס"ק לה בליקוט) שביאר את ש"י הרמב"ם שהאב מברך שהחיינו, וז"ל: ואף שמוטלת על כל ישראל... מ"מ עליו מיוחדת יתר על מצות כל ישראל... שמצוה על האב למול את הבן יתר על מצוה שמצוין ישראל שימולו כל ערל שביניהן עכ"ל. ולכאורה לפי"ז המאמץ בן לא עדיף משליח ב"ד, ויל"ע אם אמנם שליח ב"ד מברך שהחיינו.¹⁵² מטעמים רפואיים - כגון שנולד עם היפוספדיאס (ראה בפרק זה להלן בסי' י) ובאופן שא"א למולו ביום השמיני, ואפי' במקרים שניתן למולו באופן מסוים (הכשר בדיעבד רק לחלק

מילה פרק יב סימן ג תשובה כז שלמה תלג

'בדמייך חיי') האב נזכר שטעה (ובאמת רצה ליתן שם אחר). הורה מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א למברך הברכות שיחזור ויאמר "ויקרא שמו בישראל..." ויקרא את השם שהאב רצה ליתן מתחילה. המברך לא שם לב לכך והמשיך באמירת הברכה, ולכן אח"כ הכריז זאת מרן בעצמו¹⁵⁸.
מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

המנתח יכול לברך כשהאב לא רוצה לברך - ראה בפרק זה להלן בסי' י. על חיתוך מקצת הערלה (לברך על תיקונו) - ראה בפרק זה להלן סי' ט תשובה כה.
אב שלא הזמין את המוהל אם יברך להכניסו - ראה לעיל בפרק יא סי' טו (אות א).
אם ראוי שהאב יהיה סנדק - ראה בפרק יא סי' טו (אות יא).

עמידה בברית

מתקשה לעמוד

כד. שאלה: מן הדין - יש לעמוד בזמן הברית¹⁵⁶. כיצד ינהג אבי הבן שהוא נכה ומתקשה לעמוד זמן רב?

תשובה: אם יכול - יעמוד עכ"פ בזמן הברכות¹⁵⁷.

מור"ר הגר"ח פ שיינברג שליט"א

בן פנויה - הזכרת שם האב

כו. שאלה: במילת תינוק שנולד לפנויה - כשאומר "ויקרא שמו...", האם יזכיר את שם האב?

תשובה: כרצונם¹⁵⁹.

מור"ר הגר"ח פ שיינברג שליט"א

האב גוי

כו. שאלה: תינוק שאביו גוי, כשאומר "ויקרא שמו בישראל", כיצד יזכיר את שם האב?

תשובה: פלוני בן אברהם¹⁶⁰.

מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א ע"י הגרי"א שליט"א

קריאת השם

טעות בשם התינוק

כה. מעשה בברית, שהאב אמר למברך את שם התינוק, ואח"כ (בזמן אמירת

השלמת המילה

של אליהו), וכן אם לומר ישמח האב (ולדלג עד ואעבור עליך וגו'), עי' כוה"ב (בפתח אליהו ס"ק א) ואות שלום (רסה ס"ק יב), ועכ"פ יש לומר קיים הילד הזה לאמו. והנה, בשו"ע (רסה ד) פסק וז"ל: ממזר כישראל הוא ומברכים עליו ברכת מילה עד כורת הברית אבל אין מבקשים עליו רחמים, ומפרסמין בשעת מילתו שהוא ממזר עכ"ל. ובחי' הגרע"א (בשם מוהריק"ש) כתב וז"ל: בכל ولد שיש בלידתו נדנד עבירה אפילו איסור דרבנן אין אומרים אשרי תבחר וכיוצא בו ואין אומרים שבחים לאב ולאם ודוקא במידי דמפורסם וידוע עכ"ל. ובאות שלום (רסה ס"ק יב) כתב שבמילת ממזר יש לומר תחנון.
¹⁶⁰. והגרד"מ שליט"א מסר בשם מרן שיאמר "פלוני בן פלונית".

¹⁵⁶. כתב הרמ"א (רסה א) וז"ל: י"א שכל העם שהם אצל המילה יעמדו, שנאמר ויעמוד העם בברית עכ"ל. ולטעם זה - שאלה זו נוגעת לכל הנוכחים ולא דוקא לאב. אמנם יעוין בביהגר"א (שם בס"ק ה) שכתב וז"ל: וכ"ז חומרא בעלמא. וראה עוד לעיל בפרק יא סי' טו.
¹⁵⁷. כנפסק ברמ"א (שם) וז"ל: האב והמוהל כשמברכים צריכים לעמוד. ¹⁵⁸. ראה עוד בהערה 178 בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א בענין הזכרת שם הנימול בברית. ¹⁵⁹. אמנם מור"ר שליט"א הוסיף שדבר זה מגונה ותמוה טובא - איך לא מתביישים בוה. ולאח"ז מצאתי בקונטרס נוצה"ב (אות נה) שכתב שבכה"ג יאמר "פלוני בן פלונית" וגם ידלג על הפס' "ישמח אביך" וכו'. ונחלקו האחרונים אם לומר הפסוקים שקודם המילה (בזמן ההנחה על כסא

זמן הלידה של המיילדת - לענין למול בשבת²²⁹?

תשובה: בד"כ אפשר לסמוך על המיילדת, אבל אה"נ אם יש ספק צריך לדחות. ומ"מ אין לחוש שיציאת הראש היתה כשעתיים קודם לשאר הגוף (כמו שכתב מחבר אחד), שזהו דבר שלא מסתבר כלל. מרן הגר"ש אלישיב שליט"א

על תיקון ספק ציצין המעכבים בשבת - ראה בפרק זה להלן בסי' ט תשובה ז.

לענין תשלום שכר למוהל על עבודתו בשבת - ראה בפרק זה להלן בסי' ו תשובה ז (בהערה שם).

קביעת יום הלידה עפ"י הלוח

יג. שאלה: נולד ביציאת השבת זמן מה לפני זמן השקיעה שבלוח. האם אפשר לסמוך על הלוח ולדונו כודאי נולד בשבת?

תשובה: העולם נהגו לסמוך על הלוח. ואפשר לסמוך ע"ז למרות שהגרצ"פ פרנק זצ"ל אמר להקדים ב-3 דקות²²⁸.

מרן הגר"ש אלישיב שליט"א

קביעת זמן הלידה עפ"י רישום המיילדת יד. שאלה: האם אפשר לסמוך על רישום

השלמת המילה

משיקעת המישור (גם אם יש מקום מסויים שבימים מסויימים אפשר לראות את השמש אחרי שקיעת המישור, מ"מ בתי החולים בירושלים אינם באותם מקומות) עכ"ד. ובשו"ת ודברת בם (סי' רסו) כתב בשם הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א שקשה להקל (אף בחול) ב-3 דק' לפני השקיעה כי אולי מקדים, ובדקה 1 או 2 אין להקל ויש למול למחרת, ואפשר שאפי' יותר מ-3 דק' כדאי להמתין עוד יום, כי השעון לא מכוון והלוחות לא מדוייקים, משום שענין זה תלוי במזג אויר ובחץ הברומטרי והכל לפי ראות עיני המורה. וע"ש שו"ת שבט הלוי (ח"ב קלד אות ג). ויש לציין שבקונטרס 'זמן שקיעת החמה' (ירושלים תשס"ד) כתב שלדברי חלק גדול מהפוס' צריך לחוש לשקיעה הנראית לעיניים ממקומו, וזה נוגע לכל דיני התורה התלויים בשקיעה כמו שבת ונידה (בהרבה שכונות בירושלים השקיעה הנראית היא כ-10 דק' או יותר לפני הזמנים שבלוחות), ויש הסוברים שצריך לחוש לשקיעה המישורית (ואפי' כשעדיין ניתן לראות את השמש. השקיעה המישורית בירושלים היא כ-5 דק' לפני הזמנים שבלוחות). ובמקומות שההרים מסתירים, אם יש לחוש שהשקיעה מקדימה - מרן הגרשז"א כתב שאינו יודע להכריע בזה ואם לא יודעים יש להחמיר (הו"ד בספר מראה כהן על הל' נידה), ומסתמא ה"ה לענין מילה. וע"ש במכתב הגר"א נבנצאל שליט"א (בקונטרס הנ"ל) ובשולחן שלמה (שלא ס"ק י אות ד ו). ופשוט שגם בענין זה מחוייב כ"א לנהוג כרבותיו. ²²⁹ האם לחשוש שיציאת הראש היתה קודם (דהיינו קודם השקיעה או בביה"ש), ויתכן שהמיילדת לא דייקה ברישום הזמן אלא רשמה את הזמן רק מאוחר יותר (כשהתפנתה לכן, ובפרט בבתי החולים שאינם

הזמן שהוא 3/4 מיל, אלא דלגאונים והרמב"ם המיל הוא 24 דקות ולכן 3/4 מיל הוא 18 דקות, ויש עוד להוסיף לביה"ש דרבי יוסי (לצד שאינו ממש מיד ומועט) ולכן נהגו 20 דקות, אלא שנראה שיש למנותם אחר שקיעת הגר"ז (ע"י סדר הכנסת שבת), ולפי"ז תינוק הנולד 24 דקות אחר שקיעת המישור מלים אותו בשבת (והיינו בימי ניסן ותשרי אבל בתמוז וטבת אפשר שהדבר משתנה במעט, כמו"כ ישנו שינוי קל באור במקומות שיש הר גבוה ממערב אולם נראה שבתי החולים בירושלים אינם במקומות אלו) עכ"ל. והנה, מש"כ בענין מנהג הספרדים צ"ב שהרי הגרב"צ אבא שאול זצ"ל פסק (בשו"ת אור לציון ח"א יו"ד סי' י) שגדולי המורים נהגו להורות שאם נולד עד 27 רגעים בערך לאחר השקיעה - למולו לאחר השבת, וענה ע"ז החכם הנזכר ששמע שזמן זה הוא בימי תמוז והוא קרוב לזמן הנ"ל. וראה עוד שיעור אור לציון פרק יג סימן א סעיף ז. ודעת החזו"א - 35 דק' בין בחורף ובין בקיץ (אמרי יושר נזיקין סי' צז), ומרן הגרשז"א זצ"ל הורה שנהגו שאם נולד 25 דק' אחר השקיעה למול בשבת (שש"כ פמ"ז הערה מה). וראה עוד להלן בפרק יג סימן ג במכתבו של הגר"י זילברשטיין שליט"א. ²²⁸ כ"ז שמעתי ממרן שליט"א בכ"ה אייר התשנ"ד (וכ"כ בשמו באוצה"ב ח"א פ"ג), אמנם הגרד"צ שאול שליט"א כתב ע"ז (בקץ תשע"א) שמהגר"י אפרתי שליט"א (וממעשה שהיה עם אברך בישיבת מיר) היה משמע דס"ל למרן שעד 3 דקות שהם 2 דקות מלאות לפני השקיעה הכתובה בלוח (הרב טיקוציינסקי זצ"ל) אפשר לדונו כנולד בשבת. וכמדומה שדעת הגר"ק שליט"א שבזמן שהשמש לא נראית יש להחמיר, ולפי"ז יש לחוש בירושלים לכה"פ

מילה פרק יב סימן ד תשובה זו שלמה תמה

במכוננית²³². האם מותר למוהל לקבל את הברית?

תשובה: לא.

מרן הגר"ש אלישיב שליט"א ע"י הגר"מ שליט"א

חשש לגרימת חילול שבת

זו. שאלה: מוהל הוזמן לברית בשבת אצל משפחה שאינה שומרת מצוות. כפי שסוכם עימם, לא יגיעו בשבת מכוניות רבות והתינוק נמצא במקום הברית מע"ש. אמנם מסתבר שבגלל הברית יהיו בביתם חילולי שבת נוספים (יותר מרגילותם בכל שבת²³³). ולמוהל נראה שהוא לא יוכל למנעם מחילולי השבת הללו²³⁴. האם מותר לו לקבל את הברית או שראוי (או אפי' חובה) להשתדל לשכנעם לדחות את הברית לאחר השבת?

תשובה: אם בודאי יחללו שבת - יש לדחות את הברית. אך אם החשש לחילול שבת הוא רק בגדר ספק - יכול למוהל בשבת.

מרן הגר"ש אלישיב שליט"א

מילה וחילול שבת

מילה אצל מחללי שבת

זו. שאלה: האם מותר למוהל בשבת אצל יהודים שאינם שומרי שבת?

תשובה: אם מדובר באופן שיהיה חילול שבת המוני בפומבי רב ובפרהסיא (כגון שנעשה במלון וכדו') ומכוניות רבות יבואו לברית), יש בזה חילול ה' גדול ואסור למוהל לקבל את הברית²³⁰. מאידך, אם הברית נעשה בצניעה (כגון בישוב מרוחק ומגיע רכב א' או שניים), היות ואין בזה חילול ה' - יכול למוהל, משום שהמשפחה אינה צריכה 'לסבול' בגלל מחללי השבת²³¹.

מרן הגר"ש אלישיב שליט"א

התינוק יובא בחילול שבת

זו. שאלה: מוהל הוזמן לברית בשבת אצל משפחה שאינה שומרת מצוות. מדובר באופן שלא יבואו מכוניות רבות ולא יהא חילול ה'. אמנם קרוב לודאי שהתינוק עצמו יובא למקום הברית

השלמת המילה

המוהל לסרב וז"ל: וישתדל לדחות אחר שבת, ואפי' אם יקח אחר הוא עצמו לא ימול, ויקבל עי"כ שכר שמירת שבת ורבה היא עכ"ל. ²³² כגון שמזג האויר הינו חורפי וסוער ומקום הברית רחוק מהבית. ²³³ כבישול, הדלקת חשמל, צילום וכיו"ב. וכפשוטו לא מסתבר שהשתתפותו של המוהל תגרום לתוספת ולזול בשבת שהרי בלא"ה הם נוהגים כך בכל שבת. והגר"ק שליט"א העיר שהגם שדחיית הברית יכולה אולי למנוע את תוספת חילול השבת שבגלל הברית, מ"מ יתכן שלולי הברית היו מחללים יותר (ככנסיעה לים וכדו'). ²³⁴ מעשה ביהודי שרצה לכבד את אחד מגדולי ישראל בסנדקאות לבנו. אביו שהוא מחלל שבת, אמר לבנו שאם יכבד אותו בסנדקאות ישבות במשך כל אותה שבת (של הברית) בבית בנו ולא יחללה, פסק מרן הגר"ש אלישיב שליט"א שעליו לכבד את אביו בסנדקאות כדי שישמור שבת זו (חשוקי חמד עמ"ס פסחים עמ' תצג). ויש

אמונים על שמירת ההלכה), ואולי יש להגדירו עכ"פ כספק נולד בביה"ש. ומובן שחשש זה נוגע בעיקר לנולד בכניסת השבת. ²³⁰ משום שהם יפרשו את השתתפות המוהל ואי מחאתו כהסכמה שבשתיקה על מעשיהם ושרצונו רק בכסף ח"ו (הגר"ד מורגנשטרן שליט"א). ²³¹ מעשה בברית אצל משפחה שומרת שבת שהיו אורחים שהתכוונו לבוא לברית ברכב, והתיר מרן הגר"ש אלישיב שליט"א למוהל בנימוק שהמשפחה לא צריכה לסבול בגללם. וכן מעשה במוהל שהוזמן לברית ברה"א אצל משפחה שאינה שומרת מצוות, ונאמר לו שארבעה מהמוזמנים יבואו ברכב, ופסק מרן הגר"ש אלישיב שליט"א שלא לדחות את הברית משום שהם לא צריכים לסבול בגלל מחללי היו"ט, אמנם צריך לבקש מהם שלא יחללו את היו"ט (הגר"ד מורגנשטרן שליט"א). ועי' בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה יו"ד סי רצ) שמחלק אם הצבור יגיע ברכב אין למנוע מלמול אבל אם האב יחלל על

שבת אך הם הבטיחו למוהל שכל המוזמנים יבואו מע"ש ולא יהיה חילול שבת. האם מותר למוהל לסמוך על דבריהם?

תשובה: כן. בד"כ מקיימים מה שמבטיחים²³⁷.

מִן הַגְרִי"ש אֵלֵי שֵׁיב שְׁלִיט"א

לא מסכימים לדחות הברית ויעשוהו ע"י מוהל אחר

ב. שאלה: באופן שצריך לדחות את הברית מחמת חילול שבת²³⁸, אך ההורים אינם מסכימים לדחותו, ואם המוהל הזה לא יסכים למול יעשו את הברית בשבת ע"י מוהל אחר. האם באופן זה מותר למוהל לקבל את הברית²³⁹?

תשובה: אסור לו לקבל את הברית²⁴⁰. ואם ימול - נעשה שותף לעבירה²⁴¹.

מִן הַגְרִי"ש אֵלֵי שֵׁיב שְׁלִיט"א

למול בשבת תינוק שאביו גוי וגם יש חשש לחילול שבת בבית התינוק - ראה בפרק זה להלן בס"ז תשובה ו.

התחייבו לשמירת השבת בבית, אבל האורחים יבואו ברכב

יח. שאלה: מעשה בהוריו של תינוק שאינם שומרי שבת, אך הם התחייבו בפני המוהל ששבת זו (של הברית) תישמר כראוי²³⁵. מאידך, לדבריהם כ-20 עד 30 מכוניות יגיעו בשבת לברית. האם מותר למוהל לקבל את הברית?

תשובה: כן. ע"י שבעל הברית יפרסם בשעת הברית שכתנאי לקיום הברית הוכרח לשמור שבת - יש בזה 'משקל נגדי' לחילול השבת שלהם²³⁶.

מִן הַגְרִי"ש אֵלֵי שֵׁיב שְׁלִיט"א ע"י הַגְרִי"מ שְׁלִיט"א

הבטיחו שלא יהיה חילול שבת

יט. שאלה: הורי התינוק אינם שומרי

השלמת המילה

כשמכוניות רבות יבואו בשבת שיש בזה חילול ה' או כשע"י הברית יגרם בודאי חילול שבת. ²³⁹ שהרי בלא"ה יהא חילול שבת או חילול ה'. ואדרבא, ע"י שמוהל זה יבוא אולי יוכל להשפיע עליהם למעט בחילול שבת (בצילום, עישון וכדו'). ²⁴⁰ הגם שהמוהל השני יעשה שלא כדין. ואכתי יל"ע במקום שיהא בודאי חילול שבת אך ללא חילול ה' (שגם בזה לדעת מִן הַגְרִי"ש אֵלֵי שֵׁיב צריך לדחות הברית), אם באופן זה מותר לראשון לקבל את הברית, וכמדומה ששמעתי ממנו שבכה"ג הקיל, ואולי גם מחמת הסברא הנ"ל שהמוהל ישפיע עליהם למעט בחילול שבת. ²⁴¹ והגרז"ק שליט"א ביאר שמרן לשיטתו בזה דס"ל להחמיר שיש 'לפני עיור' גם כשיעשו בלא"ה ע"י ישראל (כהמל"מ פ"ד ממלוה ולוה ה"ב ודלא כהפני משה, הו"ד בפת"ש בתחילת הל' ריבית סי' קס סק"א). וכמו"כ לדעתו אין למנוע ממי שאינו שומר מצוות וכשי' הש"ך (שם). ועי' בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' לה).

בנותן טעם להזכיר כאן את דברי הרמב"ם (בפיהמ"ש אבות פ"ב משנה א) וז"ל: כל מצות עשה שתמצא שחייב בעבירה עליה חיוב גדול תדע שבקיומה גם כן שכר גדול. משל זה, שהמילה ... ושביטה בשביעי ... כל אלו מצוות עשה, אבל חייב אשר יעשה מלאכה בשבת סקילה, ואשר יבטל המילה או הקרבן במועדו כרת ... ומזה תדע ששכר שביטה בשבת גדול מאד, יותר משכר המילה עכ"ל. ²³⁵ והמוהל (שגר בסמוך) אף יוכל לראות ולוודא שהאורות נשארו דלוקים מע"ש וכדו'. ²³⁶ ואמנם בהזדמנות אחרת, הורה לי מִן הַגְרִי"ש אֵלֵי שֵׁיב שליט"א בעצמו, לדחות את ההזמנה לברית (במשפחה שאינה שומרת מצוות), ויתכן שאז היה מדובר כשלא התחייבו לשמירת השבת. ²³⁷ מעשה שהיה שהבטיחו למוהל שכל המשפחה תשהה במקום הברית מע"ש, וכשהגיע לברית התברר לו שרימוהו ונסעו לשם בעצם השבת. ומ"מ המוהל הצליח לשכנעם בס"ד שיישארו במקום עד אחר יציאת השבת. ²³⁸ והיינו

פרק יד
מדרוך
להורי הרך הנימול

בשעת הלידה..... תקפב

א. בירור שעת הלידה

אחר הלידה..... תקפא

ב. ברכת הטוב והמטיב • ג. בריאות התינוק

השבת קודם הברית..... תקפה

ד. 'שלום זכר' • ה. שחרית של שבת

הלילות קודם הברית..... תקפח

ו. עניני שמירה

ההכנות בימים שקודם הברית..... תקפט

ז. הזמנת המוהל (תפילה למציאת מוהל כשר ולהצלחת המוהל והנימול) • ח. בחירת השם • ט.
בחירת הסנדק • י. מקום וזמן הברית • יא. תכנון הכיבודים • יב. הכנות האב

הלילה שקודם הברית..... תקצט

יג. 'ברית יצחק' / 'וואך נאכט'

ההכנות ביום הברית..... תרא

יד. שחרית • טו. הכנות בעל הברית • טז. אכילה ומלאכה לפני הברית • יז. מה להביא
לברית • יח. הכנת התינוק

הברית..... תרד

יט. הדלקת נרות • כ. טלית ותפילין • כא. תפילות לבעלי הברית • כב. סדר הברית והכיבודים
[טלית לכיבודים • קוואטער' • אמירת הפסוקים • הכרזת המכובדים (א) • 'חיקות' • 'כסא
של אליהו' • 'מהכסא' • סנדקאות • 'ליד הסנדק' • מינוי המוהל לשליח • כונת המצוה •
ברכות האב • הכרזת המכובדים (ב) • 'מהסנדק' • 'עמידה לברכות' • 'ברכות' • קריאת
השם • טעימה מהכוס • תפילה אחר המילה • לאחר הברית] • כג. סעודת הברית • כד.
ברהמ"ז • כה. ברכת הגומל

אחר הברית..... תריד

כו. הוראות המוהל • כז. שכר המוהל • כח. מנחה • כט. הטיפול בתינוק

'שלישי למילה'..... תרטז

ל. סעודת 'שלישי למילה'

טו. הכנות בעל הברית

[א] "ביום הברית יהיה האב שמח¹²⁹ וטוב לב שזיכהו בוראו להקריב לפניו קרבן חשוב שאין למעלה ממנו, ועי"ז ינצל ג"כ משכחה וממכשול ורשול ויהא זריז לעשותה כהוגן"¹³⁰.

[ב] ראוי לרחוץ¹³¹ ולטבול במקוה טהרה קודם הברית¹³².

[ג] בעלי הברית¹³³ לובשים בגדי שבת¹³⁴.

טז. אכילה ומלאכה לפני הברית

[א] י"א שקודם הברית אין לאב לאכול סעודת קבע, וראוי להימנע אף מסעודת ארעי¹³⁵, ויש שהתירו¹³⁶, ומ"מ טעימה בעלמא מותר¹³⁷.

[ב] ראוי להימנע מעשיית מלאכה קודם הברית¹³⁸.

יז. מה להביא לברית

יש להביא לברית 3 - 2 טליתות¹³⁹, תפילין¹⁴⁰, כרית לברית¹⁴¹, בקבוק יין מתוק¹⁴²,

השלמת המילה

אלו כל היום ואף אחר המילה (מסורת הברית עמ' כג הערה קח).¹³⁵ הגהות נחלת צבי (על יו"ד רסב א) וכדין השו"ע בענין 'סמוך למנחה' (או"ח רלב ג), ואם אינו מל בעצמו וכבר כיבד (מוהל) אחר שימול, יש להקל יותר (ויש שפקפקו בזה, עי' סה"ב רסב כח).¹³⁶ כיון שיש רבים שמדכרי אהדדי, כ"פ מו"ר הגר"ח פ"ש שליט"א (ברית אפרים עמ' שנה). ויש שהתיר רק כשיעמיד שומר, ומ"מ ראוי לו להתענות אפילו המילה אחר חצות (בדמיון חיי ג יא).¹³⁷ עי' אוצה"ב (ח"א פ"ג סי' ח) מש"כ בזה.¹³⁸ כ"כ בהגהות נחלת צבי (שם) וכשאר מצוות שאין עושים מלאכה קודם לקיומן, והיינו במלאכות האסורות קודם ק"ש ותפלה (כמבואר באו"ח רלב ב), ולפי"ז אם אינו מל בעצמו וכבר מינה מוהל יתכן שמותר לו (ויש שפקפקו בזה וכו"ל לענין אכילה), אמנם יש בזה טעם אחר והוא משום שהוא כיום שמקריב בו קרבן (מאמר מרדכי או"ח תסח) ולפי"ז יש שמחמירים אף בכה"ג. ובקונ' בדמיון חיי ג יא) כתב שלכתחילה לא יעשה מלאכה שיש בה שיהיו ואם מל בעצמו אסור במלאכה מדינא. ומ"מ גם לאוסרים מטעם קרבן היינו דוקא במלאכות האסורות בחוה"מ ובע"פ אחר חצות (מסורת הברית עמ' קנו הערה קיד).¹³⁹ לאב, לסנדק ולשאר הכיבודים, והיינו כשהברית אינה נערכת בביהכ"ס לאחר התפילה.¹⁴⁰ ראה בפרק זה להלן בסעיף כ ובהערה¹⁵⁸.¹⁴¹ רצוי כרית קשיחה.¹⁴² ולא מיץ ענבים, ראה לעיל

שנהגו בקצת מקומות שהיו חיוב. וע"ע בברכ"י (יו"ד סי' ת ס"ג) ובהערת הרב אביטן שם (ירושלים תשס"א).¹²⁹ כל היום (זוה"ק לך זה א).¹³⁰ מגד"ע.¹³¹ כיצד מהדרים המילה, יום שלפני המילה ורחצין האב וב"ב להדור מצוה, ורוחצין ג"כ הציבור עימיהם משום כבוד המילה" (כללי המילה לר"י הגוזר עמ' סג).¹³² כללי המילה (לר"י הגוזר שם, ולר"ג בנו בעמ' קיד), ובשו"ת רב פעלים (ח"ד או"ח סי' כט) כתב וז"ל: ידוע ומנהג פשוט שהסנדק מוכרח לטבול קודם המצוה ואפי' בחורף בימי הקור, ופה עירנו נוהרים בטבילה אבי הבן והסנדק מאד מאד עכ"ל וכ"כ במגד"ע (נחל ט ראש א יאור ב ב), וכן נהג מרן הקה"י זיע"א כשהיה סנדק (ארחות רבנו ח"א עמ' רמח). כמו כן ראוי שהאב, הסנדק והמוהל יעשו תשובה (מגד"ע שם).¹³³ בכלל זה האב, הסנדק, המוהל, הקוואטער והקוואטערין. ומ"מ בחבישת שטריימל ובגדי משי (כמנהג החסידים) אין נוהגים שאר בעלי הברית מלבד אבי הבן ואביו, אבי האם ובניו (הגרא"ש שליט"א).¹³⁴ ואפילו בתשעת הימים (רמ"א או"ח תקנא א). והנה, הגם שבל"ה הרמ"א מוזכרים בגדי שבת, מסתבר שעל בעלי הברית ללבוש בגדי יו"ט וכמבואר בפרס' בכ"מ שנחשב עבורם ליו"ט, וכ"כ בקו' בדמיון חיי (פ"ג ח), וגם האם תלבש כן ואפילו אינה נמצאת בברית (שם ט). אמנם בחבישת שטריימל ובגדי משי אין נוהגים שאר בעלי הברית מלבד אבי הבן (הגרא"ש שליט"א). ומסתבר שראוי להשאר בבגדים

גביע¹⁴³, הדברים הנוספים ברשימה שמקבלים מהמוהל¹⁴⁴, נרות להדלקה¹⁴⁵, רשימת הכיבודים¹⁴⁶, התפילות לבעלי הברית¹⁴⁷, ברכונים (ובהם 'הרחמן' ו'יום ליבשה'), עפר בכלי¹⁴⁸, ולבני ספרד - הדסים או בשמים.

לעומדים בברית יש תוספת נשמה כמו בשבת וזה הטעם להדסים.
(מעבר יבוק מאמר עתר ענן הקטורת)

יח. הכנת התינוק

- [א] ראוי לרחוץ את התינוק קודם הברית¹⁴⁹.
- [ב] יש להלביש את הרך הנימול בבגדי¹⁵⁰ כבוד (שבת) וכובע¹⁵¹ כחתן ביום חופתו¹⁵².
- [ג] רצוי לסיים את האכלת התינוק כשעה עד שעתיים לפני הברית¹⁵³.
- [ד] ראוי שהתינוק יובא למקום הברית לפחות כרבע שעה לפני הזמן המיועד למילה¹⁵⁴.

השלמת המילה

רסה). והכלי יהיה שלם. יש נוהגים בחול (חול ים, מצוי ליד ארגזי משחקים) ולא בעפר (בדמין חיי יב ב). ועי' ביש"ש (יבמות פ"ח ס' ד) שכתב וז"ל: ... נ"ל לכסות בעפר ולא בחול ... אבל קשה לסתור מנהג ההמון, שנהגו בחול, אלו ואלו דא"ח, רק שיכוין בדעת' להגיע אל השלמות, ותע"ב עכ"ל. כשהברית בשבת - יש להכינו מע"ש. 149. "כדי לנקותו ואף בשבת שרי" (כללי המילה לר"י הגוזר עמ' סג). ביום הברית אין למרוח משחה או אבקה על מקום המילה כדי לא להקשות על תפיסת המוהל בברית (ברית ישראל פ"ד). 150. רצוי בבגד של 2 חלקים (חולצה ומכנסיים, ברית ישראל שם). 151. מחזור ויטרי (הל' מילה אות תקה), כללי המילה (לר"י הגוזר עמ' סד). ובשם הגרשו"א מובא שיש ענין בכובע משום דהוי מכובד יותר (הבט לברית עמ' תעז), והגר"ק יבלחט"א אמר שיש ענין לכסות את ראש התינוק בכיפה בשעת הברית (ברית אפרים עמ' שנא), אמנם לדעת הגריש"א שליט"א א"צ להקפיד על כך (הבט לברית שם). 152. התינוק הנימול נקרא חתן, כ"כ הראב"ע (שמות ד כה), הרמב"ן עה"ת (שם יח יב), והשיטמ"ק בנדרים (לא ב). 153. כדי שלא יבכה לפני הברית מחמת הרעב, ומאידך תהיה גם אפשרות להאכילו מיד אחר הברית ועי"ז להרגיעו מכאב המילה. 154. ע"מ שלמוהל יהיה פנאי להכינו ברוגע וכדי שהברית תהיה בזמן (למען בריתו עמ' רנה), מלבד זאת, עי"ז יהיה לבעלי הברית די זמן לומר בנחת ובכונה את התפלות המיוחדות להם.

פרק יב ס' ב תשובה כח ופרק יג ס' ז. לצורך הברכות ניתן להביא גם מיץ ענבים. במקומות שמצויים שם שאינם שומרי מצוות יש להביא בקבוק יין חדש וסגור. בענין בקבוק היין שנפתח ע"י מחלל שבת - ראה לעיל פרק יב (ס' ג תשובה כג), ועי"ע בסו"ס בעש"ט עה"ת בענין הסגולה לברך בברית על מי דבש. 143. נאה ולא כוס חד פעמית. ושתייה כוס שלמה (לא פגומה) והמכילה רביעית (בדמין חיי יא ז - ט). בשבת יש להביא גם 'מוזנות' למברך (שמקדש על היין). 144. כפי הנהגו, מקבלים מהמוהל רשימה של הדברים הנצרכים לברית, ובכלל זה כלולה (בד"כ) גם הרשימה הנ"ל, אמנם יתכנו שינויים או הוספות המיוחדות לכל מוהל, כגון מגבונים לחים, קערה ונטלה לרחיצת הידים (בפרט כשהמוהל יתכבד באמירת הברכות שאחר המילה), סכונ נוזלי, חיתולי כותנה, חיתול פלנל אחד, חיתולים חד - פעמיים (טיטולים), בגדים לתינוק להחלפה, אבקה או משחה לברית, בקבוק שתיה ומוצץ, שמן תינוקות או שמן זית, 2 כוסות (אחד למציצה והשני לתת ממנו כפי התינוק), תחבושות סטריליות וכיו"ב. על הכנת כסאות הברית והשרפרף לרגלי הסנדק - ראה לעיל בסעיף י אות [ב]. 145. בברית ובסעודה. בענין מספר הנרות ראה בפרק זה להלן בערה¹⁵⁶. 146. כמפורט לעיל בפרק זה (סעיף יא). 147. סדר הברית והתפילות המיוחדות לבעלי הברית נדפסו בשער התפילות שבסוף הספר. 148. לקבורת הערלה (אבודרהם על מילה, וכ"ה בשו"ע רסה י, ועי' זוה"ק פר' לך דף צה א, תיקו"ז לו, תרגום יונתן במדבר כג י, פדר"א כט, ב"י וד"מ בסי

הברית

בעת ובעונה הזאת (שעת הברית), שהוא מצוה גדולה יותר מכל המצוות כידוע, הוא שעת רצון שיקובל התפלה יותר מכל הזמנים. וגם המצוה הזאת היא סגולה נפלאה, שיוכל האדם לזכות לתורה ולמצוות ולכל מע"ט.

ש"ת סבא קדישא (להגה"ק מהרש"א אלפנדרי זי"ע, ח"ב סי' י)

כ"ק מרן אדמו"ר רבי דוד יצחק אייזיק מסקאליע זיע"א, לפעמים היה מודיע למי שהיה נצרך לאיזו ישועה, שיהיה נוכח אצל ברית מילה שתתקיים. ופעם אמר: אילו היו יודעים האנשים הזקוקים לישועה, כמה גדול הענין להיות אצל ברית מילה, היו הולכים מברית מילה אחד לברית מילה אחר. והיה מעורר לזכור, שבזמן שהתינוק בוכה, הוא עת רצון נפלא להתפלל לרפואות וישועות בכל העניינים, כי כל התפלות עולים השמימה ביחד עם בכית התינוק, בלא שום עיכוב.

חיים לכל חי (עמ' כב אות כט, טו).

המילה נקראת 'ברית קודש', לפי שהמילה במקום קרבן וכשם שהקרבנות נקראו 'בשר קודש', כך המילה.

יסוד יצחק

יט. הדלקת נרות

נוהגים להדליק נרות בשעת הברית¹⁵⁵, בענין מספר הנרות - ראה בהערה¹⁵⁶.

כ. טלית ותפילין

האב מתעטף בטלית¹⁵⁷ ורבים נוהגים שגם מניח תפילין¹⁵⁸.

השלמת המילה

וג' גדולים כנגד ג' אבות (מגד"ע נחל ט ראש א יאור יג), ויש שנהגו להדליק כ"ו נרות כמנין שם הוי' ב"ה (מלאך הברית פר' נשא). במילת תאומים יש להדליק נרות לכ"א בנפרד (הרמ"א ביו"ד רסה ה בשם המהרי"ל). 157. כן מנהג ירושלים (הבט לברית עמ' תה), וכן המנהג בכ"מ וכ"כ בכה"ח (או"ח כה ס"ק צב), ובני תימן נוהגים שהאב מכסה גם את התינוק בטליתו וכך מכניסו למקום הברית (אוצה"ב עמ' קפז). 158. מג"א (סי' כה ס"ק כח) ומשנ"ב (שם ס"ק נה), אמנם בפשטות דבריהם שם הם לגבי כל הציבור וכשהמילה נעשית מיד אחר שחרית, וצריך מקור למנהג שמניח תפילין גם כשהברית אינה בסמיכות לתפילה. חלק מהחסידים נהגו שלא להניח (אוצה"ב עמ' קעא), ורוב ככל חכמי ספרד לא נהגו בזה כלל, ואפילו היו עטורים בתפילין משעת התפילה חלצו אותם לפני המילה (החיד"א במראית העין ליקוטים ב,

155. סנהדרין לב ב תוד"ה אור (ועי"ש במהרש"א), הגה"מ הל' מילה (פ"ג ה"ט), מעשה רוקח (הל' מילה ריד), שבלי הלקט (הל' מילה פ"ז), ראב"ה (הל' חנוכה סי' תתמג, וכתב שם שגם נר זה נכלל בדברי הגמ' (בשבת כג ב) הרגיל בנר הווין ליה בניס ת"ח), רמ"א (רסה ה), ש"ך (שם ס"ק כא), ערוה"ש (רסה לו). והגריש"א שליט"א אמר שכן המנהג (הבט לברית עמ' תפא), וכן הגר"ח"ק שליט"א (ברית אפרים עמ' שמז). והגרשז"א זצ"ל הוסיף שצריך להקפיד על כך (הבט לברית שם). ובקונ' עטרת שלום (אות יב להגר"י הלל שליט"א) ובברית אברהם הכהן (עמ' רמה) כתבו שבזמננו ראוי להדליק את כל אורות החשמל בביתנו"ס לכבוד המילה. 156. יש נוהגים להדליק נר א' גדול וי"ב נרות קטנים (במהרי"ל הל' מילה אות יז כתב וז"ל: נוהגין להדליק נרות קטנים י"ב כנגד י"ב שבטים ונר תמיד להדליק ג' ימים עכ"ל), יש נוהגים י"ב קטנים

כא. תפילות לבעלי הברית

נהגו האב והאם¹⁵⁹ (וכן הסנדק והמוהל) לומר תפילות מיוחדות¹⁶⁰ קודם המילה¹⁶¹.

כתב ר' נסים גאון ז"ל הגידו לי זקנים שבדור שביום שהכניסנו לברית מרנא אבא אלוף ז"ל, כשנכנס לבית הכנסת ואני בידו, ישב שעה אחת על אותו כסא המוכן ואחר כך עמד והושיבני על הכסא האחר של מילה. ואחר שיצא שאלו אותו מה טעם כי לא ראינו מעולם מי שעשה כך, ואמר להם קבלתי מן הזקנים הקדמונים שזה הכסא מוכן לאליהו והוא מלאך הברית וישבתי עליו עם הילד אולי יברכהו לי ומצא חכמה בברכתו עכ"ל.
ארחות חיים (הלכות מילה אות ט)

כב. סדר הברית והכיבודים

[א] טלית לכיבודים - המתכבדים בכיבודים מתעטפים בטלית¹⁶².

[ב] 'קוואטער' - המוהל¹⁶³ מכריז 'קוואטער'¹⁶⁴. האשה - ה'קוואטערין'¹⁶⁵ מביאה את התינוק עד לפתח ביהכ"נ¹⁶⁶, מוסרתו לבעלה - ה'קוואטער' והוא מכניסו לתוך ביהכ"נ¹⁶⁷ ומוסרו לאב¹⁶⁸.

השלמת המילה

שליט"א, וכ"כ הגר"ח"ק שליט"א, הו"ד בקיצור דיני ברית מילה משיעורי הגר"ח. גם הכיבודים 'מהכסא' ותופס רגלי התינוק א"צ טלית (בדמ"ך חיי ח כח - כט). המנהג שעל טלית של קהל אין מברכים 'להתעטף' (הליכות שלמה על מילה כתי"י). 163. בדמ"ך חיי (יב ג) או השמש (זוה"ב כא סעי' כז). 164. על מקור הביטוי ופירושו - ראה לעיל בפרק זה בהערה 61. 165. המנהג שמקבלת את התינוק מאימו, ויש שמכבדים כמה נשים בנושאתו וכמו 'חיקות' משום חיבוב מצוה. כשהאם לא נמצאת תמסור ל'קוואטערין' אם האם או אם האב (בדמ"ך חיי ד יג). 166. 'ולא תיכנס אל תוכו ... משום פריצות שתלך אשה בין אנשים' (מהרי"ל הלכות מילה אות כב). 167. מצד דרום. והמוהל מכריז 'ברוך הבא' וכו' (אבודרהם הל' מילה). ובסדרו בית יעקב כתב ז"ל: 'ואומרים הקהל בקול 'ברוך הבא', יכונו שארבעים ותשעה שערי בינה באין עמו, ועי"ז ממשכים רוח קדושה וטהרה על התינוק הבא, ומקשר גם רוח אליהו בנער עכ"ל. 168. יש עדות שבהם המנהג שה'קוואטער' הוא גם המוסר את התינוק לסנדק, וכ"כ בברית אבות (ס"ה אות ב). וראה להלן בהערה 177. למנהג בני תימן - האב מביא את התינוק בעצמו מהסבתא או מהזקנה שבבית (אוצה"ב עמ' קפו).

אות הברית רסה לב, ועי' שו"ת יבי"א ח"ג או"ח סי' ה, אמנם בקוני' עטרת שלום להגר"י הלל שליט"א כתב שכיום גם בני ספרד המדקדקים נוהגים להניחם, והגר"ב זילבר זצ"ל (בהערות על הברית דוד רסה ס"ק ריא) כתב ז"ל: ואנו בוחרים להניחן ... ודרך אגב מרויח עוד מצוה שהרי מצותן כל היום וגם מחמת הטעם שכתב הרמב"ם (בסוף הל' תפילין) שכ"ז שהתפילין עליו הוא עניו ויר"ש וכו', וכשהסנדק והאב במצב של הכנה רוחנית המצוה יותר בשלימות עכ"ל. ודעביד כמר עביד (אות חיים סי' כח אות יח). ועי' בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי' קא) ושו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סי' ד). והגר"ח"ק שליט"א אמר שהמנהג בא"י להניח (קיצור דיני ברית מילה משיעורי הגר"ח). וה"ה שמניחם בר"ח אחר מוסף לכבוד המילה (בדמ"ך חיי ג טו), אמנם הגר"מ הלל שליט"א כתב שאם הברית בר"ח לפני חצות לא יניחם (עטרת שלום אות יג). 159. בשעה שמוסרתו ל'קוואטערין'. 160. נדפסו בסוף הספר. 161. והוא עת רצון להתחנן שיהא חכם ויר"ש (פלא יועץ ערך מילה), לענין אמירתן בשבת - ראה בחיבורנו לעיל פרק יב סי' ג תשובה לו בהערה שם. 162. ספר מטעמים. ונכללים בזה ה'קוואטער', 'כסא של אליהו', ליד הסנדק, הסנדק, עמידה לברכות והברכות, אבל 'חיקות' ו'מהסנדק' א"צ (הבט לברית עמ' תעה אות ה בשם הגריש"א

- [ג] אמירת הפסוקים - האב מקבל את התינוק מה'קוואטער'¹⁶⁹, מחזיקו על ידיו ואומר¹⁷⁰ את פסוקי יחוד השם - 'שמע ישראל' ושאר הפסוקים¹⁷¹.
- [ד] הכרות המכובדים (א) - המוהל¹⁷² מכריז את שאר הכיבודים כדלהלן:
- [ה] 'חיקות' - יש המכבדים קרובים וידידים בנשיאת התינוק וקירובו למקום הברית¹⁷³.
- [ו] 'כסא של אליהו' - מכובד בהנחת התינוק על ה'כסא של אליהו'¹⁷⁴.
- [ז] 'מהכסא' - מכובד בלקיחת התינוק מה'כסא של אליהו' ומסירתו לאב¹⁷⁵.
- [ח] סנדקאות - מתכבד בהחזקת התינוק על ברכיו בשעת המילה. לאחר הכרות שמו, הסנדק מתעטף בטלית, מתיישב על הכסא המיועד לו וממתין לקבלת התינוק.
- [ט] 'ליד הסנדק'¹⁷⁶ - מסירת התינוק לידי הסנדק¹⁷⁷.
- [י] מינוי המוהל לשליח - האב עומד ליד המוהל¹⁷⁸, וממנה אותו לשלוחו¹⁷⁹.

השלמת המילה

מנהג ה'חיקה' הוא לקרבו למילה, כיבוד זה שייך רק אחר אמירת הפסוקים ע"י האב או אחר כסא של אליהו אבל לא לאחר המילה (בדמ"ך חיי ח לג).
 174. המזמינו בפיו יזכה להארת פניו ואי איהו לא חזי, מזליה שברקיע חזי (מעבר יבק עתר ענן הקטורת פ"ה), וטוב שגם האב יאמר עם המוהל את הנוסח של 'זה הכסא' (סדור בעל התניא, מאמר כסא אליהו זל"ט), וגם יבקש מאליהו הנביא שיברך את הילד הנימול (בדמ"ך חיי ז ט). ובשריבט הזהב כתב וז"ל: ... ויכוין לשם הקדוש הזה - תכמ"צ, שהוא בא"ת ב"ש אליה, כי שם הקדוש הזה הוא נתון מלאכים לשמירת הילד שלא יטמא את בריתו כל ימיו וכו' עכ"ל.
 175. יש שקוראים לזה 'חיקה ראשונה', ויש נוהגים שהאב נוטלו בעצמו (בדמ"ך חיי יב ח). 176. או 'על ברכי הסנדק'. 177. בד"כ נהוג שהאב מוסרו 'והוא מנהג יפה' (שע"ת או"ח תקנא ס"ק א), וזוהי ה'הכנסה לברית' לשי' היראים (סי' תב, בד' רש"י בשבת קלז), וכשמוסרו ראוי שיכוין שמגיש את בנו למזבח (כמ"ש בזוה"ק פר' לך דף צה א). ומ"מ אפשר לכתחילה שאחר יניח (זוה"ב כא כט, וכן מובא בשם הגר"י אדלשטיין שליט"א, ברית אפרים עמ' שנו), ויש שכתבו שפעולה זו נעשית ע"י המוהל (מגד"ע נחל יב אות יד, וקוני' עטרת שלום), ויש עדות שבהם המנהג שגם פעולה זו שייכת ל'קוואטער' וכנ"ל בהערה 168.
 178. "להודיעו שהוא שלוחו, וכדאמרינן לגבי קרבן אפשר שיהא קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו" (טושו"ע רסה ט, ועי"ש בביאור הגר"א ס"ק מ).
 179. יזהר שימנה אותו בפירוש לשליח גמור (פלא יועץ ערך מילה). בענין הצורך במינוי שליחות שוב בזמן הברית (בנוסף לכך שכבר הזמינו לכך כמה ימים קודם) - ראה לעיל בפרק יב (סי' ג תשובה ב). יש

169. כן המנהג המקובל, אך יש נוהגים שה'חיקות' הם לפני אמירת הפסוקים, ולמנהג זה ה'קוואטער' מוסר למכובד ב'חיקה' הראשונה והאב מקבלו מה'חיקה' האחרונה (ע"י בדמ"ך חיי ח לג).
 170. למנהג א"י. 171. כל עדה כמנהגה, יש שנהגו קודם לומר 'אם אשכחך' ויש האומרים גם 'היטיבה ברצונך' (בדמ"ך חיי ג יז), ראה להלן בתפילות שבסוף הספר. 172. או אחר. בשבת - אסור לאב לקרוא ואפילו לעיין ברשימת הכיבודים (הגם שאין בזה משום גזירת שטרי הדיוטות משום דהוי לצורך מצוה, מ"מ עדין שייכת בזה הגזירה שמא ימחק, וכמ"ש במשנ"ב סי' שז ס"ק מז), ולכן יתן לאחר (שאינו בעלים למחוק) לקרוא הרשימה, ואם א"א יעמיד שומר שלא ימחק (הגרנ"ק שליט"א, ה"ד באיל משולש פי"א סעי' נז, וכ"כ בארחות שבת ח"ב פכ"ב סעי' קנג). אמנם בשם הגר"ש"א שליט"א הובא שמותר לו לקרוא כיון דהוה ברבים (מקרא קודש), ולפי"ז נראה שדוקא בשעת הברית עצמה מותר ולא קודם לכן.
 173. מנהג ה'חיקה' מוזכר לראשונה ביעב"ץ במגד"ע (נחל ט ראש א יאור ד אות ה). הגרשז"א זצ"ל ס"ל שא"צ יותר מ'חיקה ראשונה' (מהכסא), ודלא כנוהגים לכבד קרובים וידידים ב'הגשות' בעלמא שאין בזה תוספת כבוד למצוה אלא רק מעכבים את המילה (שו"ת מנחת שלמה ח"ב עמ' שסז), וכ"ד הגר"ש"א יבלחט"א (הבט לברית עמ' תעה), ולפי"ז מן הראוי שהאב יקבל את התינוק מה'קוואטער' ויאמר את הפסוקים סמוך לפתח ביהכני"ס (רחוק מהכסא) ע"מ שה'חיקות' באמת יקרבו את התינוק. אמנם הגרשז"א זצ"ל הוסיף שקשה לשנות מנהג העולם (שם). ויש שכתב שמ"מ יש בזה ענין לזכות כ"א במצוה משום ברוב עם (שו"ת משנה הלכות ח"ב קעז). היות ועיקר

[יא] כונת המצוה

כשיביא את בנו למול אותו יתעורר בלבו שמחה גדולה ויפאר וישבח להש"י על אשר זיכהו לבן ולהכניסו
בבריתו של אברהם אבינו ויהיה חתום באות ברית קודש אשר נתן הש"י ... ומתוך שמחה זו יפתח את פיו
בשעה שהמוהל מוכן למהלו ויאמר, הנני מוכן ומזומן לקיים מ"ע שציווני הבורא למול את בני לשם יחוד
קוב"ה ושכינתיה ע"י ההיא טמיר ונעלם.

שלה"ק (מסכת חולין ד"ה ענין מילה)

קודם המילה על האב לכוין¹⁸⁰ את כונת מצות המילה¹⁸¹.

[יב] ברכות האב

איך לא יתלהב לב אדם ... וביותר בשעה שישמע ברכת המילה מפי המוהל, יברך הברכה 'להכניסו
בבריתו של א"א' בשמחה עצומה בלבו מאוד ומאוד.

יוש"ה (שם)

למנהג אשכנז וחלק מבני ספרד (בעיקר עדות המערב כיוצאי מרוקו וכיו"ב), לאחר
שהמוהל סיים לברך 'על המילה' - האב יענה אמן¹⁸², ומיד אח"כ¹⁸³ יברך 'להכניסו'¹⁸⁴
ו'שהחינו'¹⁸⁵ (בא"י¹⁸⁶). לכתחילה ישתדל להודרו באמירת הברכות ולסיימם קודם
הפריעה¹⁸⁷. לאחר הברכות ועניית אמן, אומרים הנוכחים 'כשם שנכנס לברית כן יכנס
לתורה לחופה ולמע"ט'.

למנהג עדות המזרח¹⁸⁸ - האב מברך 'להכניסו' לפני שמוסר את בנו לסנדק, והקהל

השלמת המילה

וע"ע בשו"ת כת"ס יו"ד קכא). 183. בין חיתוך
הערלה לפריעה. 184. כונת הברכה היא שהוא
מודה ומשבח לקב"ה שציוונו לעשות מצוה חשובה זו
להיכנס לברית עם הקב"ה ע"י בריתו של א"א ע"ה,
ואינו עושה המצוה לשם רפואה וכדו' אלא לשם מצות
ה' בלבד (בדמיון חיי פ"י סעי' א). ויכוין שהברכה היא
לא רק על הפריעה אלא גם על המילה (שם ב). ומברך
'בשמחה עצומה בליבו מאד מאד' (יוש"ה שער יב פרק
יז). 185. האבנ"ז אמר (בשם שו"ת הר"י מגאש)
שהיא מה"ת (שם משמואל תבוא עמ' קנו). ויכוין
בהודאה זו לכלול את כל הטובות והחסדים שגמלהו
ה' (הגרשז"א זצ"ל, הליכות שלמה תשרי - אדר פ"א
עמ' יא). ומברך 'שהחינו' אפילו בת"ב (הגרח"ק
שליט"א, ברית אפרים עמ' שמז). 186. כרעת
השו"ע (רס"ז), אבל בחו"ל נהגו בני אשכנז כהרמ"א
(שם) שאין מברכים שהחינו, ויש קהילות חסידיות
(כחב"ד, בעלזא ועוד) שנוהגות כן גם בא"י (מסורת
הברית עמ' קס). 187. בדמיון חיי (פ"י סעי' ג, ז)
וראה לעיל בפרק יב בדברי הגריש"א שליט"א בענין
זה (סי' ב תשובה יב בהערה שם). 188. עכ"פ
חלקם, וכן מנהג דמשק, מצרים ועוד קהלות, ואין
חילוק בזה בין אם האב בעצמו הוא המוהל, לבין
כשהמוהל הוא שליח של אבי הבן. ויש להסמך ברכת

שנהגו שהאב מוסר לו את הסכין (קיצוש"ע), ואפילו
בשבת (אוצה"ב בשם הגריש"א שליט"א), והגרח"ק
שליט"א אמר שנכון שלא למוסרו בשבת (ברית אפרים
עמ' שדמ), וכ"כ הגרי"מ הלל שליט"א (עטרת שלום
אות יט). וראה עוד לעיל (שם תשובה ג). בענין אם יש
הידור לתת למוהל כסף כדי שימול מדין 'פועל' - ראה
לעיל בפרק יב (תשובה ד). 180. היות ובשעת
המילה עצמה הוא עסוק בברכותיה, ועכ"פ יכוין סמוך
לה ככל האפשר (דרכי חיים ושלום אות תתקיב), ומן
הראוי שיכלול כונה זו בשעת הברכה עצמה באמירת
'להכניסו בבריתו של אברהם אבינו' (מסורת הברית
עמ' קסב). 181. דרך פיקודין מ"ע דמילה (חלק
המחשבה), וראה לעיל פרק ד סעיף ג. ובשלה"ק
(מסכת חולין פרק נר מצוה ד"ה ענין מילה) כתב
שהאב יאמר 'הנני מוכן וכו', וראה להלן בשער
התפילות שבסוף הספר ב'תפילת האב' שכ"ז נכלל בה.
ויאמר זאת בשעה שמוסרו ליד הסנדק (בדמיון חיי ג
כא), ועכ"פ יכוין שמל אותו כאשר צוה ה' שזה כולל
כל הכוונות (שם ג יט). 182. ברא"ש בחולין (פרק
ו סימן ח) כתב וז"ל: ... דכיון שהיה שם בשעת מילה
וענה אמן גדול העונה אמן יותר מן המברך, ואם לא
ענה אמן איהו דאפסיד אנפשיה עכ"ל. ובאופן זה מצוה
בשלוחו יותר מאשר בעצמו (שו"ת חת"ס אר"ח קנט).

[כ] **לאחר הברית**²⁰⁸ - ה'קוואטער' נוטל את התינוק (מהמכובד ב'עמידה לברכות'), מוסרו לאשתו והיא מחזירתו לאמו.

כג. סעודת הברית

כשנולד יצחק בן שמונת ימים הגישו למילה, שנאמר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים והגישו כמנחה על גבי המזבח, ועשה שמחה ומשתה, מכאן אמרו חכמים **חייב אדם לעשות שמחה ומשתה באותו היום שזוכה למול את בנו**, כאבינו אברהם, שנאמר ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק.

מדרש שוח"ט (תהלים קיב, פדר"א פכ"ח)

נהגו לעשות סעודה ביום המילה ויש סמך לזה במדרש (הנ"ל). וכן משמע בכתובות (ח, א) שהיו עושים סעודה ביום המילה דרב פפא סבר לברוכי שהשמחה במעונו אי לא משום דאיכא צערא דינוקא. וכן אמר דוד (תהילים נ, ה) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח, ורבותינו ז"ל אמרו סעודת מילה ומפרשים עלי זבח - זב ח' דם מילה שהוא זב לשמונה ימים.

אבודרהם²⁰⁹ (מילה וברכותיה)

[א] נהגו לעשות את הסעודה²¹⁰ ביום המילה²¹¹, אך אם א"א²¹² - יכול לעשותה בלילה²¹³, למחרת המילה או ביום אחר²¹⁴.

[ב] נוהגים שלא להזמין לסעודה באופן מפורש, אלא רק להודיע על המקום והזמן²¹⁵.

[ג] יש להשתדל שיהיו לפחות מנין אנשים בסעודה²¹⁶, וראוי להרבות בקרואים²¹⁷.

השלמת המילה

הסעודה - ע"י בבי" (שם). 211. גם אם הברית היה בבוקר אפשר לעשות הסעודה בצהרים כי היא מכוונת לזה, ובאותו יום נחשב כצמוד לברית (הגריש"א שליט"א, קובץ ביהמ"ד שבט תשע"א אות לד, לו). 212. כגון כשהמילה הסתיימה סמוך לשקיעה. 213. תשב"ץ (ח"ג ס"ג ח), וכן נוהגים כשהמילה בת"צ, וכמ"ש המג"א (תקנט ס"ק יא) וז"ל: ... ועכשיו נתפשט המנהג שרוב הסעודות עושין בלילה א"כ ביום התענית ג"כ אין להקל, וכ"פ הט"ז (או"ח תרפו ס"ק ב) וז"ל: ... יאכל סעודת המילה בלילה כמו ביי"כ וט"ב עכ"ל. 214. פת"ש (י"ד רסה ס"ק טז). 215. ולכן גם ראוי שלא יזמין לסעודה את מי שמסופק בו אם יבוא (מילה כהלכתה עמ' רנח), וכ"ז עפ"י הרמ"א (רסה יב) וז"ל: וכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי כמנודה לשמים (תוספות פ' ע"פ). ובפת"ש (שם ס"ק יח) כתב וז"ל: ... טוב לבטל מה שהשמש קורא על סעודת ברית מילה כי אולי לא ילכו מטעמים המתהוים ויהיה ח"ו בכלל נידוי עכ"ל, אמנם ברמ"א שם הוסיף וז"ל: ודוקא שנמצאו שם בני אדם מהוגנים, אבל אם נמצאו בני אדם שאינם מהוגנים א"צ לאכול שם עכ"ל. 216. הרמ"א (י"ד רסה סעי' יב). 217. זכר דוד (מאמר א פצ"ו).

חיי (ג כב) כתב לאומרה אחר הקדיש, אמנם בספר עושין בשמחה (ח"ב עמ' קעג) הציע שהאב יאמרה מיד אחר ה'שהחיינו' ולפני 'אשר קידש', משום שלפעמים אין לו פנאי לכך אחר הברית שהרי הוא עסוק בקבלת ברכת האורחים. 208. בד"כ נהוג שמוציאים את התינוק לאחר 'עלינו' והקדיש, וכ"כ בקונ' בדמ"ך חיי (יב לג) וכן דעת הגר"מ הלברשטאם זצ"ל (הבט לברית ש"ד פ"ג אות כז), אך בזה"ב (כא לג) כתב שאמירת עלינו היא אחר החזרת התינוק וכ"ד הגרשז"א זצ"ל (הבט לברית שם). 209. והוסיף שם באבודרהם וז"ל: ופירש ה"ר משה כהן שהטעם בזה שהקב"ה חפץ כפי היות שאר כוחות הנפש נמשכות ונגררות אחר הנפש המשכלת בעשיית המצות ובדרישת החכמה שיהיה להם חלק בשמחה אשר תגיע לנפש המשכלת בעשות המצוה או בהגיעה לחכמה וזה יהיה בעשותו סעודה במאכל ובמשתה. וכן אמרו ז"ל כי כשאמר הקב"ה אל שלמה בחלום הלילה שאל מה אתן לך ושאל החכמה והמדע ונתנם לו כאשר מבואר שם בפסוק שאמר אחר כן (מ"א ג, טו) ויקץ שלמה והנה חלום ויעש משתה גדול לכל עבדיו. וארז"ל (שיר רבה א) מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה ע"כ. 210. שו"ע רסה יב, על המקורות לחיוב

[ד] ראוי שגם עניים²¹⁸ ובני תורה²¹⁹ ישתתפו בסעודה.

[ה] נוהגים להדליק נרות בסעודה²²⁰.

[ו] אין להתחיל בסעודה לאחר חצות היום - עד שיתפללו מנחה קודם הסעודה²²¹.

[ז] המרבה בסעודה הרי"ז משובח²²². המנהג הוא שהסעודה תהיה בפת²²³, בשר²²⁴

השלמת המילה

קבוע לתבשילים שבסעודות, וממילא בחסרון תבשיל אחד היה ניכר זכר לחורבן, משא"כ בזמננו שאין בזה סדר קבוע, יתלו הרואים את חסרון התבשיל ביכולתו של בעל הבית ואין ניכר בזה זכר לחורבן, ולכן בזמננו אין נוהגים לשייר בסעודה (ומ"מ כתב שם שראוי להניח מקום פנוי בלא קערה כדי שיהא קצת היכר).
223. שו"ת דברי יציב (יו"ד סי' קסג). מג"א (או"ח רמט ס"ק ו), ובמגד"ע (יאור יז) כתב וז"ל: אין סעודת מצוה אלא בבשר ... וכאן יש סמך מיוחד בכתוב 'כורתי בריתי עלי זבח' עכ"ל. ועוד שהרי בסעודת מילה התירו בשר ויין אפילו בשבוע שחל בו ט' באב (כמ"ש ברמ"א או"ח תקנא י'). ובשו"ת משנה הלכות (חלק יד סי' רעב) כתב וז"ל: ... בס' כד הקמח לרבינו בחיי (הל' מילה) כתב מצינו כי כשנולד יצחק נימול לח' ימים ועשה אברהם סעודה גדולה ביום ח' למילה ... מצות המילה כעין קרבן היא, שאדם מקריב פרי בטנו לכבוד השי"ת לקיים מצותו, וכשם שדם הקרבן מכפר כך דם המילה מכפר וכו' וכשם שכתוב בקרבן (ויקרא כב) ואכלו אותם אשר כופר בהם, שאכילת קרבן מכפר, כן המנהג בישראל שעושים סעודה ביום המילה ומתאספין הכל ובאין שם ומנהג כשר הוא ... הרי לן מפורש דסעודת ברית מילה היא ואסמכוהו אקרא דכורתי בריתי עלי זבח. ומבואר מדברי רבותינו הראשונים הרמב"ן והרבינו בחיי דסעודת ברית מילה היא דוקא בבשר, ואם לאו הוי כחסרון בקרבן ... יש שכתב בשם כמה צדיקים שאם מביאים בשר בסעודת ברית מילה דבר זה סגולה שהבן יהיה ת"ח ... קבלתי מעשה שהי' אצל הגה"ק אדמו"ר מצאנו בעל דברי חיים שבא לפניו איש חשוב והתנצל שיש לו בית מלא תורה וכל בניך לימודי ה' גדולי התורה ורק בן אחד יש לו שאינו רוצה ללמוד ואינו בן תורה ויש לו מזה עגמ"ג וצער גדול, והאדמו"ר התבונן במחשבתו הטהורה כדרכו בקודש ותיכף שאל אולי עשית סעודת חלב בשעת הברית ולא אכלו בשר, חשב האב והשיב שזוכר שהי' זמן מבלבל ועשו סעודת חלב, והשיב הגה"ק וצ"ל"ה כלומר א"כ מה אתה רוצה עכ"ל. ויש קבלה בשם המהר"י שבשר בהמה בברית הוא סגולה לבן ת"ח (מילה כהלכתה עמ' רנח), והגה"ק משינאווא וצ"ל אמר שמכירים בגדלותו של ילד, אם

218. קב הישר פר' י, מגד"ע, יוש"ה, זוה"ב (סי' יח סעי' יא). 219. זוה"ב (סי' יח סעי' י). 220. יש בזה ענין בפנ"ע (חוץ מהנרות שבשעת הברית), כ"מ במהרש"א בסנהדרין (לב ב), ולכן גם אם לא הדליק נרות בברית ידליק בסעודה (עושים בשמחה ח"א עמ' שעט). 221. ע"י שו"ע ורמ"א (או"ח רלב ב). התחילו בסעודה לפני חצות, אם יודעים שהסעודה תמשך עד שיעבור כל זמן התפילה, מחויבים להפסיק ולהתפלל כשיגיע זמן מנחה קטנה (תשע וחצי שעות זמניות מהזריחה או מעה"ש, וע"ע באשי ישראל פכ"ז הערה ח), ואם משערים שהסעודה תיגמר לפני סוף זמן התפילה, א"צ להפסיק אלא רק בשיעור הזמן שיוכלו להתפלל קודם סוף זמנה. התחילו בסעודה מהחצי שעה הסמוכה לזמן מנחה קטנה ואילך, גם אם ישאר זמן להתפלל לאחר הסעודה, צריך להפסיק ולהתפלל כשיגיע זמן מנחה קטנה (רמ"א ומשנ"ב שם). אם ממנה אדם (שאינו מן המסובים) לשומר' שיזכרנו להתפלל לאחר הסעודה, מותר לו להתחיל לאכול אף שהגיע זמן התפילה, וכן יכול לכוון לעצמו שעון מעורר שיצלצל ויזכירנו להפסיק סעודתו (הגרשו"א זצ"ל הו"ד באשי ישראל שם סעיף יט). 222. מגד"ע (יאור יז). ואותם המגישים "רק קאווע או יי"ש ומיני מתיקה לא יפה עושים והגרי"א מיחה בהם" (חכמ"א הלי' מילה כלל קמט סעי' כד). וכתב הריטב"א (בחידושי לגמ' ביצה טז א, בענין כל מזונותיו של אדם קצובים לו ... חוץ מהוצאת שבתות ויו"ט) וז"ל: דלאו דוקא הוצאת שבתות וימים טובים דהוא הדין לכל הוצאה של מצוה אלא נקט הני דרגילי ושכיחי עכ"ל. והנה, בשו"ע (או"ח סי' תקס ב) פסק וז"ל: וכן התקינו שהעורך שלחן לעשות סעודה לאורחים, מחסר ממנו מעט (משום האבילות על חורבן ביהמ"ק) ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם ע"כ. והיינו שע"י המקום הפנוי ירגישו בחסרונו של התבשיל שהיה ראוי לבוא, וה"ה כשיחסר מין תבשיל אחד הרגיל בכל הסעודות שניכר חסרונו (ט"ז שם סק"ג), ודי"ז שייך בכל סעודת מצוה כגון מילה וחתונה (ט"ז שם סק"ב ומשנ"ב ס"ק ה), ודוקא בחול אבל "בסעודת שבת ויו"ט לא יחסר שום דבר" שיש בזה איסור משום אבלות בפרהסיא (שעה"צ ס"ק יג). ולכאורה צ"ע מדוע אין נוהגים כן בזמננו, ומצאתי בכח"ח (שם ס"ק יח) שביאר שדוקא בזמנם שהיה סדר

ויין²²⁵, ויש שנהגו להגיש דגים²²⁶.

[ח] יש שכתבו שראוי שהאב ישמש בעצמו את האורחים בסעודה²²⁷.

[ט] יש שכתבו שבסעודת הברית יש ענין מיוחד לתת צדקה²²⁸.

[י] נוהגים לדרוש בד"ת²²⁹ ולשיר זמירות כגון 'יום ליבשה'²³⁰.

ארשב"י בא וראה שאין חביב לפני האדם יותר מבנו והוא מל אותו ... כדי לעשות רצון בוראו, הוא רואה בנו שופך דם ממילתו ומקבל עליו בשמחה, א"ר חנינא ולא עוד אלא שהוא מוציא הוצאות ועושה אותו היום של שמחה מה שלא נצטוה, ולא עוד אלא אדם הולך ולוה וממשכן עצמו ומשמח אותו היום.

מדרש תנחומא (תצוה סי' א)

כל המצוה שעושה אדם מאהבה ובשמחה ובטוב לבב נקראת מצוה מן המובחר. ועל כולם כשהאדם זוכה למצות מילת בנו יש לו לשמוח שמחה יתירה ולהלל לבוראו אשר זכהו והגיעו להוליד בן לקיים בו מצוה זאת. ולפי שקבלוה עליהם ישראל בשמחה שמחים בה עדי עד.

מטה משה (ח"ז ענייני מילה פ"ג)

כד. ברהמ"י

[א] המנהג הוא לכבד את המוהל בזימון²³¹.

השלמת המילה

תרכ"ט), ועי' במג"א (סי' קע ס"ק כב) שכתב וז"ל: כשעושה סעודה ד"א להשקות בעצמו למסובין, כדאי בקדושין דף לב, והו"ד במשנ"ב (שם ס"ק לט). 228. מגיד תעלומה (ברכות ט ב), תוכחת חיים (למהר"ח פלאגי, פרק נה), מלאך הברית (שם). יש שנהגו שבסעודה מברכים "מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את האשה היולדת ואת הילד הרך הנימול (פב"פ) ואת כל המסובין כאן, בעבור שפב"פ נדר מתנה (לצדקה) בעבורינו (אולי צ"ל בעבורם), וישלח ברכה והצלחה בכל מעשי ידי עם כל אחיו ונאמר אמן (קרבן אשר עמ' ער). ועי' עושין בשמחה (ח"ב עמ' שסב). 229. כללי המילה (עמ' סז), מגד"ע (נחל יג אות יט), עוללות אפרים (מאמר תעד), ויש לזה סמך מהירושלמי (חגיגה פ"ב ט, בענין אבויה). ויש נוהגים שהאב דורש בסעודה (מילה כהלכתה עמ' רנח). 230. מחזור ויטרי, והטעם לזה משום שבזכות המילה זכו לקרי"ס (ברית אבות סי' יג אות ה). פייט זה נדפס בשער התפילות (בסוף הספר). 231. אם הוא משתתף בסעודה, כ"כ בשו"ת תשורת שי (מהדו"ת סי' קב), ובספר ברית אבות (סי' יג אות מא) כתב שזימון המוהל או הסנדק אף שיש כהנים, אבל ת"ח קודם.

הגישו בשר בסעודת הברית שלו, והוסיף שאכילת בשר בהמה בברית מחזקת את האמונה (דברי יחזקאל החדש עניני ברית מילה). ובנו (הגה"ק מצעשינוב זצ"ל) אמר שאם נותנים בסעודת הברית דגים ילמד חומש, ואם נותנים בשר ילמד גמ' (שיחות האדמו"ר רבי יעקב מפשעווארסק זצ"ל). ולכתחילה כדאי להביא בשר בהמה (מו"ר הגרנרפ"ש שליט"א, ברית אפרים עמ' שנה) ובפסקי תשובה (להרב פיוטרקובסקי זצ"ל סי' קצד) כתב שלשי' המרדכי (במו"ק הלכות אבלות רמו תתצא) שבסעודת מילה שייך שמחה, צריך דוקא בשר בהמה, וכן נהגו אצל הגרי"ז מבריסק זצ"ל (תשובות והנהגות ח"ב סי' תפה), וראוי שעכ"פ יגישו עופות (תשובות והנהגות שם), ומ"מ יוצאים גם בדגים בלבד (שו"ת שבת הלוי ח"ג סי' יח), ואפילו בסעודה חלבית (זכר דוד מאמר ג פ"ד, וכ"מ משו"ת חת"ס או"ח סי' סט, וכ"פ הגריש"א שליט"א, הו"ד בקובץ ביהמ"ד שבת תשע"א אות לג, תשובות והנהגות שם, ובח"ג סי' רצד). 225. כ"מ ברמ"א הנ"ל (או"ח תקנא י), ועי' פרי צדיק (שמח"ת אות מה). 226. ובארץ החיים (יו"ד רסח) כתב שבצפת תיקנו לעשות רק בדגים שהם זולים יותר ושלא לבייש את מי שאין לו, ועי' עושין בשמחה (ח"ב עמ' שמו). 227. מלאך הברית (סוף פר' בראשית), אמרי אמת מלובלין (פר' תרומה

[ב] המזמן מתחיל 'גודה לשמך' כנהוג²³².

[ג] בסוף ברהמ"ז²³³ מכבדים את אחד המשתתפים²³⁴ באמירת 'הרחמן'²³⁵ שיש בהם תפלות וברכות לבעלי הברית והתינוק²³⁶.

סילוק הערלה שהיא החמורה שבטומאות מביאה שמחה, ובאשר הטהרה על הכלל כולו יצאה, כן גם השמחה נוגעת לכל ישראל וע"כ עושים משתה לשמחה גם את זולתו. נרמזה הסעודה בתורה ביום הגמל את יצחק, ולמה לא תקנו כן לדורות, י"ל שמילה איננה אלא הכנה למילת הלב, וגמרה הוא בשמירת הברית ומילת הלב, וע"כ ביצחק שדרשו מפסוק זה שנגמל מיצה"ר היו מילת הגוף והלב יחד, וע"כ אז באה הסעודה אבל לא כן לדורות.

שם משמואל (וארא לברית מילה, מקץ תרע"ד)

כה. ברכת הגומל

לאחר הסעודה - יש נוהגים שהיולדת מברכת הגומל²³⁷.

השלמת המילה

אינה מברכת הגומל (כנה"ג והברכ"י), וכן מובא בשם הגר"ח ק"ק שליט"א שמנהגו לא לברך (קיצור דיני ברית מילה משיעורי הגר"ח), והגר"מ גרוס שליט"א כתב שרבים נהגו לברך אך למי שאין לו מנהג מאבותיו אינו מברך, ואין ענין לברך בלא שם ומלכות (ברית אפרים עמ' ססא). בירושלים נהגו לעשות מנין בבית היולדת בערבית של מוצ"ש ואח"כ מברכת הגומל (הליכות בת ישראל פר' יד סעי' מד), או שאינה מברכת הגומל כלל (אא"כ הלידה היתה בניחות), ודי שתשמע ברכו ומאו גם אינה צריכה שמירה (וכן נהגו בק"ק תולדות אהרן, וימל אברהם). ובביאור השייכות לברכו - כתב בתורת חיים בסנהדרין (צד א) וז"ל: כל מי שנעשה לו נס צריך להודות ולומר ברוך כדאיתא ... מאי מברך אמר רב יהודה ברוך הגומל חסדים טובים ... ובפרק הרואה משמע דאם בירך אחר ואמר ברוך ה' אשר גמלך טוב וכו' וענה אמן יצא ואפילו לכתחילה משמע דשפיר למיעבד הכי ... דברכת הודאה ושירה אם בירך אחר וזה עונה אמן נמי שפיר דמי. ומהאי טעמא נמי נראה מה שנוהגין מי שילדה לו אשתו כשעומדת אחר לידתה והולכת לבית הכנסת אז בעלה קורא בתורה וביש מקומות מחוייב הסגן לקרותו לפי שהאשה צריכה להודות על נסה מה שילדה בשלום והמנהג להודות בשעה שקורא בתורה לפרסומי מלתא וגם כשאומר ברכו את ה' המבורך וכו' ה"ל נמי כהודאה דברכה והודאה כי חדא נינהו ויש לזה המנהג סמך במזמור לתורה דכתיב 'הודו לו ברכו שמו' ולפי שאין אשה קוראה בתורה לכך בעלה מודה תחתיה ולפי זה צריך הבעל להתכוין לכך כשאומר ברכו את ה' המבורך שנותן ברכה והודאה לה' בשביל אשתו דברכת הודאה אם בירך אחר בשביל חברו יצא וכו"ש כבעל ואשה דכחד גופא דמו וכו"ש כשהאשה אומרת אמן על ברכתו דפטורה האשה מלאודיין עכ"ל.

232. סוד ה', והוזכר במג"א (או"ח קסז ס"ק לג), ט"ז (אבהע"ז סב ס"ק ז) ובבית שמואל (שם ס"ק יא). ואף בשבת (זוה"ב סי' כה יז). נוסח הזימון בברית נדפס להלן בשער התפילות (בסוף הספר). ואומרים 'שיר המעלות' ולא 'על נהרות בבל' (הגר"מ גרוס שליט"א, ברית אפרים עמ' ססג). כסעודת ברית שנמצאים בה גם חתן וכלה, אם עשו היכר לשמחתם, מברכים שבע ברכות ואומרים שהשמחה במעונו (הליכות שלמה על מילה כת"י). 233. קודם 'הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח'. אומרים 'מגדול ישועות' כמו בשו"ט (כה"ח קפט ס"ק יא), ויש שכתב שמנהג בני אשכנז לומר 'מגדיל' כמו בשאר ימות החול (מסורת הברית עמ' רכד). 234. ויש שמחלקים ברכות אלו בין המסובין. ומ"מ את הברכה למוהל ('הרחמן בירך את המל ופרע' וכו') יאמר אחר ולא המוהל עצמו. 235. בברית שנדחתה יש שמשנים את הנוסח ובמקום 'מיום השמיני והלאה' אומרים 'מיום זה והלאה' או 'מיום המילה' (סדר ברהמ"ז בספר סוד ה', דרך פיקודין מ"ע ב - מילה חלק המעשה אות כה), ובמקום 'רך הנימול לשמונה' אומרים 'רך הנימול בנכונה', אמנם המהר"ל דיסקין (בשו"ת קו"א סי' קנח) כתב וז"ל: הוריתי בתינוק שנימול לשלושים, לומר ברהמ"ז 'רך הנימול לשמונה', דלא אתי לאפוקי כי אם הנימול קודם שמונה עכ"ל, וראה מש"כ לעיל בפרק יב (סי' ה תשובה א בהערה שם). 236. עי' בן איש חי (שנה ראשונה פר' חקת סעי' יח). 237. אין כלל קשר בין ברכה זו לברית, אבל היות ובלא"ה נמצאים בברית עשרה אפשר לברך. ולא תברך בפניהם אלא בעזרת נשים. מדינא אפשר לברך גם בלילה (עי' שו"ת חת"ס או"ח סי' נא). מברכת בעמידה (רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ח). אם עדיין מרגישה חלשה, טוב שתמתין מלברך עד שתתחזק (שו"ת שלמת חיים ח"א סי' נא). אמנם יש מהפוסקים שס"ל שיוולדת

פרק טו
סדר הברית והתפילות
סגולות ושמירות

התפילות קודם הברית.....תרכא

תפילות אבי הבן [תפילת האב (א) • תפילת האב (ב) • תפילת האב (ג)] • תפילות הסנדק [תפילת הסנדק (א) • תפילת הסנדק (ב)] • תפילות המוהל [כונת המצוה • תפילת המוהל (א) • תפילת המוהל (ב) • תפילת המוהל (ג) • תפילת המוהל (ד) • מזמורי תהילים למוהל] • תפילת האם • תפילת המשתתפים בברית

מנהג בני אשכנז.....תרכט

סדר הברית (התפלה בעת בכי התינוק) • סעודת הברית • זימון וברכת המזון לסעודת הברית

מנהג בני ספרד.....תרלז

פיוטים לברית • סדר הברית • ברכת המזון לסעודת הברית

סדר הברית למנהג בני תימן.....תרמה

סדר הברית בתאומים (למנהג בני אשכנז).....תרנ

כוונות הברית • הקדמה.....תרנה

סדר הברית עם הכוונות למנהג בני אשכנז.....תרנו

סדר הברית עם הכוונות למנהג בני ספרד.....תרסה

תפילות שונות.....תרעב

סדר קריאת שמע • תפילה להורים קודם בחירת השם

סגולות ושמירות.....תרעד

סגולות לשמירת היולדת והתינוק • סגולה להורדת הצהבת • סגולות לעצירת דם המילה • סגולה לבריאות הנימול • סגולות לאריכות ימי הנימול • סגולה שהשם יתקיים • סגולות להצלחת התינוק בתורה ויר"ש • סגולות לאריכות ימי אבותיו • סגולות לקבלת התפילות • סגולה להצלחה ברוחניות • סגולה לרפואה • סגולה לכל הישועות • סגולה לחיזוק האמונה • סגולות לכפרת עוונות • סגולה להינצל מחיבוט הקבר • סגולות לחשוכי בנים • סגולה לפרנסה • סגולה לעשירות • סגולה לעצירת גשמים • סגולה להינצל מבית האסורים • שמירה לילד ולילודת (קמיעות)

מפתח פניני המילה

עמוד

מדוע נולדים עם ערלה ..... יא

הסנדק והמוהל קובעים את מהלך החיים של הולד, בחירת מוהל וסנדק יר"ש ..... יב

הקב"ה מציל את העולם בזכות דם המילה ששמור לפניו ..... יח

ג' המלאכים נבראו מהחיתוך, הפריעה והמציצה ..... כט

ללפף רגלי הנימול במפה של ס"ת ..... מט

החזו"א היה מחבב הסנדקאות ..... נד

איך ישראל מלין את בניהם ונכנסים לברית אלא בשביל אהבתם לאביהם שבשמים ..... ס

מילה היא סכנה עצומה עפ"י הטבע, אבל המצוה מגביהה למעלה מהטבע ואינם ניזוקים ..... סא

י"ג נולדו נימולים ..... סא

"ד' ערלות הן" ..... עב

המל ופורע כאלו קיים שס"ה מצות לא תעשה ..... עג

שלושת חלקי המילה - כדי להפריד מהאדם ג' בחינות הקליפה ..... פב

כונת המצוה וברכת המצות ..... פב

ישמעאל זוכה עתה בא"י בזכות המילה אבל רק כשחרבה כי אין לו פריעה (ונקרא פרא אדם) ..... צ

א"א קיים כל התורה קודם שנצטווה חוץ ממצות מילה כי לפני שנצטווה אין זו 'ברית' ..... צו

הקב"ה שומע תפלת ישראל בזכות המילה ..... ק

כבד את ה' מהונך ... אם יודע לאמן את ידו במילה ראוי שיתמיד במצוה הנכבדת הזו ..... קטז

העוסק במצות מילה כאילו הקריב תנופה וחלבים ... המילה היא פה הגוף ..... קטז

'אוי לנו ... שיהי' ח"ו בני ישראל 'ערלים' ... מוהלים שאינם בני תורה ואינם מציינים לרב ..... קמו

שלילת ההרדמה בברית והתועלת בבכי התינוק ..... קמו

גדולה מילה שבזכותה מקבלים פני השכינה ..... קנז

אלמלי צער דינוקא היינו מברכים גם במילה 'שהשמחה במעונו' ..... ריז

המל בנו בשמיני כאלו בנה מזבח והקריב עליו את בנו לעולה ..... רמ

כשנשמת המוהל תעלה למעלה הקב"ה יעביר ממנה כל מלאכי חבלה ומקטרגים ..... רמא

במילה שופכים דם כדי שלא יהיה שופך דמים, מגלים ערותו כדי שלא יגלה עריות ועובדים בו לשם עבודה זרה מהאומות כדי שלא יעבוד ע"ז ..... רנה

בעת המילה באו בנימול כל בחינות נפש רוח ונשמה שלו ואח"כ מסתלקין, וחוזרין לפי מעשיו ..... רנה

כשמדקקים למול כהוגן ... אינו מרגיש הכאב כלל ובפרט שהמצוה מגינה בעזרתו ית"ש ..... רנט

אילו תצויר ההולדה בלי שיתוף כח הנחש לא הי' בעולם טומאת לידה ולא ערלה זיבה וצרעת ..... עדר

אאע"ה אינו מכיר המושך ערלתו אבל אליהו הוא עד ראייה על כל מילות ישראל ויעיד ויעלה אותו .... עדר

המילה מתקן הגוף להיות כלי מוכן לקבל הנשמה, ע"י המילה יכולין לקבל הארות שבת ותפילין .... רצד

רפאנו בברכה השמינית, משום שלע"ל כל ענין הרפואה בעולם יהא רק במצות מילה ..... רצד

אבינו אברהם מל על דעת הבורא ..... רצט

המילה קבועה בבשרם שעכ"פ לא יתקפם בכח להימשך לדבר איסור שהוא תוצאות ג' העבירות .... רצט
 "אני ממש מקנא בך, הרי היית על המזבח!" ..... שג
 החת"ס פרע ואמר "אין לי צפורן, רק אליהו הנביא סייע בידי" ..... שטז
 אין בכל האברים כדמות זה ... בידיים נימולים ובפה מוצצים לתקן חטא אדה"ר שהיה בידיים ובפה ... שגג
 הטעם שהחיתוך בסכין, הפריעה ביד והמציצה בגופו ..... שגכ
 כסא של אליהו - ב' טעמים: מושב כבוד למלאך הברית, כסא כבוד לשכינה ..... שכט
 אם ה' חפץ במילה למה אינו נולד מהול ..... שכט
 השלמת הבריאה והשלמת האדם מוטלת עליו ..... שלד
 ערלת הלב אינה מנחת לישראל לעשות רצון בוראן, ולעתיד לבא הקב"ה מסירה ..... שמו
 תכלית האדם תושג רק ע"י טורח ועמל, המילה להחליש הגורם לעבירה, ולהתגבר על טבע העולם ... שמו
 ע"י הסרת הערלה הוסרה הערלה בנפש ... הסרת הערלה בחי' שמור ל"ת, התגלות מילה זכור מ"ע .... שנ
 טעם אמירת ק"ש בלילה שקודם המילה ..... שנ
 אליהו מלאך הברית יעיד גם על המשוך שיש בו קדושת הברית בעצם מיום המולד לשמונה ..... שעב
 היה צריך אלף דורות של עבודה להגיע למדרגה שנתעלה האדם במצות מילה ..... שעב
 המילה להחליש התאוה בעוד בשרו קל להתרפא, הבורא א"צ לשלימות מזולתו רק הטוב הוא לך .... שעז
 אמירת הפסוק 'שמע ישראל' בברית ..... שפח
 'קדשנו במצותיו' - בכל מצוה יש כונות, העושה כאשר צוה הי"ת מתקן אף מה שנעלם מכל נברא .... שפח
 מקדימין ברכת המצות להראות כי כח גשת אדם למעשה הוא מצד הציווי והוא יותר מכל הטעמים .... שפח
 במילה נתגלה קדושת ישראל מצד תולדות האבות ... שהם נשמרים בקדושת הברית בעצם ..... תג
 וכתוב עמו הברית - הקב"ה כביכול, שלח ידו ואחז עמו, והיה אברהם חותך עד שמל ..... תיד
 בכל מילה הי"ת אחזו ביד המוהל והוא נקרא פעולת הי"ת משא"כ שאר מעשה המצוות ..... תכו
 המילה היא הויה למעלה מהטבע ולכן היא בשמיני, והיא במדרגה מעל שבת ולכך דוחה את השבת .... תל
 הדור החדש חלש בתו"ש מפני שהוריהם מלו אותם באיחור ומשום טירחא דציבורא ..... תנ
 הגרע"א זצ"ל היה מוהל ולא הניח סנדקאות או מילה אשר לא היה לו חלק בו ..... תנה
 כשאברהם נמול המליכו הקב"ה על כל האיברים, ולא היה צריך להתגבר על היצר ..... תנט
 עיקר שלימות אע"ה הי' כשנימול ונעשה ברי' חדשה ..... תפ
 הקב"ה ענש את אליהו הנביא שיהי' בכל ברית, מהו העונש בזה ..... תפג
 מעונש המבטל פסח ומילה (כרת) נוכל לידע שכרם. אף שהאדם בעוה"ז, אי"ז מקומו כי בן מלך הוא
 ... אם משים אל לבו מעלת נפשו וגודל חבת השי"ת אליו לכו בווער כאש להבה באהבתו ית' ..... תצא
 למוהל - טהר עצמך במקוה וקשט עצמך בבגדי שבת, למנהגכם למוול בבית כי אתם הפצים שיבא אליהו
 אל בתיכם - בדוק אם המקום נקי ... כי לא יעמוד שם אליהו אפילו מרחוק ..... תצז
 יש למוול בשבת גם כשמעונן, אין פתאים יותר מאתנו וה' מצילנו בניסים בדרך נסתרת ..... תקא
 התינוק קרוי חתן שנתחתן בהקדוש ברוך הוא על ידי הברית ..... תקד
 אף וחמה בלעוהו, בעבור עיכוב המילה והפריעה, בזכות המילה שנעשית בצור יצאו ממנו מים ..... תקד
 אין צריך לכסות ערות הקטן בברכה שאין קדושה כקדושת המילה המביאה לידי גלוי שכינה ..... תקד
 החת"ס זצ"ל מל באיזמל שמל בו רבו והידיה מהעץ אשר נשענו תחתיו המלאכים, ובאיזמל זה לא אירע
 לו שום תקלה ..... תקיג

מילה

מפתח פניני המילה

שלמה

תשכא

הגרשז"א זצ"ל היה נוטל בידו מזונות מהברית משום חיבוב מצוה ואין בזה חסרון בכבוד ת"ח ..... תקיז
בסיבת החטא נולדה הערלה ותוציא הארץ פריה בקליפות רבות, ולזה מהול יוליד ערל ..... תקכ
האוהב מראה אהבה כאשר בא למקום אוהבו, ואינו מקפיד אם אוהבו יושב במקומו והוא עומד .... תקכב
כמוצא שלל רב - שנלקח משונאו הנלחם בו, שהשונא המתאווה נחלש ..... תקכב
השטן מוסר נפשו לבטל סעודת מילה, וקיום הסעודה בשמחה מכניע את כוחו ..... תקכה
בסעודת הברית יכול לפעול יותר מבדברים, מילה הוא ממקום גבוה והמצוה מביאה דעת ..... תקכה
העולם עושים ההיפך, כבירת כתוב שממשכן עצמו ועושים סעודה קטנה, ואילו בנישואין כתוב שלא
ימשכן עצמו, ובכ"ז נכנסים לחובות ..... תקכה
מכר את כלי מיטתו לצורך סעודת הברית וזכה שברכותיו מתקיימות ..... תקכה
כשנתגדל האדם הוא מוצא המילה מוכנה לפניו, והרי"ז כמוצא שלל רב שבא לו בלא עמל ויגיעה ... תקכז
סוד מילה היא המציצה, המציצה בשפה בגי' שכינה, לרמוז שאז תשרה שכינה באותו ברית קודש ... תקנד
דם הברית מוזכר רק בברכה על מילת גר כי מכחו נכנס לברית אבל ישראל נכנסו מקדושת האבות ... תקנד
השם שקורא לבנו הקב"ה מזמינו בפיו. כשנקרא ע"ש המת הנפטר נמצא שם ..... תקסז
ברכת הרפואה בשמינית, מילה היא שורש התיקון והרפואה לנפש האדם בכל העניינים ..... תקעג
המילה היא רפואה לחולי הנפש לכל הדורות ונצרך לזה רפואה ותיקון עד עת קץ ..... תקעג
לפי הטבע אין רפואה, רק מחמת שהנימול צריך רפואה, נשפע ענין הרפואה וניתן בתוך הטבע .... תקעג
את 'ערלת הלב' יש למול כל ימי חייו! צריכים להיות 'שומר הברית' ולא 'זוכר הברית' ..... תקעד
ברכת רפואה בשמינית - מילה תיקון פגם אדה"ר שע"ז תולדותיו נולדים בערלה וצריכים רפואה ... תקעו
אברהם נימול בן תשעים ותשע להורות לבעלי תשובה שאפילו שיזקינו לא יתיאשו מהתשובה ..... תקעה
יברך 'הטוב והמיטיב' בשמחה, 'אשרי מי שבניו זכרים' שיזכה רב טוב עבור גדולו וחנוכו ..... תקפב
ה' ניצולים מגיהנם בזכות דם המילה, הילד, אביו ואמו, האיש והאישה - בעלי הברית ..... תקפג
'חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה - כאילו עשאה' - כשממתין עליה שיקיימה ..... תקפד
בכל רגע ורגע נחשב לאברהם כאילו מל כי מצדו לא יבצר רק בשביל המצוה שניתן בה זמן ..... תקפד
מה שלא מל קודם הוא צורך המצוה, הכנה למצוה נחשבת כמצוה ..... תקפד
ע"י שנמנע מלמולו קודם כדי שיוכל לקיים המצוה בשמיני, נחשב כל רגע מאז לקיום המצוה ..... תקפד
תשוקתו למול בנו יותר מהשמחה על לידתו, המצוה כל ח' הימים, בהשכמת השמיני לא איחר רגע ... תקפד
מלים את התינוק לשמונה ימים כי כשעבר עליו שבת אחת אז ירצה לקרבן ..... תקפה
נימול לשמונה ימים כדי שתגיעהו נפש החיונית הנשפעת בעולם בשבת ואז יהיה בן קיימא ..... תקפה
נימול לח' כדי שתאיר עליו קדושת השבת, צריך למול בקדושה ע"י נימול שקדושתו עליו ..... תקפה
התנחומין ב'שלום זכר' שישאל מתענגין בשבת, והוא מעותד לזה א"כ הכל כדאי ..... תקפה
מילה שקולה כנגד כל התורה, אין דומה לה בכל המצוות, גם קריעת ים סוף בזכותה ..... תקפו
אליהו מגיע לברית בשבת כי מתגלה רק בנשמתו, לע"ל יתגלה גם בגופו ואז הוא מחכמי ישראל ... תקפז
צריך שבת אחת כדי שהענין האלקי ישרה עליו, התנחומין לתינוק שיהי' לו שבת שהיא מעין עוה"ב .... תקפז
אדם כאברהם שמחזירין ב' סימנים (ברית ושבת ובחול תפילין), ועי"ז יכול למצוא את עצמו ..... תקפז
נגלה אליו אליהו זל"ט וקבל עליו ללמוד בכל ליל ברית לכל הילודים בעיר ונתרפא ..... תקפח
מאז שנולד הולד צריך להכין עצמו לסעודה שיש לה מעלה יתירה, ואולי מחר לא יוכל להכין .... תקפט

תפילה למציאת מוהל כשר ולהצלחת המוהלים והנימולים ..... תקפט

המילה מכפרת כעולה וכל האמור בעולה נאמר במילה ..... תקצג

מה יפית ומה נעמת' - במילה ובפריעה ..... תקצד

מיום הלידה יכניס בלבו הודאה ושמחה, אשרי המחכה למול בנו ... נחשב ככנה מזוכה והקריב עליו .... תקצז

קורין הלילה 'וואכט נאכט' שצריך להיות ער כל הלילה מההשתוקקות למצוה זו ..... תקצט

כפי מה שאדם עצמו שמח שזכה לעשות רצון המקום, כך מקבל הבורא ית' ממנו בסבר פנים יפות .... תר

איך לא יתלהב כשלושב בגדי י"ט ביום השמיני, וביותר במועד הבאת התינוק לביהכ"נ ..... תרא

צריך להקריבו בשמחה תחת כנפי השכינה ועי"ז נחשב כקרבן שלם ומתקבל ברצון ..... תרא

לעומדים בכרית יש תוספת נשמה וזה הטעם להדסים ..... תרג

מילה הגדולה מכל המצוות וסגולה לתו"מ, שעת הברית עת רצון לקבלת התפלה יותר מכל הזמנים ... תרד

אלו היו יודעים הזקוקים לישועה, היו הולכים מברית לברית. זמן ככי התינוק הוא עת רצון נפלא .... תרד

הטעם שהמילה נקראת 'ברית קודש' ..... תרד

"ישבתי עם הילד על הכסא של אליהו אולי יברכהו ומצא חכמה בברכתו" ..... תרה

כשיביא בנו למול יאמר בשמחה, הנני מוכן ומזומן לקיים מ"ע שציווני הבורא למול את בני וכו' ... תרו

איך לא יתלהב כשישמע ברכת המילה מהמוהל, יברך 'להכניסו' בשמחה עצומה בלבו מאוד ..... תרו

המילה כעולה ולכן מלין בצפון, הסנדק כמזבח ולכן נותנין לו הכוס, ודוקא המחזיק בשעת המילה .... תרט

יתפלל תיכף אחר המילה שהשי"ת יתן להילד נשמה קדושה, יברך את הילד ויתנהו לאחרים לברכו .... תרט

אברהם הגיש את יצחק למול כמנחה על המזבח, חייב לעשות שמחה ומשתה ביום מילת בנו ..... תרי

רמז למה שנהגו לעשות סעודה ביום המילה ..... תרי

אין חביב לאדם יותר מבנו והוא שופך דם מילתו בשמחה, ולוה וממשכן עצמו ומשמח אותו היום .... תריב

לשמוח שזכה למצוה ובזה נקראת מצוה מן המובחר, ולפי שקבלוה בשמחה שמחים בה עדי עד ... תריב

סילוק הערלה מביא שמחה כי היא טהרה מהחמורה שבטומאות, ועושה משתה כי השמחה לכולם ... תריג

לדורות לא תקנו סעודה כי היא רק הכנה למילת הלב ושמיה"ב, אבל ביצחק היתה גם מילת הלב ... תריג

אשרי המקריב קרבן זה בשמחה וברצון, כל יום המילה לא יחשה מהודאה עצומה בשמחה ..... תריד

כל הברכות כלולות בברכת 'כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה לחופה ולמע"ט' ..... תריד

כשמימיך הנער בעריסה וקורין לו שם משימין ספר של תורת כהנים מראשותיו ..... תריד

רק על ידי מילה נקרא אדם, וקודם א"א שתחול עליו הנשמה, ולכן קריאת השם רק אחר המילה .... תרטו

במילה נכנס לרשות הי"ת ונעשה כבנו, ואין רשות למחבל להזיקו. הטעמים להטמנת הערלה בחול ... תרטו

הטעם שסעודת שלישי למילה נכתבה בתורה באריכות וסעודת המילה עצמה רק ברמז ..... תרטז

הטעם לאמירת 'זיהי נועם' קודם עשיית המצוה ..... תרטז

מנהג שנותנים על הקטן חומש וקסת וקולמוס בידו כדי שיזכה להיות סופר מהיר בתורת ה' ..... תרטז

הקב"ה מעמיד אותנו ואת עולמו על המצוות המוחזקות בידינו שהם מילה והבל פיהן של תשכ"ר ... תרטז

בברית זכו להבטחת ג' מתנות שלא יפסקו, מלכות בית דוד, מתנת הארץ והשכינה השורה בישראל ... תרלד

ג' מצוות הן אות על האמונה: מילה, שבת ותפילין, ואין לעמוד ללא ב' כי עפ"י ב' עדים יקום דבר ... תרלח

האדם אינו מקיים בעצמו את המילה בגופו, אך כשמל את בנו נחשב לו אז כאילו מל עצמו ..... תרמג

חותם הקב"ה בעמו נשלם ע"י המילה, הישמעאלים אינם בכלל המילה משום שאינם פורעים ..... תרמד

מכון 'משמרת ברית קודש'

מנחם משיב 3 ירושלים / 94465 / פקס: 1532-5386602 / 261718@gmail.com

לקט מתוך ההערכות על הספר

"הגם שכבר יצאו הרבה ספרים על מילה, מ"מ ספר כזה שמפרט כל מעשה המילה בפרטות לא נעשה עדיין, וכל מי שאין לו שום מושג באופן המילה יכול לקבל מושגים מה המצוה, ואחז"ל דת"ח צריך שידע הל' מילה, ופי' המהרש"א דלא רק דיני המילה אלא גם אופן המילה. עברתי על הספר הנפלא ונהניתי מאוד מכל פרק ומכל סעיף".
הגרש"ק גרוס שליט"א (בעמח"ס שו"ת שבט הקהתי)

"לא על הרבה ספרים ניתן לומר בכנות 'מעולם לא בא כבושם הזה', ועדיין לא השתמשתי במטבע לשון זה במדור מאז היווסדו. אולם הפעם מדובר במקרה חריג, בספר חריג: מוהל ידוע ותיק, מומחה ות"ח, דור תשיעי למוהלים ומפקח ארצי בתחום זה, ישב שנים רבות וליקט וערך וסידר ושרטט ובחן וניפה, עד שהו"ל ספר שלם שמביא לפני הקורא את כל מה שצריך אדם לדעת בנושא המילה".

הרב יואל קטן שליט"א, מדור "קריית ספר"

"קבלתי בשמחה ובעונג רב את ספרך 'מילה שלמה', וכשמו כן הוא - אוצר בלום ושלם בכל העניינים הנוגעים למצוה הגדולה והחשובה".

הרב פרופ' אברהם שטיינברג (מנהל היחידה לאתיקה רפואית בביה"ח שע"צ)

"קיבלתי את הספר בהתרגשות רבה, מעולם לא נתקלתי בעריכה כ"כ יפה ושלימה על הנושא, ההגשה מאוד ברורה וקריאה ... אני מעיין בו ככל שיש לי זמן, זהו נכס מובדד וחשוב להעשרת כל אלו העוסקים במצוות המילה".
פרופ. ג'ק בניאל (ראש המערך האורולוגי בביה"ח בילינסון)

"ספר שניגש בגישה מקפת לכל הבעיות שקשורות במילה... יצירה מושלמת מכל הבחינות".
פרופ' יונתן הלוי מנהל ביה"ח שע"צ

"התענגתי על כל מילה שקראתי, יישר כוח עצום".

ד"ר סודי נמיר הי"ו (כללית שירותי בריאות, מחוז המרכז)

"עלי להודות למחבר שליט"א על עבודת הקודש ויצירת המופת שהוציא תחת ידיו מעשה ידי אומן. זכיתי בס"ד להכניס 5 ילדים בבריתו של אאע"ה אולם באף אחד מהם לא זכיתי להבין את הפרטים הבסיסיים של מצוה נשגבה זו, כשתמיד היה לי חלום שיבוא יום ואזכה ללמוד גם נושא זה. עד שבשעטו"מ פגשתי את הספר בדוכני המכירה והבנתי שחלומי עומד להתגשם. רכשתי את הספר ועל אתר קבעתי לי חברותא ללימוד בו. תקצר היריעה מלתאר את התענוג מללמוד, להבין ולדעת סוף סוף נושא כה חשוב ומעשי, יחד עם תחושת ההחמצה על שלא זכיתי לכך לפני 11 שנים. כמובן שכל אב טרי לבן זכר זוכה ממני להמלצה חמה ביותר לספר, ואני אף מתנדב בחפץ לב לתת מספר הסברים תמציתיים לזירוז הלימוד בהתאם ללחץ בימים שקודם הברית..."

הרב מ.ש. רח' מימון ב"ב

"נוכחתי ב'שלום זכר' בו התווכחו כמה ת"ח בהלכה מסוימת, עד שפתחו את 'מילה שלמה' ומצאו שם תשובה מפורטת לספקותיהם. ללא ספק - 'מילה שלמה' הוא 'השמירת שבת כהלכתה' לענייני המילה!"

הרב ש....., רחובות

"לא מוהל אני ולא בן מוהל אני, אך מעולם לא היה לי מושג מה עושים בברית מילה, מהו עור הערלה ועור הפריעה וכדו' כי קשה לי מאוד להסתכל על דם, ספרכם ממש האיר עיני לדעת מהי ברית מילה".

אברך מב"ב

מכון 'משמרת ברית קודש'

מנחם משיב 3 ירושלים / 94465 / פקס: 1532-5386602 / 261718@gmail.com

ברכת כ"ק האדמו"ר מנדבורנה זצוק"ל

"הספר הנכבד העולה על מזבח הדפוס, וכשמו כן הוא "מילה שלמה", כי תוכו רצוף בענייני מצוות הכנסת ילדי ישראל בבריתו של אאע"ה ... והנה זכה מכובדנו הדגול מוהל מומחה הה"ג המו"מ בתורה וביראת ה' טהורה, כש"ת מוהר"ר שלמה שוחט שליט"א, לבאר פרטי המצוה באר היטב בהלכה ובמקורות את כל פרטיה ודקדוקיה לקיימה בכל ההידור ובשלימות אשר הרבה גופי תורה תלויים בה. ואמינא לפעלא טבא איישר חיליה, כי דבר גדול עושה בישראל אשר רבים צריכים להם ויהיו להם למשיב נפש, כי כבר אתמחי גברא ואתמחי קמיעא מזה זמן זמנים טובא ויצא טבעו בעולם כמומחה.

ואליכם אישים אקרא... להיות ברכה אל בתיכם, אשר סגולותיה ידועים לעסוק במצוה השובה זו ... וזכות המסייעים בידי הרב המחבר שיוכל להפיץ מעיינותיו ולשבת באהלה של התורה בנחת ובשלווה, יתברכו הם וצאצאיהם לקיים כל מצוות התורה בשמחה כרצון הבורא, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא לאיוט"א, אכ"ר".

יעקב ישכר בער בהר"צ זצ"ל מנדבורנה

ברכת הגה"צ רבי צבי מאיר זילברברג שליט"א

ידי"נ הגה"צ המופלג מאד מאד בכל הענינים הרב ר' שלמה שוחט שליט"א הוא מוהל והרבה שנים מתעסק בחיבור נפלא מאד מאד על עניני מילה. ונראה מאד שהספר יביא תועלת מרובה מאד לכל מי שרוצה להשיג החלק התוה"ק השייך למילה. וגם בעזה"י אקוה בעה"י בעצמי ללמוד הספר בשביל התועלת שלי, שזה ממש ספר נפלא ... המצוה היא עצומה וידוע מספה"ק כמה הענין הזה ... תוה"ק על עניני מילה הוא תיקון נפלא מאד מאד לכל עניני קדושה הן על העבר והן ובעיקר על העתיד, להתעלות בקדושה וטהרה ולזכות לנחת דקדושה אמיתית ולכלל ההשפעות הטובות בכל הענינים. ואשרי מי שיש לו הזכי' ... ויזכה עי"ז להשפעות נפלאות ולכלל הברכות ע"י הכח והאור והקדושה של יוסה"צ שהוא הצינור לכל ההשפעות הטובות.

צבי מאיר זילברברג

ביאור: הלומדים בספר משתתפים ע"י כך בברכות מיוחדות השייכות לברית, שהרי מצות מילה היא גם סגולה עצומה לשפע של ברכה, ישועה [ישנם סגולות נפלאות השייכות לברית מילה, כמו קבלת התפילות (פדר"א פ' כט)], וכן תשובה שלימה ובפרט תיקוה"ב (כדברי האריז"ל בכ"מ) וכן שמירת הקדושה (ב"ח יו"ד סי' רס)]. ורפואה: [מצות מילה הוא שורש התיקון והרפואה לנפש האדם בכל הענינים (תורת אמת פר' אמור ד"ה וספרת), כל ענין רפואה שנמצא בעולם הוא באמצעות מצות מילה: (שם משמואל פר' וארא תרע"ב) וכ"כ בפרי צדיק (פר' ואתחנן)]. ולא רק מעשה המילה אלא גם לימוד הלכותיה [כדברי האג"ט בהקדמתו וכן התו"ח בסנהדרין קיא א, הט"ז עה"ת וישלח, כלי יקר דברים ל'א ועוד].

הספר נמכר בהנאות הספרים המובחרות (הפצה - ספריית גיטלר).

לבירור נקודת המכירה הקרובה: 02-5386602 (להשאיר הודעה) / 054-8435730

ברית מילה

ההכנה המושלמת לברית של בנך...

רב מכר

מילה שלמה

יצירת המופת הייחודית במהדורה מפוארת הספר שילווה אתכם מרגע הלידה ועד ל'שלישי למילה'!

הופיע שוב (בהדפסה שלישית)

800 עמודים מרתקים

בשילוב איורי מחשב

ממכתבי הלומדים בספר:

"הגם שכבר יצאו הרבה ספרים על מילה, מ"מ ספר כזה לא נעשה עדיין... עברתי על הספר הנפלא ונהייתי מאוד מכל פרק ומכל סעיף".
הגרש"ק גרוס שליט"א (בעמח"ס שו"ת שבט הקהתי)

זכיתי בס"ד להכניס 5 ילדים בבריתו של אאע"ה אולם באף אחד מהם לא זכיתי להבין את המצוה הנשגבה הזו, כשתמיד היה לי חלום שאזכה ללמוד גם נושא זה. עד שבשעטו"מ פגשתי את הספר וחלומי התגשם. תקצר היריעה מלתאר את התענוג מללמוד, להבין ולדעת סוף סוף נושא כה חשוב ומעשי, יחד עם תחושת ההחמצה על שלא זכיתי לכך לפני 11 שנים.

הרב מ.ש. רח' מימון ב"ב

...מילה שלמה' הוא ה'שמירת שבת כהלכתה' לענייני המילה!

הרב ש... רחובות

- המדריך השלם לבעלי הברית - הלכות, מנהגים ותזכורות.
- מאות פסקים בלעדיים מגדולי דורנו.
- פניני אגדה - אוצר רעיונות להכנת הלב ולדרשות הברית (מחשבה, חסידות ומוסר) והנהגות מגדולי הדורות.

ספר חובה להורי הרך הנימול!

מכון 'משמרת ברית קודש'

מנחם משיב 3 ירושלים / 94465 / פקס: 1532-5386602 / 261718@gmail.com

על הספר 'מילה שלמה'

לכבוד הוא לנו להציג בפניכם את היצירה המונומנטלית 'מילה שלמה'. מדובר בספר שזכה בחסדי הי"ת להצלחה למעלה מהמשוער, בתוך חדשים ספורים להוצאתו לאור, כבר הודפסה מהדורה שלישית, וגם היא כבר כמעט נעלמה מהחנויות, ובי"ה אנו עומדים לפני הדפסה חדשה. אין ספק שכ"ז בס"ד עצומה ובזכות הרבים.

הספר 'מילה שלמה' (כ-800 עמודים) המיוחד בבחיורו, פותח שער להבנת המצוה וקיומה בהידור ועוסק באופן יסודי ומקיף בהיבטים הלכתיים רפואיים של ברית המילה. הספר בנוי באופן שיטתי ומודולארי, ומאיר את הנושא לרוחבו ולעומקו, הן מהפרספקטיבה ההלכתית-פרקטית והן מצד הידע הרפואי המעודכן ביותר. יש בו סקירה יסודית של האנטומיה והפתולוגיה של איבר המילה בליווי המחשבות מאירות עניינים ע"י איורי גרפיקה ממוחשבים.

לראשונה בהיסטוריה מתבארת בו שיטה קלה ובהירה לבדיקת כשרות המילה ותיאור המצוה.

בספר מובאים מאות פסקים אקטואליים חדשים ובלעדיים כמו בירורי הלכה, תשובות ומאמרים בענייני מילה ורפואה, מגדולי הפוסקים בדורנו. החומר הרפואי מבוסס על מחקרים שפורסמו במאמרים מקצועיים וספרי רפואה אקדמיים, ומגובה בהתייעצות וביקורת של מומחים מהשורה הראשונה שעברו על החומר וסייעו בעדכון, ובהם: ראש המערך האורולוגי בביה"ח בילינסון, מרצה בכיר באוניברסיטה לרפואה שע"י ביה"ח הדסה ע"כ, הרב פרופ' אברהם שטיינברג הי"ו ועוד.

בספר מובאים מאות פנינים יקרים ומתוקים באגדה, קבלה, מחשבה וחסידות, התפילות וסדר הברית לכל העדות, סגולות השייכות לברית וקמיעות לשמירה לילודת ולתינוק.

היהלום שבכתר הוא ה'מדריך' להורי הרך הנימול ולבעלי הברית (הדרכות, הנהגות ותזכורות מעשיות לבעלי הברית לישמונת ימי המילה' משעת הלידה ועד השלישי למילה', כולל התייחסות למצבו הרפואי). יצוין כי הספר מעוטר בהסכמותיהם של גדולי הרבנים בדורנו מכל החוגים בישראל ובחו"ל.

המחבר, הרב שלמה שוחט, הינו מוהל מומחה, דור תשיעי למשפחת המוהלים הידועה, המכהן גם כמפקח הרשמי על המוהלים מטעם הרבנות הראשית ומשרד הבריאות. הספר זכה בפרס ראשון בתחרות ספרי איכות בהלכה ורפואה מטעם משרד הבריאות.

ספר זה הינו הראשון מסוגו בתחום זה ומדובר בפריצת דרך של ממש בנושא המילה. מאמץ וזמן רב הושקעו בניסוח הדברים שיהיו בהירים וברורים לכל, ולכן הוא מותאם לכל רמות הידע. להערכתם של מומחים - הספר הינו יצירה ייחודית בתחומו ויש בו צורך השעה ותרומה רבה להעלאת רמת המילה והמוהלים ולחיזוק התרבות והזהות היהודית האוטנטית בעולם כולו. הספר שבעז"ה הפך כבר להיות ספר הלימוד הבסיסי בנושא זה (אנו מקבלים תגובות רבות על חברות וקביעות ללמוד בו בעיון), מביא תועלת רבה הן לאלו שאינם מצויים כלל בענייני מילה ורוצים להרחיב את ידיעותיהם בנושא, והן לתלמידי חכמים שיוכלו למצוא בנקל "מראה מקום" לשאלותיהם. הספר יצא לאור ברוב פאר והדר במהדורה אלבומית מהודרת ומרשימה.

זכות תורת הברית, תעמוד ללומדי הספר לזכות בשפע ברו"ג מתוך בריאות איתנה ושמחה. ויה"ר שבזכות מצות מילה החביבה, נזכה לראות בעינינו בקיום "הַרְחֵמֵן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ מְשִׁיחוֹ הוֹלֵךְ תָּמִים, בְּזָכוֹת תִּתֵּן לַמּוֹלֹת דָּמִים, לְבָשָׂר בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת וְנַחוּמִים, לְעַם אֶחָד מְפָרָד וּמְפָרָד בֵּין הָעַמִּים".

הספר נמכר בחנויות הספרים המובחרות (הפצה - ספריית גיטלר).

לבירור נקודת המכירה הקרובה: 02-5386602 (להשאיר הודעה) / 054-8435730